

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ANABİLİM DALI

SUAT DERVİŞ'İN GAZETE YAZILARINDA
SİYASET, TOPLUM VE KADIN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Emine Seda ÇEKİN IŞIK

2901180001

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Işıl ÇAKAN HACİİBRAHİMOĞLU

İstanbul 2021

ÖZ

SUAT DERVİŞ'İN GAZETE YAZILARINDA SİYASET, TOPLUM VE KADIN

Emine Seda ÇEKİN IŞIK

Suat Derviş pek çok şekilde tanımlanmış bir aydındır. Bu tanımlanma biçimleri, şüphesiz, onun yaşamı boyunca yaptığı faaliyetlerle ilgilidir. Önemli bir toplumsal dönemin ve dönüşümün temsili olarak Suat Derviş, hem yaşamı hem de ardında bıraktığı gazete yazıları ve edebiyat eserleriyle dikkat çekici bir çalışma konusu haline gelmektedir. Bu çalışmada Derviş'in 1935–1942 yılları arasında yapmış olduğu gazetecilik faaliyetleri incelenecektir. Dört ana bölüme ayrılan bu çalışmanın birinci bölümünde, Suat Derviş'in yaşamöyküsüne kısaca yer verilecektir. Derviş'in tarihin akışı içerisindeki ve edebiyattaki yerini ona tekrardan kazandırmaya çalışan feminist tarih yazımı ile Derviş'in ayna tuttuğu sıradan insanların meselesi tarih bilimi ile ilişkisi bakımından, yine tezin birinci bölümünde kısaca yer alacaktır. Derviş'in yaşamöyküsü Türkiye'de yaşanan bazı değişimlere paralel bir biçimde aktarılmaya çalışılacaktır. Bu dönüşümler satır aralarında tarihsel bilgiler biçiminde verilecektir.

Tezin diğer bölümlerinde Derviş'in 1935–1942 yılları arasında *Cumhuriyet*, *Son Posta*, *Tan* ve *Haber* gazetelerinde yazdığı yazıları ve röportajları değerlendirilecektir. Üst sınıfa mensup bir birey olan Suat Derviş'in bu yazılarında, toplumsal gerçekliği alt sınıfların yaşantıları üzerinden göstermeye çalıştığı görülmektedir. Dolayısıyla hem Derviş'in düşüncelerini hem de toplumun genel görünümünü içermektedir. Bu yazılar “toplum”, “kadın” ve “siyaset” başlıkları altında kategorize edilerek tematik bir biçimde yer alacaklardır. İkinci bölümde, “Toplum” başlığı altında, toplumu ilgilendiren farklı alt başlıklar bulunacaktır. Üçüncü bölümü oluşturan “Kadın” teması etrafında, feminist olarak tanımlanan Derviş'in hem kadın meselesine bakışı hem de farklı sınıflardan kadınların temel sorunları işlenecektir. “Siyaset” başlığı altındaki tezin son bölümü olan dördüncü

bölümde ise,ağırlıklı olarak *Tan* ve *Haber* gazetelerindeki yazıları üzerinden hem Türkiye'nin siyasal panoramasını görmeye hem de Derviş'in dinamik bir hareketliliğe sahip siyasal düşünceleri incelenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Suat Derviş, kadın, siyaset, toplum, Kemalizm, Cumhuriyet

ABSTRACT

POLITICS, SOCIETY AND WOMEN IN SUAT DERViŞ’S NEWS ARTICLES

Suat Derviş is an intellectual identified in many aspects. All these identification forms are undoubtedly based on the actions she carried out. Being a figuration of an important social area and change, Suat Derviş is a figure with a strong background of articles and literary works. In this study, Derviş’s activities as a journalist between 1935-1942 will be held. In the first part of this four-part study Suat Derviş’s biography will shortly be studied. In addition, the deal with of ordinary people, which was reflected by Derviş, will shortly take place within the aspects of history science, via feminist historiography trying to bring her the place she deserves in literature and in the course of history. Derviş’s biography will be narrated in parallel with some of the changes that took place in Turkey. These changes will be presented between the lines in forms of historical information/facts.

In other chapters of the thesis, Suat Derviş’s articles and interviews in *Cumhuriyet*, *Son Posta*, *Tan*, *Haber* newspapers between 1935-1942 will be evaluated. It can be seen in these articles that Suat Derviş, who is a member of the upper-class, tried to demonstrate the social reality through the lines of the low-classes so they include both Derviş’s thoughts and the overall picture of society. These articles will take place under thematically categorized titles as “society”, “women” and “politics”. In the second chapter, there are different subtitles regarding the society. Through the title “women”, which is the main subject of the third chapter, the followings will be held: The views of Suat Derviş, who is identified as a feminist, on the women issue and the main problems of women from different classes. In the last chapter of the thesis with the title of “politics”, mostly her articles in *Tan* and *Haber* newspapers will be studied in order to understand or see the overall political view in Turkey and study of her dynamic political views will be held.

Key Words: Suat Derviş, women, politics, society, Kemalizm, republican era

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	II
ABSTRACT.....	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
ÖNSÖZ.....	VII
KISALTMALAR.....	IX
METOT VE KAYNAKLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	X
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM: YAŞAM ÖYKÜSÜ

1.1. Tarihsel Bir Malzeme Olarak Suat Derviş:	
İmkânlar, Malzemeler, Koşullar.....	3
1.2. Yaşam Öyküsünün İnşasına Yön Veren Kaynaklar.....	9
1.3. Yaşam Öyküsü.....	15

İKİNCİ BÖLÜM: SUAT DERVİŞ'İN GAZETE YAZILARINDA TOPLUM GERÇEKLİĞİ

2.1. Aydınların Gözüyle Halkçılık.....	36
2.2. Çocuk Meselesi.....	41
2.2.1. Yoksul ve Kimsesiz Çocuklar.....	41
2.2.2. Okulsuz Çocuklar.....	52
2.2.3. Nüfus Politikası ve Çocuklar.....	56
2.3. İşsizlik ve İşçi Sorunları.....	59
2.4. İstanbul'un Sakinleri – Merkezdekiler, Çevredekiler.....	67
2.5. Yoksulluğun Diğer Boyutu: Verem.....	79

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: SUAT DERVİŞ'İN RÖPORTAJLARI EKSENİNDE KADIN MESELESİ

3.1. Uluslararası Kadın Kongresi.....	85
3.2. Genç Kadınlar ve Hayat.....	90
3.3. İşçi Kadın.....	95

3.4.Bir Ahlak Tartışması Üzerine.....	100
3.5.“İstanbul’un En Şık Kadını Kim?”.....	103
3.6.Annelik.....	106
3.7.Savaş ve Kadın.....	109

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: SUAT DERVİŞ’İN SİYASAL YAZILARI

4.1.“1936 Modeli Gençler ve Zavallı Peyami Safa”.....	118
4.2.“Montrö Mektupları”.....	119
4.3.Türk Sovyet İlişkileri ve Derviş’in Sovyetler Birliği Gezisi.....	121
4.3.1. SSCB’ye Yönelik Karşılaştırmalı Bir Bakış.....	123
4.3.2. Sovyetler Birliği’ni Tanıma, Tanıtma ve Benimsetme Noktasında Değerlendirmeler.....	125
4.4.“Niçin Sovyetler Birliği’nin Dostuyum?”.....	134
4.4.1. Yerleşik Kodlar İçerisinde Sovyetler Savunusu.....	135
4.4.2. Temkinli Bir Yaklaşımdan Açık Bir Müdafaaya.....	138
4.5.İkinci Dünya Savaşı ve Savaş Karşıtlığı.....	141

SONUÇ.....	154
-------------------	------------

KAYNAKÇA.....	156
----------------------	------------

EKLER.....	187
-------------------	------------

ÖNSÖZ

Açıkçası Suat Derviş iki yıl öncesine kadar hakkında hemen hemen hiçbir şey bilmediğim bir aydıındı. Ona dair bildiğim en yakın şey Fosforlu Cevriye isimli romandı. Değerli hocam Doç. Dr. Aynur Soydan Erdemir'in "Türkiye'nin Modernleşmesi'nde Kadınlar" isimli dersinde Feryal Saygılıgil'in yazmış olduğu bir makale ile Derviş'i tanıdım ve kendime şu soruyu yönelttim "Ben Suat Derviş'i neden tanımıyorum?" Merakım *Cumhuriyet* gazetesinde onun yoksul çocukları anlatan bir röportajını okuduğumda perçinlendi. Bu soruya olan cevabı da Derviş'in hayatına daha genel çizgileriyle vâkıf olduğumda kavrayabildim. Hem kadın olması hem de muhalifliği Derviş'i tarihin silinen öznelerinden biri haline getirmişti. Onu kaybolduğu yerden çıkaran da tıpkı kendisi gibi feminist aydınlardı. Dolayısıyla bu tezin içerisinde Feminist tarih yazımı meselesine kısaca değinildi. Derviş'in gazete yazılarında yer verdiği yoksul ve çaresiz insanların hikâyeleri de en az Derviş kadar dikkatimi çekti. Çünkü bu insanlar tarihin herhangi bir döneminde yaşamış ve yaşamakta olan insanlardı. Bu noktada kendime tarihin konusu nedir? sorusunu sordum ve birinci bölümde sıradan insanların tarihi olur mu sorusunu kısaca tartışmaya çalıştım. Derviş'in toplumu, kadını ve siyaseti içeren yazıları erken Cumhuriyet'in bir panoramasını sunmaktadır. Derviş bir noktada gördüğü toplumsal gerçekliğin sonunda toplumcu olmuş bir aydıındır. Bundan dolayı bu yazılar erken Cumhuriyet'in toplumsal, siyasal ve ekonomik yapısını anlayabilmek ve Suat Derviş'i tanımak noktasında önemli verilerdir.

Bu süreç içerisinde teşekkürlerimi sunmak istediğim pek çok değerli isim var. Kıymetli hocam Doç. Dr. Aynur Soydan Erdemir'e bana kazandırdığı değerli bilgileri ve Suat Derviş gibi pek çok aydın kadının mücadelelerini sunarak kendimi geliştirmem konusunda önemli kapılar açtığı için şükranlarımı sunarım. Benim gibi tüm öğrencilerine yardımlarını hiç esirgemeyen değerli hocam Doç. Dr. Önder Kocatürk'e ilgisi ve paylaştığı engin bilgileri için minnettarlığımı sunarım. Hem ders dönemimde hem de tez aşamamda desteği, teşvikleri ve kıymetli düşünceleri için çok değerli hocam Sayın Dr. Öğr. Üyesi Hayrünisa Alp'e teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmalarını ilgiyle izlediğim, kendisinden çok şey öğrendiğim Sayın Dr. Öğr. Üyesi Bahar Gökpınar'a sonsuz saygı ve sevgilerimi sunmak isterim. Bu tez aşamasında olduğu gibi hayatımın her evresinde bana destek olan eşim Fatih'e teşekkürlerimi sunarım. Varlığıyla bana her daim güç veren canım babama sonsuz sevgilerimi sunarım. Son olarak, tez danışmanım, saygıdeğer hocam Prof. Dr. Işıl Çakan Hacıbrahimoğlu'na yol göstericiliği, sabrı, bilgi ve tecrübeleriyle çalışmamı bilimsel temeller ışığında şekillendirdiği ve çalışmam boyunca benden hiç esirgemediği emeği için özellikle teşekkür ediyorum.

KISALTMALAR

a.e.: Aynı eser

a.g.y.: Adı geçen yazı

a.g.e.: Adı geçen eser

a.r.: Aynı röportaj

Bkz: Bakınız

C: Cilt

CHF: Cumhuriyet Halk Fırkası

Çev: Çeviren

Der: Derleyen

DP: Demokrat Parti

Ed: Editör

s.: Sayfa

S.: Sayı

SCF: Serbest Cumhuriyet Fırkası

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

STK: Sivil Toplum Kuruluşu

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TKP: Türkiye Komünist Partisi

t.y: Tarih yok

y.y.: Yayın yeri yok

VOKS : Vsesoiuznoe Obshchestyo Kul'turnoi Sviazi a Zagrenitsei – All Union Society For Cultural Relations With Foreign Countries – Yabancı Ülkelerle Kültürel İlişkiler Birliği

ZAKS: Sovyetler Birliği'nde evlenme boşanma işleriyle meşgul olan kurum

METOT VE KAYNAKLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

“*Suat Derviş’in Gazete Yazılarında Siyaset, Toplum ve Kadın*” isimli tez çalışmasında 1935 ve 1942 yılları arasında Suat Derviş’in *Cumhuriyet, Tan, Son Posta* ve *Haber* gazetelerinde yazdığı yazılar ele alınmıştır. Çalışmada Suat Derviş’in yazıları üzerinden onu tanımlayan kimliklerle ilişkisi gösterilmeye çalışılmıştır. Suat Derviş’in bu çalışmanın dışında tutulan pek çok konuyla ilgili röportajları ve yazıları da vardır. Bu çalışmanın temel çerçevesinin siyaset, toplum ve kadın temalarıyla sınırlı tutulmasının sebebi Derviş’in düşüncelerinin özellikle bu meseleler nezdinde görülebileceğine olan inançtan ileri gelmektedir. Zira sol düşüncenin temel kavramları olan emek, eşitlik, özgürlük gibi değerler düşünülürse sosyalist, komünist, Marksist, feminist olarak adlandırılan bir aydını tanımının en iyi yolu tam da bu meseleler ile ilgili gerçekleştirdiği düşünsel faaliyetleridir.

Liz Behmoaras’ın “*Suat Derviş – Efsane Bir Kadın ve Dönemi*” isimli çalışması tezin yaşamöyküsü bölümünde temel alınan kaynaklardan biridir. Bunların dışında onun biyografisini ve onunla ilgili sınırlı çalışmaları derleyen Serdar Soydan’ın “*Suat Derviş – Anılar Paramparça*” isimli kitap ile Derviş’in yaşamına tanık olanların anlatılarından faydalanılmıştır. Derviş’i anlatırken onun döneminde meydana gelen siyasal, toplumsal ve ekonomik dinamikleri de beraberinde açıklamaya çalışma gerekliliği, bu dönemle ilgili pek çok kitap, makale, tez gibi çalışmalara başvurulmasına neden olmuştur.

Suat Derviş’in yazılarının ana teması olan toplumsal sorunlar bu araştırmada birincil malzeme olarak kullanılmıştır. Dönemin siyasi, sosyal ve ekonomik panoramasını daha iyi anlayabilmek için dönemle ilgili çalışma yapan başka yazarların ve araştırmacıların da o dönemle ilgili çalışmalarından istifade edilmiştir.

Cumhuriyet, Tan, Son Posta ve *Haber* gazeteleri Derviş’in yazılarının yer almasından ötürü çalışmanın ana kaynaklarıdır. Derviş’in bu gazeteler de aynı temaları sıklıkla tekrar etmesi bu temalarda yer alan insanların birbirine benzer hikâyelere sahip olması ve Derviş’in benzer çözümler geliştirmesi tasnif ve tahlil anlamında zorlayıcı olmuştur.

Burada kısaca değinilen kaynaklar ve malzeme, tezin birinci bölümünde ortaya konulmuş, “Yaşam Öyküsün İnşasına Yön Veren Kaynaklar” adlı kısımda ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir.

GİRİŞ

Yaşadığı dönem itibarıyla hem Osmanlı Devleti'nin son yıllarına şahitlik edip Kurtuluş Savaşı'nı yaşamış hem de erken Cumhuriyet'in kendini inşa döneminde, 1950'li yıllardan sonraki dönüşüme şahitlik etmiş olan Suat Derviş, hem gazete yazıları hem de romanlarıyla önemli bir tarihsel malzeme haline gelmektedir. Topluma, kadına ve siyasete dair görüş bildirmiş olması, onu dikkat çekici bir birikim alanı haline getirir.

Suat Derviş, yetiştiği ortam ve aldığı eğitimle sosyo-ekonomik olarak toplumun üst sınıflarına mensup bir aileden gelmektedir. Derviş'in yaşamı aslında bir noktada düşünsel bir dönüşümü de ihtiva eder. Bu dönüşümün başlangıç noktası ise Derviş'in Almanya'dan Türkiye'ye döndüğü, gazetecilik faaliyetlerine tekrardan başladığı 1933 yılıdır. Dolayısıyla onun gazetecilik yaşamındaki pratiğinin düşünsel dünyasında yarattığı değişimleri hem romanlarında hem de gazete ve dergi yazılarında görebilmek mümkündür. Derviş'in gazete yazıları bir anlamda erken Cumhuriyet döneminin toplumsal yapısını okuyabilmek açısından da önemlidir. Gazetecilik yaşamında ağırlıklı olarak toplumun dezavantajlı kesimlerinin sesini duyurmaya çalışması, Cumhuriyet döneminin arka planında kalan insanların yaşamlarına ayna tutması açısından da bir kaynak değerindedir.

Bu çalışmanın amacı Suat Derviş'in gazete yazılarından hareketle hem yaşadığı dönemin Türkiye'sini hem de şahit oldukları nezdinde kendisinin düşünsel yaşamını inceleyerek feminist, sosyalist, Marksist olarak tanımlanan Derviş'in bu kimliklerle olan ilişkisini incelemektir.

Suat Derviş, 1905–1972 yılları arasında yaşamış bir aydındır. Aristokrat bir aileden gelen Derviş, süreç içerisinde sol düşünceye yakın bir fikir edinmeye başlayarak kendi sınıfsal kökeninden uzaklaşmaya da başlamıştır. Gazetecilik faaliyetlerini dönemin en çok okunan gazeteleri olan *Cumhuriyet*, *Tan*, *Son Posta* ve *Haber gibi* gazetelerde sürdürmüştür. Gazetecilik yaşamı boyunca halkın sorunlarını dile getirmeye çalışmıştır. Nihayetinde toplumcu fikirler benimsemeye başlamış ve

gazeteciliği boyunca gördüğü insanları ve onların sorunlarını romanlarının konusu haline getirerek toplumcu gerçekçi edebiyatın ilk örneklerini vermeye başlamıştır.

Derviş bir Cumhuriyet aydınıdır. Hem kişisel yaşamı hem de düşünceleri, onu kendi dönemi içerisinde farklılaştırmaktadır. Düşünceleri; yaşadığı dönemdeki savaşlar, siyasal ve ekonomik krizler, yıkımlar göz önünde bulundurulursa bu koşulların doğal bir sonucu olarak dinamik ve değişkendir.

Çalışmamızda temel alınan kaynaklar *Cumhuriyet*, *Tan*, *Son Posta* ve *Haber* gazetelerinde yer alan Derviş'e ait röportajlar ve yazılardan oluşmaktadır. Derviş'in halk için gazetecilik yapan bir aydın olduğu düşünüldüğünde bu yazılar onun muhalif kişiliğinin oluşumuna kaynaklık eden nedenleri detaylandırmak açısından ve o süreçte toplumun temel sıkıntılarını görme noktasında önem arz etmektedir.

Suat Derviş gazeteciliğe de roman yazmaya da çok erken yaşlarda başlamış bir aydındır. Kendi ifadelerinde zaman zaman görülebileceği gibi, yazmadığı bir dönem yoktur. Ancak savunduğu fikirlerden dolayı basın hayatından uzaklaştırılmasıyla pek çok takma isim kullanarak yazı yazmak zorunda kalmıştır. Bu durum onun yazın hayatını bütüncül anlamda araştırmayı zorlaştırmaktadır. Suat Derviş'in hayatının son yıllarında ve öldükten sonra yaşamının dolaylı ya da doğrudan tanıklarının belirli zamanlar -ölüm yıldönümleri gibi- dışında hatırlanmamıştır. Bu durum onun yaşamıyla ilgili bilgilerin eksikliğini ve onunla ilgili yapılan çalışmaların sınırlılığını da beraberinde getirmiştir. Derviş'in bütün bir gazetecilik yaşamında belli konular üzerinde hassasiyet geliştirdiği ve gazetecilik faaliyetlerini de bu konular etrafında şekillendirdiği görülmektedir. Çocuk ve kadın meselesi, işçi sınıfı, iş bulamayan insanlar, kısacası sınıfsal-toplumsal anlamda eşitsizliğe maruz kalan, hakları bir biçimde gasp edilmiş, yoksul insanların sorunlarına odaklanmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

YAŞAM ÖYKÜSÜ

1.1. Tarihsel Bir Malzeme Olarak Suat Derviş: İmkânlar, Malzemeler, Koşullar

Suat Derviş'i ele alan akademik çalışmalara bakıldığında bunların 1990 sonrasında yapılan çalışmalar olduğu görünmektedir. O sürece kadar basın hayatında bir kadın olarak pek çok "ilk"i gerçekleştirmesine ve Türk edebiyatındaki yadsınamaz yerine rağmen görünmemektedir. Suat Derviş'in görünmezliğinin nedenini onun yeterince bilinmemesiyle açıklamak mümkündür. Bilinmezliği ise sessiz bir uzlaşım ile yok sayılmasından kaynaklanır.¹ Bu unutulmuş, kadın olması kadar içerisinde bulunduğu siyasal çevre ve yakınlık duyduğu dünya görüşü ile de ilgilidir. Bu noktada farklı zaman dilimlerinde yapılan edebiyat tarihi çalışmalarını kadın perspektifinden değerlendiren Senem Timuroğlu'nun yazısı çok önemlidir.² Ahmet Oktay, *Yeni Edebiyat* dergisini incelediği geniş çerçeveli yapıtında Suat Derviş'in bu dergide yazmış olduğu yazıların aslında Suat Derviş adıyla Reşat Fuat Baraner tarafından yazıldığını hiçbir veri göstermeden ileri sürer.³ Bu yanlışlığı ifade eden Senem Timuroğlu, Ahmet Oktay'ın bilimselliğini sorgulayarak Oktay'ı tarihsel gerçeklikleri çarpıttığı gerekçesiyle eleştirir.⁴ Timuroğlu'nun yazısında öne çıkardığı tablo sadece Derviş'in değil, Fatma Aliye, Emine Semiye, Nigar Hanım, Makbule Leman gibi kadınların Türk edebiyatı kanonunda sınırlı yer aldıkları ya da hiç yer almadıkları yönündedir.⁵ Üstelik kadının edebiyat kanonundan dışlanması daha geniş ve kapsamlı bir yok sayma yöneliminin sadece bir görüngüsüdür. Zira

¹ Bkz: Behçet Necatigil, Suat Derviş'in Alman Türkologlarından Dr. Otto Spies'in Çağdaş Türk Düzyazı Edebiyatı adlı eserinde ki bu eserde 'Yazarın bir biyografisini edinemedim' notuyla yer alırken, yabancı dillere kadın yazarlar arasında en çok çevrilen edebiyatçı olma özelliğine sahipken bile Suat Derviş'in bir edebiyatçı olarak Türkiye'de herhangi bir antolojide ve ansiklopedide kendisine yer verilmemesi buna dair bir örnektir. Behçet Necatigil, "Dünya Kadın Yılında Suat Derviş Üzerine Notlar", *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1976*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1976, s. 594.

² Senem Timuroğlu, "Anlatılan 'Bizim' Hikâyemiz Değil", *Gaflet – Modern Türkçe Edebiyatın Sinir Uçları*, Haz: Sema Kaygusuz, Deniz Gündoğan İbrişim, Metis, 2019, s. 63-79.

³ Ahmet Oktay, *"Toplumcu Gerçekçiliğin Kaynakları"*, Tüzmamanlar Yayıncılık, İstanbul, 2000, s. 499.

⁴ Timuroğlu, *Gaflet...*, s. 74.

⁵ A.g.e., s. 72.

edebiyat kanonu uzlaşımsal tarih anlatısının sadece bir parçasıdır. Dolayısıyla kadına dair yok sayış her alanda ve her zemindedir.

1980’li yılların kaotik ortamı, tüm elverişsiz koşullarına rağmen, Türkiye’de kadın hareketinin farklı bir ivme kazandığı yıllar olarak tanımlanabilir. 1980’li yılları Türkiye’de ilk “gerçek” kadın hareketinin faaliyete geçtiği yıllar olarak yorumlayan Şirin Tekeli⁶ bu hareketlenmenin Türkiye’de o süreçte hâkim olan “askeri dikta”nın yarattığı antidemokratik ortam düşünüldüğünde “paradoksal” görünebileceğini ifade etmektedir.⁷ Serpil Sancar, kadınının kamusal ve özel alanda varlığını sorguladığı bu yeni dalga kadın hareketinin bir uzantısı ve mücadele aracı olan feminist tarih yazımını ele aldığı bir makalesinde feminist tarih yazımının temel sorunsalını tarihin yapıcı ve yazıcı unsurlarına, yani “patriarkal” sisteme karşı yöneltildiğini ifade etmektedir.⁸ Buna göre, Türk modernleşmesinin başlangıcından bu yana kadınlar her alanda varlardı, ancak katkıları görmezden gelindi. Kadın araştırmaları, kadınların varlık gösterdiği her alanda katkılarını ve ürünlerini ortaya çıkararak kadına bir “tarih” ve “bellek” kazandırmak dolayısıyla bir kadın tarihi oluşturmaya çalışmaktadır.⁹ Böylelikle geçmişin sayfalarında kalmış, unutulmuş, silinmiş; tarihin konusu, öznesi olan kadınların hikâyesi de ortaya çıkmaya başlarken, feminist yazım, tarihin bilimselliğini de sorgular ve onu yeniden biçimlendirir hale getirmiştir.

Kadınların tarihinin özel bir çalışma alanı olarak ortaya çıkmasıyla hem Osmanlı Devleti hem de Cumhuriyet dâhilindeki çoğu öncü kadının yaşamları farklı anlatılarda yer bulmaya başlarken, yaşamı ve kimlikleriyle kendi içinde pek çok çeşitliliği ve çelişkiyi barındıran Derviş uzunca bir süre bir anlatıya konu olamamıştır. Onun da gün ışığına çıkması geç de olsa Feminist tarih yazımının bir sonucu olsa da hakkında yapılan çalışmalar oldukça sınırlıdır ve bütüncül değildir.

⁶ Osmanlı kadınlarının Türkiye’deki feminist mücadeleye dair nasıl bir birikim alanı sağladıklarını da gözden kaçırmamak gerekmektedir.

⁷ Şirin Tekeli, “80’lerde Türkiye’de Kadınların Kurtuluşu Hareketinin Gelişmesi”, *Birikim*, 3 Temmuz 1989, S: 3, s. 34

⁸ Serpil Çakır, “Feminist Tarih Yazımı: Tarihin Kadınlar İçin, Kadınlar Tarafından Yeniden İnşası”, *Birkaç Arpa Boyu... 21. Yüzyıla Girerken Türkiye’de Feminist Çalışmalar*, Cilt:1, Der: Serpil Sancar, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011, s. 505, 506.

⁹⁹ Serpil Çakır, *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti – Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar*, İletişim, s. 16.

Nazan Aksoy, Derviş'in kadın araştırma alanlarının ilgi alanına girmeye başlamasıyla birlikte feminist kimliğinin, sosyalist kimliğini geride bıraktığını ifade etmektedir. Derviş'in kişiliğinin, özel hayatının ve muhalifliğinin kısacası bir bütün yaşamının dikkat çekici ve deyim yerindeyse renkli çerçevesi onun yaşam hikâyesine odaklanılmasına yoğunlaşmıştır. Aksoy da Derviş'in edebiyat kanonun dışında kalmasını sorgular ve daha geniş çerçeveli araştırılması gereken bir aydın olduğunu belirtir.¹⁰ Suat Derviş'in yaşamıyla ilgili yazıların daha baştan onun sosyalistliğini, feministliğini, Marksist oluşunu vurgulayarak inşa edilmiş olması ve yaşamının ilgi çekici detaylarının vurgulanması Derviş ile ilgili (ona "değer verme" amacıyla yapılmış olsa da) bir analiz çabasını engellemektedir. Zira bu tür kuşatıcı ve betimleyici ifadeler, konuyu nihayetlendiren ve kapatan yargılardır. Dolayısıyla Derviş'e dair meraklı ve analitik bir çabayı engellemektedirler. Oysa Suat Derviş kesin yargıların uzağında, yaratıcı bir okumaya oldukça müsait bir yazılı miras bırakmıştır. Bahar Gökpınar, Ayşe Leman Karaosmanoğlu'nun biyografisini feminist yazım ekseninde kurguladığı çalışmasında biyografi yazımı konusunu tartışmaya açmaktadır. Feminist biyografi çalışmalarının basit bir yaşam öyküsü anlatımından farklı olarak, sosyal ve siyasal koşullarla iç içe, dolayısıyla "*tarihsel bağlamları*" gözetilerek, sadece koşulların bir sonucu olarak değil koşulları etkileyen bir özne olarak inşa edilmeleri gerektiğini ifade etmektedir.¹¹ Bu değerlendirme, Derviş'in yazılarını incelerken onu kendi özgün bağlamı içerisinde görebilmek açısından önemlidir.

Derviş'in, ölümünden sonra onu ele alan çalışmalar bir yana, 1960 yılında yazmaya giriştiği, ancak yarım kalmış bir otobiyografisi mevcuttur. Derviş, anılarını çok değer verdiği kardeşi Hamiyet Derviş'e ithaf eder. Çocukluğunu, ilk gençliğini, Türkiye'ye dönmeden önce Almanya'da gazetecilik yaptığı yılları kaleme alan Derviş'in hayatını yazma serüveni, 1933 yılına, yani Türkiye'ye dönüşüne kadar olan bir süreci kapsar. Nazan Aksoy *Kurgulanmış Benlikler* isimli çalışmasında bir insanın kendi biyografisini oluşturmasında etkili olan birtakım güdülerin varlığından

¹⁰ Nazan Aksoy, "Suat Derviş Muhallif Bir Yazar Mıdır?", *Yıldızları Seyreden Kadın-Suat Derviş Edebiyatı*, Haz: Günseli Sönmez İşçi, İthaki, İstanbul, 2015, s. 52, 53.

¹¹ Bahar Gökpınar, "*Müphem Bir Kadının Feminist Biyografisi ile Kurgulanışı: Ayşe Leman Karaosmanoğlu-Bir Sefirenin Özel Arşivine Yolculuk*", İletişim, İstanbul, 2015, s. 47, 48.

bahseder. Bunlar, Aksoy’a göre itiraf etme, ifşa etme, günah çıkarma, şifa arama, kayıt altına alma gibi birçok farklı dinamiği ihtiva edebilir. Fakat yine Aksoy’un düşüncesi takip edildiğinde, kendi hayatını anlatma çabası, “ben”in hikâyesini anlatma-kurma çabasıdır.¹² Dolayısıyla her otobiyografik metin, şu an bulunan andan geriye doğru bakarak yaşanmış zamanı çelişkisiz-çatışmasız bir metne dönüştürme çabası olarak da görülebilir. Bu çelişkisizlik ise, seçilen anıların birbirine eklenmesiyle inşa edilen bir bütün olarak kurulur. Bu bilgiler ışığında, Derviş’in geriye bakışının 1933 yılında kesiliyor olması, onun hem kendi benlik inşasıyla ilgili hem de gazetecilik faaliyetlerindeki temel derdiyle ilgili bazı ipuçları verebilmektedir: Kişiliğinin temel çizgilerinin oluşumunda oldukça önemli bir dönem olan çocukluğunun ve ilk gençlik yıllarının bitmesiyle birlikte otobiyografisinin de bitmesi, Derviş’in kendine dair öz imgesinin temelini esasen bu dönemler olduğunu gösterir niteliktedir. Kolayca metinleştirilebilen ve *kurduğu* öz-yaşamöyküsünün temeli olan bu dönem, tamlığı ve kusursuzluğuyla, Derviş’in gazetecilik faaliyetlerindeki temel gayesini de şekillendirmiştir aslında: İçerisinde yaşadığı tam ve eksiksiz yaşamı yitiren Derviş, bu tarihten sonra, yaşamı parça parça olmuş, sorunların, sıkıntıların ve onulmaz çelişkilerin ortasında benliği yok olmuş insanların hayatına yönelik bir gazetecilik faaliyeti göstermiştir. Dolayısıyla Suat Derviş, aslında tam da kendi hayat hikâyesinin kırılmaya ve parçalanmaya uğradığı bir dönemde, kırılmış ve parçalanmış hayatlara yönelmiştir, diyebilmek mümkündür. Suat Derviş’in Türkiye’ye dönüşünden sonra gittikçe belirginleşen muhalif kimliği, özel yaşamındaki birtakım hayal kırıklıkları, sosyalist düşünceye temayülü nedeniyle gazetecilik mesleğinden koparılması, eserlerini yayımlamakta karşı karşıya kaldığı zorluklar, kısacası kendini var edebileceği tüm alan ve araçların yasaklanması ve elinden alınması; bütün hayatı mücadelelerle geçmiş olan Derviş’te bunları tekrardan anımsayacak gücü bırakmış mıydı ya da uzun bir yaşamın yorgunluğuyla geçmişe baktığında onun bunları hatırlamaya dair bir isteği var mıydı sorusunu düşündürmektedir. Zira bu anıların içerisinde Derviş için belki de en hatırlanmaya değer olanlar (kendisinin de söylediği gibi), hatıratında da yer alan onun en mutlu olduğu âna, çocukluğuna ait olanlardı. Çünkü hatırlama eylemi aynı

¹²Nazan Aksoy, *Kurgulanmış Benlikler- Otobiyografi, Kadın, Cumhuriyet, İletişim Yayınları*, İstanbul, 2018, s.13-14

zamanda hatırlanmak istenmeyen şeylerin önüne de bir set çekmedir, bir savunma mekanizmasıdır. Dolayısıyla “*insanın ana yurdu çocukluğudur*” ifadesini doğrularcasına Derviş’in zihninde çocukluğu ve ilk gençliği geriye dönüşü en mutluluk verici ya da hatırlaması en kolay anılar olarak yer almaktadırlar.

Arkasında pek çok gazete yazısı, hikâye ve roman bırakmış bir entelektüel olarak Suat Derviş’in 1935-1942 yılları arasındaki gazete röportajları, köşe yazıları döneminin genel görünümünü içeren zengin metinlerdir. Her şeyden önce Derviş, dönemin insanların kendi anlatılarına doğrudan yer verdiği için bu röportajlar birincil elden kaynaklar olarak değerlendirilebilir. Bundan öte, Derviş’in kendi bakış açısını da dâhil ettiği için bu röportajlarda hem Derviş’i hem de toplumu görebilmek mümkündür. Bu yazılar ağırlıklı olarak toplumun sosyo-ekonomik olarak alt düzeydeki insanların, “öteki”lerin yaşamına odaklanır.

Jürgen Habermas, hâkim anlatıyı kuran özneyi ulusal kimlik üzerinden tanımlayarak, “öteki”nin ötekileştirilme biçimini de onun ulusal varlığının yok sayılması üzerinden okumaktadır.¹³ Fakat Suat Derviş’in mercek tuttuğu ötekilik, daha çok sınıfsal bir ayrım üzerinden gerçekleşmektedir. Kendi anlatısını kuran Cumhuriyet ideolojisi, bir başarı ve ilerleme öyküsü üzerinden şekillenirken, bu anlatının akışını aksatma ihtimali yüksek olan yoksullar, eğitimsizler, güvencesiz işçiler, mağdur kadınlar veya kimsesizler anlatının gerisinde kalmışlardır. Dolayısıyla resmî tarihin öteki’si, esasen sınıfsal olarak görülmeyen bir kesimden teşekkül etmektedir. Derviş’in sessiz bir uzlaşım ile yok sayılması, ironik bir biçimde, tam da hikâyesini gün yüzüne çıkarmaya çalıştığı kesimlerle onu ortaklaştırmıştır: Yok sayılanların gerçekliğini yazan Derviş’in hayatı bir biçimde bu insanlarla kesişmiş ve bir biçimde tarihin “ötekisi” haline gelmiştir.

Yirminci yüzyılın ilk yarısında ortaya çıkan Annales ekolü siyasi tarihle sınırlı geleneksel tarih yazımını reddederek, tarih bilimini disiplinlerarası bir biçimde ele alan sosyal tarih çalışmalarının önünü açıp tarih yazımına yeni bir alternatif

¹³ Bkz: Jürgen Habermas, “*Öteki*” Olmak, “*Öteki’yle Yaşamak*” - *Siyaset Kuramı Yazıları*”, Çev: İlknur Aka, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2012.

kazandırmıştır.¹⁴ Dolayısıyla zaman içerisinde sıradan insanlar ve onların meseleleri, mücadeleleri de tarihin konusu haline gelerek incelenmeye başlanmıştır. Edward Hallett Carr *Tarih Nedir?* isimli kitabında sıradan, basit olguların tarihi olgulara dönüşme sürecinde olguların tarihçinin onlara verdiği anlamla birer tarihi olguya dönüştüklerinden bahseder: Tarihçi olguları ortaya koyar, onları belirler, yorumlar ve değerlendirmeler yapar; dolayısıyla tarihçinin bu işleme sürecinden sonra ham haldeki malzeme tarihsel bir olgu haline gelir.¹⁵ Peki, küçük insanlar ve küçük olaylar tarihsel bir olgu değeri taşır mı? Burada önemli olan nokta, kişilerin ve olayların büyüklüğüne veya küçüklüğüne karar veren iradenin, tabir caizse, olay ve kişilerin tarihsel bir çalışmanın malzemesi olup olamayacağına hükmeden iradenin kendisidir aslında. Zira geleneksel tarih yazımının birer olgu olarak seçip üzerine temel anlatısını kurduğu olay ve insanlar, elbette ki büyüklüklerine karar verilmiş malzemelerdir. Fakat bir tarihsel malzeme –Foucault’nun akıl yürütmesi ile ifade edilecek olursa– ihtiva ettiklerinden ziyade dışarıda bıraktıklarıyla daha iyi anlaşılır.¹⁶ Dolayısıyla tam da bu noktada, tarihin malzemesi yapılmayarak küçüklüklerine hükmedilmiş, anlatının dışında bırakılmış kişi ve olaylar, hem tarihin alternatif bir okumasının yapılabilmesi açısından hem de geleneksel tarihin neleri dışarıda bıraktığını görebilmek açısından önemlidir.¹⁷

Suat Derviş’in 1935-1942 yılları arasında yaptığı gazete röportajları, işte bu küçük insanların yaşam koşullarını, sorunlarını ele almaktadır. Bu yazılar 1930’lu yılların toplumunun yaşam tarzını, insanların davranış biçimlerini, değerlerini, ekonomik kaygılarını, kadın-erkek ilişkilerini ve toplumsal sorunları tespit etme noktasında somut birer belgedirler. Üstelik bu yazılar, üst sınıfa mensup bir birey,

¹⁴ İbrahim Hakkı Öztürk, “Bilimsel (Modern) Tarihten Parçalanmış (Postmodern) Tarihe”, *Tarih Nasıl Yazılır? – Tarihyazımı İçin Çağdaş Bir Metodoloji*, Ed: Ahmet Şimşek, Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2015, s. 54, 55.

¹⁵ Edward Hallett Carr, *Tarih Nedir?*, Çev: Misket Gizem Gürtürk, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s. 9-36.

¹⁶ Tarihsel bir söylemin oluşturulma aşamaları ve ham bilgi malzemesinin olgulaşması bağlamında geniş bir analiz için, Bkz: Michel Foucault, *Bilginin Arkeolojisi*, Çev: Prof. Dr. Veli Urhan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011.

¹⁷ Bu noktada, sıradan insanların ve bireysel olanın hikayelerinin anlatıldığı çalışmalar da mevcuttur. Örneğin, bkz: Cemal Kafadar, *Kim Var İmiş Biz Burada Yoğ İken – Dört Osmanlı: Yeniçeri, Tüccar, Derviş ve Hatun*, Metis Yayınları, İstanbul, 2019; Fırat Yaşa (Derleyen), *İmparatorluğun Öteki Yüzleri – Toplumsal Hiyerarşi ve Düzen Karşısında Sıradan Hayatlar*, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2020.

bir kadın ve bir edebiyatçının kaleminden çıkmış yazılardır. Suat Derviş bu yazılarında sadece toplumun dezavantajlı gruplarının problemlerini aktarmaz, kendisi de çözüm önerileri geliştirir ve toplumsal değişimden yana bir tavır sergiler. Fakat bu noktada şunu da gözden kaçırmamak gerekir: Derviş'in toplumun altta kalan kesimleriyle gerçekleştirdiği görüşme ve röportajların ortaya çıkardığı büyük sorunları, dönemin koşulları içerisinde değerlendirmek ve anlamak gerekmektedir. Yüz yıldan fazla bir zamana yayılan savaşlar silsilesinin, iç buhranların, kültürel krizlerin ve nihayetinde zaferle taçlandırılmış bir ulusal kurtuluş mücadelesinin neticesi olan Cumhuriyet, devraldığı sorunların yanı sıra dünya ölçeğinde bir ekonomik krizin ve yeni bir dünya savaşı tehlikesinin ortasında kurumsallaşmasını yaratmaya çalışan bir rejim idi. Dolayısıyla Derviş'in ayna tuttuğu toplumsal, siyasal ve ekonomik sorunlar elbette ki çözüm bekleyen ciddi sorunlar olsa da, bunları tek başına Cumhuriyet rejiminin nitelikleriyle değil, daha geniş ölçekli ve kapsayıcı bir dünya konjonktürü ve küresel dinamiklerle düşünmek gerekmektedir. Dolayısıyla dünya ölçeğinde yaşanan hadiseler Derviş'in düşünsel gelişiminin eğilimini de belli ölçülerde belirlemiştir.

1.2. Yaşam Öyküsünün İnşasına Yön Veren Kaynaklar

Suat Derviş ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında onun en çok edebiyat eleştirmenleri ve feminist araştırmacılar tarafından dikkate alındığı görülmektedir. Yazarlığının ve feminist duruşunun ötesinde uzun yıllar boyunca gazetecilik faaliyetleri yürütmüş ve resmi ideolojinin dışında bir politik çizgiyi takip etmiştir. Dolayısıyla Suat Derviş'in yaşamı pek çok açıdan araştırılmaya ve incelenmeye değer görünmektedir. Ancak onun kendi yaşadığı dönem ve koşullar içerisinde benimsediği düşüncelerden dolayı marjinalleştirilmiş ve merkezden uzaklaştırılmış olması, uzunca bir dönem başta Türk edebiyatı olmak üzere pek çok alanda kendisine yeterli ilginin gösterilmemesine sebep olmuştur. Çok da uzak olmayan, oldukça yakın bir tarihte Selim İleri ona dair şu sözleri sarf eder: *“Günün birinde Suat Derviş Hanım'ın eserine, kişiliğine, mücadelesine saygıyla eğileceğiz, evet, günün*

birinde...”¹⁸Suat Derviş ile ilgili Rasih Nuri İleri’nin *Tarih ve Toplum* dergisinde 1986 yılında yayımladığı, iki bölümden oluşan Suat Derviş biyografisi hakkında yapılan ilk kısa biyografi çalışmasıdır. “*Yakın Tarihimizden Portreler Suat Derviş - Saadet Baraner*” isimli bu makalede İleri, Derviş ile ilgili kronolojik bilgiler sunduktan sonra onun yaşamını onun kaleminden aktarır.¹⁹ İleri’nin makalesine göre, Suat Derviş 1969 yılında, hiçbir zaman tamamlayamayacağı anılarını yazmaya başlar. Çocukluğunu, ilk gençliğini, Türkiye’ye dönmeden önce Almanya’da gazetecilik yaptığı yılları kaleme alan Derviş’in hayatını yazma serüveni, 1933 yılına kadar, yani Türkiye’ye dönüşüne kadar olan süreci kapsar. Rasih Nuri İleri’nin *Tarih ve Toplum* dergisinde aktardığı Suat Derviş’in yazmış olduğu bu özyaşamöyküsü ve kimi yazıları Serdar Soydan tarafından derlenerek “*Anılar Paramparça*”²⁰ismiyle 2017 yılında kitap halinde yayımlanır.

Suat Derviş’in 11 Nisan 1935 tarihinde *Resimli Uyanış (Servet-i Fünun)* dergisinde M. Niyazi Acun ile yapmış olduğu *Yedi Yaşında Romancı* isimli röportaj ile 2 Nisan 1936 tarihinde *Son Posta* gazetesinde yer alan *En Kuvvetli Romancı Benim* ve yine *Resimli Uyanış* dergisinin 8 Nisan 1937 tarihli Neriman Hikmet ile yaptığı *Ruhta ve Muhtevada Hiçbir Yenlik Sezmiyorum* isimli röportajlar, onun yaşamına dair önemli kesitlerin yer aldığı mülakatlardır. Derviş’in 1967 yılında Zihni Turgay Anadol ile *Gerçekler Postası*’nda yayımlanan konuşması da yine Derviş’in yaşamına ve düşüncelerine ışık tutması açısından önemlidir. Bu mülakatlar ve *Anılar Paramparça* isimli yarı otobiyografik kitap onun özyaşamöyküsünü oluşturmada temel alınmaktadır.

Rasih Nuri İleri’nin çalışmasına kadar, Suat Derviş zaman zaman hatırlanmıştır. Bu, daha çok, hâkim siyasal söyleme muhalif bir tutum geliştirmiş olması ile ilgilidir.1967 yılında Zihni Turgay Anadol ile yaptığı röportajda da belirttiği gibi, yaşamının son yıllarında da ölümünden sonra da uzunca bir dönem hak ettiği ilgiyi görmemiştir:

- “Sizden neden yazı almıyorlar?”

¹⁸ Selim İleri, “Temmuz-Ölümler Ayı / Yazı Odası”, *Cumhuriyet*, 6 Temmuz 2001.

¹⁹ Rasih Nuri İleri, “Yakın Tarihimizden Portreler - Suat Derviş-Saadet Baraner”, *Tarih ve Toplum*, İstanbul, Mayıs 1986, S: 29, s: 17-18.

²⁰ Haz: Serdar Soydan, *Suat Derviş - Anılar Paramparça*, İthaki Yayınları, İstanbul, 2017.

- Bizim cadde daha bilgisizken ben herkesten evvel uyanmıştım da ondan. Faşizmden, Nazizm'den, çıkmak üzere olan İkinci Cihan Harbi'nden nefret ettiğim ve kalemim ve dilim yettiği, gücüm yettiği kadar mücadele ettiğim için. Devrimci, toplumcu, sosyal adaletçi olduğum için. (...) O zamanlar halktan yana olmak, emekçiden yana olmak, sosyal adaletçi olmak bir suçtu. Şimdi kolay kahramanlıktır. (...)''²¹

Derviş'in beşinci ölüm yıldönümüne dair Alpay Kabacalı tarafından kaleme alınan yazıda da Derviş'in unutturulmaya, yok sayılmaya mahkûm edildiği ve bunun Derviş'in faşizme karşı duruşundan kaynaklandığı ileri sürülmektedir.²² Yine, bir başka gazete yazısında Derviş'in siyasal kişiliği yüzünden imzasını kullanamadığı, yazdıklarının Türkiye'de Avrupa'daki kadar bile ilgi görmediği ifadesi yer alır.²³ Bir başka yazıda Suat Derviş'in Zehra Toska ve Saliha Paker'in çabaları ile Türk edebiyatında yerini tekrardan aldığı ifade edilir ve Derviş'in bunca zaman yok sayılmasının temel sebebinin de onun muhalif duruşu olduğu ifade edilir.²⁴ Dolayısıyla, Suat Derviş'in çok uzunca bir süre akademik çevrelerin ilgisine mazhar olamamasının nedenini onun bu kimliğinde aramak gerekmektedir. Bu tespiti, Suat Derviş ile ilgili ilk detaylı akademik çalışmayı yapan Saliha Paker ve Zehra Toska'nın 1997 yılında *Toplumsal Tarih* dergisinin 8 Mart özeliiyle sunduğu *Suat Derviş'in Kimlikleri* isimli makaleleri üzerinden de okuyabilmek mümkündür:

"Atilla Özkırımlı (1982), Aziz Çalışlar (1987) ve **Türk Edebiyatı Ansiklopedisi** dışında, ansiklopedik kaynaklar ve başvuru kitapları, Suat Derviş'in olaylı meslek hayatını, siyasal faaliyetini birçok bakımdan "normalize" ederek ya da silerek aktarıyor, ya da **Sosyalist Kültür Ansiklopedisi** (1978-80) ve **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi** (1988) örneklerinde olduğu gibi, hiç aktarmıyor. Başvurulan hiçbir kaynakta Suat Derviş'in toplu eserlerinin eleştirel bir değerlendirmesine rastlanmıyor; Suat Derviş 20. yüzyıl Türk edebiyatı geleneği içinde konumlandırılmıyor."'²⁵

Suat Derviş'in kimliklerini tartışmaya açan, daha doğrusu onun farklı kimliklerinin oluşumunda etkisi olan sözlü ve yazılı kaynakları bir araya getirerek

²¹Zihni Turgay Anadol, "Fransa'da yayımlanan İlk Türk Romanı Ankara Mahpusunun Yazarı Suat Derviş ile Konuşma", *Gerçekler Postası*, S: 11, 1967, s. 15-16.

²²Alpay Kabacalı, "5. Ölüm Yıldönümünde Unutturulmak İstenen Toplumcu Gerçekçi Yazarımız: Suat Derviş", *Milliyet Sanat*, 1977, [t.y.], s.16.

²³Sennur Sezer, 'Gerçekçi Edebiyatın Öncülerinden' Gazeteci ve Yazar Suat Derviş Yaşadı mı?, *Cumhuriyet*, 23 Temmuz 1994, s. 14.

²⁴Gül Dirican, "Türk Edebiyatında 'Unutturulmaya' Çalışılan Bir Kilometre Taşı: Suat Derviş-Hem Aristokrat Hem Devrimci", *Gazete Pazar*, 23 Ağustos 1998, s.11.

²⁵Saliha Paker – Zehra Toska, "Yazan, Yazılan, Silinen ve Yeniden Yazılan Özne: Suat Derviş'in Kimlikleri", *Toplumsal Tarih*, S: 39, (Mart 1997), s. 12.

Derviş'i kendi ağzından (anı, mektup, röportaj ve kitapları üzerinden) konuşturan bu çalışma, Derviş ile ilgili ilk kapsamlı çalışmadır.

1995 yılında *Cumhuriyet* gazetesinin dergi ekinde Berat Günçikan "Unutulmaya Direnen Kadın: Suat Derviş" isimli bir yazı kaleme alır. Günçikan, bu yazıda şöyle bir başlık atar: "*hem komünist hem aristokrat bir 'yıldız'*" ve bu başlığın altında bir alt başlık olarak onunla ilgili şöyle bir değerlendirmede bulunur. "*Gazeteciydi, yazardı, aristokrattı, sosyalisti, sevdalıydı, toplumcuydu, devrimciydi. Anneliğin eşinden döndürülmüştü. Yok sayıldı, unutturulmak istendi.*"²⁶ Derviş'in hem edebiyatta hem de Cumhuriyet tarihindeki bir aydın olarak yeri henüz doğru ve net bir şekilde tahlil edilmeden yapılan bu değerlendirme onunla ilgili popüler bir ilginin oluşmasını sağlamakla beraber onu daha baştan belirli kalıpların içerisine hapsedebileceğinden dolayı eleştirel bir yorum olarak değerlendirilebilir.

Suat Derviş ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında, Liz Behmoaras'ın *Suat Derviş - Efsane Bir Kadın ve Dönemi* isimli eserinin Derviş ile ilgili en kapsamlı biyografi çalışması olduğu görülmektedir. Liz Behmoaras, Suat Derviş biyografisini oluştururken onun gazete yazıları ve söyleşilerinden sınırlı bir biçimde yararlanıp Derviş ile ilgili olarak yazılmış edebiyat tezlerinden, onunla ilgili makalelerden, Derviş'in bir kısım romanlarından ve onun yaşamına tanıklık edenlerin anlattıklarından faydalanmıştır. Liz Behmoaras, kitabında Suat Derviş'e dair hüznü, yaşamı çilelerle dolu bir hayat hikâyesi çizer. Derviş'i pek çok farklı kimliklerle tanımlar, onu tek bir kimliğin içine hapsedmez ve seçeneği okuyucuya bırakır.²⁷

Suat Derviş ile ilgili yapılmış bir diğer biyografi çalışması Osman Balcıgil'in yazmış olduğu *İpek Sabahlık-Bir Suat Derviş Biyografisi* isimli eserdir.²⁸ Ancak bu eserin, Liz Behmoaras'ın kitabının aksine, her ne kadar Derviş'in hayat hikâyesiyle

²⁶ Berat Günçikan, "Unutulmaya Direnen Kadın: Suat Derviş", *Cumhuriyet Dergi*, 19 Mart 1995, S: 469, s. 2.

²⁷ Bkz: Liz Behmoaras kitabında Derviş'i gazeteci yazar, edebiyatçı, Fosforlu Cevriye'nin yaratıcısı, Nazım Hikmet'in ilk aşkı, Reşat Fuat Baraner'in eşi, güzel ve çapkın bir kadın, feminist, hümanist, özgür bir kadın olarak tanımlar. Liz Behmoaras, *Suat Derviş - Efsane Bir Kadın ve Dönemi*, Doğan Kitap, İstanbul, Mart 2017.

²⁸Bkz. Osman Balcıgil, *İpek Sabahlık - Bir Suat Derviş Biyografisi*, Destek Yayınları, İstanbul, 2019.

paralel ilerlese de bir kaynakçası yoktur ve akademik yazının dışında kalan bir hikâye-kurgudan ibarettir.

Behçet Necatigil, Türk edebiyatına ait şair ve yazarların biyografilerine yer verdiği *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü* adlı eserinin ilk üç baskısında, Suat Derviş ile ilgili bir maddenin olmadığını fark etmesi üzerine Derviş'ten kendisiyle ilgili bir otobiyografik metin hazırlamasını ister.1967 tarihli bu mektupta, Suat Derviş'in Necatigil'e cevaben kendisini gazeteci ve edebiyatçı yanıyla sunarak bu alanlarda yaptığı faaliyetleri yazıya döktüğü görülmektedir.²⁹ Suat Derviş bu mektupta politik kimliğinden ve siyasal mahkûmiyetinden bahsetmez, sadece gazetecilik ve edebiyat alanındaki çalışmalarını kaleme alır. Mektuptaki şu cümle dikkat çekicidir: “Çok korkarım ki, eserlerim tarafımdan bastırılmazlarsa, ben ölmeden evvel basılmayacaktır.”³⁰Burada, her şeyden çok, edebiyat kanonunun özellikle dışında tutulmaya çalışılan bir yazarın tedirginliği görülmektedir; zira Derviş, bu cümleleriyle, *eserlerinin* unutulmasından korkan bir edebiyatçı olarak tedirginlik duymaktadır. Bu noktada, Suat Derviş'in muhalifliğinin oluşumunda onun gazetecilik faaliyetlerinin ve *Yeni Edebiyat* dergisindeki yazılarının etkisi büyüktür. Dolayısıyla Derviş'in 1934, 1935 ve 1936 yıllarında *Cumhuriyet*, 1936-1937 *Son Posta*, 1937 *Tan*, 1939-1941 *Haber* gazetelerinde yaptığı röportajlarla bağımsız yazıları ve gazetelerde yayımlanmış bir kısım hikâyeleri, bu çalışmanın ilk kaynakları olarak belirlenmiştir.

Türkiye'de kadın tarih yazımının son yıllarda gelişmesiyle birlikte Suat Derviş'in yaşamı da feminist araştırmacıların dikkatini çekmeye başlamıştır. Hatta Suat Derviş'in gazetelerde tefrika olarak yayımlanmış pek çok romanı da, son yıllarda İthaki Yayınları tarafından kitap halinde basılmaya başlanmıştır. Dolayısıyla onu edebiyat araştırmacılarının yanı sıra feminist araştırmacıların da dikkate almaya başladığı ve literatüre yerleştirdikleri görülmektedir. Onun feminist düşünce içerisindeki yeri ilerleyen bölümlerde ayrıca tartışma konusu olacaktır; ancak kendi yaşamında geleneksel normları zorlaması, romanlarında yer verdiği radikal kadın tipleri kadın araştırmalarının inceleme sahasına girmesine sebep olmuştur. Bu

²⁹Soydan, *Suat Derviş - Anılar Paramparça*, s. 243, 249.

³⁰A.g.e., s. 246.

kapsamda, Günseli Sönmez Işık'ın, Yeni Yüzyıl Üniversitesi'nin düzenlediği 3. Kadın Yazarlar Sempozyumu'nda gerçekleştirilen sunumlardan hazırladığı *Yıldızları Seyreden Kadın: Suat Derviş Edebiyatı* isimli kitap, onu eserleri üzerinden, sadece eserleriyle ele alan önemli bir kaynaktır. Bu çalışma, Suat Derviş'in kimliklerini feminist, Marksist vs.– onun kimi edebiyat eserleri üzerinden tartışmaya açarken, benimsediği ideolojiyle Türk edebiyatında yarattığı değişime odaklanır.³¹

Suat Derviş ile ilgili yapılan tez çalışmalarına bakıldığında ise, Gazetecilik bölümüyle birlikte özellikle Türk Dili ve Edebiyatı alanının onun romancılığını ve romanlarını çokça incelediği, ancak onunla ilgili herhangi bir tarih tezinin yazılmadığı görülmektedir.³² Dolayısıyla bu çalışmanın doldurmayı umduğu boşluklardan biri de Derviş'i tarih disiplininin içinde bir yere yerleştirecek olmasıdır.

Suat Derviş'in Reşat Fuat Baraner ile evliliğinden (1940) kısa bir süre sonra yayın komitesinde yer aldığı Türkiye Komünist Partisi'nin (TKP) resmi yayın organı olan *Yeni Edebiyat* dergisindeki³³ Derviş imzalı yazılar, Ahmet Oktay tarafından toplumcu yazın eleştirisinin Türk edebiyatındaki ilk örnekleri olarak sayılır.³⁴ Derviş'in sanatı toplumun sesi olarak tanımlamasını ve toplumun gerçeğini anlatmak, sorgulamak ve eleştirmek için bir araç olarak görmesini Marksist eleştirinin bir özelliği olarak açıklayan Esra Dicle Başbuğ, bunu Derviş'in *Yeni Edebiyat* dergisinde yazdığı eleştiriler üzerinden somutlar.³⁵ Suat Derviş'in, edebiyatı toplumsal mücadelenin bir alanı olarak görüyor olması, edebi yazılarında ve roman eleştirilerinde onun topluma ve siyasete dair düşüncelerini de görmeye imkân tanır. Dolayısıyla *Yeni Edebiyat* dergisinde yer alan eleştiri yazıları da önemli birer kaynaktırlar.

Suat Derviş'in Türkiye Komünist Partisi sanıkları arasında bulunmasına neden olan, 1944 yılında basılan *Niçin Sovyetler Birliği'nin Dostuyum?/Niçin*

³¹ Bkz: *Yıldızları Seyreden Kadın-Suat Derviş Edebiyatı*, Haz: Günseli Sönmez Işık, İthaki Yayınları, İstanbul, Ekim 2015.

³² Bkz: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

³³ Esra Dicle Başbuğ, "Suat Derviş ve Roman Eleştirileri", *Varlık*, Nisan 2014, S: 1279, s. 18.

³⁴ Saliha Paker, Zehra Toska, "Yazan, Yazılan, Silinen ve Yeniden Yazılan Özne: Suat Derviş'in Kimlikleri", s. 19.

³⁵ Esra Dicle Başbuğ, "Suat Derviş ve Roman Eleştirileri", s.18.

Sovyetler Birliği'ne Hayranım? isimli broşür kitabı Derviş'in siyasi düşüncelerini tanımlama uğraşında değerlendirilmesi gereken önemli kaynaklardır.³⁶ Ayrıca, Milli Türk Talebe Birliği'nin Derviş'in mesleğine ve kimliğine karşı saldırısına cevaben kendini sert bir biçimde savunduğu, muharrir kimliğine laf atanlara cevap verdiği *1936 Modeli Gençler ve Zavallı Peyami Safa* isimli broşür kitabı da onun hayatını ve emeğini savunma noktasında önem arz etmektedir.³⁷

1.3. Yaşam Öyküsü

Suat Derviş (Hatice Saadet Baraner) (1905-1972), resmi kayıtlara göre 1319'da İstanbul'da doğmuştur.³⁸ İsmindeki bu ikiliğin sebebi, ailesinin Hatice Suat ismini verdikleri Derviş'e imamın Suat isminin erkek ismi olmasından dolayı bu ismi Saadet olarak değiştirmesinden kaynaklıdır.³⁹ Derviş'in hayatı boyunca Suat ismini tercih etmesi aslında biraz da onun aykırılığı ve kendi istediklerini yapma konusundaki özgüveni ile ilgilidir. Bu özgüvenin kaynaklarını onun büyüdüğü ortam ve çevresinde bulabilmek mümkündür. Suat Derviş kendi yazdığı anılarında Çamlıca'da, bir köşkte çocukluğunu geçirdiğini söylemektedir.⁴⁰ 1967'de Behçet Necatigil'e yazdığı mektupta kendisini "*Avrupa'ya ilk tahsile giden altı Türk gencinden biri olan ve sonradan Türk Darülfünununun kurucuları arasında bulunan Kimya müderrisi Müşir Derviş Paşa'nın oğlu; İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi profesörlerinden Doktor İsmail Derviş Bey*" ve "*Abdülaziz'in Mızıka-yı Hümayun orkestra şefi ve sonra mabeyincisi Kâmil Bey'in kızı Hesna Hanım*"ın kızı olarak tanıtarak evde yerli ve yabancı mürebbiyelerle yetiştiğini, daha sonra Berlin'e konservatuara giderek ses eğitimi aldığını, ancak ailesinden gizli Edebiyat Fakültesi'ne geçerek burada derslere devam etmeden yazın hayatına başladığı bilgisini vermektedir.⁴¹ Bir Osmanlı aristokrat ailesinden gelen Suat Derviş, klasik

³⁶Faris Erkman, *Suat Derviş, Kırklı Yıllar I*, Belge Dizisi, Ekim 2002, s.57-108.

³⁷Bkz: Kemal Tahir, Suat Derviş, Ahmed Cevad, *1936 Modeli Gençler ve Zavallı Peyami Safa*, Selâmet Basımevi, Ankara, 1936, s. 20-25.

³⁸Rasih Nuri İleri, "*Yakın Tarihimizden Portreler - Suat Derviş-Saadet Baraner*", s. 17.

³⁹Doç. Dr. İbrahim Tatarlı, "*Ölümünün 10. Yıldönümünde Suat Derviş Üzerine Bir İnceleme - Suat Derviş'in Kimliği ve Yapıtları Üstüne (Anket ve Yanıtları)*", *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1983*, Kardeşler Basımevi, İstanbul, 1983, s. 609.

⁴⁰Soydan, *Suat Derviş Anılar Paramparça*, s.20.

⁴¹Behçet Necatigil, "*Dünya Kadın Yılında Suat Derviş Üzerine Notlar*", s. 601.

Osmanlı aile geleneğinin dışında, birbirlerine eşit muamelede bulunan, müreffeh ve sevgi dolu bir aile ortamında büyüüp mutlu bir çocukluk, gençlik dönemi geçirmiştir. Derviş, anne ve babasına dair şunları söyler:

“Düşünüyorum da ben sizin evladınız olmasaydım, bu insan olabilir miydim diyorum. Anne, baba; artık sesimi size duyuramam ama gene tekrarlıyorum. Ben her zaman sizin kadar faziletli, sizin kadar insancıl, sizin kadar feragatli olmaya çalıştım.”⁴²

Ailesine dair söylediklerinden oldukça mutlu bir ev ortamında büyüdüğü görülebilen Derviş’in, özellikle babasına dair söyledikleri önemlidir:

“Babamı biz evlatları, yalnız bir baba gibi değil, en iyi bir dost, en neşeli bir arkadaş ve bir kafadar gibi severdik. Bizim hocamızdı. Bizim arkadaşımızdı, bizim dostumuzdu, kardeşimiz ve babamızdı.”⁴³

Babasıyla ilgili bu sözleri, ileride Suat Derviş’in toplumsal sorunlara eğilme biçiminde özellikle görülecektir. Sevgiyle, sahiplenilmeyle, müreffeh bir güven ortamı içerisinde büyüyen Derviş, sevgisiz kalmış, değer görmemiş, yoksul ve güvensiz bir yaşam sürenlerle yaptığı röportajlarla siyasal düşüncelerini oluştururken, babasında gördüğü erdemleri toplumsal-ekonomik sorunların çözümüne yönelik bir mikro örnek olarak bilincinde taşımıştır. Zira toplumun sahiplenicisi, tabir caizse, babası olan devlet, tam da Derviş’in babasıyla ilgili anlattığı gibi olmalıdır. Derviş’in toplumsal sorunlara çözümü ve devletin nasıl olması gerektiğine dair politik önermeleri, babasıyla ilgili söylediklerinin izini taşıyacaktır: *“Ben ondan [babamdan] öğrendiklerimle yaşadım.”⁴⁴*

Fatmagül Berktaş, Suat Derviş’in babası ile ilgili söylediklerinden yola çıkarak baba sevgisi ve takdiri ile yetişen kız çocuklarının kendilerine güvenen bireyler olarak yetişmelerinde bunun çok önemli rolü olduğunu altını çizerek⁴⁵ Zira ataerkilliğin ve erkek egemenliğinin toplumun her alanında varlık gösterdiği o süreçte Suat Derviş’in babası ile olan ilişkisi, ileride onun eşleriyle, toplumla ve devletle olan ilişkisinde de bir kıstas haline gelecektir.

⁴²Soydan, *Suat Derviş - Anılar Paramparça*, s. 24.

⁴³A.g.e., s.101.

⁴⁴A.g.e., s.24.

⁴⁵Fatmagül Berktaş, *Tarihin Cinsiyeti*, Metis Yayınları, İstanbul, Eylül 2003, s. 207.

Babasında gördüğü niteliklerin yanı sıra annesi Hesna Hanım'da da ilerici ve modern bir kadının ilk örneğini gören Derviş, onu anlatırken şu cümleleri sarf eder:

*"(...) Annem o devreye göre inanılmaz ama gerçektir. İyi at biner, iyi kürek çeker, gayet güzel yüzen bir genç kadındı (...) O devirde böyle Türk kadınlarının yaşamış olduğunu ancak o devirlerin devrimci ve ileri insanları içinde doğmuş ve yaşamış olanlar bilir. (...)"*⁴⁶

1908 yılında İkinci Meşrutiyet'in ilanı, Derviş'in çocukluk anılarında aile üyelerinin mutlulukla karşıladığı bir olay olarak yer almaktadır.⁴⁷ Babasının gizli Jön Türkler teşkilatının üyesi olması⁴⁸ ve meşrutiyeti coşkuyla karşılamaları çocukluğuna dair hatırlanmaya değer bir olay olarak hafızasında yer bulurken, bu, ileride onun karakter özelliklerinden birine dönüşecektir: "*hürriyetperverliği*". Anılarında kavrama atfettiği önemi şöyle dillendirecektir:

*"(...) Çünkü o da [Tahsin Nahit] babam, annem ve bütün benimkiler gibi hürriyetten o kadar sarhoştur ki, benim hürriyeti bu kadar sevmem de şüphesi onun da"*⁴⁹ etkisi olmuştur."⁵⁰

Suat Derviş'in yazmaya giriştiği ama tamamlayamadığı anılarında yer verdiği ilk hadise, 31 Mart ayaklanmasıdır.⁵¹ Görünürde İslami kaygılar ve dini motivasyonlarla gerçekleşen bu isyanın akabinde İttihat ve Terakki Partisi'nin Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar sürecek olan iktidarı başlayacaktır. Feroz Ahmad *İttihat ve Terakki* isimli çalışmasının bir bölümünde şu bilgiyi verir: "*Sonraki dönemde İmparatorluğun siyasi yaşamında askerin rolü gittikçe artan bir önem kazanacaktı.*"⁵² Askerin siyasi rolünün yalnız Osmanlı İmparatorluğu'nda değil, Cumhuriyet sonrası Türkiye siyasetinde de her zaman önemli olduğunu 27 Mayıs 1960 darbesi ve 12 Mart 1971 muhtırası üzerinden okumak mümkündür. Bütün bu süreçleri deneyimleyen Suat Derviş'in 31 Mart Ayaklanması ile ilgili verdiği bilgilerin ışığında, ailesinin meşrutiyet yanlısı olmasının ötesinde onun ileride belirginleşecek olan kişilik özelliklerinin bir

⁴⁶Soydan, *Anılar...*, s.44-45.

⁴⁷A.g.e., s. 31.

⁴⁸A.g.e., s. 37.

⁴⁹ Adı geçen kişi Tahsin Nahit'tir. Kendisi Suat Derviş'in babasının arkadaşı olmakla beraber istibdat karşıtı bir şair ve piyes yazarıdır. Bkz: Soydan, *Anılar...*, s. 32-33.

⁵⁰A.g.e., s.33.

⁵¹ A.g.e., s. 13 - 30.

⁵² Feroz Ahmad, *İttihat ve Terakki 1908 – 1914*, Çev: Nuran Yavuz, Kaynak Yayınları, İstanbul, Eylül 1999, s. 67.

bilgisine de ulaşılır: “barışçılığı”. Ayaklanmanın sonunda ihtilâlcilerle ihtilâle karşı çıkan askerlerin kucaklaşması, hatıralarında şu şekilde yer bulur:

“(…) Gözümün önünde insanlar barışmıştı, kucaklaşmıştı, bizim askerlerimiz bizim askerlerimizle. Ben hepsini çok seviyordum. Hepsi bizim askerlerimizdi. (...) İşte belki de bu duygunun tesirinde ağlamıştım. Belki de barışmayı ve barışı çok sevdiğim için.”⁵³

Osmanlı Devleti’nin Birinci Dünya Savaşı’na girmesiyle birlikte Suat Derviş’in evde aldığı özel eğitimin yerini Kadıköy Numune Rüştiyesi⁵⁴ alır ve ardından son eğitimini Bilgi Yurdu’nda tamamlar.⁵⁵ Bu resmi eğitimlerin dışında, Derviş özel hocalardan kimya, coğrafya, mantık, tarih ve fizyoloji gibi pozitif bilimler derslerinin kendisine aktarıldığını ve özel öğretmenlerden Almanca ve Fransızca öğrendiğini söylemektedir.⁵⁶ Kadıköy Numune Rüştiyesi’nde kompozisyon becerileriyle öğretmenin dikkatini çekmeyi başaran Derviş’in⁵⁷ edebiyat dünyasına girişi, “Hezeyan” isimli şiirinin komşuları Nazım Hikmet tarafından ondan habersiz bir gazeteyle gönderilip yayımlanmasıyla birlikte başlar.⁵⁸ 1920 yılında Alemdar gazetesinde neşredilen⁵⁹ bu şiirle Derviş edebiyat çevresine girmiş olsa da, onun edebiyata olan ilgisi daha küçük yaşlarda başlamıştır. *Çamlıca Perisi* adlı ilk roman denemesini henüz yedi yaşındayken yazdığını ifade eden Derviş, profesyonel olarak ilk romanının *Kara Kitap* olduğunu belirtmektedir.⁶⁰

Derviş’in edebiyat dünyasına girişi gazetecilik mesleğine başlamasıyla paralel ilerler. 1920’lerde Babıâli’de bir gazetenin hikâye ve romanlarını aylıklı olarak yazmaya başlamasıyla birlikte gazetecilik yaşamı başlar.⁶¹ Birinci Dünya Savaşı’nın sona erdiği ve Milli Mücadele Dönemi’nin başladığı bu yıllarda Suat Derviş’in hem edebiyatın hem de gazetecilik mesleğinin içerisinde yer aldığı görülmektedir. Liz Behmoaras, Suat Derviş’in Halide Edip’in Sultanahmet

⁵³ Soydan, *Suat Derviş...*, s. 30.

⁵⁴ Behmoaras, *Suat Derviş - Efsane Bir Kadın ve Dönemi*, s. 44.

⁵⁵ Soydan, *Suat Derviş - Anılar Paramparça*, s. 244.

⁵⁶ A.g.e., s.243.

⁵⁷ Behmoaras, *Suat Derviş...*, s. 45.

⁵⁸ Soydan, *Suat Derviş - Anılar Paramparça*, s.244.

⁵⁹ Behmoaras, *Suat Derviş Efsane Bir Kadın ve Dönemi*, s.58.

⁶⁰ M. Niyazi Acun, “Yedi Yaşında Romancı” adlı röportaj, *Servet-i Fünun (Resimli Uyanış)*, 11 Nisan 1935, s.310-311.

⁶¹ A.r., s. 311.

mitinginde yaptığı ateşli konuşmasını dinleyerek onun hem istiklale dair sözlerinden hem de güçlü karakterinden etkilendiğini ifade etmektedir.⁶²

Suat Derviş'in gazetecilik mesleğine başladığı yıllar aynı zamanda onun özel yaşamında da birtakım değişimlerin yaşandığı yıllardır. Milli güreşçi Seyfi Cenap Berksoy ile yaptığı evlilik kısa bir sürede sona erse de Derviş bu yıllarda erken yaşlarda başladığı gazetecilik mesleğinin erken başarılarını da yaşamaktadır. Milli Mücadele döneminin önemli isimlerinden biri olan Refet Paşa ile 1922 yılında *İkdam* gazetesi adına gerçekleştirdiği mülakat⁶³ bu anlamda önemlidir. Derviş 1923 yılında gerçekleşen Lozan Konferansı'nı izleyen gazetecilerden de biridir.⁶⁴ Bu röportajın ardından gazetecilik faaliyetlerini *İkdam* gazetesinde sürdürmeye devam eder ve 1926 yılında ilk defa bu gazetede Kadınlar Sayfası'nı kurar.⁶⁵

Suat Derviş, Berksoy'dan ayrıldıktan kısa bir süre sonra çok daha kısa sürecek olan ikinci evliliğini yazar Selami İzzet Sedes ile yapar.⁶⁶ Her iki evliliğinin 1920'li yılların başları olduğu biliniyor olmakla beraber tam bir tarih yoktur, hatta birçok kaynakta evlilik gerçekleştirdiği kişiler ile ilgili de birbiriyle tutarlı olmayan bilgiler verilmektedir. Nihayetinde Derviş, Selami İzzet Sedes ile yaptığı evliliğin bitmesiyle birlikte Almanya'ya gider. Suat Derviş'in 1919 ile 1933 arasında belli aralıklarla ve belli vesilelerle yurt dışında, Almanya'da, bulunduğu bilinmektedir. Fakat ilk gidiş ve dönüş tarihlerinin hangi yıllara rast geldiği farklı çalışmalarda farklı kronolojiler biçiminde verilmiştir. Liz Behmoaras, tam tarih vermemekle birlikte Birinci Dünya Savaşı'nın bitiminin ardından, Suat Derviş'in ikinci eşi Selami İzzet Sedes'den ayrılmasıyla birlikte kardeşi Hamiyet ile beraber Berlin'e eğitim amacıyla gittiklerini belirtirken,⁶⁷ Feryal Saygılıgil 1919-1920 yılları arasında

⁶²Behmoaras, *Suat Derviş...*, s.54.

⁶³A.g.e., s.68.

⁶⁴Çimen Günay Erkol, "Cemiyet Hayatı ve Muhayyile: Suat Derviş'in Edebiyat Anlayışı", *Varlık*, Nisan 2014, S: 1279, s. 5.

⁶⁵Oya Körpe, "Suat Derviş'in Hayatı, Edebi Kişiliği ve Eserleri Üzerine Bir İnceleme", *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2001, s.27.

⁶⁶Behmoaras, *Suat Derviş...*, s.76.

⁶⁷Behmoaras, *Suat Derviş...*, s. 88.

yine eğitim amacıyla Berlin'e gönderildiklerini ifade eder.⁶⁸ Bununla beraber Oya Körpe, Suat Derviş'in ablasıyla birlikte eğitim amacıyla 1927'de Berlin'e gönderildikleri bilgisini vermektedir.⁶⁹ Suat Derviş, 1967 tarihinde Behçet Necatigil'e yazdığı mektupta 1926 yılında *İkdam* gazetesinde kadın sayfaları hazırlayan ilk gazeteci olduğunu belirtirken,⁷⁰ Zihni Turgay Anadolu ile 1967 yılında yaptığı röportajda 1925 ve 1926 yıllarında Berlin'de ilk hikâyelerinin tercüme edildiğini söylemektedir.⁷¹ Öte yandan, 1935 yılında kendisiyle gerçekleştirilen başka bir röportajda, lise tahsilini bitirince müzik tahsili için Berlin'e gittiğini ifade ederken zamanına dair net bir bilgi vermemektedir.⁷² İbrahim Tatarlı da Derviş'in Almanya'da kaldığı sürece dair bilgilerin tam bir muamma olduğunu ifade ederken bu yönde araştırmalara ihtiyaç duyulduğunu söylemektedir.⁷³ Dolayısıyla Suat Derviş'in Berlin'e ilk gidişi ve dönüşüyle ilgili kesin bir tarih bilgisi mevcut değildir. Ancak, Suat Derviş 1927-1930 yılları arası belli aralıklarla Almanya ve Türkiye'de bulunurken 1930'dan babasının ölümüne, Türkiye'ye dönüşüne, yani 1932-1933'e kadarki süre boyunca Berlin'de önemli gazete ve dergilerde çalıştığını anılarında belirtmektedir.⁷⁴

Milli Mücadele hareketinin bölgesel ve ulusal biçimlerde örgütlenmeye başladığı 1920'li yılların Derviş açısından hem gazetecilik yaşamında hem de edebiyat alanında parıldamaya başladığı yıllar olduğunu söylemek mümkündür. Kadınların iş hayatında kısıtlı bir biçimde yer aldığı bu yıllarda, Derviş daha ziyade erkek egemenliğinin hâkim olduğu bir alanda çalışma hayatına başlayarak *Alemdar*, *İkdam*, *İleri*, *Ümid*⁷⁵ gazetelerine yazılar verir. Yazın hayatına bakıldığında ise 1923 yılında *Hiçbiri*, *Ahmet Ferdi* ve *Ne Bir Ses Ne Bir Nefes*, *Behire'nin Talipleri*, *Beni*

⁶⁸Haz: Feryal Saygılıgil, *Kadınlar Hep Vardı - Türkiye Solundan Kadın Portreleri*, Dipnot Yayınları, İstanbul, 2017, s.132, Bkz: Feryal Saygılıgil, “‘Kara Kitap’ ve ‘Hiçbiri’ Romanları Üzerinden Suat Derviş'i Anlamaya Çalışmak”, *Varlık*, Nisan 2014, S: 1279. s. 17.

⁶⁹Körpe, “*Suat Derviş'in Hayatı, Edebi Kişiliği...*”, s. 12.

⁷⁰Soydan, *Suat Derviş - Anılar Paramparça*, s. 245.

⁷¹Zihni Turgay Anadolu, “*Fransa'da Yayımlanan İlk...*” s.15-16.

⁷²Acun, “*Yedi Yaşında Romancı...*”, s.310-311.

⁷³Tatarlı, “*Ölümünün 10. Yıldönümünde Suat Derviş Üzerine Bir İnceleme – Suat Derviş'in Kimliği ve Yapıtları Üstüne*”, s. 610.

⁷⁴Bkz: Soydan, *Suat Derviş – Anılar Paramparça*

⁷⁵Soydan, *Suat Derviş...*, s.60.

mi? isimli kitapları,1924'te *Buhran Gecesi* ile *Fatma'nın Günahı* ve1928'de de *Gönül Gibi* isimli romanları, onun ilk edebi ürünleri olarak görülmektedir.⁷⁶

Milli Kurtuluş Savaşı'nın sonuçlanmasıyla birlikte yeni rejimin toplumun her alanını yeniden inşa etmenin ötesinde, kadına dair, kadın özelinde de modernleşmeye dair söylemleri mevcuttur. Suat Derviş'in bugün kadın araştırmalarının inceleme sahasında bulunduğu bilinmekle beraber, bu yıllarda siyasal anlamda feminist düşünceyle ilgili olmadığı öne sürülmektedir.⁷⁷ Gazetecilik yaşamında devam eden başarıları, Cumhuriyet tarihinde önemli sonuçları olan 1925 Takrir-i Sükûn Kanunu'nun kabul edilmesiyle birlikte en azından Türkiye'de sekteye uğrar. Bu kanunun uygulanmasıyla beraber pek çok muhalif basın organı kapatılırken ileride Suat Derviş'in de gazeteci olarak faaliyet göstereceği *Tan* gazetesinin ortaklarından olan Ahmet Emin Yalman⁷⁸ ile *Resimli Ay* dergisinde birlikte çalışacakları Zekeriya Sertel de İstiklal Mahkemeleri'nde yargılanır. İstanbul'da muhafazakâr, liberal, Marksist pek çok gazete ve derginin kapatıldığı⁷⁹ bu buhran döneminde Suat Derviş'in eğitim maksadıyla Almanya'ya gittiğini söylemek mümkündür. Derviş, müzik eğitimi almak amacıyla gittiği Berlin'de Edebiyat Fakültesi'ne geçer, ancak yine anılarında da belirttiği gibi derslere devam etmez.

1930 yılı Dünya Ekonomik Buhranı'nın yeni yeni büyümekte olan Türk ekonomisi üzerinde olumsuz sonuçlarının da görülmeye başlandığı yıllardır. Taner Timur bu iktisadi buhranın yaşandığı yıllarda yönetimin, rejimi demokratik hak ve hürriyetleri iade etme noktasında yumuşatmak ya da daha da sertleştirmek yönünde iki seçeneğinin olduğunu ileri sürer.⁸⁰ Bu noktada *Mustafa Kemal'in teklifiyle 12 Ağustos 1930'da*⁸¹Türkiye'de çok partili yaşam kontrollü bir biçimde Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulmasıyla yeniden tecrübe edilir. Kadınların 3 Nisan

⁷⁶ Çimen Günay Erkol, "Cemiyet Hayatı ve Muhayyile:Suat Derviş'in Edebiyat Anlayışı", *Varlık*, S: 1279, Nisan 2014, s.6.

⁷⁷Behmoaras, *Suat Derviş Efsane....*, s.85.

⁷⁸ Cemil Koçak, "Siyasal Tarih 1923-1950", *Türkiye Tarihi 4 - Çağdaş Türkiye – 1908-1980*, Der: Sina Akşin, Cem Yayınevi, İstanbul, 1989, s.101.

⁷⁹ Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, s.251.

⁸⁰Taner Timur, *Türk Devrimi ve Sonrası*, İmge Kitabevi, Ankara, 2018, s. 175.

⁸¹ Kemal Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi – Sosyal, Kültürel, Ekonomik Temeller*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010, s.152.

1930 tarihli Belediyeler Kanunu'yla ilk siyasal haklarını kazanmaları sonucunda⁸² Suat Derviş de yeni kurulan SCF'nin adayları arasında yer alır.⁸³ Suat Derviş ile birlikte 1924 yılında Kadınlar Halk Fırkası'ndan devşirilerek kurulan Türk Kadın Birliği'nin eski başkanı Nezihe Muhiddin de Serbest Cumhuriyet Fırkası adayları içerisinde. Suat Derviş'in CHF'ye yazılan Türk Kadın Birliği üyelerini seçkin olmamakla itham etmesi, Birliğin idari üyelerinden Aliye Esat Hanım'dan "*Belediye meclisi manikür ve boya salonu değildir*"⁸⁴ şeklinde bir cevapla karşılık almasına ve fikri bir münakaşaya dâhil olmasına neden olur. SCF'nin seçimlerde aldığı yenilgi sonucunda Suat Derviş de aday gösterildiği Eminönü bölgesinden, partisi oy alamadığı için belediye azası olarak seçilememiş,⁸⁵ kısa bir süre sonra da parti kendini feshetmiştir. Dolayısıyla Suat Derviş'in aktif siyasetle ilişkisi, daha başlamadan sona ermiştir.

Gazetecilik yaşamındaki 1928-1930 arası yılları edebiyat anlayışında önemli bir değişimi de ihtiva eder. Derviş bu yıllar arasında *Resimli Ay* dergisinde çalışır. Sabiha Sertel, *Resimli Ay*'ın 1928-1930 arası dönemini Suat Derviş, Nazım Hikmet ve Sabahattin Ali gibi yazarların varlığıyla birlikte ilerici sosyalist fikirlerin tartışıldığı, sol edebiyatın temellerinin atıldığı bir dönem olarak tanımlar: "*Bu yeni edebiyatçılar toplumun sosyal durumunu, işçilerin, köylülerin, varlıklı sınıfın baskısı altında ezilen fakir halkın dertlerini kuvvetle dile getirdiler.*"⁸⁶ *Resimli Ay* dergisinin erken Cumhuriyet dönemindeki misyonunu ve derginin yöneticisi olan Sabiha Zekeriya'nın modern Türk düşünce tarihindeki işlevini Aynur Soydan Erdemir'in Sabiha Sertel'i ele aldığı bir yazısı üzerinden görebilmek mümkündür. Sertel'in sadece devletin demokratik yönetimini değil, toplumsal hayatın da demokratikleşmesi için uğraş verdiğini söyleyen Erdemir'in Sertel'e dair bu

⁸² Zafer Toprak, *Türkiye'de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm - (1908-1935)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2014, s.467.

⁸³ Behmoaras, *Suat Derviş...*, s. 113.

⁸⁴ Cemile Burcu Kartal, "Türkiye'de Kadınların İlk Defa Oy Kullandığı 1930 Belediye Seçimlerinde Türk Kadınlar Birliği'nin Faaliyetleri", *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl:2, S:3 (2016), s. 183.

⁸⁵ Kartal, "Türkiye'de Kadınların İlk Defa Oy Kullandığı 1930 Belediye Seçimlerinde Türk Kadınlar Birliği'nin Faaliyetleri", s. 191.

⁸⁶ Sabiha Sertel, *Roman Gibi*, Belge Yayınları, İstanbul, 1987, s. 81,118.

değerlendirmesini Derviş özelinde de düşünebilmek mümkündür.⁸⁷ Zira Derviş de tıpkı Sertel gibi gazetecilik faaliyetlerini toplumsal sorunlar üzerinde yoğunlaştırmış bir gazetecidir. Dolayısıyla Resimli Ay, Derviş'in toplumcu düşüncelerle tanışmasından önce bir laboratuvar işlevi görmektedir.

Suat Derviş'in Almanya'da bulunduğu 1930'dan 1933'e kadarki dönem ise, Derviş'in orada gazetecilik ve edebi faaliyetlerde bulunduğu süreci kapsamaktadır. Suat Derviş Almanya'da bulunduğu yıllarda pek çok Alman gazetesinde çalışır. İlk yazısını *Vossischezeitung* gazetesinde neşreder, bir Yahudi sermayesi olan *Ullstein* müessesesi, berberlik mesleğine dair makaleler yazdığı *Kuaförler* gazetesi, *Aliiance* film şirketi, *Tempo* gazetelerinde çalışır; *Universal* film şirketiyle birtakım temaslarda bulunur, bunların dışında *Sultanın Karıları* isimli romanı Avrupa'da farklı dillere çevrilerek yayımlanır.⁸⁸

Suat Derviş, Almanya yıllarını gazetecilik mesleğini öğrendiği yıllar olarak tanımlar.⁸⁹ Bu alanda başarılı faaliyetlerde bulunsa da Nazizm'in ve Hitler'in yükselişine de şahit olur. Üstelik 1930-1933 arası, Almanya'da büyük buhranın ekonomik ve sosyal sonuçlarının da toplum üzerinde hissedildiği ve Alman sermayesinin el değiştirmeye başladığı dönemdir. Dolayısıyla Derviş, Almanya'da faşist-militarist bir kitle kültürünün Naziler eliyle nasıl yaratıldığına şahitlik etmiştir. Bu konuyla ilgili değerlendirmeleri şu şekildedir:

*“Hitler uzun senelerden süren propagandadan sonra onları (organize amele) kazanamayacağını anlayınca propagandasını 16 ile 22 yaş arasında bocalayan bedbaht gençlik arasında yapmaya başladı. (...) Hitler teşkilatında milis olarak çalışmak ücretli bir işti. Hem aylığı vardı hem yemek yeniliyordu. Hem de iş olarak yapılan şey haftanın muayyen günlerinde bir - iki nümayişe iştirak etmek, arada bir amele semtlerinde, meyhanelerde kavga çıkarmak ve bunu bahane ederek siyasi rakiplerden bir – iki kişiyi öldürmekten ibaretti. (...) İşte bu gençlik evvela tıpkı bir işe girer gibi Hitler hareketine girdi. (...)”*⁹⁰

Suat Derviş'in Almanya'daki gazetecilik faaliyetlerinin sonra ermesinin nedenlerinden biri de Yahudi karşıtlığıyla birlikte ortaya çıkan yabancı

⁸⁷ Aynur Soydan Erdemir, “Sabiha Zekeriya Sertel: Bir Hayalin Peşinde Bir Ömür”, *Kadınlar Hep Vardı...*, s. 102.

⁸⁸ Soydan, *Suat Derviş - Anılar Paramparça*, s. 53-123.

⁸⁹ Soydan, *Suat Derviş...*, s.245.

⁹⁰ A.g.e., s.94.

düşmanlığıdır.⁹¹ Diğer nedenler ise çok sevdiği babasının Derviş'in tüm mücadelesine rağmen hayatını kaybetmesinin Derviş'te yarattığı hüsrana, annesinin geçirdiği kalp rahatsızlığı ve maddi sıkıntılardır. Tüm bunlar Derviş'in Türkiye'ye dönmesine sebep olmuştur. Babası Profesör İsmail Derviş'in Türk Darülfünunu'na uzunca yıllar hizmet etmesine rağmen öldükten sonra değer görmemesi Derviş için bir hayal kırıklığı olmuştur. Kendi ifadesiyle şunları aktarır:

*“Benim ne eski enerjim ne eski hayatiyetim ne eski yaşamak ve çalışmak zevkim kalmıştı. Müthiş bir bedbinlik içinde idim. Babamın hayatını kurtarmak ümidiyle çok yıpranmıştım, çok gayret etmişim. Onun ölümü benim için yalnız bir matem değil, bir sukutu hayal olmuştu.”*⁹²

1932'de babasının ölümüyle birlikte Türkiye'ye dönmesi ve daha önce tecrübe ettiği gazeteciliğe yeniden başlaması Derviş'in yaşamını geri dönülemez bir biçimde şekillendirir. Türkiye'ye döndükten sonra 1933-1940 yılları arasında *Resimli Ay* dergisi, *Cumhuriyet*, *Son Posta*, *Tan*, *Haber*, *Son Telgraf* gazetelerinde çalışır. Aynı anda pek çok romanı tefrika edilir ve gazetelerde hemen her gün yayımlanan “Günün Hikâyesi” bölümünde Derviş'in hikâyeleri de yer alır. Dolayısıyla Derviş gazeteciliği ve edebiyatı birlikte yürütür.

Suat Derviş; gazeteciliği kendisinin romancı yanını besleyen bir kanal olarak görmektedir ve bu ayrıca politik fikirlerinin oluşmasında da etkili olmuştur. Gazetecilik yaptığı dönemlerde yer verdiği röportajlarda ve 1930'lu yıllardan sonra kaleme aldığı romanlarda onun topluma dair sorunları, yoksulluğu, adaletsizliği ve eşitsizliği yansıtmaya çalıştığı görülmektedir. Naci Sadullah ile yaptığı röportajda kendisine dair şunları söyler:

*“(…) Kızcağız, daha on sekiz yaşındayken, kendisini adam olmuş sandı. Fakat sen onun, bu son senelerde yazdıklarını okudun mu? Büyüyüp aklını başına aldıktan ve etrafını, kendisine gösterdikleri gibi değil, kendi gözleriyle görmeye ve kendi tenkit kabiliyetiyle tetkike başladıktan sonra yazdıklarını? (...)”*⁹³

Neriman Hikmet ile yaptığı röportajda da bir özeleştiriye bulunarak şu sözleri sarf eder:

⁹¹A.g.e., s. 121.

⁹²A.g.e., s. 113.

⁹³ Naci Sadullah, “En Kuvvetli Romancı Benim”, *Son Posta*, 2 Nisan 1936, s. 7.

“(…) Ben bebeklerimi tavan arasına attıktan sonra kendime kitaplarımda bebekler yarattım, hayatla, hakikatle ve muhitte alakası olmayan bebekler (...) Ben rüya gördüm. Hayatı tanımiyordum. Hayattan anlatacak şeyler bilmiyordum. Rüyalarımı anlattım. Fakat şimdi ne on altı yaşında ne de yirmi yaşındayım. (...) Uyandım. Etrafımı görüyorum. Etrafımda olan şeyleri hissediyorum. Beni bebekler değil, insanlar alakadar ediyor. Beni hayal değil, hayat alakadar ediyor. (...)”⁹⁴

Bu süreçte Derviş’in haberlerinde işlediği temel konuları; işsizlik, yoksulluk, çocuk işçiler, kadın işçiler, İstanbul’un arka mahallerinde ve izbelerinde yaşayan insanlar, kısacası garip ve yitik insanların yaşadığı sefaletler, acılar ve en önemlisi de toplumsal eşitsizlikler oluşturmaktadır. Gazeteciliğin ona toplumsal duyarlılık kazandırmasındaki öğretici işlevini, 1967’de Behçet Necatigil’e yazdığı mektuptaki “Gazetecilikte yaptığım röportajlar beni hayatın gerçekleriyle çok karşı karşıya getirdi. Ben gazeteci olduktan sonra gerçekçi eserlerimi yazmaya başladım. Ve asıl sevdiğim romanlar bu tarihten sonra yazdıklarım”⁹⁵ sözlerinde de görebilmek mümkün. Gazetecilik faaliyetlerinin onun edebiyat anlayışına yansıyan örnekleri olarak *Sultanın Karıları-Bir Haremağasının Hatıraları* (1935-1936) *Son Posta*, *Onu Bekliyorum* (1934-135) *Cumhuriyet* gazetesinde, *Onları Ben Öldürdüm* ve *Baba Oğul* kitapları (1934-1936) yine *Son Posta* gazetelerinde tefrika edilir.⁹⁶ *Tan* gazetesinde 1937 yılında tefrika edilen, 1930’lu yıllarda hali hazırda bir iş kanununun bulunmadığı Türkiye’de küçük yaşlardan beri fabrikalarda işçilik yapan bir grup emekçi kadının yaşadığı baskıyı ve sömürü düzenini anlatan *Bu Roman Olan Şeylerin Romandır* isimli eserindeki karakterler, yine onun *Tan* gazetesinde 1 Ocak 1937 tarihinde başlayan “Türk Kadınları Nasıl İş Bulurlar?” adlı yazı dizisinde hikâyelerini anlattığı kadınlarla büyük benzerlikler gösterir. Bu romanlar Derviş’in gazetecilik faaliyetleri sırasında tanık olduklarının edebiyat anlayışı üzerine etkilerinin görülebileceği eserlerdir. Kendisiyle yapılan bir röportajda söylediği “Edebiyatta yapmak istediğim şey memleketimin bugünkü içtimai, fikri ve estetik muadelelerine makes olabilmek. İçinde yaşadığım, içinden çıktığım cemiyete lisan verebilmektir.” sözleriyle⁹⁷ edebiyatın toplumsal bir misyonu olması gerektiğine olan inancını dile getirir. 1936 tarihinde *Son Posta* gazetesinde Naci

⁹⁴Neriman Hikmet, “Ruhta ve Muhtevada Hiçbir Yenilik Sezmiyorum” adlı röportaj, *Resimli Uyanış (Servet-i Fünun)*, 8 Nisan 1937, S:2120/435, s.308.

⁹⁵Soydan, *Suat Derviş - Anılar Paramparça*, s. 245.

⁹⁶A.g.e., s. 246.

⁹⁷Hikmet, “Ruhta ve Muhtevada...”, s. 308.

Sadullah'ın kendisiyle yaptığı röportajda Derviş, Nazım Hikmet'i meşrutiyetten evvel ve sonra gelmiş şairlerin en kuvvetlisi olarak gördüğünü belirterek bunun gerekçesini de Nazım'ın enternasyonal bir duyarlılığa sahip olmasıyla açıklar:

“Bence şiir, sade fantezi fikirlere, orijinal paradokslara tercüman olan bir-iki yavan mısra değildir. Ve bence şiir, iki güzel kafiye arasına gerilmiş satırlar üzerinde lakırdı hokkabazlığı yapmak da değildir. Bu hareket devrinde şiir, asıl kıymetini bir mücadele unsuru olarak kullanabildiği zaman bulur. Bunun aksini yapmak, mükemmel bir silahı acemice kullanmaktan farksızdır. Ve mesela aslan vurmaya yarayan kurşunu ördeğe atıp israf etmeye benzer.”⁹⁸

Mehmet Behçet Yazar *Yeniğün* gazetesinde 1939-1941 yılları arasında hazırladığı “Edebiyatçılarımızı Tanıyalım” isimli yazı dizisinde Suat Derviş’e dair şöyle bir yorumda bulunur: *Suat Derviş’in yirmi seneyi bulan edebî faaliyeti onar yıllık iki devreye bölünmekte ve bu devrelerde vücuda getirdiği eserler mevzuları ve gayeleri bakımından müşterek ve bariz ayrılıklar göstermektedir.*⁹⁹ Burada Derviş’in ilk dönem eserlerinde görülen duygusal, hassas ve romantik öğelerin ikinci dönem eserlerinde görülmediği, dolayısıyla Derviş’in edebiyat anlayışının romantizmden realizme, bireysellikten toplumcu gerçekçiliğe doğru bir yöneliş gerçekleştirdiğini söylemek mümkündür.¹⁰⁰

Suat Derviş 1934 yılında kendisi gibi gazeteci ve romancı olan Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu ile bir evlilik gerçekleştirir.¹⁰¹ Liz Behmoaras, kesin olmamakla birlikte Derviş’in bu evlilikte fiziksel ve ruhsal olarak çokça hırpalandığı yönünde bir görüş bildirir.¹⁰² 1938 yılında Tepedenlioğlu’ndan ayrılır. Özel yaşamındaki birtakım sıkıntılara rağmen Derviş’in bu yıllarda farklı gazetelerde önemli röportajlar gerçekleştirdiği görülmektedir. Bunlardan ilki 1935 yılında Beynelmilel Kadınlar Kongresi’nin İstanbul’da düzenlenen konferansında farklı

⁹⁸ Sadullah, “*En Kuvvetli Romancı...*”, s. 7.

⁹⁹Taha Toros Arşivi’nden edinilen bu köşe yazısının tarih bilgisine ulaşılammıştır. Ancak Mehmet Behçet Yazar’ın Edebiyatçılarımızı Tanıyalım isimli yazı dizisinin 1939 – 1941 yılları arasında neşredildiği bilgisinden hareketle Suat Derviş ile ilgili bu yazı dizisini de bu aralıkta yazmış olabileceği düşünülmektedir. Bkz: Edebiyatçılarımızı Tanıyalım – Suat Derviş, *Yedigün*, [t.y.], s. 14. EK: 1

¹⁰⁰ Hülya Soyşekerci, “Kara Kitap’ta Korku, Ölüm ve Genç Kahramanlar”, *Roman Kahramanları*, Nisan/Haziran 2014, S.18, s.67, 68.

¹⁰¹Behmoaras, *Suat Derviş Efsane...*, s. 117.

¹⁰²A.g.e., s. 117-118.

ülkelerden katılan kadınlarla düzenlediği röportajdır. Derviş 1936 yılında da Boğazlar Konferansı'nı izlemek için Montrö'ye giden gazetecilerden biri olur.

Suat Derviş, Haziran 1937'de *Tan* gazetesinin muhabiri sıfatıyla Sovyetler Birliği'ne seyahate giderek “*İstanbul-Moskova-Tahran Seyahat Notları*” isimli bir yazı dizisi hazırlar. Bu gezi notları, Suat Derviş'in Sovyetlerde gördükleri ama Türkiye'de göremediklerini içermektedir. Bu yanıla bakılınca, Sovyetler Birliği seyahati Suat Derviş'in siyasal düşüncelerinin oluşumunda önemli bir aşama olarak değerlendirilebilir. Türkiye'de gazetecilik faaliyetleri içerisinde yaptığı röportajlar, gözlemler ve tanıklıklar onda ezilenlerden, yoksullardan yana belli bir özdeşleşme duygusu yaratmış ve bir tür şefkat duygusunun gelişimini sağlamıştır. Fakat bu duygunun, iradî bir şekilde ezilenlerden yana bir siyasal tavra dönüşmesi ve bilinç düzeyine taşınması Sovyetler Birliği gezisiyle birlikte gerçekleşmiştir. Özetle, Derviş'in ezilenlerden ve sömürülenlerden yana duyguları ve daha iyi bir toplum arzusu, Sovyetler Birliği gezisiyle birlikte somut bir siyasal alternatif kazanmış, ideolojik ve teorik bir çerçeveye bürünerek toplumsal meselelere sadece duygusal değil kavramsal bakabilmesinin düşünsel araçlarını da yaratmıştır. Gazetecilik faaliyetleri içerisinde gerçekleştirdiği 1937 yılındaki bu seyahati, 1939 yılında Ziraat Fuarı amacıyla¹⁰³ tekrarlar. Derviş 1944 yılında basılan “*Niçin Sovyetler Birliği'nin Dostuyum?/Niçin Sovyetler Birliği'ne Hayranım?*” isimli broşür kitapta bu dostluğun nedenlerini oraya yaptığı yolculuklardan edindiği izlenimlerle birlikte istatistiksel verilerle aktarır.¹⁰⁴

Suat Derviş'in 1937 yılında *Tan* gazetesi için yapmış olduğu Sovyetler Birliği'ne dair ilk gezisindeki gözlemleri, bir nevi propaganda yazıları olarak tanımlanır.¹⁰⁵ Derviş'in Sovyetler Birliği gezisine kadar Türkiye'de çocuk, kadın, işçi, yoksulluk gibi meselelere ve kültürel yaşama dair pek çok gazete röportajı

¹⁰³Behmoaras, *Suat Derviş Efsane...*,s.199.

¹⁰⁴ Bkz: Faris Erkman, *Suat Derviş, Kırklı Yıllar I*, TÜSTAV Yayınları, 2002, s. 57-108.

¹⁰⁵ Bahanur Garan, Suat Derviş'in Gözüyle Sovyet Rusya, *Varlık*, S:1279, Nisan 2014, s.31.

yaptığı bilgisinden hareketle, Sovyetler Birliği'nde bu alanlarda gerçekleşen ilerici gelişmeleri takdir edici bir dille, bir nevi hayranlıkla aktardığı görülmektedir.¹⁰⁶

Derviş bu yazısından sonra *Tan* gazetesinden ayrılır, daha doğrusu ayrılmak durumunda bırakılır. *Tan* gazetesinin sahiplerinden Halil Lütfi “*Bu hanım kıpkızıl komünist, onu çalıştıramam!*” diyerek Suat Derviş’in işine son verir.¹⁰⁷ Derviş *Tan* gazetesinden ayrılmakla kalmaz, dönemin İç İşleri Bakanı tarafından Pera Palas Oteli’ne görüşmek için çağrılır. Buraya görüşmek için çağrılan bir diğer gazeteci de muhalif yazılarıyla bilinen Sabiha Sertel’dir. Aralarında şöyle bir konuşma geçer:

“Ertesi gün o saatte Perapalas Oteli'ne gittim. Otelin giriş salonunda, Suat Derviş ve kocası Nizameddin Nazif oturuyorlardı. (Suat o zaman Nizameddin Nazif’le evliydi, sonra ayrıldılar.) Onları orada görünce,

-Sizi de Şükrü Kaya mı çağırttı? Dedim

-Evet, dediler. Onlar benden önce geldikleri için, Şükrü Kaya önce onları davet etti. Epeyce bekledim. Çıktıkları zaman Suat'ın yüzü asıktı.

-Ne oldu, Şükrü Kaya ne istiyor, dedim.

Suat, - İçeri girin de anlarsınız... Beni iyice payladı. Size ne yapar bilmem dedi.”¹⁰⁸

Suat Derviş bu görüşmeden bir süre sonra bu kez Mustafa Kemal Atatürk tarafından Pera Palas oteline davet edilir, ancak Atatürk’ün hastalığının ağırlaşması nedeniyle bu görüşme ileri bir tarihe ertelenir,¹⁰⁹ Atatürk’ün vefat etmesiyle birlikte bu görüşme hiçbir zaman gerçekleşemeyecektir.

Tan gazetesinden ayrıldıktan sonra Derviş gazetecilik faaliyetlerini *Haber* gazetesinde sürdürür. Bu yıllarda en sevdiği romanlarından biri olarak tanımladığı *İstanbul’un Bir Gecesi* ile *Hiç* (1938-1939) isimli eserleri yayımlanır.¹¹⁰ İkinci Dünya Savaşı’nın başlamasına yakın bir zamanda Türkiye’de 1931 Matbuat Kanunundaki 1938 değişikliği gazete ve dergi çıkarmada birtakım zorlukları da beraberinde getirir. Bu kanunun 50. maddesi gereği kapatılan bir gazetenin

¹⁰⁶Suat Derviş’in 1937 yılında *Tan* gazetesi muhabiri olarak gerçekleştirdiği bu seyahat “*İstanbul-Moskova-Tahran Seyahat Notları*” adıyla Haziran, Temmuz, Ağustos ayları boyunca *Tan*’da yayımlanmıştır. Bu gezi notları ilerleyen bölümlerde değerlendirilecektir.

¹⁰⁷Toska, Paker, “*Yazan, Yazılan, Silinen...*”, s.15.

¹⁰⁸Sertel, *Roman Gibi*, s.183.

¹⁰⁹Behmoaras, *Suat Derviş Efsane...*, s.135.

¹¹⁰A.g.e., s. 147.

sorumluları başka bir adla gazete veya dergi çıkaramayacaklardır.¹¹¹İsmet Bozdağ'ın ifadeleriyle, “*Tek partili sistemlerin basını ister istemez güdümlü basındır. Belki bir kamuoyu yapmak için görevlendirilmiş basın, hürriyetten değil, ancak görevini daha iyi yapabilmek için, yetkiden söz edebilir.*”¹¹²1931 Matbuat Kanunu'nun sağlamış olduğu hali hazırdaki kısıtlamaların 1938 değişikliğiyle önemli ölçüde kısıtlanarak, gazete ve dergi çıkarma hakkı hükümetin kontrolü ve denetimi altına alınmıştır.¹¹³Hükümetin basına dair sıkı tedbirler almasının nedenlerinden biri olarak Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'nda belirlediği dengeli, tarafsız politikanın gazetelerin tutumuyla birlikte zarar görebileceği olasılığıdır.¹¹⁴Suat Derviş'in gazetecilik çalışmaları da *Haber* gazetesindeki faaliyetlerinden sonra kesintiye uğrar. Bu gazetede faal olduğu yıllarda Hasan İzzettin Dinamo ve Mihri Belli gibi isimlerle bir çevre edinir.¹¹⁵

Suat Derviş *Haber* gazetesinden ayrıldıktan sonra Neriman Hikmet'in imtiyaz sahibi olduğu *Yeni Edebiyat* isimli derginin kuruluşunda çalışır. Bu dergi Derviş'in yaşamındaki diğer dönüm noktasıdır. Çünkü dergi, ilerleyen zamanlarda Türkiye Komünist Partisi'nin gayri resmi yayın organı haline gelecektir.¹¹⁶ Derviş için aynı zamanda son eşi Reşat Fuat Baraner ile tanışmasının ve evliliklerinin de gerçekleşmesinin aracılardan biri olmuştur. Rasih Nuri İleri, Reşat Fuat Baraner'i daha demokratik bir ülke arzusu uğruna, sosyalizm için mücadele eden ama ömrünün çok uzun bir zamanını hapisanelerde geçirmiş bir düşünce adamı olarak tanımlar.¹¹⁷ Derviş'in duygularının düşünsel bir boyut kazanması ve bir siyasal bilince evrilmesindeki etkenlerden biri de Reşat Fuat Baraner ile olan evliliğidir.

Suat Derviş'in 1940 yılında Reşat Fuat Baraner ile yaptığı evlilik onun düşünsel ve duygusal dünyasına yeni bir itici güç kazandırmıştır. Zira *Yeni Edebiyat* dergisi bu izdivacın fikrî ortaklığının varlığının en belirgin örneğidir. Reşat Fuat Baraner ve Suat Derviş'in dışında, Sabahattin Ali, Abidin Dino, Attilâ İlhan, Mazhar

¹¹¹Cemil Koçak, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s. 135.

¹¹²İsmet Bozdağ, *Dünyada ve Türkiye'de Basın İstibdadı*, Emre Yayınları, İstanbul, 1992, s.174.

¹¹³Hıfzı Topuz, *100 Soruda Türk Basın Tarihi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1973, s. 161.

¹¹⁴Mithat Kadri VURAL, “II. Dünya Savaşı Türkiye'sinde Bir Muhalefet Örneği Olarak ‘Tan’ Gazetesi”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, c: VII, S.16-17, 2008, s. 382.

¹¹⁵Behmoaras, *Suat Derviş Efsane...*, s.154.

¹¹⁶A.g.e., s.157.

¹¹⁷Rasih Nuri İleri “Reşat Fuat Baraner”, *Kırklı Yıllar 1*, Faris Erkman, s. 109 - 127.

Lütfi, Nazım Hikmet, Kemal Sülker, Ahmet Hamdi Tanpınar, Sabiha-Zekeriya Sertel, Hasan İzzettin Dinamo, bu dergide yazı yazan bazı isimlerdi.¹¹⁸ Toplumcu gerçekçi kaygılarla yeni sanat ve edebiyat eleştirileri oluşturmak, bu eleştirilerin tartışılabilceği toplumsal zemini sağlamak ve yeni yazarlara kendilerini ifade edebilecekleri bir alan yaratmaya çalışan bu dergide¹¹⁹ Suat Derviş roman eleştirileri yazar. Ancak, Hasan İzzettin Dinamo'nun yazmış olduğu *Vatan* şiirinin sınıfları birbirine düşürücü nitelikte görülmesinden dolayı dergi kapanır, akabinde Suat Derviş, Hasan İzzettin Dinamo ve Ruhi Dervişoğlu ceza alırlar; ama cezalarının zaman aşımına uğramasından dolayı beraat ederler.¹²⁰ Bu olaydan kısa bir süre sonra, 1942 yılında Reşat Fuat Baraner askere alınır. Suat Derviş bütün bu hadiselerin yaşandığı esnada hamiledir, fakat hamileliği, bütün bu olayların onda yaşattığı stres ve ruhsal tahribattan dolayı çocuğunu düşürmesiyle sonuçlanmıştır.¹²¹ Derviş için 40'lı yıllar pek çok dramatik hadisenin yaşandığı bir süreci ifade etse de edebiyat alanında verimli bir dönemi de temsil eder. *Ankara Mahpusu/Zeynep İçin* (1944-1945), *Çılgın Gibi/Yalının Gölgeleleri* (1945) romanları ile *Fosforlu Cevriye* (1945) ve *Kendine Tapan Kadın* (1944-1945) adlı romanları tefrika edilmiştir.¹²²

Derviş'in Türkiye Komünist Partisi sanıkları arasında bulunmasına neden olan, 1944 yılında basılan "*Niçin Sovyetler Birliği'nin Dostuyum?/Niçin Sovyetler Birliği'ne Hayranım?*" isimli broşür kitabı sebebiyle yargılanır.

Reşat Fuat Baraner Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı sürecinde görünüşteki tarafsızlığının altında belirgin bir tarafgirlik olduğunu *En Büyük Tehlike* isimli kitapçıkta belirterek faşizme karşı çıkarken, Suat Derviş de *Niçin Sovyetler Birliği'nin Dostuyum?* broşürüyle apaçık komünist propaganda yapmak suçlamalarıyla karşılaşır yargılanırlar. Davanın sonucunda Reşat Fuat Baraner toplamda dokuz sene hapse mahkûm edilmiş, Suat Derviş ise sekiz ay hapis cezasına çarptırılmıştır.¹²³

¹¹⁸Behmoaras, *Suat Derviş Efsane...*, s. 165.

¹¹⁹Esra Dicle Başbuğ, "*Suat Derviş ve Roman Eleştirileri*", s.18.

¹²⁰Behmoaras, *Suat Derviş Efsane...*, s.180.

¹²¹A.g.e., s.191-192.

¹²²Soydan, *Suat Derviş Anılar Paramparça*, s.246.

¹²³Behmoaras, *Suat Derviş Efsane...*, s.208-209.

Suat Derviş ve Reşat Fuat Baraner'in yakın çevresinden olan Zihni Anadol, Derviş'in yargılanmasının gerçek nedenini Derviş'in sol düşünceye olan yatkınlığından ziyade, komünist olan ve komünist olduğu için çok kere mahkûm edilmiş olan Reşat Fuat Baraner ile evliliğinde arar. Derviş'in "Niçin Sovyetler Birliği'nin Dostuyum" kitabının önsözüyle Baraner'in yazdığı TKP'nin bültenlerindeki fikirlerin benzer olması Derviş'in komünistlikle ilişkilendirilmesinin ve suçlanmasının bir diğer etkenidir.¹²⁴

1950 seçimlerinde DP'nin oyların çoğunluğunu alarak iktidar olur. 14 Temmuz 1950 tarihinde "Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkındaki Kanun Tasarısı" oy birliğiyle kabul edilir. Bu kanun kabul edilmeden önce mecliste siyasi suçların affa dâhil edilmemesi bilhassa komünizm hususunda pek çok tartışma yaşanmıştır.¹²⁵ Nitekim Reşat Fuat Baraner de 1951 yılında yeniden tutuklanır ve 1963 yılına kadar cezaevinde kalır.¹²⁶

1944 yılında hakkındaki davadan sonra Derviş'in Türkiye'de yaşayabilmesinin koşulları zorlaşmıştır. Bunu kendi ağzından şu cümlelerle ifade eder:

*"Birçok müstear ismim var. 1943-1944'den beri çok defa, çok değişik isimlerle yazı yazdım. Hayatımı kazanmak için. Çünkü imzamlı yazdığım yazıları kabul etmiyorlar."*¹²⁷

Yine de ülkesi için mücadele etmeyi sürdüren Derviş 1946 yılında Basın Yayın Kol ve Kafa İşçileri Sendikası'nın kurucuları arasında yer almış ve ilk başkanı olmuştur. Muhalefet konumundaki Demokrat Parti'nin programında yer alan ilkelere biri olan "(...)işçilerin, çiftçilerin, tüccar ve sanayicilerin, serbest meslekler mensuplarının, memur ve muallimlerin, yüksek öğretim talebesinin mesleki, içtimai ve iktisadi maksatlarla cemiyetler, kooperatifler ve sendikalar kurmalarını gerekli buluyoruz." maddesinden hareketle, Türkiye'de sendikal

¹²⁴ Zihni Anadol, *Truva Atında İlk Akşam*, Yön Yayıncılık, 1990, s. 175, 176.

¹²⁵ Cahide Sınmaz Sönmez, *Demokrat Parti İktidarının İlk İcraatlarına Bir Örnek: "Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkında Kanun"*, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 2012, C:10, S: 20, s.131,134.

¹²⁶ Behmoaras, *Suat Derviş Efsane...*, s.224, 233.

¹²⁷ Zihni Turgay Anadol, *Fransa'da Yayımlanan İlk...*, s.15.

faaliyetlerde bulunma hususundaki engeller ortadan kaldırılır.¹²⁸ Ancak DP iktidarının ilerleyen dönemlerinde sendikaların siyaset dışında tutulması, grev hakkının tanınmaması ve eylem yapma gibi durumların suç sayılması¹²⁹ yine DP'nin işçilerin ve farklı meslek gruplarının örgütlenme haklarını sağlamaya yönelik vaatlerini yerine getirmemiş, tam tersi bir siyasi pratik sergilemiştir. Suat Derviş bir röportajında, kurulan bu sendikanın gereken talebi görmemesi nedeniyle kapandığını ve bugün kurulan basın sendikalarının hiçbirinin de kendisini hatırlamamalarına karşı duyduğu hayal kırıklığını belirtir.¹³⁰

1953 yılında Avrupa'ya giden Derviş 1963'te Türkiye'ye döner.¹³¹ Bu süreç içerisinde, Fransa'daki ablası Hamiyet Derviş ile birlikte yaşar. Burada bazı edebi faaliyetlerde bulunur. 1944-1945 arasında yazdığı *Ankara Mahpusu* romanı *Zeynep İçin* ismiyle, *Çılgın Gibi* romanı da *Yalının Gölgeleleri* ismiyle Fransızcaya çevrilir ve Fransa'da edebiyat çevrelerince övgüyle karşılanır.¹³² Suat Derviş'in, eşi Reşat Fuat Baraner hapisteyken yurtdışına gitmesinin makul gerekçeleri vardır. Onun yaşamının tanıklarından olan Mehmed Kemal bu durumun nedenini hem Derviş'in kendi geçimini hem de hapiste yatan eşinin geçimini sağlamak olarak açıklar zira gazetecilik o dönemlerde bir insanın yaşamsal ihtiyaçlarını karşılayamayacak kadar yetersizdir.¹³³ Derviş'in 1963'te Türkiye'ye dönmesi ve eşi Reşat Fuat Baraner'in cezasının sona ermesiyle her ikisi de aktif siyasetin dışında yaşamlarına devam ederler, ancak Derviş siyasal düşüncelerini romanlarında ince bir biçimde işlemeyi sürdürür. *Gece Postası*'nda 1962 ve 1963 yıllarında tefrika edilen *Aksaray'dan bir Perihan* (1963-1964), *Şoför Mustafa* (1964-1965) romanları ise Suat Derviş'in son edebi ürünleri olur.¹³⁴

Reşat Fuat Baraner 1968 yılında vefat eder, 1970 yılında ise Derviş çok sevdiği ve bağlı olduğu kardeşi Hamiyet Derviş'i kaybeder. Gazetecilikte müstear isimlerle zorlukla geçimini sağlarken siyasetle olan bağı da devrimci gençlere evini

¹²⁸Yıldırım Koç, *Türkiye'de İşçiler ve Sendikalar (Tarihten Sayfalar)*, Türkiye YOL-İŞ Sendikası Yayınları, Mart 2000, s.18

¹²⁹ Kemal Sülker, *100 Soruda Türkiye İşçi Hareketleri*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1976, s. 73, 76

¹³⁰Anadol, *Fransa'da Yayımlanan İlk...*, s.15.

¹³¹Soydan, *Suat Derviş - Anılar Paramparça*, s.248.

¹³²Behmoaras, *Suat Derviş Efsane...*, s. 249-253.

¹³³ Mehmed Kemal, "Politika ve Ötesi", *Cumhuriyet*, 1 Ağustos 1994, s. 10.

¹³⁴Soydan, *Suat Derviş...*, s.247

açıp onları sahiplenmesinden ibaret kalmıştır. Deniz Gezmiş, Mihri Belli, Cihan Alptekin'in buluşma yerlerinden biri Suat Derviş'in eviyken, Mustafa Lütfü Kıyıcı ve Mustafa İlker Gürkan onun evindeyken polis tarafından basılırlar.¹³⁵ Aktif siyasetle olan son ilgisi ise 1970'te "*Reşat Fuat'lı yıllardan tanıdığı militanların eşlerini ve kendisiyle aynı düşüncede olan*" kadınları Türkiye Devrimci Kadınlar Birliği Derneği çatısı altında birleştirmesidir.¹³⁶ Derviş, bu son siyasi faaliyetinden iki yıl sonra, Kasımpaşa Askeri Deniz Hastanesi'nde 23 Temmuz 1972 yılında hayatını kaybetmiştir.

Suat Derviş'in yaşamının tanıklarından biri olan Rasih Nuri İleri onu mücadelelerle dolu bir yaşamın çile dolu ama onurlu kadınlarından biri olarak tanımlar.¹³⁷ Onun hayatının son zamanlarının başka bir tanığı olan İsmet Kür ise şu ifadeleri kullanır: "*(...) yaşamının bu son yıllarını, bu yarı terk edilmiş binanın harap bir dairesinde ve yarı terk edilmiş olarak tüketti (...) Suat Derviş, güzel, zeki, kültürlü, soylu kadın...*"¹³⁸ Bu noktada Derviş'in yaşamının son yıllarında yalnız maddi imkânsızlıklarla değil aynı zamanda vefasızlıklarla da karşılaştığını söylemek gerekmektedir. Nitekim hak ettiği bir kalabalıkla uğurlanamayacağı cenazesindeki otuz, otuz beş kişilik kalabalıktan bellidir.¹³⁹ Onun yaşamının çok yakın tanıklarından biri olan Neriman Hikmet, Derviş'i "*Bir zamanlar Babıâli bir kadın yazar vardı. O herkesin, büyük, küçük her yaşta, her fikir ve politikada olanın Suat ablası idi. Güzelliğine güzel, neşeli, zeki, espri dolu konuşmalarıyla, sohbetiyle meclisi doldururdu. Büyük aydın bir Türk kadınıydı. Eskilerden bir âbide daha yıkıldı.*"¹⁴⁰ sözleriyle anlatır.

Suat Derviş'i 1970 yılında Sofya'da görme ve konuşma imkânına sahip olan İbrahim Tatarlı'nın yapmış olduğu görüşmeden aktardığı kadarıyla enerji dolu ancak belli konuları açıkça konuşmaktan kaçınan, kimi zaman da yaşından ötürü

¹³⁵ Berat Günçikan, "*Gölgenin Kadınları*", Agora Kitaplığı, İstanbul, 2008, s. 15.

¹³⁶ Behmoaras, *Suat Derviş Efsane...*, s. 298.

¹³⁷ İleri, *Yakın Tarihimizden Portreler...*, s. 18.

¹³⁸ İsmet Kür, *Yarısı Roman*, Everest Yayınları, İstanbul, 2006, s. 46.

¹³⁹ Kür, *Yarısı...*, s.49.

¹⁴⁰ Taha Toros Arşivi'nde bulunan bu gazete yazısının Suat Derviş'in çok yakın dostu Neriman Hikmet tarafından kaleme alındığı bilgisine ulaşmakla birlikte yazının hangi gazete veya dergide yayımlandığı ve de tarih bilgisine ulaşamamıştır. [t.y.], [y.y.] Bkz. EK: 2

karmaşık bir hafızaya sahip bir ancak buna rağmen düşüncelerinin hala berraklığını koruduğunu söylemektedir.¹⁴¹

Atilla Özkırımlı ise Derviş'e dair "(...) *Toplumcu eyleme ucundan bulaşmış değildir ki bir kıyıya çekilip sanatsal amaçlara yönelsin. Tam ortasındadır tersine. Susturulamaz ama etkisizleştirilir. Birçokları gibi. Yine siyasal baskılar nedeniyle yurdundan uzaklaşmak zorunda kalınca unutturulması kolaylaşır.*" ifadeleriyle Derviş'in bütün yaşamı boyunca mücadeleden uzaklaşmadığının altını çizer ve onu "*Yazarlığı halkının mutluluğuna adanmış gerçek anlamıyla bir düşünce savaşçısı*" olarak tanımlar.¹⁴²

Zihni Anadol da Yeni Edebiyat dergisinin çıktığı zamanlarda Derviş'i tanıdığını söyleyerek onun neşeli, etrafına mutluluk saçan bir kadın olarak tanımlayarak "...*Çok şık giyinirdi. Zarif kostümü, geniş kenarlı süslük hasır şapkasıyla tüm gözleri hayranlıkla üstüne çekerdi. O zamanın sayılı yazarlarındandı. Gazete patronları onun fikirlerini, toplumcu olduğunu bilmelerine karşı romanlarını tefrika etmek ve röportajlarını yayınlamak için sıraya girerdi*"¹⁴³ ifadelerini kullanır.

Reşat Fuat Baraner'in sosyalist devrim geleneğinde önemli bir düşünce adamı olmasından yola çıkarak Derviş'in Baraner'in gölgesinde kalmak istemediği sonucuna ulaşılabilir. Nitekim Türkiye Devrimci Kadınlar Derneği'nin bir toplantısında Derviş "TKP Genel Sekreteri Reşat Fuat Baraner'in eşi" olarak tanıtılınca, "*Ben yazar Suat Derviş'im. Reşat Fuat Baraner'in eşi olmaktan da ayrıca gurur duyuyorum.*"¹⁴⁴ diyerek kimsenin eşi olarak tanıtılmak istemediğini, onu Suat Derviş yapan özellikleriyle var olmak ve tanınmak istediğini ifade etmiştir. Derviş'in yaşarken karşı çıktığı, bir erkeğin dolayımından hareketle gerçekleşen bu tanımlanma biçimi, ironik bir biçimde bugün de onu tanımlamaya çalışmaktadır: Bugün Suat Derviş ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında, Derviş'in Nazım Hikmet'in ilk aşkı olduğuna ve hatta "*Gölgesinde*" isimli şiiri de onun için yazdığı

¹⁴¹Tatarlı, *Ölümünün 10. Yıldönümünde...*, s. 609.

¹⁴²Atilla Özkırımlı "Ölümünün Dördüncü Yıldönümünde Suat Derviş" *Cumhuriyet*, 24 Temmuz 1976, s. 5.

¹⁴³Anadol, *Truva Atında...*, s. 59.

¹⁴⁴Behmoaras, *Suat Derviş Efsane...*, s.299.

bilgisine ulaşılır. Nazım'ın ilk aşkı olarak anılmak feminist bir kadın olan Suat Derviş için ne kadar onur verici olurdu bilinmez, ancak şunu söyleyebilirdi ki Nazım *“Ağlasa da gizliyor gözlerinin yaşını / Bir kere eğemedim bu kadının başını”* diyerek şair kimliğiyle Suat Derviş'i kendi gölgesinde bırakmıştır.

Yıldız Barkan'ın¹⁴⁵ ise Suat Derviş'e dair birtakım olumsuz izlenimleri mevcuttur. Bunlardan biri onun eşi Reşat Fuat Baraner hapisteyken yaşam tarzından ve alışkanlıklarından ödün vermemiş olmasından kaynaklanır. Maddi anlamda pek çok sıkıntı yaşamasına rağmen daha ekonomik ölçüde yaşamak yerine otel yaşantısını sürdürmesi, yine Barkan'ın ifadesiyle Baraner'i ihmal etmesi ve gönüllü sürgünü tercih ederek Fransa'ya gitmesi Barkan'ın Derviş'e dair çelişik düşüncelerinin kaynağı olmaktadır.¹⁴⁶ Bu yaşam tarzını belki de sol ideolojiyle bağdaştıramamaktadırlar, fakat bu durumu Fatmagül Berktaş farklı bir açıdan okumaktadır: Ona göre Derviş *“egemen burjuva ideolojisine baş kaldıracı kadar, solcu dogmatizmi de sorgular ve bütün çilelere ve zorluklara karşın canının istediği gibi yaşar.”* Baraner'in de Derviş'in Fransa'ya gitmesi hususundaki tavrını da *“Türkiye solu için oldukça ayrıksı bir biçimde ataerklilikten uzak ve son derece olgun bir devrimci”* olarak nitelendirir.¹⁴⁷

Yine Derviş'in yaşamının kısmi tanıklarından olan Atilla İlhan, *Milliyet* gazetesindeki bir yazısında Suat Derviş, Sabiha Sertel ve Behice Boran'ı aydın kadınlar olarak tanımlar ve onlarla ilgili *“Marksizm'e 20'li, 30'lu yılların 'sosyalist kadınları' gibi 'aşağıdan' değil, 'yukarıdan' gelirler”* ifadesini kullanır.¹⁴⁸ İlhan'ın belli bir mesafede durarak dile getirdiği bu bilgi olgusal olarak doğrudur. Fakat bu gerçeklik Suat Derviş'in bir eksikliği veya kusuru olarak değil, özgünlüğü olarak değerlendirilebilir: Suat Derviş, savunuculuğunu yaptığı yoksul sınıflardan yetişmiş, kendi sosyo-ekonomik koşullarının bir sonucu olarak bilinçlenerek devrimcileşmiş bir aydın değildir. Tersine, aristokrat bir aile içerisinde yetişmiş, üst sınıflara has bir konforun içerisinde büyümüş, fakat gerek kişisel özellikleri gerekse meslekî faaliyetleri ile birlikte yoksulluk ve sömürü gerçeğiyle tanışmış, en nihayetinde –

¹⁴⁵ Yıldız Barkan, TKP bünyesinde faaliyet göstermiş olan ve sol devrimci hareketin farklı çatılarında fiilen yer almış Fadıl Barkan'ın eşi.

¹⁴⁶A.g.e. s.225-227.

¹⁴⁷Berktaş, *Tarihin Cinsiyeti*, s.207-208.

¹⁴⁸Atilla İlhan, “Behice Boran, ya da ‘İtaat Sosyalizmi’ ”, *Milliyet*, 25 Ekim 1987, s.11.

Marxist bir kavramsallaştırmayla ifade edecek olursak– “sınıf intiharı” gerçekleştirerek ezilenlerle duygu ve fikir birliği gerçekleştirmek suretiyle muhalif bir kimlik geliştirmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

SUAT DERVİŞ'İN GAZETE RÖPORTAJLARINDA TOPLUM GERÇEKLİĞİ

Toplum denilen yapının birçok parçası ve farklı farklı katmanları vardır. Derviş'in toplum başlığı altındaki yazıları en çok hassasiyet geliştirdiği konu olan çocuk mevzusu üzerinedir. Bu meseleye dair pek çok konuyu gündeme getirmeye çalışmıştır. Bunun dışında yoksulluğu sadece ekonomik boyutlarıyla değil aynı zamanda sosyal ve kültürel anlamda yaşayan insanlar da Derviş'in anlatmaya çalıştığı toplumun önemli oluşturu parçalarıdır.

2.1. Aydınların Gözüyle Halkçılık

Cumhuriyet Halk Fırkası'nın 1931 yılında toplanan Üçüncü Büyük Kurultayı'nda Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin temel niteliklerini belirleyen altı ilke, Cumhuriyetçilik, Halkçılık, Devletçilik, İnkılâpçılık, Laiklik ve Milliyetçilik ilk defa olarak 1931 parti programında yer almıştır.¹⁴⁹ Bu noktada Kemalist ideolojinin temel prensiplerini oluşturan bu ilkelerden Halkçılık ilkesine yakından bakmak gerekmektedir. 1931 CHF kurultayında belirlenen şekliyle Halkçılık kavramının içeriği şu şekildedir. *“Kanunlar önünde mutlak bir müsavat kabul eden ve hiçbir ferde, hiçbir aileye, hiçbir sınıfa, hiçbir cemaate imtiyaz tanımayan fertleri halktan ve halkçı olarak kabul ederiz.”*¹⁵⁰ Şerafettin Turan, Halkçılık ilkesini Demokrasi ve Cumhuriyet kavramlarıyla olan içkinliği ile beraber ele alarak Halkçılığı ayrıcalıkların ve sınıf kavgasının karşısında duran bir ilke olarak değerlendirmektedir.¹⁵¹ Bu bağlamda Halkçılık kavramını eşitlik prensibiyle beraber düşünmek mümkündür. Onuncu Yıl Marşı'nın dizelerinde geçen *“İmtiyazsız, sınıfsız, kaynaşmış bir kitleyiz”* de olduğu gibi belli ortaklıklar etrafında dayanışmacı

¹⁴⁹ Programın ikinci kısmında Cumhuriyet Halk Fırkasının Ana Vasıfları başlığıyla belirtilen Madde 1: *“Cumhuriyet Halk Fırkası, Cumhuriyetçi, Milliyetçi, Halkçı, Devletçi, Lâik ve İnkılâpçıdır.”*, C.H.F. Üçüncü Büyük Kongre Zabıtları 10-18 Mayıs 1931, Devlet Matbaası, İstanbul, 1931, s. 29.

¹⁵⁰ C.H.F. Üçüncü Büyük Kongre Zabıtları 10-18 Mayıs 1931, s. 30.

¹⁵¹ Şerafettin Turan, *“Türk Devrim Tarihi, Yeni Türkiye'nin Oluşumu (1923- 1938)*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1995, s.22, 23.

bir anlayışla tüm toplumun ilerlemesini ve kalkınmasını hedef alan bir ideoloji olarak da değerlendirilebilmektedir. Nitekim yine CHF'nin 1931 Kurultayı'nda geçen şu ifadeler Halkçılığın dayanışmacı yönünü vurgulamaktadır:

“Türkiye Cumhuriyeti halkını ayrı ayrı sınıflardan mürekkep değil ve fakat ferdî ve içtimaî hayat için iş bölümü itibarile muhtelif mesai erbabına ayrılmış bir camia telâkki etmek esas prensiplerimizdendir. A) Küçük çiftçiler, B) Küçük sanayi erbabı ve esnaf, C) Amele ve işçi, Ç) Serbest meslek erbabı, D) Sanayi erbabı, büyük arazi ve iş sahipleri ve tüccar, Türk camiasını teşkil eden başlıca çalışma zümreleridir. Bunların herbirinin çalışması, diğerinin ve umumi camianın hayat ve saadeti için zaruridir. Fırkamızın bu prensiple istihdaf ettiği gaye sınıf mücadelesi yerine içtimaî intizam ve tesanüt temin etmek ve birbirini nakzetmiyecek surette menfaatlerde ahenk tesis eylemektir. Menfaatler, kabiliyet ve çalışma derecesiyle mütenasip olur”¹⁵²

Türkiye Cumhuriyeti'nin resmi anlamda kurulmasından sonraki ilk on yılda yapılan siyasi, hukuki ve toplumsal alanda yapmış olduğu düzenlemelere bakıldığında da Türk devriminin halkçı niteliği görülebilmektedir. Öte yandan Halkçılık ilkesini belli bir sınıf çatışmasından ziyade –komünizm ve sosyalizm karşıtlığının dışında da- Osmanlı Devleti'nin geleneksel toplum ve siyaset yapısına karşı Cumhuriyetçilik ve Milliyetçilikle ile iç içe bir prensip olarak gören yaklaşımlarda mevcuttur.¹⁵³ İşçi sınıfı ve Sosyalizmin yeterince güçlü olmadığı bir süreçte “sınıfsız, kaynaşmış bir kitle” söyleminin vurgulanmasını birtakım etnik ve toplumsal dinamiklerin ortaya çıkarabilecekleri herhangi bir toplumsal itaatsizliğin gerçekleşmesine engel olmak olarak yorumlayan bu değerlendirme Halkçılığı milliyetçi bir çizgiye yakınlaştırarak bu ilkenin pratikte yeterince uygulanıp uygulanmadığını da tartışmaya açmaktadır.¹⁵⁴ Cumhuriyetin kendi milli burjuvazisini yaratma politikasının bir sonucu olarak sınıfsal farklılıkların belirginleşmesiyle beraber Halkçılık kavramının zaman içerisinde değişime uğradığını söyleyen Tekeli, 1931 Kurultayı'nda bu kavramın yeniden yorumlanarak Devrimcilik ve Halkçılığı sağlayacak bir araç olan Devletçilikle bütünleştiğini belirtmektedir.¹⁵⁵ Mete Tunçay ise genelin aksine Halkçılık anlayışını demokrasi ile

¹⁵²C.H.F. Üçüncü Büyük Kongre Zabıtları 10-18 Mayıs 1931, s. 30.

¹⁵³M. Asım Karaömerlioğlu, “Tek Parti Döneminde Halkçılık”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce-2* *Kemalizm*, Ed: Ahmet İnsel, İletişim, İstanbul, 2009, s.277.

¹⁵⁴A.g.e.. s. 278, 279.

¹⁵⁵İlhan Tekeli, “Türkiye’de Halkçılık”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* 7. Cilt, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s. 1932.

eşdeğer bir biçimde ele almaz. Tunçay’a göre sınıf farklılıklarını en baştan yok sayan, dolayısıyla sınıf mücadelesinin daha baştan önünü kesen bir Halkçılık anlayışı demokratik normlardan uzaklaşır. Tunçay, Halkçılık kavramını “*anti monarşizm ve statü ayrıcalıklarına düşmanlık*” olarak yorumlayıp bu kavramın zaman içerisinde milliyetçi bir çizgiye evrildiğini söylemektedir.¹⁵⁶ Çetin Yetkin ise Halkçılık ilkesiyle toplumdaki tüm sınıfları birbirine üstün kılmadan kalkındırmanın amaçlandığını ifade eder. Bu ilkenin Milli Mücadele sürecinde ortaya atıldığına dikkat çeker ve bu durumun mevcut koşulların doğal bir sonucu olduğunu altını çizer. Ona göre ülkedeki tüm sınıflar ağır bir yoksulluğu paylaşmaktadırlar dolayısıyla buyarıyla Marksist anlamda ekonomik sınıf farklılıklarından ziyade aynı ekonomik yükü taşıyan farklı meslek gruplarının oluşturduğu bir sosyo-ekonomik manzara söz konusudur. Ancak, Cumhuriyet döneminde benimsenen politikalar ve alınan ekonomik kararlar sonucunda bu ortaklığın yerine sınıf farklılıkların belirginleştiği ve sınıfsal gerçeklikleri görmezlikten gelen bir Halkçılık anlayışının yerleştiğini söylemektedir.¹⁵⁷ Bu noktada, Suat Derviş’in röportajlarında temas ettiği toplumsal ve ekonomik sorunları, istediği hedefe ulaşamamış bir Halkçılığın mikro örnekleri olarak değerlendirmek mümkündür. Ancak böyle bir yorum geliştirirken Derviş’in öne çıkardığı gerçeklikle Cumhuriyet’in iç ve dış pek çok olumsuz dinamiğin tazyiki altında kurumsallaşmaya çalıştığını da gözden kaçırmamak gerekmektedir. Cumhuriyet’in özellikle ilk yılları, rejimin siyasal ve toplumsal alanda varlığını sağlamlaştırmaya yönelik reformlar üzerinden şekillenirken uzun süren savaşların neticesinde ortaya çıkan iktisadi yıkım, devleti yeni bir ekonomik kalkınma planı oluşturmaya yönelik programlar hazırlamaya sevk etmekteydi. Gerçekleştirilen inkılâpların birbirini tamamlar nitelikte ve bütünlük içerisinde olduğu düşünüldüğünde hedeflenen toplumsal düzenin altyapısını sağlayacak düzenlemelerin de belli bir ekonomik sermaye gerektirdiği görülebilmektedir. Öncelikle çoğunluğunu gayrimüslim tüccarların oluşturduğu ticaret burjuvazisinin

¹⁵⁶ Mete Tunçay, *Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek-Parti Yönetimi’nin Kurulması (1923-1931)*, Yurt Yayınları, Ankara, 1981, s. 209.

¹⁵⁷ Çetin Yetkin, *Türkiye’de Tek Parti Yönetimi 1930-1945*, Altın Kitaplar Matbaası, İstanbul, 1983 s. 99, 100

savaş ve mübadeleler sonrasındaki değişimi¹⁵⁸ Türkiye'yi modern dönemin hâkimi olan ve üretim ilişkilerini geliştiren burjuva sınıfından yoksun bırakmıştır. Ekonominin en temel unsuru olan tarımsal üretimin ve bu üretim sürecinde yer alan iş gücünün savaşlar sonucunda büyük oranda kaybedilmesiyle beraber yabancı sermayenin çekilmesi, Cumhuriyet'in ilk yıllarını sermaye birikimi açısından yetersiz kılmaktadır.¹⁵⁹ Belirlenen hedeflerin iktisadi bağımsızlık ilkesine göre şekillenerek yabancı sermayeye karşı mesafeli tutum, milli bir ekonomi yaratma ideali, devletin toplumdaki bütün kesimlere karşı eşit ve adil bir konum belirleme arzusu, Cumhuriyet'in ekonomi politikalarının belirleyicileri olarak¹⁶⁰ hedef ve mevcut koşullarla birlikte düşünüldüğünde oldukça zor görünmektedir. Zira hedef ile o hedefe ulaşmak için içerisinde mücadele edilen koşullar arasındaki mesafe epeyce fazladır. Yine de Cumhuriyet'in kuruluşunu izleyen yıllardaki bu olumsuz iktisadi mirasa rağmen devlet belli atılımlar gerçekleştirebilmiştir: Her şeyden önce çok önemli bir gelir kaynağı olan aşar vergisini kaldırmış, böylelikle tarımda savaş öncesi üretim miktarına yeniden kavuşulmuştur. Ulusal güvenlik ve savunma alanındaki harcamalar bütçenin büyük bir kısmını kapsıyor olsa da eğitim, sağlık, ulaşım gibi alanlarda yatırımlar organize edilerek toplumun temel gereksinimleri nispeten iyileştirilmeye çalışılmıştır. Sanayi alanında ise 1927 Teşvik-i Sanayi Kanunu'na rağmen büyük yatırım hamleleri gerçekleştirilememiştir. Nihayetinde, bütün olumsuz koşullara rağmen devlet denk bütçe sağlamayı başarıp belli oranda büyüme göstermiştir; ancak yoksulluk genel bir problem olarak devam etmektedir.¹⁶¹ 1930'lu yıllara gelindiğinde ise hem 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı hem de Lozan Antlaşması'ndan kalan ve bütçenin önemli bir kısmını kapsayan Osmanlı borçlarının ödeme takviminin başlaması, yeni yeni düzelmeye başlayan Türkiye ekonomisini sekteye uğratmakta, hem Türk parasının değer kaybetmesine hem de fiyat artışlarına sebep olmaktaydı.¹⁶² Türkiye'nin liberal ekonomiye eklemlenme sürecinde yaşanan ekonomik krizin liberal politikalara duyulan güveni

¹⁵⁸Ayrıntılı bir değerlendirme için bkz. Çağlar Keyder, *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*, İletişim, İstanbul, 2014, s. 100 -106.

¹⁵⁹ Yakup Kepenek, Nurhan Yentürk, *Türkiye Ekonomisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2001, s. 38, 39.

¹⁶⁰ A.g.e. s. 36, 37.

¹⁶¹ Oktay Yenal, *Cumhuriyet'in İktisat Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010, s. 62 -72.

¹⁶² A.g.e. s. 78, 79.

sarsması, sermaye birikimin olmadığı bir ülkede devletin bu görevi üstlenmesi anlamına gelmektedir. İktisadi bunalımın toplumda yarattığı huzursuzluğu SCF tecrübesiyle kavrayan iktidar yeni ekonomi programı olan devletçiliği ortaya koyarak “hızlı kalkınma” ve “iktisadi bağımsızlık” hedeflerine ulaşmaya çalışmaktaydı.¹⁶³ Dolayısıyla tüm bu verilerle birlikte değerlendirilmesi gereken tabloya bakıldığında, Derviş’in röportajlarıyla gözler önüne serilen yoksulluk sorununun Cumhuriyet rejiminin de çözüm bulmaya çalıştığı bir sorun olduğu görülebilmektedir.

Derviş’in 1935-1942 yılları arasında yapmış olduğu röportajlar toplumun dezavantajlı kesimlerinin yaşamına yoğunlaşmaktadır. Bu röportajlar, Derviş özelinde ise, ileride ideolojik tercihlerini ve politik kimliğini belirleyecek olan tanıklıkların da temelini oluşturacak olan mülakatlardır. Kendi sözleriyle ifade edilecek olursa: “(...)Ben gazeteciliğe başladıktan sonra memleketimi ve insanlarımı tanıdım. İstanbul’un en fakir semtlerini bildiğim gibi, en ücra köşelerinden en lük s muhitlerine kadar girdim çıktım. Sefaleti ve refahı aynı şehirde birbirinden çok uzakta değil, aynı şehrin belediye hudutları içinde seyrettim (...)”¹⁶⁴

2.2. Çocuk Meselesi

2.2.1. Yoksul ve Kimsesiz Çocuklar

Suat Derviş’in gazetecilik faaliyetlerinde topluma dair sorunları ele alırken çocuk meselesinin onun röportajlarının temel konularından biri olduğu görülmektedir. *Cumhuriyet* gazetesinde 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı münasebetiyle, bir hafta boyunca yayımlanan bir çocuk sütunu sayfası hazırlanır. Çocuk bayramının nasıl kutlandığına dair tören resimlerinin ve haberlerinin yer aldığı bu sütunun yanında Derviş’in “Bayram Yapmayan Çocuklar” isimli bir röportajı vardır.¹⁶⁵ Suat Derviş merasimler esnasında gürbüz, pembe yanaklı, kurdeleli, tertemiz giyinmiş çocukların arasında yüzü solgun işçi çocuklara rastlar. Bu çocuklar, bayram kutlayan çocuklara simit, şeker satan, ayakkabı

¹⁶³ Korkut Boratav, *Türkiye’de Devletçilik*, İmge Kitabevi, Ankara, 2006, s. 137-166.

¹⁶⁴ Ahmet Köklügiller – İbrahim Minnetoğlu, *Şair ve Yazarlarımız Nasıl Yazıyorlar*, Minnetoğlu Yayınları, İstanbul, 1974. s. 138.

¹⁶⁵ “Bayram Yapmayan Çocuklar”, *Cumhuriyet*, 24 Nisan 1935, s.7.

boyayan çocuklardır. Derviş gördüğü manzara üzerine şu soruyu sorar: “Çocuk Bayramı acaba ana caddelere mi münhasır?”

Derviş’in sorduğu bu temel sorunun önemini kavrayabilmek için Marshall Berman’ın Petersburg şehri özelinde yaptığı değerlendirmeleri gözden geçirmekte fayda var. Berman, Petersburg şehrinin inşa edilışinde Amsterdam ve Venedik gibi modern bir şehir merkezi yaratma amacının olduğundan bahseder. Böylelikle Petersburg “*yeni seküler resmi kültürün hem merkezi hem de simgesi haline gelecektir.*” Petersburg şehrinin inşası kültürün, bilim ve sanatın kral ve imparatorlar tarafından rejimlerini meşrulaştırmak için pek çok kereler siyasal biçimlerde kullanıldığının bir örneğidir.¹⁶⁶ Bu bağlamda Berman’ın Petersburg ile ilgili tespitlerinden yola çıkılırsa görülecektir ki modernleşmeyle beraber dünya ölçeğinde kentlerin yükselişı sadece ekonomik sermayenin birikim ve hareket alanı olmalarından değil, aynı zamanda kültürel sermayenin de biriktiğı, yaşandığı ve sergilendiğı alan olmalarındandır. Dolayısıyla şehirler ve onların merkezi meydanlarını besleyen caddeler, ait oldukları ülkenin ulaştığı medeniyet seviyesini sergilemek bakımından bir vitrin gibi görülür ve ideolojik-siyasal anlamlar yüklenirler. Ulusal idealleri gerçekleştirecek sağlam ve gülbüz çocukların meydanlarda ve ana caddelerdeki temsili, genç Cumhuriyetin gösterisi gibidir. Üstelik bu, resmi ideolojinin ağırlıklı olarak yaslandığı sürekli ilerleme ve gelişme hikâyesinin de önemli dayanaklarından biridir. Derviş’in gazetecilik pratiğı tam da bu noktada resmi ideolojiden ayrılır: Meydanları değil, izbeleri gözlemler; geniş caddelerde gösterilenleri değil, ara sokaklarda yaşananları araştırır; sağlıklı ve gülbüz çocukları değil, yoksulluk içindeki zayıf ve yoksul çocukları merak eder. Dolayısıyla bayram kutlamasına dâhil olmak yerine bayramın asla uğramadığı hayatları gözler önüne serer.

Röportajın devamında Suat Derviş çocukların bulundukları halleri tasvir eder: Kimisinin ayağı çıplaktır, kimisi avaz avaz bağırır, kimisi belediyeden kaçar. “*Yarı giyinik, kir içinde, yüklerini zor taşıyan çocuklar*”dır bunlar. Onlardan bir şeyler satın alır ve onlara sorular sorar: “Çocuk bayramı var neden çalışıyorsun sen

¹⁶⁶ Marshall Berman, *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016, s.238-239.

bugün?” “Neden mektebe gitmiyorsun?” Bu sorulara çocukların verdiği tek bir cevap vardır: Yoksulluk. Anketin nihayetinde Derviş şunları nakleder:

“(…) bir memleket için çocuk bakımı hayat meselesi demektir. İşte her yere yazdık. Çocuk yurdun temelidir. Bu temelin sağlam olduğunu istiyorsak ona bir câmi avlusunda dilenen dilenci gibi sadaka vermeyelim. Çocukları koruma meselesi bir hayır müessesesinin işi değildir. Bunu devlet teşkilatlandırmalı. Çocuk milletin, devletin, cemiyetindir. Onu ferdler istismar edemez, onu çalıştıramaz, onu dilendiremez. Buna kimsenin hakkı yoktur. Artık buna bir nihayet vermelidir. Memleketimizde has ve üvey evlâd olarak imtiyazlı ve sefil iki sınıf çocuk görmek istemiyoruz.”

Derviş’in de belirttiği, çocuğun bir yurdun temeli olduğu yönündeki siyasal önerme, “her yere yaz[ılması]”nın da gösterdiği gibi genç Cumhuriyetin ulusal ülküsünün önemli bir ayağıdır. Dolayısıyla *ulusun ve devletin geleceği olan sağlıklı nesiller* hedefi, sağlık meselesinin de siyasallaştığı noktayı teşkil eder. Burada, sağlıklı çocuk bedeninin nasıl bir ulusal ülkü haline getirildiğini daha net görebilmek için 1930’lu yıllarda Himaye-i Etfal Cemiyeti’nin düzenlediği bir yarışmayı zikretmek önemlidir. Cemiyet tarafından düzenlenen “gürbüz çocuk” yarışması, Kathryn Libal’in ifadeleriyle, *“aileler arasında milliyetçi rekabeti arttırmak”* ve rejimin ihtiyaç duyduğu *“güçlü kuvvetli çocuk imgeleri”* yaratmayı amaçlar.¹⁶⁷ Dolayısıyla, gerek çocukluk gerekse sağlık meselesi Cumhuriyet yönetiminin direkt dahliyle politikleşir ve ulusal bir mesele olarak ele alınır. Bu noktada Türkiye Cumhuriyeti’nin miras aldığı nüfusun demografik yapısını da göz önüne almak gerekmektedir. Savaş ve salgın hastalıklar sonucunda genç nüfusun toplam nüfus içerisindeki payı çok düşük olmakla birlikte yine savaşlardan dolayı erkek nüfusun payı genel nüfusa oranla çok az bir orana sahiptir.¹⁶⁸ Cumhuriyet’in hedeflediği ekonomik ve sosyal kalkınma planlarını gerçekleştirecek insan sayısına olan ihtiyaç; İtalya, Fransa ve Yunanistan gibi ülkelerin de gerek Anadolu’daki nüfusun sayısal ve ırksal özellikleri üzerinden gerekse sömürgeci taleplerle Türkiye’nin egemenlik haklarına zarar verecek birtakım söylemler geliştirmeleri Cumhuriyet döneminin

¹⁶⁷ Kathryn Libal, “Erken Cumhuriyet Döneminde Gürbüz Türk Çocuğu ve Ulus”, [www.altust .org: http://www.altust.org/2014/05/erken-cumhuriyet-doneminde-gurbuz-turk-cocugu-ve-ulus-kathryn-libal/](http://www.altust.org/2014/05/erken-cumhuriyet-doneminde-gurbuz-turk-cocugu-ve-ulus-kathryn-libal/) (erişim tarihi: 11.04.2020)

¹⁶⁸ Tevfik Çavdar, “Türkiye’de Nüfus ve Nüfus Sorunu” *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C: VI, s. 1552.

nüfus politikalarının belirleyicileri olmuştur.¹⁶⁹ Dolayısıyla Cumhuriyet'in nüfus ve çocuk meselesine “ulusal bir mesele” olarak ele alması ve ulus- devlet inşası çerçevesi içerisinde politikleştirilmesi, tüm bu koşullar göz önünde bulundurulursa anlaşılabilir bir tutum olarak görülebilir.

Suat Derviş Ağustos-Eylül 1935 tarihlerinde yine *Cumhuriyet* gazetesinde bir röportaj serisi düzenler.¹⁷⁰“Çocuklarımız Ne Halde?” isimli bu röportajda Derviş doktorlara, annelere, çocuklara, hayır cemiyetlerine, muallimlere, avukatlara ve genç kızlara sorular sorar. Birinci mülakatını yaptığı kişi Profesör Tevfik Remzi'dir. Tevfik Remzi, Türkiye’de her geçen yıl doğum sayısının gittikçe arttığını, yoksul insanların bile çocuk sahibi olma konusunda güçlü bir istek duyduklarını söyler ve bu durumun Cumhuriyet devrine ve ulusal zafere duyulan güvenden kaynaklandığını öne sürer. Derviş’in, Tevfik Remzi’ye sorduğu soru ve aldığı cevap şöyledir:

- “Türk çocuğu keyfiyet itibariyle iyi midir?
- *Türk çocuğu esasında iyi keyfiyetlidir. Yani gürbüzdür. Hastalığa karşı mukavemeti vardır. Hayat mukavemeti mevcuttur. Meşâkate ve yoksulluğa dayanır. Sosyal kaliteleri içinde de en başlıcaları sakin oluşu, kolaylıkla disiplin kabul edışıdır. Türk çocuğunda maddi ve manevi tahammül vardır.*”¹⁷¹

Tevfik Remzi’nin çizdiği tablonun aksi örneklerini Derviş, aynı röportajın ilerleyen dizilerinde sunduğu hikâyelerle somutlaştırır. Röportajlarını oluştururken İstanbul’un izbe yerlerini ve yoksul insanları seçer. Bunlardan ilki beş çocuklu bir anne adayıyla yaptığı mülakattır. Derviş, kadının daha önce iki çocuğunu kaybettiğini öğrenir ve şu sözleri işitir: “(...) şu büyüttüklerimizin yaşaması yaşamak mı? Hiç olmazsa o yavrucağ ölmüş de bir an evvel dünyadan kurtulmuş. Açlık, soğuk nedir görmeden.”¹⁷²Kadının geçim sıkıntısı çektiğini, kocasının her zaman iş bulamadığını, ev nüfusunun kalabalık olduğunu söylemesi üzerine, Derviş “Bu çocuğu sen kendin istemiyorsun? Dünyaya gelecek diye sevinmiyor musun?” diye sorar ve diyalog şöyle ilerler:

- “Sevinmek mi... Matem içindeyim... Ama ne yapayım bir kere olmuş, aldırmaktan korkarım. Hem günahıdır hem de canımdan korkarım.

¹⁶⁹ Kemal Arı, “Cumhuriyet Dönemi Nüfus Politikasını Belirleyen Temel Unsurlar”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: VIII, S: 23, 1992, s. 415.

¹⁷⁰“Çocuklarımız Ne halde?”, *Cumhuriyet*, 22 Ağustos 1935 – 5 Eylül 1935, s. 5.

¹⁷¹A.r., s.5.

¹⁷²“Çocuklarımız Ne Halde?”, *Cumhuriyet*, 23 Ağustos 1935, s.5.

- (...) Hem bu çocuğu nerede dünyaya getireceksin (...) Hastaneye gideceksin elbette
- Yok, gitmem. Biz korkarız hastaneden
- Aman kadıncağızım ne söylüyorsun? Sen bir İstanbul çocuğu! Böyle konuşmaya utanmıyor musun?"

Derviş, hemen hemen her röportajının sonunda yaptığı tespitleri burada da sunar: Ona göre ülkede yapılması gereken icraatların başında cahillikle savaşmak gelmektedir. Derviş'in böyle bir önerme geliştirmesinin sebebi, çocuklarına bakmaktan âciz bir annenin çocuk doğurmaya devam etmesinin sebebini "Allah verdi" şeklinde yoksul ve eğitimsiz kesimlerin sarıldığı teslimiyetçi bir inanç biçimini kabul etmemesi olarak görülebilir; zira Derviş hem büyüüp yetiştiği aile ortamı hem de eğitimiyle Cumhuriyetin aydın ve modern kadın örneklerinden biridir. Ancak bir noktada Derviş'in halk gerçekliğine belli bir uzaklıkta büyüdüğünü görebilmek de mümkün. Daha sonradan benimseyeceği toplumcu düşüncenin sosyo-ekonomik ve kültürel bir mesele olarak değerlendirdiği aile planlaması ve çocuk meselesini Derviş siyasal bir yaklaşımla değil, bir "İstanbulluluk" meselesi olarak ele alır ve bu durumu "İstanbulluluğa yakışmayan" bir kusur olarak görür. Dolayısıyla apolitik bir yaklaşım sergiler. Bu yanılla düşünülünce, gerek "İstanbulluluk"u tarihten, siyasetten ve sınıf gerçekliğinden azade bir kategori olarak mutlaklaştırması gerekse bu kategori içerisinde şekillenen yaklaşımı ile Derviş'in belli bir seçkincilik sergilediğini söyleyebilmek mümkündür.

Çocuk hususu bir başka röportaj dizisinde Derviş tarafından Kadri Raşid isimli bir çocuk doktoruyla konuşularak ele alınır. Bu mülakatın daha ziyade çocuk meselesine dair kurumsallaşma sorununa temas ettiği görülmektedir. Derviş, Türkiye'de özellikle hasta, kimsesiz ve yoksul olan çocukların hangi teşekküller tarafından korunduğunu ve onlara nasıl yardım edildiğini öğrenmeye çalışır:¹⁷³

- "Bizde kaç çocuk hastanesi var?
- Bir tane. Şişli Etfal
- Bir tane mi? Koca İstanbul'da bir tane hastane nasıl olur? Hem ben sözümü de anlatamadım doktor. Ben yalnız İstanbul'u sormamıştım. Bütün memlekette kaç çocuk hastanesi var diyorum?
- Bir tane 45 yataklı Etfal hastanesi
- Nasıl olur? Mümkün mü? Nasıl olur?"

¹⁷³ "Çocuklarımız Ne Halde?", Cumhuriyet, 24 Ağustos 1935, s.5.

Derviş'in bu hakikat karşısındaki şaşkınlığı *"Bizim çocuklarımızı koruyan meğer hakikaten ana sevgisiymiş"* cümleleriyle dile gelir. Bu cümlelerin arkasında aslında bir eksikliği kavrayış yatmaktadır. Bu da, devlet teşekkülleri tarafından himaye edilmesi gereken bu çocuklar için yeterli sosyal politikaların uygulanamaması ve onların sadece annelerinin şefkat duygularına terk edilmesi durumudur.

Suat Derviş, devletin çocukları koruması zorunluluğuna dair inancını işçi bir kadınla yaptığı başka bir röportaj üzerinden tekrarlar.¹⁷⁴ Beş çocuk annesi, eşini kaybetmiş, kimsesiz, yoksul bir kadın olan Fatma gündelikçilik yapmaktadır. Bir çocuğunu çalışmaya gittiği bir gün evde çıkan yangında kaza neticesinde kaybetmiştir. Böyle bir hâdiseden sonra çocuklarını yalnız bırakmaktan korkmakta ve para kazanamamaktadır:

- *"Peki, bu çocukları mektebe versene*
- *Mektep mi? Geçen sene onları mektebe vereyim dedim. Ayakları çıplak. Ayakkabı al dediler. Ayakkabı ne ile alınır? Para ile. Para nerede? Ben onların ayağına ayakkabı değil, bazen boğazlarına bir dilim ekmek bulamıyorum. Hem yalnız ayakkabı ile iş bitmiyor. Önlük, kitap, esvap, kalem, defter almak lazım."*

Röportajın sonunda Derviş müreffeh Batı toplumları örneği üzerinden vurgu yaparak birtakım çözümler geliştirmeye çalışır ve şu sözleri ekler:

"Her mahallede, her semtte kreşler yapılmalı, anneler mektep yaşından küçük olan yavrularını, işlerine giderlerken buraya teslim edip akşam geri alabilmelidirler.(...) Tahsil yaşında olan çocuklara gelince onları ayakkabısızdırlar diye cehl içinde bırakamayız. Çocuk memleketimizde himayeye muhtaçtır. Fakat hayır cemiyetlerinin himâyesi kâfi gelmiyor, gelemmez. Bu işi, cemiyetimizi temsil eden devletten bekliyoruz."

Fatma kadın gibi dezavantajlı insanların sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarını karşılayacak "sosyal devlet" modelini, henüz bir iş kanununun bile bulunmadığı bir süreçte Derviş'in ifade ettiği görülmektedir. Toplumun emekçi ve ezilmiş kesiminin deyim yerindeyse sözcülüğünü yapan Derviş, farklı bir gazetecilik örneği göstermekle beraber tanık olduklarıyla birlikte topluma dair yeni pratikler de kazanmaktadır.

¹⁷⁴ "Çocuklarımız Ne Halde?", *Cumhuriyet*, 25 Ağustos 1935, s.5.

Derviş'in 1935 yılında bir çözüm olarak ürettiği fikirleri 1939 yılında bir başka gazete yazısında yinelediği görülür. Ebeveynleri çalışmak zorunda oldukları için evlerde yalnız kalmak zorunda kalan çocukların ev kazalarına uğrayarak ağır yaralanmaları ve ölmelerine dair haberlerin sayılarının artması üzerine yazdığı bu yazıda “İşçi kalabalığı çok olan semtlerde muhakkak ki ihtiyaca kâfi çocuk koruma odaları açmak icap eder” sözlerini sarf eder. Medeni bir şehrin gereksinimlerinden birinin insanların ihtiyaç duydukları kurumları onlara sağlamak ve çoğaltmaktır, ifadesini kullanır.¹⁷⁵

“Çocuklarımız Ne Halde?” röportaj dizisinin içerisinde yer alan bir başka mülakatta Derviş, Çocuk Esirgeme Kurumu Başkanı Doktor İhsan Sami Bey’le görüşür. Bu cemiyetlerin yaptığı faaliyetlerin çerçevesini ve içeriğini öğrenmeye çalışır. Cemiyetin bütün yardıma muhtaç çocuklara el uzatamayacak kadar yetersiz olduğunu gören Derviş, şu sözleri sarf eder:

*“(...) Çünkü bu yardım, bir merhamet ve sadaka yardımudur. Sadaka ile bütün sefaletlerin önüne geçilmesine ve bütün sefaletin tedavi edilmesine imkân var mıdır? (...) Öyle zannediyorum ki, bütün çocukların himaye görmesi için çocuk bakımının sosyal kanunların himaye ettiği bir mecburiyet olarak teşkilatlandırılması lazımdır.”*¹⁷⁶

Derviş, çocuk meselesinin toplumun vicdanına bırakılmaması gerektiğini, yasal düzenlemeler ve merkezi kurumlar aracılığıyla çözümler bulunması gereken bir mesele olarak ele alınması gerektiğini burada da tekrarlar.

Derviş çocuk meselesine dair röportajlarına çocukların kendisiyle konuşarak devam eder. Cavide, Selma, Meliha, benzer hikâyelere sahip çocuklardır.¹⁷⁷ Kimisinin annesi, kimisinin babası yoktur. Kiminin ailesi işsiz, işi olanlar da işçi çocuklarıdır. Bazılarının kardeşleri yeterli gıda alamadıkları için ölmüşlerdir. Aileleri haftada 3 – 4 lira gibi bir para kazanmaktadır:

- “Bu kadar az para ile nasıl yemek yersiniz?
- Biz her zaman yemek yemeyiz ki. Nerede bu bolluk? Bayram mı var her gün ki yemek yiyelim.”

¹⁷⁵ “Düşündüğüm Gibi – Evlerde Yalnız Bırakılan Çocuklar”, *Haber*, 4 Kasım 1939, s. 2.

¹⁷⁶ “Çocuklarımız Ne Halde?”, *Cumhuriyet*, 28 Ağustos 1935, s.7.

¹⁷⁷ “Çocuklarımız Ne Halde?”, *Cumhuriyet*, 26 Ağustos 1935, s.5.

Röportajın nihayetinde Derviş bu kez düşüncelerini söylemez, ama çocuklardan birinin söylediklerini aktarır: *“En iyisi parası olmayan kadınların çocuğu olmamalı. Çocuk para ile büyür. Yoksa bizim gibi yarı aç, yarı tok yetişenden insan ne fayda bekleyebilir?”* Çocuğun çok da bilincinde olmadan, esasen kendi yaşam tecrübesinin bir sonucu olarak söylediği bu sözleri Derviş’in direkt alıntılanması, elbette ki bilinçlidir. Derviş bu sözleri yoksulların çocuk yapmaması gerektiğini düşündüğü için değil, daha ziyade yoksula reva görülen hayatın yoksulun bilincinde yarattığı umutsuzluğu göstermek için tekrar eder. Burada, bariz bir umutsuzlukla iç içe geçmiş bu yoksulluğun tekil birkaç örnekten öte, yaygın bir görünüm arz ettiğini söylemek mümkün: Zafer Toprak, her ne kadar sağlıklı istatistikî veriler var olmasa da erken Cumhuriyet döneminde, İstanbul’da çocuk ölüm oranının yüzde seksen gibi yüksek bir orana karşılık geldiğini söylemektedir.¹⁷⁸ Dolayısıyla Derviş’in yaptığı röportaj üzerinden ortaya çıkan gerçeklik, münferit bir vakaya değil oldukça yaygın bir duruma işaret etmektedir.

İlerleyen dizilerde Suat Derviş, Çocukları Kurtarma Yurdu’na gider ve burada kurumun müdürü olan Doktor Kâzım Zafır ile beraber, *“kurtulan”* bazı çocuklarla görüşür.¹⁷⁹ Yankesicilik, hırsızlık yapan, uyuşturucu maddeler kullanan Süleyman ve Cuma’nın hikâyelerini dinler. Kendi aileleri tarafından bile sevilmeyen, kötü muameleye maruz kalan bu çocuklarla ilgili Derviş şunları söyler:

“Çocuklarımızı korumak, onları ahlaksızlıklardan, fena insan olmaktan men etmek istiyorsak onları sevmeliyiz. Biz, küçük yaşlarında onların çok kıymetli olduklarını, onlara telkin etmeliyiz ki onlar da kıymetli mevcudiyetlerini korumak için çabalsınlar.”

Suat Derviş, ilerleyen zamanlarda Doktor Kazım Zafır ile tekrardan görüşmeye gider. Görüşmeye giderken yolunun üzerinde rast geldiği sokak çocukları Derviş’ten ekmek parası isterler. Derviş’e iştirak eden arkadaşı, çocukları, Çocukları Kurtarma Yurdu’na* yönlendirerek *“Bizden para isteyeceğine, çık şu*

¹⁷⁸ Zafer Toprak, “Erken Cumhuriyet, Nüfus Sorunu Ve Çocuk Ölümleri”, *Toplumsal Tarih*, S:281, Mayıs 2017, s. 24.

¹⁷⁹ “Çocuklarımız Ne Halde – Kurtulan Çocuklara Göre”, *Cumhuriyet*, 27 Ağustos 1935, s.7.

*Adı sıklıkla geçen Çocukları Kurtarma Yurdu isimli kuruluş 1933 yılında Kazım Zafır tarafından kurulmuştur. Sokak çocukları için Galata’da faaliyet gösteren bu kuruluş yalnızca beş yıl hizmet verebilmiştir.

karşıdaki merdivenlerin orada Çocukları Kurtarma Yurdu var. Orada yiyecek de var, içecek de yatacak yer de.”¹⁸⁰Aralarındaki diyalog şöyle ilerler:

- Nerede o bolluk? Yatacak yeri, yiyecek şeyi insana kim bedavasına verir.
- Devlet. Belediye açmış orasını.
- Belediye kim? Hani memurları var, işportacıları kovalıyor?
- Evet, işte o.

Çocuklar hevesle Derviş ve arkadaşıyla beraber yurda giderler, ancak kapıcı “*kadromuz dolu, bütçe meselesi*” diyerek çocukları yurda almaz. Çocuklardan birinin “*Bizim gibilere kim acır? Allah bile acımiyor. Belediye mi acıyacak*” ifadesi üzerine Derviş “*Belediye sizlere acıyor çocuğum ve sizin insan olmak niyetinde olduğunuzu gördükçe daha da acıyacak ve eminim sizler de sokakta kalmıyasınız diye bu hayırlı müessesenin bütçesini daha geniş tutacak*” sözlerini sarf eder. Burada Derviş’in “*insan olmak*” ifadesiyle neyi kastettiği açıkça belli olmamaktadır. Ancak, yaşam koşullarının bu çocuklarda yarattığı öfke ve çaresizlikle kolayca suça bulaşabilecek çocuklar olduğu da bir gerçektir. Dolayısıyla, Derviş bu sözleriyle her ne koşulda olursa olsun çocukların kötü yola sapmamalarına, iyilikten uzaklaşmamalarına ve umutlarını kaybetmemelerine dönük telkinlerde bulunmaktadır. İlerleyen yıllarda aileleri tarafından bakılmayan, sağlıksız koşullarda yaşam mücadelesi vermeye çalışan bu çocuklar için bir bakımevinin yapılmasının gerekliliğini tekrarlayarak “*Medeni olduğumuzun en büyük isbatını biz cemiyetimizin en kıymetli ve himayeye en ziyade muhtaç evlâtları olan çocuklarımızı düşündüğümüz gün vereceğiz!*” sözlerini sarf eder.¹⁸¹

Suat Derviş bu çocuklar gibi sokaklarda büyüyen ama kendini bir noktaya kadar kurtarabilmiş çocuklara da rastlar. Bunlardan biri de diğer çoğu çocuk gibi sokaklarda yetişen, pek çok iş tutan, ailesini hiç tanımadan büyüyen Ali Rıza isminde bir çocuktur. Ali Rıza sanatsal yetenekleri olan biridir ve keman çalmaktadır. Kapıcılık yaparak kazandığı parayla kendisine bir keman satın almış, kazandığı paraları biriktirerek bazı hocalardan özel dersler almıştır. Konservatuarı kazanmış ancak boyacı olduğunu öğrendiklerinde onu konservatuardan

¹⁸⁰“Sefaletten Kurtulmak İsteyen Çocuk – Çocukları Kurtarma Yurdunun Kapısından Geri Döndürülüyor”, Cumhuriyet, 31 Ekim 1935, s. 7.

¹⁸¹ “Düşündüğüm Gibi – Çocuklarımızı Harcamıyalım”, *Haber*, 11 Mart 1939, s. 2.

çıkarmışlardır. Derviş, röportajının sonunda Ali Rıza'yı yeteneklerini gerçekleştireceği bir alanda bir iş bulabilmesi için okuyucularına çağrıda bulunur.¹⁸²

Derviş'in burada ve pek çok röportajında görülebilen bir diğer husus da onun hem toplumu örgütleme noktasında hem de devleti yoksul insanları merkeze alan politikalar üretmesi yönünde çağrılar yapmakla birlikte, röportajlarında yer verdiği insanların yaşamlarını iyileştirmeye dönük bireysel çabasıdır. Bunun bir örneği, dokuz yaşında İbrahim isimli bakkal çıraklığı yapan bir çocuğun Derviş'e gelerek ondan okuluna devam etmesi için yardım istemesidir. Derviş hem bu çocuğun hikâyesini anlatır hem de *“memleketimizde ilk tahsil mecbur değil midir? Buna talib olan kimsesiz bir çocuğu bundan mahrum etmeğe hakkınız var mı?”*¹⁸³ der.

Derviş röportajlarına muallimlerle görüşerek devam eder. Muallim Ahmet Hidayet'e çocukların nasıl yetiştirildiklerine, hangi dersleri sevdiklerine, nelerden hoşlandıklarına ve teorik eğitimin onları hayatın kendisine hazırlama noktasında yeterli olup olmadığına dair sorular yöneltir.¹⁸⁴ Muallim Ahmet Hidayet talebelerin bireysel teşebbüslerden ziyade memur olma ülküsünde olduklarını ifade eder. Gençlerin böyle bir gelecek tahayyülü kurgulamaları 1929 Dünya Ekonomik Krizi'nin Türkiye'de yarattığı ekonomik açmazların sonucu olarak değerlendirilebilir.

Suat Derviş anketine morg doktoru Fahri Can ile görüşerek devam eder. Ona kaza ve cinayetlerde ölen çocukların sayısını, niçin öldüklerini, bunların önüne geçebilmek için neler yapılabileceğini ve toplumun bu ölümlerdeki payının neler olduğuna dair sorular sorar.¹⁸⁵

- *“(...) Bu çocukların hepsini fukara sınıfın çocukları teşkil eder. (...) Fakat bu çoluğunu, çocuğunu yalınayak sokaklara bırakanların sınıfı evladlarına mukayyed olmazlar.*
- *Demek sizce bu kazaların sebebi anne ve babaların ihmavidir?*
- *Yüzde doksan dokuz böyledir.”*

¹⁸² “Sanatkâr Olmak İstiyorum – Bir Elinde Keman, Bir Elinde Lostra Kutusu, Sürünen Çocuk”, *Cumhuriyet*, 9 Kasım 1935, s. 8.

¹⁸³ “Düşündüğüm Gibi – Kimsesiz Bir Çocuk Yatı Mektebi Arıyor”, *Haber*, 9 Eylül 1939, s. 2.

¹⁸⁴ “Çocuklarımız Ne Halde? – Muallimlere Göre”, *Cumhuriyet*, 29 Ağustos 1935, s.5.

¹⁸⁵ “Çocuklarımız Ne Halde? – Morg Doktoruna Göre”, *Cumhuriyet*, 31 Ağustos 1935, s.9.

Derviş, röportajın ilerleyen kısımlarında gayrimeşru çocuk doğumlarına ve bu çocukların anneleri tarafından kasten öldürülmesine dair bir soru sorar:

- “Böyle vakalar en fazla hangi muhitlerde olur?
- En fazla aşağı sınıflar arasında. Çocuk katilleri ekseriya ev hizmetçileri ve köylü kadınlardır.
- Bu nevi cinayetlerin sefalet yüzünden işlendiği vaki değil midir?
- Evet, fakat pek nadirdir.”

Bu noktada Doktor Fahri Can’ın cevaplarındaki alt sınıf vurgusuna rağmen, Derviş’in ısrarla bir neden olarak ileri sürdüğü yoksulluk ve sefalet gerçeğine değinmemesi, bu durumun sebeplerini ekonomik etkenleri yok sayarak ahlaki ve toplumsal gerekçelerle açıklamaya çalışması dikkat çekicidir. Suat Derviş, çocuk ölümlerinin altında yatan temel nedenin yoksulluk olduğunu görebilmektedir. Birkaç günlük bir bebeğin Darülaceze kapısında ölü olarak bulunması üzerine bir yazı yazan Derviş, “*Bu ancak sefalet, yoksulluk, çaresizlik, işsizlik ve yardımsızlıktır. Bundan başka hiçbir şey olamaz (...) Halbuki maalesef Türkiye’de yoksul ana ve babaya yardıma muhtaç süt çocuğuna el uzatan tek bir organizasyon yoktur. Yalnız Darülâceze vardır ki o da sade terk edilmiş anası babası meçhul yavruları koynunda barındırır, o kadar. (...) Çocuğu korumak, çocuğa bakmak, çocuğu benimsemek, onu yaşatmak ve mes’ut etmek, iyi yetiştirmek, medeni sıfatını takınmak isteyen her cemiyetin ilk vazifesidir*”¹⁸⁶ diyerek o bebeğin annesini ve babasını suçlamayı tercih etmez, onları o duruma sevk eden şartlara işaret eder; bu meseleyi ciddiyetle ele alması gereken iktidarı da örtük bir biçimde eleştirir.

Derviş gayrimeşru çocukların durumunu bir avukatla yaptığı röportajda da öğrenmeye çalışır. Onları himaye edecek bir teşkilatın olup olmadığına, kanunların bu noktada yaptırımlarının neler olduğuna ve bu çocukların sokağa düşmek yerine ne gibi tedbirlerle korunabileceklerine dair bilgiler alır. Çocukların dilendirilmesiyle ve anne ve babalarının onları çalıştırmalarının suç teşkil edip etmeyeceğiyle ilgili sorular sorar.¹⁸⁷Derviş’in doktorla yaptığı röportajdan sonra özellikle bir avukatla da

¹⁸⁶ “Düşündüğüm Gibi – Medeni Sıfatını Takınmak İstiyen Bir Cemiyetin İlk Vazifesi”, *Haber*, 18 Mayıs 1940, s. 2.

¹⁸⁷ “Çocuklarımız Ne Halde? – Avukata Göre”, *Cumhuriyet*, 1 Eylül 1935, s.7. Ayrıca bkz: Suat Derviş gazetecilik yaptığı ilerleyen yıllarda dilendiricilik yaptırılan çocuklarla ilgili konuya dikkat çekmek için yazılar yazar. ““Düşündüğüm Gibi – Dilenci Çocukların Parasile Geçinenler mi Var?”, *Haber*, 6 Mayıs 1939, s. 2

aynı röportajı yapması, hemen hemen aynı soruları sorarak aynı meseleleri tartışması, çocuk meselesi üzerindeki hassasiyetini göstermesi açısından önemlidir.

“Çocuklarımız Ne Halde?” röportajlarının en son bölümünde Derviş İstanbul sokaklarında gördüğü çocuk manzaralarını aktarır.¹⁸⁸ Çöplerin içerisindeki karpuz kabuklarını, mısır koçanlarını kemiren çocukları, kaldırım taşlarında ayakları çıplak koşturanları, tramvaylara asılanları anlatır. Derviş böyle bir gerçekliğe şahit olmanın şaşkınlığını şu cümlelerle dile getirir.

“Sokağın tozu o kadar çok, sinekler o kadar bol ki, böyle bir sokağı Türkiye’nin hudutları içinde bulunan herhangi bir şehirde değil, ancak şark aleyhinde film yapan Avrupa ve Amerika stüdyolarında görmek kabil olur zannederdim.”

2.2.2. Okulsuz Çocuklar

Suat Derviş’in çocuk mevzusunu başka bir açıdan görmeye imkân tanıyan bir diğer röportaj serisi, *Son Posta* gazetesinde 1936 yılında “Mektebe Hasret Çocuklar” başlığıyla yayımlanmıştır. Derviş’in bu röportajda seçtiği mekânlar yine sosyo-ekonomik açıdan daha alt düzeydeki insanların yaşadığı yerlerdir. Derviş kalabalık nüfuslu ailelerin, işsiz anne babaların ve onların okumak isteyen ama yoksulluktan dolayı okuyamayan çocuklarının hikâyelerine yer verir:

- “Mektepten para istemezler ki. Neden sizi mektebe yollamıyorlar?
- Nasıl istemezler. Kâğıdı, kalemi bedava mı veriyorlar mektepten insana.
- Mektep bir şey istemez diyorsunuz. Mektep önlük ister, kitap ister, defter ister, kâğıt ister, ister ister.¹⁸⁹
- Tahsil meccanen değil mi?”
- Evet, ama başka masraflarda var. Defter, kitap parası, yaka, bıçkı dersi, el işi dersi için alınacak öteberi parası. (...)”¹⁹⁰

1926-1927 ve 1927-1928 eğitim-öğretim yıllarında yapılan düzenlemelerden biri de parasız öğretimin yaygınlaştırılmasına dairdir.¹⁹¹ Pratikte eğitimin bütün çocuklar için ücretsiz oluşu Cumhuriyetin temel eğitim prensiplerinden biri olsa da, yoksul sınıfların parasız eğitime rağmen çocuklarının ihtiyaç duydukları temel ve basit gereçleri bile karşılayamayacak kadar yetersiz oldukları görülmektedir. 1930’lu

¹⁸⁸ “Çocuklarımız Ne Halde – Gördüklerime Göre”, *Cumhuriyet*, 5 Eylül 1935, s.7.

¹⁸⁹ “Mektebe Hasret Çocuklar”, *Son Posta*, 11 Haziran 1936, s.9.

¹⁹⁰ “Mektebe Hasret Çocuklar”, 12 Haziran 1936, *Son Posta*, s. 10.

¹⁹¹ Necdet Sakaoğlu, *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1992, s.78.

yıllarda Türkiye’de okullaşma oranının artmasıyla birlikte çocuk yoksulluğunun daha belirgin hale geldiği, hem kamu hem de sivil toplum kuruluşlarının gayretlerine rağmen temel ihtiyaçlarını karşılayamayan çocuk sayısının fazla olduğunu söyleyebilmek mümkündür.¹⁹² Bu, Suat Derviş’in röportaj yaptığı, okula gitmek isteyen sekiz yaşındaki Safiye isimli bir kız çocuğunun sözlerinde görülebilir:¹⁹³

- “Neden ikinizi birden mektebe yollamıyorlar?
- Paramız yetmiyormuş. Bizim mahallede zaten hep öyle yapıyorlar. Çok çocukları olursa yalnız birini okutuyorlar. O adam olsun, ötekine baksın diye
- Sonra ne iş göreceksin (okuduktan sonra)
- Kadın ne iş görür. Çamaşır yıkarım, konağa hizmet ederim.
- Kadın için başka iş yok mu?
- Yok.
- İyi düşün
- Yok
- Avukat var, doktor var, hoca var
- Onlar başka
- Nasıl başka kızım
- Onlar bizden değil, onlar zengin. (Derviş güler) Ne gülüyorsun? Bizim mahallede bütün kadınlar çamaşıra tahtaya gidiyor.
- Para kazanınca ne yapacaksın?
- Her gün fasulye yiyeceğim.
- Şimdi yemiyor musun?
- Yiyorum ama her gün değil
- Neden her gün değil?
- Aman teyze her gün sıcak yemek yenir mi?
- (...)
- Peki, sen et yiyor musun?
- (...)
- Et bizim eve girmez.
- Neden?
- Yasak da ondan
- Yasak mı?
- Evet, babam öyle söyledi. Günde 50 kuruş kazananların evine et girmesi yasak dedi.”

Yoksulluk her ne kadar ekonomik kaynaklı olsa da, sonuçlarının sadece ekonomik olmadığı bu röportajda da görülebilmektedir. Geleceğe dair hayalin salt

¹⁹² Abdullah Karatay, “Cumhuriyet Dönemi Korunmaya Muhtaç Çocuklara İlişkin Politikanın Oluşumu”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Siyaset ve Sosyal Bilimler Bilim Dalı, İstanbul, 2007, *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, İstanbul, 2007, s. 165-178.

¹⁹³“Mektebe Hasret Çocuklar”, *Son Posta*, 13 Haziran 1936, s. 9.

yemek ve beslenmeyle alakalı olması, yoksulluğun duygusal ve düşünsel yoksunluğu da beraberinde getirdiğini gösterir. Derviş'in röportaj yaptığı muhitlerin birinde karşılaştığı kahveci çırağı İsmail'in kendisine ve orada yaşayan çocuklara biçtiği gelecek tahayyülünün fahişelik, hırsızlık, yankesicilik gibi işlerle örülü olması da yoksulluğun bu hayatlara dayattığı ümitsizliğe işaret eder.¹⁹⁴

Suat Derviş, bu röportajları gerçekleştirirken benzer hikâyelere sahip pek çok çocukla görüşmeye devam eder. Son röportajını yaptığı mahallede, röportaj bittikten sonra tüm çocuklar ve anneler Derviş'in etrafını sararak isimlerini Derviş'e yazdırırlar; böylelikle okula gidebileceklerini zannederler. Derviş de bu durumdan kurtulmak için onları mektebe göndereceğine dair, hiçbir zaman tutamayacağı bir söz verir.¹⁹⁵

Derviş, çocuk meselesini gazetecilik yaptığı ilerleyen yıllarda da röportajlarında sıklıkla gündeme getirmeye devam eder. Bir gazetede *"On üç yaşında bir kadına tecavüz eden Cuma adında biri mahkemeye sevk edilmiş"* şeklinde gördüğü bir haber üzerine bir yazı yazan Derviş, şu sözleri aktarır: *"Bizim şimdiye kadar bildiğimiz şey Türkiye'de on üç yaşında olan küçük vatandaşlara erkek kadın değil, çocuk denildiğidir"* On üç yaşındaki Zehra adlı bir kız çocuğu başka bir erkeğin yanında yaşarken Cuma isimli bir adamın tecavüzüne uğramıştır. İstanbul gibi bir şehirde böyle bir hadisenin yaşanması Derviş için medeniyet dışı olarak yorumlanmaktadır. Cuma'nın davasının sonuçlanmasından ziyade Zehra'yı bir erkeğin istismarına iten nedenlerle ve Cuma'yı bir suçlu haline getiren koşullarla mücadele edilmesi gerektiğini söyleyen Derviş, tecavüzü tekil bir vaka olmaktan çıkararak toplumsal bir olay olarak ele alır ve çocukların himaye edilmesi gerektiğini bir kez daha tekrarlar.¹⁹⁶

Bu noktada Derviş'in topluma yönelik sorunlara dair çözüm önerileri geliştirirken sıklıkla kullandığı bir kavram olan "medenilik" kavramını dikkate almak gerekmektedir. Derviş'in ele aldığı anlamda düşünülecek olursa "medenilik" ölçüsü Osmanlı'nın son dönem Batılılaşma hareketiyle başlayıp esasen Cumhuriyet ile birlikte yerleşikleşmeye başlamıştır. Daha doğrusu "medeniyet" kavramının

¹⁹⁴ "Mektebe Hasret Çocuklar", *Son Posta*, 14 Haziran 1936, s.7.

¹⁹⁵ "Mektebe Hasret Çocuklar", *Son Posta*, 15 Haziran 1936, s.5.

¹⁹⁶ "Düşündüğüm Gibi – On Üç Yaşındaki Kadın", *Haber*, 30 Kasım 1940, s.2.

göndermede bulunduğu parametreler özellikle Cumhuriyet ile birlikte Batı modernitesini işaret eden bir muhtevaya kavuşmuştur. Medenilik ölçüsünün ve medeniyet kavramının bu yeni muhtevasının Cumhuriyet ideolojisine içkinliğini, Niyazi Berkes'in tespitleri üzerinden takip edebilmek mümkün: Atatürk ilkeleri arasında Batılılaşma gibi bir "ilke"nin bulunmayışını "ilginç" bulan Berkes, bu ilginçliği, Batılılaşma ilkesinin esasen bütün bir Cumhuriyet ilke ve programlarına sirayet etmiş temel bir başlangıç noktası olmasıyla açıklar. Zira Batı modernitesinin temsil ettiği uygarlık-medenilik, salt ulaşılacak bir hedef –dolayısıyla yalnızca bir ilke– değil, temel ilke ve hedeflerin gerisinde durarak onların hepsinin motivasyonu olan bir başlangıç noktasıdır.¹⁹⁷ Bu noktada, benzer bir akıl yürütmeye sahip olan Hilmi Yavuz da bir Aydınlanma projesi olarak tanımladığı Cumhuriyetin Batılılaşma programını ve onun taşıyıcıları olan Türk entelijansiyasının Osmanlı aydınından farklı olmadığını söyler. "*Aydınlanma Projesi, Medeniyet projesiyle bir ve aynı şeydir.*" diyerek medenilik ölçüsünün Cumhuriyet ideolojisi açısından merkezîliğine işaret eder.¹⁹⁸ Dolayısıyla uygarlık-medeniyet kavramlarının, Cumhuriyet aydınının toplumsal meseleleri değerlendiriş biçiminde yerleşik hale geldiğini ve meselelerin bütününe dair temel ölçü haline gelmiş kavramlar olduğunu söyleyebilmek mümkün.

Derviş Cumhuriyet aydınlarının bu geleneğiyle hareket etse de onu salt bu tanımın içerisinde değerlendirmek indirgemeci bir yaklaşım olmakla birlikte, onun devlet ve rejim adına değil halk adına gazetecilik yapmış, devletin sorunlarını değil halkın sorunlarını çözmeye çalışmış bir aydın olduğu görülebilmektedir. *Haber* gazetesinde yer alan "Düşündüğüm Gibi" köşesinde bu sorunlardan biri olarak kaleme aldığı yazı önemlidir. Yabancı sermayelerden satın alınarak millileştirilen tesislerin halkın yararı doğrultusunda hizmet veren tesislere dönüştürülmesi gerektiğini söyleyen Derviş, su şirketlerinin belediyenin elinde olduğunu fakir mahallelerine tesisat parası almadan su verileceği vaadini verdiğini ancak bunların hiçbirisinin yapılmadığını söylemektedir. Bunların *halkın, milletin malı olduğunu* ve halkın bu ihtiyacını onlara sağlamanın Türk inkılâbının halkçı vazifesinin bir

¹⁹⁷ Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2018, s. 522.

¹⁹⁸ Hilmi Yavuz, *Modernleşme, Oryantalizm ve İslam*, Boyut Kitapları, İstanbul, 1998, s. 43.

gereği olarak yorumlamaktadır.¹⁹⁹ Derviş'in meselelere halkçı perspektiften bakmasının bir diğeri örneği de şudur: Derviş, uzun zamandır görme problemi yaşayan 14 yaşındaki bir kız çocuğunu tedavi olması için Cerrahpaşa hastanesine göz doktoruna götürür. Bu kız çocuğunun annesi ameliyattan kötü netice alınır korkusuyla çocuğunu zamanında ameliyat ettirmemiştir. Muayene esnasında doktorun kız çocuğunu annesine doğru iterek *"Hanım al, buyur çocuğunu... Şimdiye kadar aklın nerede idi? Neden çocuğu vaktinde getirmedi? Artık bir ümit kalmamış. Çocuk ömrünün sonuna kadar âmâ kalacak. Yapacak hiçbir şey yok!"* diye söylenerek yaptığı muameleden oldukça rahatsız olan Derviş, bir hekimin her zaman için hassas, özellikle bu yaştaki bir çocuğa karşı daha dikkatli olması gerektiğini söyler. Bu tavrın arkasındaki nedenin bir sınıfsal sorundan kaynaklandığının altını çizerek *"zengin bir aile çocuğunun yüzüne karşı hiçbir doktorun, böyle bir şeyi, bu kadar açıkça söylediği duyulmamıştır. Polikliniğe gelip bedava muayene edilmeğe muhtaç olan çocukların zengin çocuklarından ne farkı vardır?"* der. Ve asıl suçlunun çocuğun ebeveyni, o ebeveyni cahil bırakmış toplum, o doktor ve kendisi olduğunun altını çizer.²⁰⁰ Başka bir yazısında yine yoksul bir çocuğu hastaneden ebeveynlerinden habersiz, erken taburcu etmeleri üzerine tepki gösteren Derviş bunların kaynağının da bir sınıf sorunu olduğunun altını çizerek *"Türk çocuğu, ister fakir, ister sengin olsun çocuktur ve Türk vatanının, Türk cemiyetinin göz bebeğidir"*²⁰¹ ifadelerini kullanır.

Dâhiliye Vekâletinin işsizlerin büyük şehirlere seyahatine engel olunmasıyla ilgili bir kararın almasına eleştiren Derviş, köylerden şehirlere çalışmak için gelen insanların iş bulamadıklarını, iş bulamayınca da tekrardan köylere dönebilmek için belediyelere başvurduklarını belirtir. İşsizlerin büyük şehirlere gelişini engellemekle bu sorunun çözülmemeyeceğini dile getiren Derviş, fakir ve topraksız köylüye toprak ve toprağı işleyebilecek araçların verilmesi gerektiğini söylemektedir.²⁰² Dolayısıyla göç sorununa *neden olduğu* düşünülen köylüleri sorunun kaynağı olarak değil, sorunun bizatihi mağduru olarak ele alan anlayışıyla halkçı bir tavır sergiler.

¹⁹⁹ "Düşündüğüm Gibi – Millileştirilmiş Müesseselerimiz Halkçı Olmalıdır", *Haber*, 1 Ağustos 1940, s. 3.

²⁰⁰ "Düşündüğüm Gibi – Zavallı Çocuğun Ne Suçu Vardı?", *Haber*, 11 Nisan 1939, s. 2.

²⁰¹ "Düşündüğüm Gibi – Böyle Şey Doğru Olabilir mi?", *Haber*, 13 Nisan 1939, s. 2.

²⁰² "Düşündüğüm Gibi – Büyük Şehirlere Gelen Köylüler", *Haber*, 19 Eylül 1940, s. 3.

2.2.3. Nüfus Politikası ve Çocuklar

Suat Derviş 1939 yılında kaleme aldığı bir gazete yazısında çocuk hastanelerinin sayısının kısıtlı olması durumunu tekrardan hatırlatır. Türkiye’de tek bir çocuk hastanesi olduğunu ve bu hastanenin ülkenin her yanından gelen hasta çocuklara yetişemeyeceğini ifade eden Derviş *“Bir tek Türk çocuğunu bile bakımsızlık yüzünden kaybetmek istemiyoruz. Biz Türk milleti üremek, çoğalmak mecburiyetindeyiz.”* diyerek yetkili kişilerden yeni çocuk hastaneleri yapmalarını, var olanların da genişletilmesine dönük çalışmalarda bulunmalarını talep eder.²⁰³ 1939 yılında Haber gazetesinde yazdığı bu yazıda nüfus artışını desteklediği görülen Derviş’in 1935 yılındaki düşüncelerinden kısmi biçimde uzaklaştığı da görülmektedir. Bunun nedeni olarak da İkinci Dünya Savaşı’nın yıkıcı, tehdit edici etkileri karşısında hem ülkenin birliğini sağlama, hem de olası bir savaş durumunda ülkenin ihtiyaç duyacağı insan potansiyelini karşılama düşüncesinin hâkim olduğu düşünülebilir. Zira, Derviş’in şu ifadeleri üzerinden de bunu görebilmek mümkündür:

*“Çünkü bu son senelerde moda olan küçük millet, büyük millet sözleri; kalabalık millet, nüfusu az millet mânasına kullanılmaktadır. Medeni veya cengâver kudreti ne kadar yüksek olursa olsun nüfusun adedi az olan milletlere, medeni seviyesi ne kadar alçak, ve dünya telâkkileri ne kadar barbarca olursa olsun, nüfusun sayısı çok olan milletler küçük milletler nazariyle bakmakta ve kendilerini onlar üzerinde hak istemekle salâhiyettar büyük milletler olarak telâkki etmektedirler. (...)Türk Milleti kısır bir millet değildir. Memleket içinde şöyle bir dolaşmakla ve Türk kadınlarının bilhassa işçi ve köylü sınıfı arasında bir anket yapılmakla, memlekette vasati olarak her ananın muhakkak surette altı çocuk doğurmuş olduğunu tesbit edebilirsiniz. Kadınları analık hasletini kaybetmemiş olan bu büyük milletin, asrın bugünkü telâkkisine göre, büyük millet olması için bir tek şey lâzımdır. Doğanları korumak, gürbüz ve sağlam yetiştirmek.”*²⁰⁴

Ülkede gerçekleşen bir nüfus sayımının ardından yazdığı bir yazıda da nüfusu arttırmak için mücadele etmeye gerek yoktur anlayışının yanlış olabileceğinin altını çizen Derviş, çocuk meselesinin ülkenin temel sorunlarından biri olarak ele alınması gerektiğini ifade eder.

²⁰³ “Düşündüğüm Gibi – Hasta Çocuklara Yatak!”, *Haber*, 23 Ocak 1939, s. 2.

²⁰⁴ “Düşündüğüm Gibi – Büyük Türk Vatandaşının Yeni Bir İşareti”, *Haber*, 1 Mayıs 1939, s. 2.

“Köylü ve işçi aileler arasındaki doğumların çokluğu ancak çocuk vefiyatının önüne geçmekle memlekete müfit olabilir.(...) Sıhhî müesseselerimizin çoğaltılması, işçi ve köylü ana, babanın sıhhatiyle alâkadar olması lâzımdır. Cılız bir ana ve babadan doğan çocukların gürbüz ve uzun ömürlü olmalarına imkân var mıdır?(...) Nüfusumuzu arttırmamız lazımdır ve nüfusumuzu arttırmak ancak sıhhî ve içtimâî tedbirlerle mümkün olur. (...)”²⁰⁵

Cumhuriyetin kuruluş yıllarından itibaren uzun süren savaşlar nedeniyle erkek nüfus oranının gittikçe azalması, hastalıklarla beraber ölüm oranlarının yükselmesi, hem askeri hem de ekonomik anlamda insan gücüne olan gereksinimden dolayı nüfusun artması yönünde politikalar izlenmiştir.²⁰⁶II. Dünya Savaşı’na yakın bir süreçte 1930 – 1940 yılları arasında nüfus artışını teşvik eden çeşitli yayınlar ile birlikte bu durum bilinçli bir politikaya dönüşür hale gelmiştir. Bu yayınlardan biri Mussolini’nin ortaya koyduğu, özetle “azami doğum ve asgari ölüm” amacını içeren “Nüfusun Kemiyet ve Keyfiyetçe İnkişafı İçin İtalya’da Alınan Tedbirler” isimli broşür kitapçıktır.²⁰⁷Güriz’in verdiği bilgilerin ışığında nüfus artışına yönelik pek çok tartışmanın gerçekleştirildiği görülmektedir. Derviş’in nüfus ve çocuk meselesinde değişen düşüncelerinin, temel kaygısının beka merkezli bir devletçiliğe doğru evrilmesinin, dönemin birçok aydınıyla paralellik gösterdiğini ve bu kaygının genel ve temel bir kaygı olarak düşünce üretimine kaynaklık ettiği anlaşılmaktadır.²⁰⁸

Derviş’in 1941 yılında *Haber* gazetesinde kürtaj meselesindeki düşüncelerini belirttiği bir yazı onun doğum ve çocuk konusunda Türkiye’de açmazları ortaya çıkarması açısından önemlidir:

²⁰⁵ “Düşündüğüm Gibi – Nüfus Sayımından Sonra”, *Haber*, 21 Ekim 1940, s. 3.

²⁰⁶ Ebru Özberk, “Nüfus Politikaları ve Kadın Bedeni Üzerindeki Denetim”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara, 2003, s. 69, 70.

²⁰⁷ Adnan Güriz, *Türkiye’de Nüfus Politikası ve Hukuk Düzeni*, Türkiye Kalkınma Vakfı Yayınları No. 2, Ankara, 1975, s. 51

²⁰⁸ “İsmail Hüsrev Tökin Türkiye’de nüfus artışını medeniyetin, tekniğin, üretimin gelişimiyle birlikte ele almaktadır. Bu kıstaslara Türkiye’de nüfusun hızlı bir biçimde artışının mümkün olmayacağını ifade etmektedir.”A.g.e., s. 47, 48., “Şevket Süreyya Aydemir nüfus meselesinin milli bir mesele olarak ele alınması gerektiğini, çocuk ve ananın sağlığını koruması gerekenin devlet olduğunu, nüfusun sayısal olarak çok olmakla birlikte, nitelikli bir hayata da sahip olmaları gerektiğini de vurgulayarak doğurganlığı ve nüfus meselesini bir beka meselesi olarak ele aldığı görülür. Şevket Süreyya, “Polemik: Çok Nüfuslu Anadolu”, *Kadro Dergisi*, Mayıs 1935, s. 35. Aydemir şu ifadeleri kullanır: “14 milyonluk bu memleket halkını en kısa bir zamanda hiç değilse iki misline çıkarmazsak, yarının çok nüfuslu ve ileri teknikli milletleri karşısında bekamızı tehlikeye atmış oluruz.”

*“Ve bu fakir anaların, dünyaya gelmeden evvel öldürmediği biçareleri dünyaya geldikten sonra maalesef bugünkü cemiyetimizin lâkaydisi ve ihmali öldürmektedir. Çocuk doğurmak neye yarar, doğan çocukları yaşatmak ister. Bu da edebiyat yapmak boş söz söylemekle olmaz, teşkilâtla olur.”*²⁰⁹

Çocuk ölümlerinin esasen “bugünkü cemiyetimizin lâkaydisi ve ihmali” yüzünden yaşandığına işaret eden Derviş’in meseleyi sınıfsal bir çerçevede ele alması, mevcut düzene yönelik bir muhalefeti de ihtiva etmektedir. Bu noktada, Kathryn Libal’in 1935 yılında Ratil Burak’ın çocuk bayramı ile ilgili karikatürü üzerinden geliştirdiği düşüncelerini zikretmek gerekir: Libal, Cumhuriyet’in idealize ettiği çocuk figürü ile bu idealin dışında kalmış ve ekonomik olarak alt seviyedeki ailelerin çocukları arasındaki çelişkiye dikkat çeker. Libal’e göre, her ne kadar Cumhuriyet rejimi farklı mesleklerden mürekkep homojen –dolayısıyla sınıfsız– bir toplum ülküsünü teorize ediyor olsa da, “solcu elitist” gazeteciler, aydınlar ve edebiyatçılar alt sınıftan çocukların yaşadıkları gerçekliklere dikkat çekerek muhalif bir pozisyonda durmaktadırlar.²¹⁰ Libal’e göre çocuk meselesini daha çok ulusalcı, devletçi ve öjenik²¹¹ kaygılarla ele alıp²¹² aslında iktidarın sorunlarına çözüm getirme uğraşında olan Yunus Nadi’nin aksine, “solcu elitist” aydınlar yoksul çocukların sorunlarının çözüm yollarına odaklanmaktadırlar. Bu tespitleri göz önünde bulundurunca, Derviş’in çocuk meselesini ele alış biçimindeki kaygısı her ne kadar savaş korkusuyla biçimlense de tavrın devletçi-ulusalcı değil, daha çok toplumcu olduğunu söylenebilir. Buna Derviş’in yazılarından başka bir örnek vermek gerekirse 1940 yılında *Haber*’deki bir yazısı gösterilebilir. İstanbul’daki hastane yataklarının doğum yapmak için gelen kadınları ikişer üçer yatırdığını söyleyen Derviş yoksul insanların hem imkânsızlıkları hem de bilgisizlikleri yüzünden çocuk ölümlerinin yaşandığını söylemektedir. Nüfusun istenilen sayıda olmamasının gerekçesini devletin çocuk yetiştirme konusunu ciddi bir biçimde ele almamasının bir sonucu olarak gören Derviş, iş kanunun kadınlar lehine düzeltilmesi, doğum servislerinin çoğaltılması, kreşler ve çocuk yurtları gibi

²⁰⁹ “Düşündüğüm Gibi – Nüfus Düşmanı Ameliyat Anketi Münasebetiyle”, *Haber*, 7 Şubat 1941, s. 4.

²¹⁰ Kathryn Libal, “Child Poverty and Emerging Children’s Rights Discourse In Early Republican Turkey,” *Childhood in the Late Ottoman Empire and After*, Ed: Benjamin C. Fortna, Brill, 2016, s. 65.

²¹¹ *Metinde geçen kelimenin orijinali “eugenicist”

²¹² A.g.e., s. 59.

kurumların açılması gerekliliğini vurgular.²¹³ Dolayısıyla Derviş, nüfusu arttırılması amacının yanı sıra, artırılan nüfusun insani koşullarda yaşayabileceği sosyal ve ekonomik altyapıların da devlet tarafından hazırlanması gerektiğine işaret eder.

2.3. İşsizlik ve İşçi Sorunları

Suat Derviş'in toplumsal meselelerle ilgili olarak yazmış olduğu önemli yazı dizilerinden biri de işçi sorunlarına değindiği “Günü Gününe Yaşayanlarımız” isimli röportaj serisidir. *Cumhuriyet* gazetesinde Nisan 1936 ‘da yayımlanmış olan bu yazı dizisinde Derviş yine mekân olarak İstanbul’un yoksul semtlerini seçer. Bu röportajlardan ilki, otuz yılı aşkın bir süre müretteplik yapan, ancak bir tramvay kazasında ayağını kaybederek işsiz kalan ihtiyar bir adamın hikâyesidir.²¹⁴ Bir başka röportajda Darülaceze’de mubayaa memurluğu yaparken İngilizlerin işten çıkarmasıyla işsiz kalan yaşlı bir adamın öyküsünü anlatır.²¹⁵ Yine, gözleri bozulduğu için işten çıkarılan, tedavisi yapılmayan ve tazminat alamayan Hüsnü’nün başından geçenleri aktaran²¹⁶ Derviş’in bu röportaj halkasını işçi hakları oluşturduğu görülmektedir. Bir vapur şirketinde çalışırken geçirdiği kaza sonucu iki bacağı da kaybeden, çalıştığı şirketten tazminat alamadan çıkartılan İslam isimli bir adamla yaptığı mülakatta da İslam’ın kaza geçirdiği zamandan beri kimseden yardım görmediğini öğrenir.²¹⁷ Ona ısrarla Hilal-i Ahmer Cemiyeti’nin kendisine yardım edip etmediğine ve yaşamını nasıl idame ettirdiğine dair sorular sorar. İslam’ın “*Allah bize bakmazsa biz nasıl yaşarız*”, “*Allah bir sineğinden bile vazgeçmiyor*” şeklinde tevekkül içeren sözleriyle karşılaşsa da bu kaderci anlayışı benimsemeyen, bilinçli işçilerle de karşılaşır: Yakub isminde genç bir adam askere gittikten sonra işini kaybeder ve geri döndüğünde yevmiyesinin yüz on kuruştan kırk

²¹³ “Düşündüğüm Gibi – Anne ve Çocuk Davası”, *Haber*, 30 Aralık 1940, s. 2.

²¹⁴ “Günü Gününe Yaşayanlarımız – “İhtiyar ve Alil Mürettibin Anlattıkları”, *Cumhuriyet*, 3 Nisan 1936, s.6.

²¹⁵ “Günü Gününe Yaşayanlarımız – “Darülacezede Mubayaa Memuru İdim”, *Cumhuriyet*, 4 Nisan 1936, s.8.

²¹⁶ “Günü Gününe Yaşayanlarımız – “Gözleri Bozulduğu İçin Onu İşinden Çıkarmışlar”, *Cumhuriyet*, 3 Nisan 1936, s.2.

²¹⁷ “Günü Gününe Yaşayanlarımız – “Vinçten Kopan Yükün Altında Kalan Adam”, *Cumhuriyet*, 5 Nisan 1936, s.6.

kuruşa düşmesi sonucu çalışmak istemez, seyyar satıcılık yapmaya başlar.²¹⁸ Yakub, fabrikaların çocukları ve kadınları daha ucuza çalıştırdıkları için erkeklerin işsiz kaldığından, iş ve işçi arayan kurumların gerekliliğinden bahseder. Bir plak fabrikasında parmağını makineye kaptırarak sakat kalan başka bir işçi de içtimai sigortanın ve amele teavün kasalarının olması gerektiğini ifade eder.²¹⁹ Derviş bütün bu anlatılanlara katılmakla beraber, ilaveten iş kanununun olmamasının çok büyük bir eksiklik olduğunun altını çizer. Derviş'in iş ve işçi arama hususunda ileri sürdüğü düşüncelerden biri şu şekildedir:

*“İşsizlerin kaydedilmesi icab eden resmi iş bürolarına ihtiyaç vardır. Her işsiz buralara kaydedilmeli ve iş arayanlar bu yazıhaneler vasıtasıyla işçi aramalıdır. Medeni bir memlekette iş böyle aranmaz. Medeni bir cemiyet olmanın bütün vasıflarına mâlik bulunmamız için daha gecikmeyelim. Bu gecikiş yalnız ferdin değil, asıl memleketin aleyhinedir.”*²²⁰

Derviş benzer çözümleri *Tan* gazetesi adına yaptığı 1937 yılındaki bir mülakatta da tekrarlar. Burada iki usta işçinin sahip oldukları “vesikalara, bonservislere” rağmen kendi ustalık alanlarında iş bulamayıp başka işlerde çalıştıklarını, bu işleri de güç bela bulduklarını öğrenir.²²¹ Yine aynı çözümü tekrarlayıp “İş var, fakat iş bulan, işle işçiyi temasa getiren vasıta yok.”²²² diyerek bu alanda teşkilatlanmanın gerekliliğinden bahseder.

Suat Derviş “Günü Gününe Yaşayanlarımız” röportajlarında kadın işçilerin sorunlarına da yer verir. Hayatları boyunca çamaşırcılık, hizmetçilik yapmış, ancak yaşlandıkları için artık çalışamayan, iş bulamayan Fatma ve Şükriye gibi kadınlar Derviş'ten kendileri gibi haksız yere işten çıkarılan kadınların hikâyelerini anlatmalarını isterler.²²³ Bunlardan biri olan Ayşe, uzun yıllar fabrikada çalıştıktan sonra iş kazasına uğramış, iki senedir parmağı yüzünden iş bulamayan bir kadındır.

²¹⁸ “Günü Gününe Yaşayanlarımız – “Askerden Geldikten Sonra İşini Kaybeden Adam”, *Cumhuriyet*, 6 Nisan 1936, s.2.

²¹⁹ “Günü Gününe Yaşayanlarımız – “Amele Teavün Sandıklarına Büyük İhtiyacımız Var”, *Cumhuriyet*, 12 Nisan 1936, s.2.

²²⁰ “Günü Gününe Yaşayanlarımız – “Kapı Kapı İş Arayan Bir İşsizle Dolaştım”, *Cumhuriyet*, 13 Nisan 1936, s.5.

²²¹ “İş Bulamıyan Ustalar – İşsiz Kalmış Usta Demirci Anlatıyor”, *Tan*, 27 Ocak 1937, s. 7.

²²² “Usta Bir İşçi Niçin İş Bulamaz? – İşçiye İş Bulacak Müesseseye İhtiyaç Var”, *Tan*, 29 Ocak 1937, s. 7.

²²³ “Günü Gününe Yaşayanlarımız – “Bir İşçinin Hayatı Bir Ustabaşının Hiddetine Feda Edilmemelidir!”, *Cumhuriyet*, 7 Nisan 1936, s.6.

Fabrikanın yüksek yevmiyeli işçileri çıkarıp yerine ucuz işçileri kullanmayı seçtiğini söylemektedir.²²⁴ Fatma isimli kadın da parmağını makineye kaptırdığı için tazminat bile alamadan işten çıkarılan kadınlardan biridir.²²⁵ Refia isimli kadın ise kocası öldüğü için üç çocuğuna birden tek başına bakmak zorunda kalmış, bütün fabrikasında çalışırken bütün işçilerinin çoğu gibi hastalanıp daha sonra işten atılmış bir kadındır.²²⁶ Bu süreçte kadınların en büyük problemlerinden biri de çalışmak zorunda oldukları için çocuklarını bırakacak bir yerlerinin olmamasıdır. Fatma rejide çalışan bir kadındır ve fabrikada olduğu bir vakit çocuğu kaza geçirerek yandığı için onu her gün tedavi için hastaneye götürmek zorunda kalmış, bundan dolayı da işten çıkarılmıştır.²²⁷ Suat Derviş yazı dizisinin sonunda şunları aktarır:

*“Günü Gününe Yaşayanlarımız anketinin amacının rejimimizin en büyük kuvvetlerinden biri olan sanayi ordusunun yalnız kazanmak gayesini güden bazı hususi müesseselerin istismarından kurtarılması ve amele ile patron arasındaki münasebetlerin, kuru bir hüsnüniyetten, daha kuvvetli ve müspet esaslara dayanabilmesi için esasen çıkması mukarrer olan İş Kanunu’na karşı mevcut ihtiyacın büyüklüğünü anlatmaktır.”*²²⁸

Burada Derviş’in gazetecilik mesleğini nasıl ele aldığını da görebilmek mümkündür: Öncelikle röportajların bir *amacının* varlığından bahsetmesi, gazeteciliği salt bir meslek olarak değil toplumsal sorunları belirleyen ve o sorunlara yönelik çözüm üreten bir *fikir işçiliği* olarak gördüğünü gösterir. Dolayısıyla Derviş için gazetecilik bir meslek olmanın yanı sıra bir *misyon*dur. Derviş bu misyonun bir gereği olarak, sorunun kaynağını “yalnız kazanmak gayesini güden bazı hususi müesseselerin istismarı” olarak belirleyerek kapitalist şirketlerin dizginsiz kâr hırsına işaret eder. İşçilerin çalışma koşullarını düzenleyerek onları patronlar karşısında koruyan bir iş kanununun elzem olduğuna işaret eden Derviş, burada *mesleğini* icra eden bir gazeteciden ziyade siyasal-toplumsal-entelektüel *misyonunu* yerine getiren bir *fikir işçisi* olarak konuşmaktadır. Derviş’in bu röportajından kısa

²²⁴ “Günü Gününe Yaşayanlarımız – “Parmağını Makine Deldi Diye Çıkarılan Kadın”, *Cumhuriyet*, 8 Nisan 1936, s.2.

²²⁵ “Günü Gününe Yaşayanlarımız “Makinedeki Arızayı Anlayayım Derken...”, *Cumhuriyet*, 10 Nisan 1936, s.2.

²²⁶ “Günü Gününe Yaşayanlarımız – “Hepsi İşsiz Kalan Bir İşçi Ailenin Feci Vaziyeti”, *Cumhuriyet*, 14 Nisan 1936, s.5.

²²⁷ “Günü Gününe Yaşayanlarımız – “Çocuğu Hastalanırsa Kadın İşçi Ne Yapar?”, *Cumhuriyet*, 15 Nisan 1936, s.5.

²²⁸ “Günü Gününe Yaşayanlarımız – “İşçi Ailelerinde Evlada Kalan Miras: Hayat Yüğü”, *Cumhuriyet*, 17 Nisan 1936, s. 5.

bir süre sonra *Cumhuriyet* gazetesinde İş Kanunu'na dair hükümlerin kabul edilmesiyle ilgili resmi bir yazı yayımlanır.²²⁹ 1936 tarihinde çıkarılan İş Kanunu ile “*Türkiye tarihinde ilk defa, çalışma ilişkileri bireysel ve toplu boyutlarıyla ve bütüncül bir biçimde düzenlenmiş olur.*”²³⁰ Ahmet Makal’ın belirttiği üzere çalışma ilişkilerini işçinin lehine koruyan bu kanunun hükümlerinin gerekli denetimlerin yapılmaması ve 1940 Milli Koruma Kanunu’nun yürürlüğe girmesi nedeniyle yeterince uygulanamamıştır.²³¹ Bunun yanı sıra bu kanunun işçinin haklarını garanti altına alıp, işçiye örgütlenme özgürlüğü tanımadığı, tersine “işçi sorunlarını totaliter bir şekilde düzenl[eyen]” bu kanunun işçiyi “sadece üretimin bir unsuru” olarak konumlandırıran, “işçi meselelerinin insani cephe[sini] ihmal ed[en]” bir düzenleme olarak değerlendirilmektedir.²³² Bu değerlendirmenin temelinde bu kanunun grev hakkını tanımaması ve örgütlenmelerinin önüne geçmesi gösterilebilir.²³³ Öte yandan kanunun grev ve sendikalaşmaya karşı olan tutumunu paternalist devlet anlayışının bir sonucu olarak yorumlayan Işıklı’ya göre, paternalist devlet anlayışı tüm toplumsal eşitsizlikleri merkezi olarak çözme idealinde olduğu için, Cumhuriyet rejimi sendikal örgütlenmeyi de “*gereksiz ve sakıncalı*” görmektedir.²³⁴ Sınırlayıcı bazı hükümlerine rağmen, yine de, 1936 tarihli bu İş kanunu ve 1930 yılında kabul edilen Umumi Hıfzısıhha Kanunlarının* devletin sosyal politikalar üretmesi noktasında önemli düzenlemeler oldukları açıktır.²³⁵ İş kanunundan önce Umumi Hıfzısıhha Kanunu ile işçilerin hastalık, kaza ve doğum hallerinde işverenler tarafından sağlık yardımı almaları öngörülse de bu durumdaki işçilere ödeme

²²⁹ Bkz: “Hususi Encümen Birçok Tadilat Yaptı”, *Cumhuriyet*, 18 Nisan 1936, s.6.

²³⁰ Ahmet Makal, Cumhuriyetin 80. Yılında Türkiye’de Çalışma İlişkileri, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi - Sosyal Siyaset Konferansları*, 9 Ekim 2003, s. 128.

²³¹ Makal, *Cumhuriyetin 80. Yılında...*, s.129.

²³² Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi-Sosyal, Kültürel, Ekonomik Temeller*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2012, s. 198. 199.

²³³ Bkz: İş Kanunu ile ilgili hükümlerden Madde 72 “Grev ve lokavt yasaktır.”, *T.C. Resmî Gazete*, 15 Haziran 1936, s. 6630.

²³⁴ Burada Işıklı’nın dikkat çektiği husus şudur: Cumhuriyetin ilan edilmesi, Kapitülasyonların kaldırılması, sermayenin el değiştirmesi gibi değişimlerle birlikte sınıfsız toplum idealinin nispeten gerçekleştiği dolayısıyla sendikalaşmaya gerek olmadığı gibi bir algının bulunduğu altını çizmektedir. Alpaslan Işıklı, “Cumhuriyet Döneminde Türk Sendikacılığı”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi 7. Cilt*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s. 1828.

*Genel Sağlık Yasası

²³⁵ Nadir Özbek, “Türkiye’de Sosyal Devlet”, *Toplum ve Bilim*, S. 92, 2002, s. 22.

yapılması ile ilgili bir madde içermemektedir.²³⁶ Diğer taraftan bu kanunun içerisinde hamile kadınları, çocuk ve yetişkin işçileri koruyan birtakım hükümler de bulunmaktadır. İş sağlığı ve iş güvenliği konusunda da düzenlemelerin olduğu bu yasa bir kontrol merciinin eksikliğinden dolayı düzgün bir biçimde uygulanamamıştır.²³⁷

Suat Derviş'in topluma dair gözlemlerini aktardığı bir diğer yazı dizisi *Cumhuriyet* gazetesinde yayımlanan, farklı sektörlerdeki meslek erbaplarıyla görüştüğü "Düne Nazaran Nasıl Yaşıyoruz?" adlı röportaj serisidir. Suat Derviş'i bu röportajları yapmaya iten durum ise 1929 Dünya Ekonomik Krizi'nin memlekette ne derecelerde tesirler yaptığını ve hangi mesleklerin zarar gördüğünü ortaya çıkarma kaynaklıdır.²³⁸ Derviş'in görüştüğü meslek sahiplerinden biri, bir şofördür. Şoför mevcut şartlardan dolayı son derece dertlidir. Benzin fiyatlarının artması, doların düşerek otomobil fiyatlarının inmesiyle taksi kullanan zengin sınıfın artık hususi arabalarının olması, belediyenin verdiği cezalardan yakınmaktadır.²³⁹

"(...) Eskiden bir erkek ister familyası, ister anası, ister kız kardeşi, ister arkadaşı sevgilisi olsun yanında bir kadın oldu mu katiyen pazarlık etmez, pazarlığı erkeklik onuruna yediremezdi. Eskiden erkekler ne kollarının ne keselerinin zayıflığını kadınlara gösterirlerdi ve bu şey pek ayıp sayılırdı. Parası olmayan erkek kadınla gezemezdi."

Taksi şoförünün sözlerinde (belli bir cinsiyetçi bakışı ihtiva etmesi bir yana) ekonomik sıkıntıların geleneksel erkekliği de sarsıp yıkıma uğrattığını görülebilmektedir. Erkeğin her durumda olduğu gibi ekonomik anlamda da kadından bir adım önde olarak iradeyi her koşulda elinde tutması geleneğinin ekonomik zorluklar karşısında hasar gördüğü söylenebilir.

Derviş'in kadın berberiyle yaptığı röportajda berberin söylediklerinde hem kendi mesleğine hem de toplumun diğer kesimlerinin ekonomik koşullarına dair pek çok şey anlaşılabilmektedir. Buna göre şapka giyme âdeti, saç kesme modası ve

²³⁶ Alpaslan Işıklı, "Sosyal Güvenlik" *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* 8. Cilt, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s. 2147.

²³⁷ Cahit Talas, *"Türkiye'nin Açıklamalı Sosyal Politika Tarihi"*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1992, s. 118, 119.

²³⁸ "Düne Nazaran Nasıl Yaşıyoruz – Anketten Çıkan Netice", *Cumhuriyet*, 17 Ocak 1936, s. 5.

²³⁹ "Düne Nazaran Nasıl Yaşıyoruz – Şoför Bedbin, 'Müşteri Artık Zümrüdüanka ' Diyor", *Cumhuriyet*, 30 Aralık 1935, s.7.

kadınların başörtüsünden kurtularak sosyete hayatına atılmalarıyla çok para kazandıklarını, ancak bunun berber sayısının ve altı aylık makinelerin artmasıyla sekteye uğradığını ekler.²⁴⁰ Zengin sınıfın kadınlarının sık geldiklerini, orta tabaka kadınlarının bu tarz ihtiyaçlarını kendilerinin karşıladığını ama fakir tabaka kadınlarının süslü görünmek için yalvarır biçimde taksit ya da pazarlık yaptıklarını belirtir. Burada, berberin sözlerinde, alt sınıfların ekonomik zayıflıklarının yanı sıra yüksek sınıfların yaşam alışkanlıklarına yönelik güçlü bir arzuya sahip oldukları anlaşılmaktadır. Orta sınıfın bilinçli tercihlerle kendi ihtiyaçlarını kendileri karşılamaya yönelik pratiklerinin aksine, yoksul sınıfların sembolik tüketim nesnelerine yönelik arzuları, yoksulluk ile yüksek görünme hırsı arasındaki doğru orantıya da işaret etmektedir.

Müşterilerin pazarlık etmesinden şikâyet eden bir diğer meslek erbabı da terzilerdir. İşlerin eskiye nazaran iyiye doğru gitmediğini söyleyen terzi, az sayıdaki müşterinin büyük atölyelere gittiğini, orta halli sınıfta kendi elbiselerini dikmeyi öğrendiğini ifade eder.²⁴¹

Toplumsal temel ihtiyaçlarını karşılayan meslek gruplarından biri olan bakkal ile yaptığı mülakatta ise bakkal, müşterilerin 250 gram, yarım kilo gibi kısmi ölçülerde alışveriş yaptığını, çoğunun deftere yazdığını söyleyerek herkesin büyük sermayeli kooperatiflere, sokak pazarlarına gittiğini ve ancak paraları bittiğinde, krediye ihtiyaç duydukları zaman bakkala uğradıklarını söylemektedir.²⁴² Suat Derviş, Nişantaşı gibi bir muhitte bakkallık yapan bu esnafın söyledikleri karşısında, bu çevrede bile böyle sıkıntı içinde bulunan insanların varlığına inanmakta güçlük çeker. Derviş'in görüşme gerçekleştirdiği bir kasap ise benzer ifadeler kullanarak şunları aktarır:

“ Eskiden günde üç – beş kilo alan bir aile bugün yarım kilo alıyor. Nişantaşı gibi en zengin muhitte dükkânım olduğu halde iki günde ancak 35 kilo et sattım. (...)”

²⁴⁰ “Düne Nazaran Nasıl Yaşıyoruz – Kadın Berberi ‘Müşteri Azalmadı, Kendi İşini Görmeye Alıştı’ Diyor.”, *Cumhuriyet*, 1 Ocak 1936, s.7.

²⁴¹ “Düne Nazaran Nasıl Yaşıyoruz – Terzi ‘Bayram, Noel, Yılbaşı Bir Araya Geldi, Gene İş Yapamadık’ Diyor”, *Cumhuriyet*, 9 Ocak 1936, s.6.

²⁴² “Düne Nazaran Nasıl Yaşıyoruz – En Babayığit Müşteri 250 Gramdan Fazla Bir Şey Almıyor”, *Cumhuriyet*, 13 Ocak 1936, s.6.

*gazeteye yazacaksanız, şunu yazınız. Halkı veremden korumak için etin fiyatı düşsün. Mezbaha rüsümü azalırsa biz de eti ucuz satabiliriz, herkes de alabilir.”*²⁴³

Ekonomik krizin otelcilik sektörünü de olumsuz etkilediğini ifade eden bir otel sahibi de garsonluk için müracaat eden insanların içerisinde lise mezunları, emeklilerin bulunduğunu söyleyerek krizin bu mevcut durumdan bile anlaşılacağını altını çizmektedir.²⁴⁴ Bu yazı dizisinin devamında Derviş’in görüştüğü meslek gruplarından kapıcı eskisi gibi bahşiş alamadığından yakınırken²⁴⁵ lokantacı da insanların artık eskisi gibi para harcamak istemediğini, lokantalara eski rağbetin kalmadığını ifade eder.²⁴⁶

Derviş’in görüşme yaptığı bir diğer meslek erbabı olan *Perşembe* gazetesi ve Sühulet Kütüphanesi sahibi Semih Lütfiye ise, okur-yazar oranının artmasına rağmen eskiye nazaran hemen hemen insanların hiç okumadığını söylemektedir. Okuyucuların okunmaya değer eser bulamamaları, özellikle yaşlıların istedikleri kitapların kalmadığını ve halkın eğlence ve sinemaya düşkünlüğünü bu durumun nedenleri olarak ileri sürer ve şunu ekler: “*Kültür Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Harf inkılâbından beri yeni neşriyat tekzip etmiyor. Yalnız birkaç tâbiin menfaatlerini semizletmiş.*” Kitapçının kendisi de neşredilmek için birkaç değerli eser ve istida yollamış ancak cevaplamamıştır.²⁴⁷ Anketin bitiminde Derviş şunları nakleder:

“Bu araştırma anlattı ki memlekette bir sıkıntı vardır. Türkiye beynelmilel münasebetleri olan büyük bir ülke ve Avrupa gibi bundan zarar gördü, fakat bizdeki iktisadi buhranın amillerinden bir tanesi de mahalli bir sebeptir. İçtimai şeraitin eskisine nazaran tamamıyla değişmiş olması. Geleneği terk etmek, daha muntazam, temiz, rahat ve modern bir hayatı arama arzusu. (...) Halkımız ne istiyor? Dünyanın bütün medeni insanları gibi yaşamak istiyor. Yalnız zengin olanlar değil, amele sınıfı da medenidir ve o da bu ihtiyacı duyuyor. İşte bu ihtiyacın zorlayan

²⁴³ “Düne Nazaran Nasıl Yaşıyoruz – Kasabı Dinlerseniz Halk Ete Borçlu”, *Cumhuriyet*, 10 Ocak 1936, s.6.

²⁴⁴ “Düne Nazaran Nasıl Yaşıyoruz – Otelcilik Kârlı Bir İş Olmuştur, Fakat...”, *Cumhuriyet*, 15 Ocak 1936, s.6.

²⁴⁵ “Düne Nazaran Nasıl Yaşıyoruz – Kapıcı Nerede O Eskiden Bol Bol Bahşiş Veren Aileler?”, *Cumhuriyet*, 3 Ocak 1936, s.6.

²⁴⁶ “Düne Nazaran Nasıl Yaşıyoruz – Lokantacı Müşteki Amma Müşteriye Hak Da Veriyor.”, *Cumhuriyet*, 2 Ocak 1936, s.6.

²⁴⁷ “Düne Nazaran Nasıl Yaşıyoruz – Kitapçının İthamı Ağır: Eskiye Nazaran Hemen Hiç Okumuyoruz”, *Cumhuriyet*, 7 Ocak 1936, s. 6.

neticesidir ki saçlarını güzel göstermek için taksitle permanent yapmaya gidiyor. Az kazanan da iyi giyinmeye ve yaşamaya çalışıyor."²⁴⁸

Bu röportajlar Türkiye’de pek çok meslek grubunun Büyük Buhran’dan olumsuz yönde etkilendiklerinin mikro örnekleridir. Türkiye’de 1929 krizine karşı benimsenen devletçilik ile 1930’larda uygulamaya konan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, her alanda kalkınmayı hedeflemiştir. Korkut Boratav, devletçilik ilkesinin Türkiye’de varlıklı sınıfların egemen hale gelmesinde etkili olduğunu ve devletçiliğin kapitalist sermayenin gelişimini sağlayan kanallardan biri olduğunu söylemektedir.²⁴⁹ Taner Timur ise buhran yıllarında Türkiye’nin vergi politikalarına bakıldığında bunun yeni dolaylı vergilerle birlikte çoğunlukla ücretli ve yoksul kesimlerin üzerinden karşılandığının altını çizmektedir.²⁵⁰ Dolayısıyla Derviş’in röportaj yaptığı meslek gruplarından insanların söyledikleri, esasen, daha büyük bir ekonomik buhran ve kriz sürecinin toplumsal katmanlarındaki sonuçları olarak görülebilir. Suat Derviş gazetecilik yaptığı bütün süre boyunca işçi sorunlarına değinmeye devam eder. İşçilerin sigortalanması, sendikalaşma- örgütlenme, iş ve işçi bulma kurumlarının gerekliliği, işçilerin aldıkları ücretler ve iş kazaları gibi konularda yazılar yazarak işçi meselesine dikkat çekmeye devam eder.²⁵¹

2.4. İstanbul ve Sâkinleri – Merkezdekiler, Çevredekiler

Suat Derviş, *Son Posta* gazetesinde 24 -28 Haziran 1936 tarihleri arasında sokaklarda, batakhanelerde yaşayan, madde kullanan evsiz insanların yaşamlarına dikkat çekmek için “İstanbul’un Altında Kimler Yaşıyor?” isimli bir yazı dizisi hazırlar. Derviş’in “*Galata’nın izbe yerleri, kaldırımların üstünde uyuyan sefiller. Kahve altlarında çubuk içen esrarkeşleri, Galata’nın zar oynanan batakhaneleri. Hiçbir kadın gözünün görmediği bütün bu şeyleri ben göreceğim. Polislerin keşfettikleri zaman elleri silahla daldıkları, hırsız, katil, yankesici kalabalığının*

²⁴⁸ “Düne Nazaran Nasıl Yaşıyoruz – Anketten Çıkan Netice”, *Cumhuriyet*, 17 Ocak 1936, s.5.

²⁴⁹ Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi*..., s. 65.

²⁵⁰ Timur, *Türk Devrimi ve ...*, s.154.

²⁵¹ Konuyla ilgili bir kısım yazıları için bkz: “Düşündüğüm Gibi – İçtimaî Sigorta”, *Haber*, 13 Mart 1939, s.2., “Düşündüğüm Gibi – Matbaa İşçileri Birliği”, *Haber*, 13 Mayıs 1939, s. 3., “Düşündüğüm Gibi – Yalnız Bekâr Esnaf ve İşçiye Yurd Değil, Amele Mahalleri Kurmak Doğru Değil Mi?”, *Haber*, 29 Şubat 1940, s. 3., “Düşündüğüm Gibi – Mesleki Birlikler Ve İçtimaî Sigortalar Lüzumu”, *Haber*, 3 Eylül 1940, s. 3., “Düşündüğüm Gibi – İşçi Ücretleri”, *Haber*, 22 Şubat 1940, s. 2., “Düşündüğüm Gibi – İş Kazaları”, *Haber*, 27 Aralık 1941, 3.

arasına ben de karışacağım, onları yakından göreceğim, onları yakından tanıyacağım”²⁵²sözleriyle görünür kılacağı bu yaşam öykülerinden ziyade, bir kadın gazeteci olarak böyle bir habercilik örneğinin ilkinin yaşayacak olmanın verdiği heyecanın kendisinde ağır bastığı görülmektedir. Derviş’e bütün bu röportajlar esnasında Sinebar Recep isminde eski bir yankesici eşlik eder. Galata’da Recep ve onun gibi insanları gördüğünde acıma duygusu, heyecan ve korku hisleriyle sarılı olduğunu hisseden²⁵³ Derviş, Beylerbeyi isimli eski bir kâtip ile tanışır. Beylerbeyi sabıkalı biri değildir. Altı yıl kadar önce işinden çıkartılmış, bir daha iş bulamadığı için de o tarihten itibaren paçavracılık yaparak sokaklarda yatmaya başlamıştır.²⁵⁴İlerleyen röportajlarda Derviş sabıkalıların olduğu bir mahzene gider. Burada bir adam kendisine “Bizden korkuyor musun Bayan?” diye sorar. Ona cevaben içinden şu sözleri geçirir:

*“Sizden neden korkayım zavallı genç adamlar. İnsan insandan korkar mı? Siz de benim bir eşim değil misiniz? Vücudumuz aynı şekilde çalışmaz mı? Teneffüs, hazım, deveran hepimizin vücudunda aynı şekilde değil midir? Siz de benim gibi bir anaya ıstırap vererek dünyaya gelmediniz mi? Ve siz de benim gibi bir gün ölüp yok olmayacak mısınız? İnsan insandan korkar mı hiç... Ben sizleri böyle ve beni, bizleri de yetiştiren cemiyetten korkuyorum sizden değil.”*²⁵⁵

Soruyu soran kişiye direkt cevap vermek yerine cevabı kendi zihninde kurgulayan Derviş’in bu cümlelerinde, yoksullarla kurduğu duygudaşıktan daha ilerisi görülebilmektedir: Gerek yasaların gerekse toplumsal yapının kendi bünyesinin dışına attığı, işlediği suçlardan dolayı tecrit ettiği insanlara yönelik merhamet duyması, Derviş’in “suç” mefhumunu farklı bir şekilde telakki ettiğini göstermektedir. Zira topluma ve yasalara göre “suçlu” olan bu kişiler, Derviş’e göre “mağdur”durlar.²⁵⁶

Derviş’in belli bir merhamet hissi duyduğu bu suçlu-mağdurluğu, röportajlar esnasında kendisine refakat eden Sinebar Recep’in hikâyesinden de anlaşılmaktadır. Bu hikâye Derviş’in daha önce Çocukları Kurtarma Yurdu’nda gördüğü çocukların

²⁵² “İstanbul’un Altında Kimler Yaşıyor?”, *Son Posta*, 24 Haziran 1936, s.6.

²⁵³ “İstanbul’un Altında Kimler Yaşıyor?”, *Son Posta*, 25 Haziran 1936, s.7.

²⁵⁴ “İstanbul’un Altında Kimler Yaşıyor?”, *Son Posta*, 26 Haziran 1936, s. 7, 8.

²⁵⁵ “İstanbul’un Altında Kimler Yaşıyor?”, *Son Posta*, 27 Haziran 1936, s.6.

²⁵⁶ Derviş ilerleyen yıllarda kaleme aldığı bir yazısında toplumun bu insanlara intikam almak arzularıyla, cezalandırmak amacıyla yaklaşmayıp topluma kazandırılmasının gerekliliğini anlatır. Bkz: “Düşündüğüm Gibi – Ceza Evi mi Islahane mi?”, *Haber*, 18 Haziran 1939, s. 3.

hikâyeleriyle benzeşmektedir. Buna göre babası Recep’e çocukken zorla simit sattırır, sonra da onu sarhoşlukla dövermiş. Recep’in annesi karlı bir gecede onu ararken hastalığa tutulup ölmüş. Recep birtakım suçlardan hapse girmiş. Derviş’e şunları söyler:

“Sen el-âlemin cebine parmaklarını sokup içinden para aşırmayı kolay mı zannediyorsun. İhtiyaç olmasa, açlık olmasa insan tutup da bu işi yapar mı? Sabıkalı bir yankesici olduktan sonra sana kim iş verir. Sen kendi hesabına bana emniyet eder misin?”²⁵⁷

Derviş’in bu cümleleri röportajına dâhil etmesi hem merhamet duyduğu bu suçluların aslında mağdurlar olduğu düşüncesini desteklemekte hem de bu mağdurlar tarafından topluma yönelik bir çağrıyı ihtiva etmektedir. Derviş ilerleyen zamanlarda yine bir esrarkeşe tesadüf eder. Babası muharebede şehit olmuş, annesiz, yirmili yaşlarındaki bu genç, esrar ve eroin gibi her türlü uyuşturucu maddeyi kullandığını söylemektedir. Bu gence de benzer merhamet duyguları hisseden Derviş ona esrarı bırakmasını, çalışmasını ve bir aile kurmasını telkin eder.²⁵⁸

Suat Derviş’in *Cumhuriyet* gazetesi için düzenlemiş olduğu “İstanbul Halkı Nerelerde Otururlar?” isimli yazı dizisi bu kez İstanbul’un yoksul semtlerinde, gecekondu mahallerinde, izbe yapılarda yaşayan insanların yaşam koşullarına odaklanmaktadır. Sokakların bozukluğunu, yalın ayaklı, yırtık, kirli elbiseli çocukları ve onların nasıl çamurlu suyun içinde oynadıklarını tasvir eden Derviş, çoğu röportajında kullandığı betimleyici ve sanatkârane üslubu burada da kullanarak yalın bir ifadeyi tercih etmekten ziyade bir edebiyatçı duyarlılığıyla gördüklerini hikâyeye eder.²⁵⁹ Mahmutpaşa’ya yakın bir noktada, bir handa yaşayan 6 çocuklu bir anneyle ilk görüşmesini gerçekleştirir. Güneş almayan, rutubetli bu odayı altı çocuğuyla yaşayan bu kadına, han sahibi, acıdığı için vermiştir. On yedi yaşındaki oğluyla on üç yaşındaki kızının fabrikada çalışmasıyla ayda 20 liralık bir gelirlerinden başka bir şeyleri olmadığını söyleyen kadın, kimseden yardım

²⁵⁷“İstanbul’un Altında Kimler Yaşıyor?”, *Son Posta*, 28 Haziran 1936, s.6, 8.

²⁵⁸ “Bir Esrarkeşle Konuştum”, *Cumhuriyet*, 26 Mart 1936, s. 7.

²⁵⁹ Örnek olarak Suat Derviş’in şu tasvirlerine bakılabilir: “Dar ve kaldırımları bozuk sokak, beceriksiz bir çocuk eli ile yapılmış bir çizgi gibi kıvrıla, kıvrıla uzanıyor. Havanın çok güneşli olmasına rağmen, bir türlü kuruyamayan bir çirkef birikintisi önünde yalın ayaklı, yırtık ve kirli elbiseli çocuklar toplanmış. Kim bilir, belki içinde kırmızı balıklar yüzen mermer bir havuz kadar cazib gelen bu suya ellerini sokmuşlar, karıştırıp duruyorlar.” *Cumhuriyet*, “İstanbul Halkı Nerelerde Otururlar – Mağara Kovuklarından Bozma Bir Odada Yaşaya 6 Çocuklu Ana”, 25 Mayıs 1935, s.7.

görmediklerini de ekler. Derviş kadına acıma duyguları besler ve gördükleri karşısında şöyle bir yorumda bulunur:

“Bütün dünya memleketleri nüfuslarını arttırmak için adeta birbirleriyle yarış ederlerken, altı evlat meydan getirmiş olan bir annenin bu kadar yardımsız kalması ve altı çocuğun bu güneşsiz ve havasız yerde muhakkak bir ölüme terk edilmiş olması doğru mudur? Beni alakadar eden cihet, zamanımızda hayvan ahırlarının bile sıhhi olması düşünülürken şehrin tam ortasında Mahmutpaşa yokuşundan beş metro ileride altı çocuklu bir ailenin böyle izbelerde barınmasına müsaade edilmiştir. Şehrin sıhhati ile meşgul olanlar, iş başına!”²⁶⁰

Derviş röportajlarına sokak satıcılarının bir odanın içerisinde kir ve pasak içerisinde sürdürdükleri kalabalık yaşamlarından kesitler sunarak devam eder.²⁶¹ Özellikle şehrin yiyeceğini satan bu insanların böyle kir ve insan teri kokan bir avuç odada bakımsız bir biçimde yaşam sürdürmelerine hayret eder. Bu seyyar satıcıların köylerinden İstanbul’a çalışmak için geldiklerini ve bu koşullarda bir yaşamı tercih etmek zorunda kaldıklarını öğrendiğinde onlara *“Neden buraya geliyorsunuz? Köylü iseniz köyünüzde, tarlanızda neden çalışmıyorsunuz?”* sorusunu sorar. Bu sorusuna karşılık şu cevabı alır:

“Rençberlik bizi geçindirmiyor. Biz buraya uzun zaman için de gelmeyiz ki ya vergi borcumuz varsa onu ödemek için ve yahud da bir iki çift hayvan almak için çalışırız. Parayı biriktirdik mi hemen geri döneriz. (...)”

Suat Derviş, İstanbul’un para kazanmak için iyi bir yer olduğunu söylemesine karşılık köylü *“Tövbe estağfurullah insanı günaha sokma bayanım, iş çok olur mu? İçimizde bir senedir buraya gelip de iş bulamamış olanlar var”* şeklinde cevap verir. Herkesin birilerini kayırdığını, kadın yevmiyesiyle çalışmaya bile razıyken özellikle fabrikalara çalışmak için gidildiğinde kapıdan kovulduklarını söyler.

Suat Derviş röportajları, boyunca yoksullukla beraber ilginç yaşantılara da tanıklık eder. Bunlardan biri 12 yıldır cami avlusunda bir barakada yaşayan ve hakkında pek çok rivayetin olduğu meçhul bir adamla ilgilidir. *“Allahtan başka kimsesinin olmadığını”, “çalışmadığını ve Allah’ın ona baktığını”* söyleyen bu

²⁶⁰ “İstanbul Halkı Nerelerde Otururlar – Mağara Kovuklarından Bozma Bir Odada Yaşaya 6 Çocuklu Ana”, *Cumhuriyet*, 25 Mayıs 1935, s.7.

²⁶¹ “İstanbul Halkı Nerelerde Otururlar – Bekâr yatağı Sultanodaları”, *Cumhuriyet*, 26 Mayıs 1935, s.9.

meçhule kuşkuyla bakan Derviş düşüncelerini mizahi ve ironik bir şekilde izah eder: *“Allahın neden çalışmayan diğer kullarını ihmal edip de bu kuluna baktığını bir türlü anlayamıyorum. Hikmetinden sual olunmaz derler.”* Yine meçhulün yaşadığı barakayı kastederek benzer mizahi üslubu kullanarak şöyle bir yorumda bulunur: *“Böyle bir meskene sahip olan insanlar yalnız İstanbul’da bulunuyorlar. Meğer İstanbul orijinal meskenler şehriymiş de haberimiz yokmuş.”*²⁶²

Derviş İstanbul’un göbeğinde dokuz haneli bir köye gider. Etrafı surlarla çevrili bu köyde Derviş yine çocukların sefil hallerini tasvir ederek bilmediği bir lisanı konuşan bu insanların temizlik kaidelerine dikkat etmediklerini söyler. Derviş köy diye tasvir ettiği bu alanın ortasında *“altın tahta oturur kadar gururla bahçe arabasının ortasına oturmuş bir erkeğin”* kendisine sert bir biçimde baktığını görür. Aralarında şöyle bir diyalog geçer:

- *“Burada gazetecilerin ne işi var. Bizim çıplaklığımızı yoksulluğumuzu mu yazacaksın?*
- *(...) Maşallah pek çok çocuğunuz var.*
- *Maşallah ya! Bizim kadınlarımız çalışmaz. Devlete, millete evlat yetiştirir.*
- *Neden kadınlarımız çalışmaz sanki?*
- *Kadın parasından hayır gelmez de onun için. Kadınlarımızın çalışmasına ihtiyacımız yok bizim.(...) Bizim anlatacağımız hiçbir şey yok. Kadınlarımız oturur evlerinde biz çalışırız. Anladın mı? Para sıkıntımız da yoktur. Hem resmimizi aldırıp Amerikalara da yullamayız.”*²⁶³

Derviş’in bu röportajının diğer serilerden önemli bir farkı vardır. Burada, yoksulluğa, az ücretle, kıt kanaat ve güvencesiz çalışmaya ek olarak, kadının çalışması önündeki belli kültürel-ahlâki engellerin olduğu da görülebilir. Dolayısıyla yoksulluğa sebep olan şeyin ülkenin genel ekonomik durumunun yanı sıra kültürel yapıdan kaynaklanan bir yanının da olduğu görülmektedir. Derviş’in dillerinden anlamadığını ifade ettiği bu muhitteki insanlar, Cumhuriyet’in sadece ekonomik olarak dışında kalan kesimleri değil, siyasal-kültürel anlamda da ulaşamadığı kesimleridir. Derviş, buradaki insanların yaşam biçimi karşısındaki şaşkınlığının yanı sıra, İstanbul’un en işlek yerlerinden birinin ortasında yer alan bu köy gibi daha nicelerinin olabileceğini ve İstanbul’daki kanalizasyon işlerinin yeterince

²⁶² “İstanbul Halkı Nerelerde Otururlar – On iki Senedir Kış, Yaz Cami Avlusunda Yatan Garip Adam”, *Cumhuriyet*, 27 Mayıs 1935, s.9.

²⁶³ “İstanbul Halkı Nerelerde Otururlar – Şehrin Göbeğinde Etrafı Surlarla Çevrili 9 Hanelik Bir Köy”, *Cumhuriyet*, 28 Mayıs 1935, s.11.

çalışmamasına rağmen tifonun hala neden buralarda bir salgın haline gelmediğine şaşırıldığını da ekler.

Bir okuyucusundan aldığı mektup üzerine bir sonraki röportajında Taşhan'ı ziyaret eden Derviş burada Kırım, Romanya, Sırbistan, Bulgaristan gibi ülkelerden gelen muhacirlerin koşullarına odaklanır. Börekçilik, kuyumculuk, nalbantlık, sütçülük gibi mesleklere sahip bu insanlara dair Derviş şunları yazar:

“Görüyorum ki bir meskenden çok daha fazla bir hapishaneyi, bir çilehaneyi, bir manastırı hatırlatan bu yerde bu mektep çocukları, güneşsiz, havasız yoksul yaşamaktadırlar. Pislik demiyorum. Sefaletlerine rağmen bu adamlarda temizlik terbiyesi vardır. Burada sefalet, medeni bir sefalettir. Bu insanların tahsil gören çocuklarını acaba bunlardan kurtarmanın imkânı yok mudur? (...)”²⁶⁴

Burada Derviş'in düşünsel serüveni açısından dikkat çeken bir nokta vardır: Gördüğü manzarayı adlandırmakta ve durumu tespit etmekte zorlanan Derviş'in “sefalet” ve “medenilik” arasında kaldığı ve bir kavram karmaşası yaşadığı görülmektedir. Bir yandan belli bir temizlik terbiyesi olduğunu ifade ederken öte yandan belli bir sefaletin varlığından da bahsetmekte, bu duruma ise “medeni sefalet” demeye karar vermektedir. En nihayetinde ise bir sonraki neslin “tahsil görmek” suretiyle bu durumdan kurtulacağını umut etmek istediğini ifade etmektedir. Bu kavram karmaşası (“sefalet” ekonomik bir olguya işaret ederken “medenilik” kültürel bir düzeye işaret etmektedir), Derviş'in daha önceki bir röportaj serisinde yoksulluktan kaynaklanan yoksunluğu “İstanbulluluk” nokta-i nazarından değerlendirmeye çalışırken gösterdiği tutumla benzeşmektedir. Dolayısıyla Derviş, yoksullarla belli bir duygudaşlık geliştirerek sınıf gerçekliğini gözler önüne serse de, aslında hala sınıf siyasetinin kavramsal araçlarını tam olarak kullanmamaktadır.

Bir diğer röportajında Suat Derviş, “yepyeni yapıların yanlarında garip duvarların arkasındaki yaşamlar” diye tanımladığı Edirnekapi'daki yaşamları gözlemler. Kocasını ölmüş, kendisi çalışmayı tercih etmeyip küfecilik yapan oğlunun kazancıyla geçinen bir kadının tahsil yaşındaki çocuğunu çalıştırmasına kızar. Ama bu yerde bu kadının aksi örneklerini de olumlayarak sunar. Çok nüfuslu bir ailenin

²⁶⁴ “İstanbul Halkı Nereelerde Otururlar – 150 Kiracısı Olan 35 Odalı Taşhan”, *Cumhuriyet*, 29 Mayıs 1935, s.13.

çocukları tahsillerini tamamlasın, anneleri çocuklara baksın diye çok çalışan bir babanın örneğini verir. Yine gördükleri üzerine şunları nakleder:

*“Memleketimizin nüfusa ihtiyacı yok mu? Bu Türk anaları ve Türk yavrularını mezbelelerden kurtararak şehirde fenni şeraiti olan fıkara mahalleleri yapmanın imkânı yok mudur? Çocuk ölümlerinden ikide bir şikâyet ederiz. İnsaf edelim. Çocuk bu kadar sefalet içerisinde nasıl yaşar?”*²⁶⁵

Derviş röportajları esnasında sadece yoksulluk konusuna temas etmekle kalmaz, artan gecekondulaşma ve göçle birlikte gelen çarpık kentleşme meselesine de değinir. Yeni yapıların aralarındaki görünmez barakaları, harabeleri gördükçe kendisine *“Hakikaten ben İstanbul’da mıyım”*²⁶⁶ sorusunu sorar. Kimi zaman da nostaljik duygulara kapılır.²⁶⁷ Bu çarpık şehir silüetinin örneklerinden biri de Nişantaşı ile Şişli semtleri ortasında kalmış, belediyenin “Meşrutiyet” dediği ama halkın “Teneke mahallesi” olarak adlandırdığı yerdir.²⁶⁸ Burası hem içerisindeki yapılar hem de yaşam koşulları bakımından çevresindekilerle mukayese edildiğinde tam bir tezattır. Dar ve çukur sokakları, yapılarıyla bir mezbeleğe benzettiği bu yerde insanların nasıl yaşadığına hayret eden Derviş, işsiz bir ailenin çocuğuyla konuşur. *“Nasıl yaşıyorsunuz? Ne yiyorsunuz?”* sorusuna *“marul kabukları, ekmek kırıntıları”* cevabını alması Derviş’i üzer. Gördüğü şeyleri aktarırken mahalledeki bir evi çok beğenir ve evin sahibi ile ilgili şunları söyler: *“Bu mahalle içinde yegâne ev kültürü olan bu vatandaş bana fakirliğin daima kirlilik demek olmadığını, diğer mahallerin de kendi mahallerinde oturan bu komşulardan ibret almaları lazım geldiğini öğretti”* Burada da Derviş’in sınıfsal temelleri ile anlaşılması gereken bir manzara karşısında, yine kültürel değerlendirmelerde bulunduğu görülebilir.

Suat Derviş’in İstanbul’a olan bakışı sadece şehrin sakinlerini gözlemlemekten ibaret değildir; bir İstanbul yerlisi olarak “Çöken Boğaziçi” isimli yazı dizisiyle de İstanbul kentinin değişen yanlarını gözler önüne serer. Vaniköy,

²⁶⁵ “İstanbul Halkı Nerelerde Otururlar – Günde Kırk Kuruşla Geçinen Beş Nüfuslu Bir Aile”, *Cumhuriyet*, 2 Haziran 1935, s. 11.

²⁶⁶ “İstanbul Halkı Nerelerde Otururlar – Tabut ve Teneşir Odasında Yaşayanlar”, *Cumhuriyet*, 3 Haziran 1935, s.9.

²⁶⁷ Burada haberin bitiminde söylediği *“Eski kıymetlerin zamanımızda ne kadar gülünç ve değersiz kaldıklarını bana bugün Bizans surlarının siyah ve beyaz tüylü muhafızı bir kere daha öğretiyor”*, “İstanbul Halkı Nerelerde Otururlar – Edirnekapi Surlarının İçinde Dört Nüfusu Barındıran Mağara”, *Cumhuriyet*, 9 Haziran 1935, s. 9.

²⁶⁸ “İstanbul Halkı Nerelerde Otururlar – Belediye ‘Meşrutiyet’ Adını Takmış Fakat Halk Ona Teneke Mahallesi Diyor”, *Cumhuriyet*, 6 Haziran 1935, s. 11.

Kandilli, Arnavutköy, Bebek, Kanlıca, Paşabahçe, Beykoz, Rumelihisarı, Emirgan, İstinye, Yeniköy, Tarabya gibi semtleri gezerek İstanbul'un değişen çehresini ve buralarda yaşayan insanların sıkıntılarını da kaleme alır. Gezdiği yerlerle ilgili tarihi bilgiler verdiği²⁶⁹ bu yazı dizisinde Boğaziçi'nin neden gözden düştüğünü aktarır.

Bu röportajda Derviş, 51 senedir Kandilli'de yaşayan ve burada camii müezzinliği yapan Hafız Osman'a Boğaz'ı öldüren “dertlerin” neler olduğuna dair sorular sorar. Hafız Osman'a göre:

*“Son senelerde ölü. 17 sene önce müthiş bir yangın. Yerli zengin Hristiyan aileleri buralardan gittiler. Ecnebilerin de rağbeti kalmadı. Esnaf rakipsiz olduğu için ihtikâr yapar. En pahalı yiyecek ve içeceği İstanbul'un başka yerlerinden daha pahalıya yersiniz. Bu buhran zamanı kimse Boğaz'da oturmaya cesaret edemez. Eğer Boğaz'a rağbet edilmesi isteniyorsa evvela Şirket-i Hayriye'nin vapur ücretleri indirilmeli ve erzakın İstanbul'un her tarafındaki fiyata satılması temin edilmelidir.”*²⁷⁰

Şirket-i Hayriye'nin vapur ücretlerinin yüksekliği, Kanlıca'nın eski sakinlerinden biri olan Bayan Seniha Cenani tarafından Boğaz'ın “ölmesinin” nedenlerinden biri olarak ifade edilmektedir. Bayan Cenani, vapur ücretlerinin pahalılığı ve seferlerin intizamsızlığının bu yerlerde yaşamının önünde bir engel oluşturduğunu söylemektedir.²⁷¹ Bu durumun dışında farklı nedenler ileri süren semt sakinleri de vardır. Göksu'da bir sandalcıyla konuşan Derviş şu sözleri işitir:

*“Yok, efendim artık buranın itibarı kalmadı. Ah efendim buranın saltanatına buranın şerefine doyum olur muydu? 25-30 sene evvel İstanbul gözbebeği idi. Gece Safaları. (...) Buraları pek sık. Bütün kum taş dolu güya belediye buraları temizleyecek deniliyor amma senelerden beri gitgide doluyor. (...) Boğaziçi bakımsızlıktan ölüyor. Şehrin bütçesinde bir zaman buranın temizlenmesine ayrılmış eğer doğruysa neden temizlenmiyor.”*²⁷²

Derviş'in Boğaziçi yolculuğu çocukluğuna dair hatıralarının da zaman zaman canlandığı nostaljik bir yolculuktur. Göksu'ya yaptığı gezinti geçmişe dair anılarını yeniden canlandırır. “Göksu sarayına uzaktan baktığım zaman neden bilmiyorum. Ben onu süslü bir yüzüğe benzetirdim. Muhayyerülukul bir büyüklükte

²⁶⁹ “Çöken Boğaziçi – Rasathane’de Bir Saat”, *Son Posta*, 1 Mayıs 1936, s. 7.

²⁷⁰ “Çöken Boğaziçi – Harap Kandilli”, *Son Posta*, 2 Mayıs 1936, s. 6.

²⁷¹ “Çöken Boğaziçi – Bizans Kibarlarının Sayfıyesi: Kanlıca”, *Son Posta*, 6 Mayıs 1936, s. 7.

²⁷² “Çöken Boğaziçi – Göksu’da Bir Gezinti”, *Son Posta*, 3 Mayıs 1936, s. 6, 11.

beyaz taşlı, oymalı bir yüzük.” der ve gördüğü bir tarihi çeşmenin kırık ve harap hali üzerine hayal kırıklığına uğrayarak naif bir kritikte bulunur:

*“Herhalde biz onu şimdiye kadar lazım olduğu gibi seyyah gözlerine göstermedikse, bu bizim tahtesuurumuzda yaşayan, ona malik olmanın verdiği bir kıskançlıktır. Onu başka gözlerden kıskandığımız için kendimize bile olsa onun propagandasını yapamıyoruz galiba!”*²⁷³

Eski bir Boğaziçiliye göre Boğaziçi’nin gözden düşmesinin nedeni buranın modasının geçmiş olması ve yalı sahibi eski büyük ailelerin artık buralarda yaşamamalarıdır.²⁷⁴ Evlerin hepsinin eski sistemden ibaret oluşu ve mevcut Belediye Kanunu’nun yeni ev yapılmasını çok zorlaştırması,²⁷⁵ otobüs biletlerinin çok pahalı oluşu,²⁷⁶ “*vesaiti nakliyenin rahat ve pratik olmaması*”,²⁷⁷ ve yine vapur ücretlerinin pahalı oluşuyla seferlerin düzensizliği²⁷⁸ Boğaziçi sakinleri tarafından bugün Boğaziçi’ne eskisi gibi bir ilginin olmamasının nedenleri olarak ileri sürülmektedir. Suat Derviş, Boğaz’ın bu hale gelmesini –herkesin sıklıkla şikayet ettiği Şirket-i Hayriye’den ziyade– “*Boğazın katili bizleriz. Güzelden anlamayan, güzel görmeye karşı içinde hiçbir istek olmayan biz bütün İstanbullular...*”²⁷⁹ sözleriyle açıklayarak sorunu toplumun estetik duyguları ile açıklar.

Bütün bu röportajların içerisinde Derviş’in konuştuğu bir kahve sahibi farklı bir görüş bildirir.²⁸⁰ O da Boğaziçi’nin eski canlılığının kalmadığı konusunda diğerleriyle hemfikirdir. Ancak diğer sakinlerden farklı olarak bunun sebebini umumi harpte arayarak “*Boğaz daha verdiği canların, sönen ocakların acısını unutmadı ki. Neler çekti o senelerde bu yalıların, bu evlerin kadınları biliyor musunuz?*” der. Umumi harbin yalnız Boğaz’ın bu haline değil, “*hala bugüne kadar hayatın düzelmeyişine, insanların bir türlü eski refaha kavuşmayışlarına*” da sebep olarak gösterir. Bununla beraber Paşabahçe ve Beykoz semtlerinin Boğaziçi’nin

²⁷³“Çöken Boğaziçi – Göksu ve Hisarlar”, *Son Posta*, 4 Mayıs 1936, s. 6.

²⁷⁴“Çöken Boğaziçi – Anadolu Hisarında Eski bir Hisarlı İle Mülakat”, *Son Posta*, 5 Mayıs 1936, s. 5.

²⁷⁵ “Çöken Boğaziçi – Dert Dinlemek İçin Boğaziçinde Dolaşmak Kâfi”, *Son Posta*, 25 Mayıs 1936, s. 7.

²⁷⁶ “Çöken Boğaziçi – Yenimahalleliler ‘Boğaz Bu Yıl Her Yıldan Daha Fena Diyorlar’ ”, *Son Posta*, 27 Mayıs 1936, s. 6.

²⁷⁷ “Çöken Boğaziçi – Arnavutköy ve Bebek”, *Son Posta*, 10 Mayıs 1936, s. 7.

²⁷⁸ “Çöken Boğaziçi – Emirgan Bu Sene Her Yıldan Daha Tenha”, *Son Posta*, 13 Mayıs 1936, s. 6.

²⁷⁹ “Çöken Boğaziçi – Rumelihisarından Boğaza Bakanlar Neler Görürler?”, *Son Posta*, 12 Mayıs 1936, s. 6.

²⁸⁰ “Çöken Boğaziçi – Paşabahçe Niçin Söndü?”, *Son Posta*, 8 Mayıs 1936, s. 7.

diğer mekânlarından farklı olarak fabrikalaşmadan dolayı daha iyi durumda olduğunu söyler ve Boğaziçi kıyılarındaki sanayi tesislerinin varlığını eleştiren insanlara da tepki gösterir: “*Keşke Türkiye’de o kadar çok iş olsa ki fabrika kuracak yer bulamasalar*” Kahvecinin eleştirdiği bir diğer şey ise Boğaziçi’ndeki yalıların oda olarak fakir ailelere kiralanmasıdır. “*Bunca senelerde, padişahlar, şehzadeler, vezirler, vükelâlar o yalılarda oturmuş... Oturmuş da kimse sesini çıkarmamış (...) şimdi yirmi odalı, hem de köhne bir yalıda yirmi fakir aile oturmasını çok görüyorlar*” sözleriyle mevcut koşullara olan isyanını dile getirir. Suat Derviş de ilerleyen röportajlarında Boğaziçi’nin yıkılmasına dair “*yıkığımız şeylerin yıkılması*” ifadesini kullanır. Eski rejimin yok oluşunun da bir bedeli gibidir aslında Boğaz’ın yok oluşu “*Biz Boğaziçi’nde hepsi birer sefahathaneye benzeyen muazzam saraylar görmek isteyen bir neslin çocukları değiliz*” der Derviş; istediği ise, “*memlekette çalışan sınıfların refahının artması*”, bütün İstanbulluların bu güzelliklerden istifa etmesi ve buralarda yeniden yeşerecek “*mütevazı yaşamlar*”dır.²⁸¹

İnsanların yaşam gereksinimlerini karşılayacak, iş imkânlarının olduğu mekânları kendilerine yaşam alanları olarak belirlemeleri, her zaman için geçerli olan bir tutumdur. Bu gerçekliği, Boğaziçi’nin boş olmasının sebebinin “*Burada ziraat yok, ticaret yok, fabrika yok, imalathane yok*” sözleriyle açıklayan Boğaziçili bir eczacının sözlerinde görebilmek mümkündür.²⁸²

Büyükdereli eski bir Tarih öğretmeni ise “*Buna sebep İstanbul’un artık devlet merkezi olmaktan çıkışı ve Türkiye Cumhuriyeti dâhilindeki ikinci sınıf büyük şehir oluşudur. Merkez Ankaradır. Büyük memurlarla sayıların, mühim iş adamlarının ve Türkiye’deki hayatın asıl kalbi bir kaç seneden beri orası olmuştur*”²⁸³

Boğaziçili sakinlerden kimisi iktidarı da eleştirmekten geri durmaz. Bu eleştirinin arkasında yatan neden susuzluktur. Pek çok kereler yerli ahalinin resmi makamlara başvurmasına rağmen, “*Halk fırkası bize çok ümitler verdi amma...*”

²⁸¹ “Çöken Boğaziçi – Emirgan Ne idi Ne oldu?”, *Son Posta*, 15 Mayıs 1936, s. 6.

²⁸² “Çöken Boğaziçi – Yeniköylüler Geçinecek Menba Arıyorlar”, *Son Posta*, 18 Mayıs 1936, s. 7.

²⁸³ “Çöken Boğaziçi – Sönen Yalnız Boğaziçi Değil, Bütün Şehirdir”, *Son Posta*, 23 Mayıs 1936, s. 7.

sözleriyle hala kuyu suyu kullanan bu insanların tifo gibi hastalıklara maruz bırakıldıklarını söylemektedirler.²⁸⁴

Suat Derviş, yazıları boyunca her zaman olumsuz tablolarla karşılaşmaz; kendisine umut veren gelişmelere de şahit olur. Büyükdere Meyve Enstitüsü'ne yaptığı gezi bunun örneğidir. Köy çocuklarının bu mekteplerde yetiştirilip fenni meyveciliği öğrenerek bunu daha sonra kendi köylerinde tatbik etmelerini takdir eden Derviş, *“Bizim istediğimiz yalnız Boğaziçinin değil, memleketin dört bucağının memleket halkına, memleket çocuklarına müfit olmak gayesiyle imar edilmedir”* sözlerini sarf eder.²⁸⁵

Derviş, araştırmasının nihayetinde kendi görüşlerini belirttiği bir yazı da yazar.²⁸⁶ “Bir Anketten Çıkan Neticeler” başlığı altındaki bu yazıda Derviş, Boğaziçililerin söyledikleri nedenlerin her birini teker teker aktarır. Boğaz'ın bu halde oluşunun nedenleri olarak, ülkede gerçekleşen inkılâbın ve onun neticelerinin getirdiği yaşamsal değişimlerin Boğaz'daki eski yalıların yaşamasının önüne geçmesi, İstanbul halkının yoksulluğunu ve Ankara'nın merkez oluşunu ileri sürer. Çözüm olarak önerdikleri ise, İstanbul gibi böylesine büyük bir şehri *“sayfiyeden daha fazla şehir parçalarına”* ayırmak ve *“dört kattan fazla binalar yapılmasını menetmek”*, *“şehrin boş taraflarını da doldurmak”*tır. Derviş bu yazısında imar politikalarını da eleştirir ve *“Avrupa şehirlerine benzetelim diye şehrin bir tarafına halkı yığmak ve diğer taraflarını tek ve تنها bırakmak bilmem ne dereceye kadar doğrudur”* der.

Derviş'in bu röportaj dizisini, genel olarak modernite, hafıza, kültür gibi mefhumlarla birlikte düşünebilmek mümkün. Modernitenin birtakım araçlarla mekânları, ona dair bellekleri ve alışkanlıkları, kısacası geleneksel olanı unutturduğunu ifade eden Connerton, modernleşmenin kültürel bir amnezi yarattığını ifade eder.²⁸⁷ Connerton'un bu ifadelerini alıntılayan Alpaslan ise, Suat Derviş'in Boğaziçi'ne dair gözlemlerinde geçmiş ve mevcut durumu birlikte

²⁸⁴ “Çöken Boğaziçi – Rumelihisarı”, *Son Posta*, 11 Mayıs 1936, s. 7.

²⁸⁵ “Çöken Boğaziçi – Eski Boğaziçinde Yeni Bir Müessese Büyükdere Meyve Enstitüsü”, *Son Posta*, 22 Mayıs 1936, s. 6, 10.

²⁸⁶ “Çöken Boğaziçi – Bir Anketten Çıkan Neticeler”, *Son Posta*, 31 Mayıs 1936, s. 6, 9.

²⁸⁷ Paul Connerton'dan aktaran: G. Gonca Gökalp Alpaslan, “Suat Derviş'in ‘Çöken Boğaziçi’ Yazı Dizisinde 1930'ların İstanbul'u”, *Varlık*, 2014, S: 1279, s. 37.

nakletmesini kültürel bir köprü kurmak gayesi ile açıklamaktadır.²⁸⁸ Dolayısıyla Derviş'in bu yazısı aslında bir anlamda moderniteyle birlikte kaybedilmiş olan toplumsal hafızayı yeniden canlandırması açısından da önemlidir.

Derviş'in bu yazı dizisinde dikkat çeken hususlardan biri de, Boğaziçi'nin terk edilmişliğiyle birlikte aslında ihmal edilmiş olmasıdır. Her mekân belli bir hafızanın birikimidir. Bu bağlamda tarihi birer değere sahip bu mimari yapıların bakımsız halleri, bir biçimde Cumhuriyetin geçmişe dair bakışını da göstermektedir: Devletin merkezinin Osmanlıyı temsil eden İstanbul'dan milli mücadelenin merkezi haline gelmiş olan Ankara'ya taşınması, dolayısıyla kentsel kalkınma hamlelerinin de Ankara merkezli olarak yürütülmesi. Bunun yanı sıra, yeni rejim toplumun her alanında yenilik tahayyül etmektedir. Dolayısıyla Osmanlı Devleti ve bir bütün olarak eski kültürle özdeşleşmiş olan bu yalılar, Cumhuriyetin kültür politikası açısından öncelikli bir konuma sahip değildiler; tersine, eski rejim ile ilişkili olmaları bakımından, aşılması gereken bir kültürü temsil etmektedirler. Ankara'nın başkent olarak seçilmesini Cumhuriyet'in modernleşme projesinin bir parçası olarak sunan Tekeli, Osmanlı batılılaşmasını simgeleyen İstanbul'un “*yozlaşmış batıllığı*” ile yeni ulus devletin bir temsili olamayacağını dolayısıyla bu tahayyülün Ankara'da yaratılmak istenildiğini aktarır. Öte yandan, Ankara ile başlayan bu kentsel modernleşme projelerinin Belediye, Umumi Hıfzısıhha ve Yapı ve Yollar kanunlarıyla tüm ülkede bütün şehirler için zorunlu hale gelerek ayrıntılı bir biçimde düzenlendiğini de ifade eder.²⁸⁹ Tekeli'nin de ifadesinden anlaşılacağı üzere, Ankara'nın Cumhuriyet'in modernleşme projesinin bir simgesi olarak temsiline karşın, İstanbul'un daha çok imparatorluğun bir simgesi olduğuna yönelik yerleşik düşüncenin aksine Ankara planının İstanbul için de bir örnek oluşturarak 1930'dan beri İstanbul'a yönelik bir ilginin ortaya çıktığından bahsedilmektedir.²⁹⁰ Bir başka çalışma ise 1923 ve 1930 yılları arasında da İstanbul'un imar planlamalarının olduğunu ancak bu planlamaların kenti bir bütün olarak düzenlemek yerine bölge

²⁸⁸ Gökâl Alpaslan, *Suat Derviş'in...*, s. 38.

²⁸⁹ “Bir Modernite Projesi Olarak Türkiye’de Kent Planlaması”, İlhan Tekeli, *Ege Mimarlık Dergisi*, 1995/2, S:16, s. 53, 54.

²⁹⁰ İpek Akpınar, “İstanbul’u (Yeniden) İnşa Etmek: 1937 Henri Prost Planı”, *Cumhuriyet’in Mekânları Zamanları İnsanları*, Der: Elvan Altan Ergut, Bilge İmamoğlu, Dipnot Yayınları, Ankara, 2010, s. 111, 112.

bölge düzenlemenin tercih edildiğini nihayetinde bu planlama çalışmalarının da uygulanamadığını ifade etmiştir. 1936 yılında Henri Prost ile İstanbul Nâzım Planı'nı hazırlamak üzere anlaşılmışsa da birtakım aksaklıklardan ve gecikmelerden dolayı ilk imar hareketine 1938 yılında başlanabilmektedir.²⁹¹

Suat Derviş'in bu gezi esnasında çoğu zaman yaşadığı hayal kırıklığına bir de bugünden bakmak gerekmektedir. 1936 yılında çoğu insanın ulaşım, su, altyapı, ekonomik nedenlerle yaşayamadığı Boğaziçi, bugün büyük bir kentli nüfusa sahiptir. Derviş'in 1936 yılında gözlemlerini aktardığı ve fotoğraflarını çekerek belgelediği Boğaziçi, Osmanlı Devleti'nde devlet yöneticileri ve hanedan üyeleri için inşa edilmiş belli bir tarihi önemi olan yalılarla çevrelenirken, bugün süreç içerisinde hiçbir tarihi ve estetik bir niteliğe sahip olmayan ancak ekonomik bir gösterge olarak inşa edilmiş yapılar bulunmaktadır. Derviş'in aktardığıyla daha ziyade ekonomik sebeplerden ötürü yaşamak için tercih edilmeyen bu yerleşim yerleri, bugün Türkiye'de ekonomik anlamda gelir düzeyi ortalamanın üstünde olan insanların yaşayabildikleri /yaşamayı tercih ettikleri alanlar haline gelmişlerdir.

2.5. Yoksulluğun Diğer Boyutu: Verem

Türkiye'de toplum sağlığını en çok etkileyen hastalıklardan biri olan Verem hastalığına karşı ilk mücadele 1923 yılında İstanbul'da ilk Verem Savaş Derneği'nin açılmasıyla birlikte başlamaktadır. Bu derneğin çalışmalarıyla İstanbul'un yoksul bölgelerinde dispanserler açılmaya başlanmış, 1924 yılında ise Heybeliada Sanatoryumu faaliyete geçmiştir.²⁹² 1923 yılında Büyüka'da ilk özel sanatoryum Dr. Musa Kazım tarafından açılırken, 1932'de Erenköy Sanatoryumu ile 1936 yılında Yakacık'ta bir sanatoryum açılmıştır. 1931 yılında ise yeni doğan bebeklere ağızdan verem aşısı uygulanma yoluna gidilmiştir.²⁹³ Verem, Birinci Dünya Savaşı

²⁹¹Seda Bayındır Uluskan, "Atatürk Döneminde İstanbul'un İmarı ve Henri Prost Planının Basındaki Yankıları (1936–1939)", *Erdem Dergisi*, C:16, S: 48 (2007), Ankara, 2007, s. 116, 119, 121.

²⁹²Nuran Yıldırım, "İstanbul'da Sağlık Hayatı", *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, Ed: Coşkun Yılmaz, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İstanbul, 2015, C: 4, s. 112.

²⁹³ Dr. Fatih Tuğluoğlu, "Cumhuriyetin İlk Döneminde Verem Mücadelesi ve Propaganda Faaliyetleri", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 2008, S: 13-14, s. 11.

yılları ve Milli Mücadele döneminde diğer salgın hastalıklar gibi yaygın bir oranda seyrederken, 1931 -1939 yılları arasında Türkiye’de verem hastalığından ölenlerin sayısı 22.262 gibi bir rakama ulaşmıştır.²⁹⁴ Bu, nüfus artışı politikası izleyen genç bir ülke için ciddi bir kayıptır. Bu rakam zaman içerisinde gerilese de İkinci Dünya Savaşı yıllarında dünyanın geri kalanında olduğu gibi yetersiz beslenme koşullarından dolayı tekrardan artış göstermiştir.²⁹⁵ Verem, Cumhuriyet’in çok daha evvelinde başlamış bir sorun olarak devam ederken, bu anlamda önemli çalışmalar gerçekleşse de bu hastalığın bir devlet hizmeti olarak ele alınması Umumi Hıfzısıhha Kanunu ile ilk defa 1930 yılında sağlanabilmiştir.²⁹⁶

Suat Derviş’in 1936 yılında gerçekleştirdiği önemli röportaj dizilerinden biri de “Acı Bir Anket” adı altında *Cumhuriyet* gazetesinde yayımlanan, veremli insanlarla yaptığı görüşmeleri naklettiği yazı dizisidir. Derviş, yoksul ve çaresiz insanların verem hastalığına karşı nasıl mücadele ettiklerini, neler yaşadıklarını ortaya çıkarmak amacıyla onların hikâyelerini anlatmaya girişir. Bu röportajların ilkinde amacını şu cümlelerle aktarır:

*“İstanbul’da verem korkunç bir afet gibi fakir mahalleri sarmıştır. Evleri eski, harap, fakir sokakların her birinde ve bu eski ve harap evlerden bir veya ikisinin ocaksız, ateşsiz tahta odalarında, tahta kerevetlerin üzerinde gıdasız, yarı çıplak hastalar, ümitsiz gözlerle tahta tavanların budak yerlerini sayarak ölümü bekliyorlar. Hiçbir elden imdad ummadan, hiçbir teşekkülden yardım görmeden ve ölümden daha korkunç, daha siyah bir çaresizlik içinde ana, baba ve kardeşler, yanan bir mum gibi yavaş yavaş eriyen bu zavallıların karşısında el bağlamış duruyorlar. İnanmıyor musunuz? O halde benimle beraber geliniz.”*²⁹⁷

Derviş, verem hastalığının yıkıcı etkilerini yine İstanbul’un yoksul semtlerinde aramaktadır. Burada, neden özellikle yoksul semtleri tercih ettiğini daha iyi anlayabilmek için, Andrew Nikiforuk’un bu hastalığın sosyo-ekonomik sebepleri ile ilgili tespitlerine başvurmak gerekmektedir. Beslenme biçimlerinin hastalıklarla yakın bir ilişki içinde olduğunu belirten Nikiforuk, et ve peynir tüketiminin tüberküloza yakalanma riskini azalttığını ve kimi et ürünlerinin tüberküloza karşı

²⁹⁴ Ahmet Coşkun Tekin, “1939-1950 Yılları Arasında Türkiye’de Veremle Mücadele Faaliyetleri, *Journal Of Universal History Studies*, C: 1, S: 1, 2018, s. 6.

²⁹⁵ Tekin, 1939 – 1950 Yılları Arasında..., s. 6.

²⁹⁶ Nihat Zaloğlu, “Türkiye’de Verem Savaşının Geçmişi ve Oluşu”, *Klinik Dergisi*, C:2, S:1, 1989, S. 45.

²⁹⁷ “Acı Bir Anket – Veremlilerle Konuştum”, *Cumhuriyet*, 20 Ocak 1936, s. 2.

doğal bir aşı görevi yaptığını söylemektedir.²⁹⁸ Bu noktada, özellikle et tüketiminin sınıfsal bir gösterge olduğu düşünülürse, Türkiye’deki yoksul insanların verem hastalığına karşı korunma düzeyinin neden düşük olduğu da daha iyi anlaşılabilir. Bu gerçekliği, röportajları esnasında karşılaştığı Hasan isiminde işsiz bir adamın ve yoksul bir annenin sözlerinde de görülebilir. Hasan isimli adam “*Bu hastalığa yumurta, et filan lazımmiş. Ben etin yüzünü görmedim. Yediğim yemek ekmek paparası, ayran filan gibi şeyler. Bunlarla insan iyileşir mi?*”²⁹⁹ sözleriyle hastalığın sosyo-ekonomik sebeplerine işaret ederken, yoksul anne ise “*Çocuğum verem. Doktora göre kuvvetli gıda lazım. Fakat ben ona kuru fasulyeden başka bir şey yediremiyorum*”³⁰⁰ diyerek verem hastalığı ile yoksulluk arasındaki ilişkiye dikkat çeker.

Eski bir rençber olan Yusuf adlı adam, karısını yakın bir zamanda yakalandığı verem hastalığından, daha doğrusu, “*bakımsızlıktan*” kaybetmiş, kendisi de verem hastası olan iki çocuklu bir babadır. Karısı öldükten sonra İstanbul’a geldiklerini söyleyen Yusuf uzunca bir süre “*ince hastalıkları var*” diye kimsenin onlara ev vermediğinden yakınmaktadır. Şimdi ise mahallelinin yardımlarıyla hayatta kalmaya çalıştıklarını söylemektedir.³⁰¹

Suat Derviş’in bu anket sürecinde gördüklerine dair derin bir empati ve duygudaşlık hissettiği, yazılarında görülebilmektedir.³⁰² Dikkat çeken bir diğer nokta ise şudur: Derviş, sorduğu sorular aracılığıyla özellikle öne çıkarmak istediği sosyo-ekonomik gerçeklik ve ortaya çıkardığı yoksulluk tablosunu tasvir ederken kullandığı melodramatik dil ile aslında belli bir toplumsal duyarlılık yaratmaya çalışmaktadır. Bazı röportajlarında hastalara ya da yakınlarına söylediği ve aktardığı “*Ben senin bu halini gazeteye yazacağım. Elbette senin haline alaka duyacak bir*

²⁹⁸ Andrew Nikiforuk, *Mahşerin Dördüncü Atlısı – Salgın ve Bulaşıcı Hastalıklar Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018, s. 173, 174.

²⁹⁹ “Acı Bir Anket – 13 Numaralı Evde Seyrettiğim Facia”, *Cumhuriyet*, 25 Ocak 1936, s. 9.

³⁰⁰ “Acı Bir Anket – Parasız ve Kimsesiz Bir Ananın Feryadı”, *Cumhuriyet*, 1 Şubat 1936, s. 8.

³⁰¹ “Acı Bir Anket – Karım Veremden Öldü. Ben de Veremim.”, *Cumhuriyet*, 21 Ocak 1936, s. 3.

³⁰² Suat Derviş, ziyaret ettiği çoğu evden, görüştüğü çoğu insandan ayrılırken zaman zaman gözleri doluyor. Bkz: “Bir annenin veremli kızını gördükten sonra gözlerinin dolması ve daha fazla kalmaya tahammül edememesi”, “Acı Bir Anket”, *Cumhuriyet*, 22 Ocak 1936, s.6. Yine, veremli bir gencin annesine yazdığı mektubu okurken söylediği “(...) daha uzun okumaya hissettiğim teessür mani (...)”, Acı Bir Anket, *Cumhuriyet*, 23 Ocak 1936, s. 6. Çocuğu veremli bir ananın feryadını dinledikten sonra söylediği “(...) sanki kabahatli imişim gibi ona cevap vermeğe utanarak kapıdan dışarı süzülüyorum.” “Acı Bir Anket”, *Cumhuriyet*, 1 Şubat 1936, s. 8.

müessese veya bir insan çıkar."³⁰³ sözlerinde ve bazı anketlerin sonunda veremli, bakıma muhtaç, imkânı olmayan insanların açık adreslerini vermesi de³⁰⁴ bu durumun örneklerindendir. Derviş'in yaptığı anketin bir neticesi olup olmadığı bilinmemekle beraber, 28 Ocak 1936 tarihinde yine *Cumhuriyet* gazetesinin baş sayfasında Yunus Nadi'nin sağlık seferberliği çağrısına dair haberi³⁰⁵ ile 2 Şubat 1936 tarihinde Haydarpaşa Numune Hastanesi'nin açılması³⁰⁶ en azından Derviş'in işaret ettiği eksikliklerin önemli bir sorun olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Verem hastalığının sadece bu süreçte değil daha öncesinde de yoğun bir mücadele gerektirecek kadar ciddi bir boyutta olduğu, 1927'de kurulan ve yaygın faaliyetler düzenleyen İstanbul Veremle Mücadele Cemiyeti'nin varlığından da anlaşılmaktadır. 1930 tarihli Hıfzısıhha Kanunu'yla dışarıdan röntgen cihazı getirilerek dispanserler kurulmuş, veremli hastalara bal, yumurta, tereyağı gibi gıda yardımları yapılarak Heybeliada Sanatoryumu ile Haydarpaşa Bulaşıcı Hastalıklar Hastanesi'nin yatak sayıları belli oranda arttırılmıştır.³⁰⁷

Suat Derviş bu röportajlarda karşı karşıya kaldığı insanları bilgilendirmek için de çaba gösterir: Sekiz aydır veremle mücadele eden genç bir kızın annesi ağlayarak derdini anlatır. Sanatoryumda tedavi olmuş, ancak iyileşememiş olan bu kızın acıklı annesine Derviş dispanserden et ve yumurta kâğıtları için müracaat etmeleri ve ücretsiz hizmet veren belediye doktorlarına başvurmaları yönünde telkinde bulunur.³⁰⁸

Bu röportajların halk tarafından belli bir ilgiyle karşılandığının ve okunduğunun göstergelerinden biri, Kavastır isminde Malatyalı bir gencin Derviş'e gelerek ondan iki lira para istemesidir. Kimsesizler yurdunda* kalan bu veremli genç, memleketine gidemeyecek kadar hasta hissetmektedir. Derviş'ten istediği iki

³⁰³“Acı Bir Anket – Veremlilerle Konuştum”, *Cumhuriyet*, 20 Ocak 1936, s. 2.

³⁰⁴ “Acı Bir Anket – İlaç Alamadıktan Sonra Doktora Neye Gitmeli”, *Cumhuriyet*, 28 Ocak 1936, s. 5.

³⁰⁵ “Doktorluğumuzun Yüksek Vazifesi ve Yüksek Mevkii”, *Cumhuriyet*, 28 Ocak 1936, s. 1

³⁰⁶ “Yeni Bir Sağlık Yuvası”, *Cumhuriyet*, 2 Şubat 1936, s. 2.

³⁰⁷ Aktaran: Doç. Dr. Mehmet Temel, *Atatürk Döneminde Bulaşıcı ve Salgın Hastalıklarla Mücadele*, Nehir Yayınları, İstanbul, 2008, s. 122, 123.

³⁰⁸ “Acı Bir Anket – Hazineyi Yiyen Bir İlele Karşı 90 Kuruşluk Bir Kazanç!”, *Cumhuriyet*, 22 Ocak 1936, s. 6.

*Burada ve sıklıkla geçen Kimsesizler Yurdu, 1930 yılında yürürlüğe giren Belediye Kanunu ile belediyelere verilen sosyal hizmet görevlerinin bir parçası olan kimsesiz çocukları korumak amacıyla açılmış olan kurumlardır. Bu kurumlar İstanbul'un farklı semtlerinde faaliyet göstermektedirler.

lirayla gece çok üşüdüğü için kendisine yorgan alacağını söyler. Derviş bu hikâyeye önce inanmaz ve gerçek olup olmadığını öğrenmek için kimsesizler yurduna gider.³⁰⁹ Kavastır'ın hikâyesinin doğru olduğunu öğreneceği bu kimsesizler yurdunda onunla benzer hikâyeye sahip ama hayatını kaybetmiş genç bir delikanlının annesine yazdığı, gönderemediği mektuba tesadüf eder. Bulgaristanlı Raşid isimdeki bu genç, veremden ziyade “*açlıktan*” ölmüştür. Annesine yazdığı mektuptaki “*iki okka sucuk gönderesiniz!*” cümlesi Derviş'i derin bir kedere iter. Veremle mücadele eden bu yoksul insanların yüz yüze kaldıkları çaresizliklerden birinin iyi beslenememekle beraber ilaç alacak kadar bile paralarının olmaması olduğunu, Derviş biri veremden ölmüş, ikisi veremli, ikisi işsiz beş nüfuslu bir ailenin yaşadıkları üzerinden anlatır.³¹⁰ Derviş'in verem dispanserine yaptığı gezi sonrasındaki izlenimlerinden, bu hastalığa karşı toplumun bütün fertlerinin aynı koşullara sahip olmadığını, dolayısıyla verem meselesinin tıbbî bir mesele olduğu kadar aynı zamanda sosyo-ekonomik bir mesele olduğunu da görebilmek mümkündür: Sanatoryumda tedavi olmak için sıra bekleyen, “*çoğu kıt kanaat geçinen*” insanların arasında, Derviş temiz giyimli, hali vakti yerinde genç bir adamla karşılaşır. Kendisi Heybeliada'da dört ay yatarak tedavi görmüş, daha sonra Haydarpaşa Hastanesi'nde yatmış, üç ay gibi bir süre de Erenköy'de tedavi görmüş ve tüm bu süreç boyunca hep en son usul ve tekniklerle tedavi edilmiş bir gençtir. Ona “*Bütün bu tedavileri size bedava mı yaptılar?*” sorusunu sorar. “*Büyük bir kısmını evet. Fakat bazen kendim de para harcattım. Dört yüz lira yalnız iğneler için verdim*” der.³¹¹ Bu noktada Derviş'in diğer hasta insanlarla gerçekleştirdiği röportajlar, çoğu işsiz ya da yiyecek yemeği bile olmayan, ilaç alamayan, günde doksan kuruş alarak çalışan bir babanın veya üç ayda yirmi beş lira gibi bir para alan bir annenin örnekleri üzerinden, bu hastalığa karşı tüm toplumun eşit olmadığını görebilmek mümkündür.

Röportajın ilerleyen bölümlerinde Derviş birtakım çözüm önerileri geliştirir. Buna göre “*evvela sefaleti sindirmek ve bu uğurda vatandaşı tek insan halinden*

³⁰⁹ “Acı Bir Anket – Açlıktan ve Veremden Ölen Delikanlı”, *Cumhuriyet*, 23 Ocak 1936, s. 6.

³¹⁰ “Acı Bir Anket – İlaç Alamadıktan Sonra Doktora Neye Gitmeli?”, *Cumhuriyet*, 28 Ocak 1936, s. 5.

³¹¹ “Acı Bir Anket – Verem Dispanserinde Neler Gördüm?”, *Cumhuriyet*, 26 Ocak 1936, s. 8.

kurtararak bütün cemiyeti zümre zümre teşkilatlandırmak lazımdır” diyerek öncelikle fakirliği ortadan kaldırmanın gerekli olduğunu altını çizer. Nişantaşı’nda bir ilk mektepte 1080 talebenin içinde iki yüz, üç yüz gibi sayılarda olan fakir çocukların Nişantaşı gibi zengin bir muhitte yaşayan varlıklı aileler tarafından doyurularak, en azından çocukların kurtarılabileceğini, Kızılay’ın bütün çocukların imdadına yetişemeyecek ölçekte olduğunu ifade etmektedir. Türkiye’deki “işsizlik ve hatta işlinin çektiği sefalet hiçbir medeni memleketteki sefaletle kabili kıyas değildir” diyerek memurlar dışında çalışan zümrelerin sigortalarının olmadığını, dolayısıyla işverenlerin işçileri için sandıklar oluşturarak teşkilatlanması gerektiğinin altını çizen Derviş, insanların “tek başlarına mücadele etmekle bırakılmama[ları]” gerektiğini vurgulayarak toplumsal dayanışmadan ve örgütlenmenin zorunluluğundan bahseder:

*“Dünyanın hiçbir memleketinin ne sıhhiye teşkilatı, ne de belediye, şehir hastaneleri ve içtimai yardım kolları, bir memleketin bütün sefaletlerini yok edemez ve bütün insanlarını bir yere barındıramaz, hastalıklarını tedavi edemez. Dünyanın her medeni memleketinde bütün içtimai yardımlar bu şekillerde, yani her meslek ve san’at erbabının birleşip birbirini koruması ile olur. Artık Türk vatandaşını tek insan halinde yaşamak felaketinden kurtaralım, onu cemiyete mal edelim.”*³¹²

Suat Derviş kendi ürettiği alternatiflerden ziyade konunun uzmanları ile konuşarak onların çözüm önerilerinin neler olduğunu öğrenmeye çalışır ve ankete devam eder: “Doktorlarımız Ne Diyorlar?” başlığı altında hekimlerin görüşlerine yer veren Derviş farklı önerilerle karşılaşır. Kimi hekimler dispanserlerden ziyade geniş yataklı sanatoryumların kurulmasını önerirken,³¹³ kimisi sanatoryumlardan önce dispanserlerin varlığının daha etkili olacağını iddia etmektedir.³¹⁴ Doktor Fahri Can veremin sefalet ve cehaletin sonucunda ortaya çıktığını söyler ve mücadele için geniş bir teşkilatın oluşturulması gerektiğini söyleyerek Derviş’e yakın bir görüş bildirir.³¹⁵ Buna benzer görüşler ifade eden Doktor İhsan Rıfat ise içtimai sigortanın gerekliliğinin şart olduğunu belirtir.³¹⁶ İlerleyen yıllarda verem hastalığına karşı

³¹²“Acı Bir Anketin Hulâsası – Veremle Mücadele İçin Hastane Kâfi Değildir”, *Cumhuriyet*, 3 Şubat 1936, s. 5.

³¹³ “Doktorlarımız Ne Diyorlar?”, *Cumhuriyet*, 7 Şubat 1936, s. 5.

³¹⁴ “Doktorlarımız Ne Diyorlar?”, *Cumhuriyet*, 11 Şubat 1936, s. 5.

³¹⁵ “Doktorlarımız Ne Diyorlar?”, *Cumhuriyet*, 5 Şubat 1936, s. 5.

³¹⁶ “Doktorlarımız Ne Diyorlar?”, *Cumhuriyet*, 22 Şubat 1936, s. 6.

yoksul insanların nasıl bir çaresizlik içinde olduklarını tekrar kaleme alan Derviş, verem ile yoksulluk arasındaki ilişkiye dikkat çekmeye devam eder.³¹⁷

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SUAT DERVİŞ'İN RÖPORTAJLARI EKSENİNDE KADIN MESELESİ

Suat Derviş'in kadını tema olarak alan pek çok röportajı vardır. Annelik mefhumundan siyasete, çalışma hayatından sosyal yaşama, ahlaktan moda kadar birçok farklı alanda yoğunlaşan bu röportajlar, hem Derviş'in kadın meselesini ele alış biçimine dair oldukça zengin bir malzeme sunmakta hem de dönemin siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik koşulları altındaki kadının görülebilmesine olanak tanımaktadır.

3.1. Uluslararası Kadın Kongresi

1935 yılında Dünya Kadınlar Birliği/Uluslararası Kadınlar Birliği'nin on ikinci kongresi İstanbul'da gerçekleştirilir. Bu kongreyi gözlemleyen ve farklı ülkelerden gelen feminist kadınlarla görüşmeler yapan Suat Derviş *Cumhuriyet* gazetesinde “Dünya Feministleri ile Görüşmeler” başlığı altında yaptığı mülakatlara yer verir. Hemen bütün katılımcılara benzer soruları sorduğu görülebilen Derviş'in herhangi bir yorum ya da kişisel düşüncesini ifade etmemesi onun düşüncelerinin yönünü öğrenebilmek açısından sınırlayıcı bir durumdur. Fakat bu noktada şöyle bir tespitte bulunulabilir: Derviş her ne kadar kendi cevaplarını ifade etmese de sorduğu sorular üzerinden kadın meselesine dair nelerin eksik olduğunu düşündüğü ve kadının gündemini belirleyen ne tür sorunlar yaşadığı anlaşılabilmektedir.

İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasına yakın bir süreçte gerçekleşen bu kongrede Derviş'in bütün röportajlarında muhataplarına sorduğu temel sorulardan

³¹⁷Derviş şu sözlerine bakmak gerekmektedir. “*Türkiyede her fakir evin kapısını çalan ve onu açsalar da açmasalar da içeri süzülen bir belâ vardır. Öyle bir belâdır ki ocakları ancak haftada bir iki defa tütebilenlerin, yavan ekmeğe günde bir defa katık bulamayanların, sıcak yemeğe, sıcak odaya ve kuvvetli gıdaya hasret olanların ve bütün bu mahrumiyetler içinde oldukları halde hepimizden ağır şartlar içinde çalışmaya mahkûm olanların başına musallattır. Bu, öyle bir belâdır ki onu baştan defedebilmek için tedavi lâzımdır, istirahat lâzımdır, gıda lâzımdır, iç ve dış rahatı lâzımdır.*”, “Düşündüğüm Gibi – Verem”, *Haber*, 29 Kasım 1940, s. 2

ikisi, “Kadın asker olabilir mi?” ve “Kadın birliklerinin ya da kadınların sulh için neler yaptıkları ve neler yapabilecekleri?” sorularıdır.³¹⁸ Madam Adel Şrayber’a yönelttiği “Acaba dünyanın içinde bulunduğu bugünkü fena vaziyetin neticeleri ne olacak (...)?”³¹⁹ sorusu üzerinden Derviş’in “fena vaziyet” olarak tanımladığı durumun olası bir savaş tehdidi olduğunu ve de bu doğrultudaki sorularının temelinde Derviş’in barışa dair bir çaba arayışı içerisinde olduğu izlenir.

“Ahlakta müsâvat denildiğinde ne anlıyorsunuz?”³²⁰ sorusunu tekrardan bütün feminist aktivistlere sorduğu görülen Derviş’in tartışılmasını istediği bir diğer husus, eşitlik kavramı üzerinden kürtaj meselesidir. Kadının çocuk dünyaya getirmek istemediğinde cezaya çarptırılmasının doğru olup olmadığını, kürtaj olmanın kadının bir hakkı olup olmadığını soran Derviş, bugün bile hala tartışılmakta olan bu sorunu konunun birincil muhataplarına yöneltmektedir.³²¹

Uluslararası Kadın Birliği Merkez Bürokrasisinin Umumi Kâtibi Mis Katerina’ya diğer feministlere sormadığı bir soruyu yöneltir: “Biz kadınların, erkekle müsavat iddia etmemize rağmen, fitraten erkekten büsbütün başka türlü olduğumuzu ve erkek gibi ciddi şeylerle uğraşacağımıza süse ve giyime karşı fazla merak saldığımızı söylüyorlar. Siz kadının süse karşı olan inhimaki için ne diyorsunuz?”³²² Derviş’in bir kadın olarak kendi bedeniyle olumlu ilişkiler kuran bir kişiliğe sahip olduğu bilinmektedir.³²³ Fakat kadının kendisiyle barışık oluşunu değersiz görerek bunu “süse karşı inhimak [aşırı düşkünlük]” olarak adlandıran yerleşik eril düşünceden de rahatsız olduğu görülmektedir. Dolayısıyla Derviş’in, kadın ile bedeni arasındaki ilişkide tek söz sahibinin kadının kendisi olduğunu düşündüğünü, bu ilişkiyi ciddiyyetden uzaklık olarak görüp kadının bir eksikliği

³¹⁸ Bkz: “Dünya Feministleri ile Görüşmeler” başlığı altındaki yazı dizisi, *Cumhuriyet*, 8-22 Nisan 1935.

³¹⁹ “Dünya Feministleri ile Görüşmeler – Mm. Adel Şrayber Pek Nikbin Görünmüyor”, *Cumhuriyet*, 8 Nisan 1935, s. 6.

³²⁰ Bkz: “Dünya Feministleri ile Görüşmeler” başlığı altındaki yazı dizisi, *Cumhuriyet*, 8-22 Nisan 1935.

³²¹ Bkz: “Dünya Feministleri ile Görüşmeler” başlığı altındaki yazı dizisi, *Cumhuriyet*, 8-22 Nisan 1935.

³²² “Dünya Feministleri ile Görüşmeler – Biz Türk Kadınlarına Cidden Gıpta Ediyoruz”, *Cumhuriyet*, 10 Nisan 1935, s. 5.

³²³ Fatmagül Berktaş, Suat Derviş’in yaşamının yakın tanıklarından olan Rasih Nuri İleri’nin tanımını aktarır: “kendini beğenen, seven bir kadın”, Fatmagül Berktaş, “İki Söylem Arasında Bir Yazar :Suat Derviş”, *Değer*, S: 10, 1997, s. 91.

olarak telakki eden düşünceye de karşı çıktığı söylenebilir. Zira Derviş, ekonomik olarak zor durumda olduğu zamanlarda bile kendisine bir kürk satın alan,³²⁴ çevresinin dikkatini çekecek bir biçimde makyaj yapan, *aynı zamanda* toplumsal sorunlar, ekonomik zorluklar ve ülke siyaseti gibi “ciddi işlerle” de alakadar olan bir kadındır. Bu noktada, kendisiyle yaptığı mülakatın sonunda Madam Adel Şrayber ile fotoğraf çekme isteği reddedilince sarf ettiği sözler dikkat çekicidir: “*Görüyorum ki kadın eski bir saylav ve uluslar arası bir feminist teşekkülünün ikinci başkanı da olsa iki cildlik kocaman ve meşhur bir ansiklopedinin müellifi de bulunsa bir şeye karşı çok hassastır; güzel ve sevimli görünmeğe!...*”³²⁵

İlerleyen bölümlerde Derviş’in, röportajlarına farklı ülkeler özelinde farklı sorular da ekleyerek, bilhassa eşitlik kavramı üzerinden devam ettiği görülür. Avustralya Kadın Birliği Murahhası ile görüşmesinde ona “*Sizde kadın her meslekte çalışabiliyor mu?*” sorusunu yöneltir. Avustralya murahhası kadının kendi ülkesinde her meslekte çalışabildiğini ancak Türkiye’de kadınla erkeğe verilen müsavi ücretten kendi ülkesindeki kadınların mahrum kaldığını söylerken Derviş bu bilginin yanlış olduğunu ona ifade etmez.³²⁶

Fransız kadın avukat Maria Veren ile yaptığı görüşmede ise ona kız ve erkeğin miras hususunda aynı haklara sahip olup olmadığını ve de eşlerine ihanet eden kadınların kocaları tarafından öldürülmeleri hadiselerinde Fransız ceza kanununun erkeklere beraat vermesini Fransız ceza kanunu noktasında sorgular.³²⁷

Estonyalı bir gazeteci olan Madam Neggo ile yaptığı görüşmenin sonunda Derviş şu sözleri sarf eder:

³²⁴Suat Derviş göz ameliyatı için yapmış olduğu Moskova yolculuğunun dönüşünde Sofya’ya uğrar. Her ne kadar burada görüştüğü İbrahim Tatarlı’nın anılarında bu olay yazılı olarak yer bulmasa da Behmoaras, Derviş’in para sıkıntıları çekmesine rağmen Sofya’dan kitabının telif ücretiyle 145 levalık bir kürk satın aldığını ifade eder. Bkz: Behmoaras, *Suat Derviş Efsane...*, s. 302.

³²⁵Dünya Feministleri ile Görüşmeler – Mm. Adel Şrayber Pek Nikbin Görünmüyor”, *Cumhuriyet*, 8 Nisan 1935, s. 6.

³²⁶“Dünya Feministleri ile Görüşmeler – Atatürk’e Hayranım; Yaptığı Devrim Harikadır”, *Cumhuriyet*, 12 Nisan 1935, s. 5.

³²⁷ “Dünya Kadınları Neler İstiyorlar – Fransız Kadın Avukat Maria Veren ile Bir Mülakat”, *Cumhuriyet*, 22 Nisan 1935, s. 7.

*“Feminizm ideallerinin tamamıyla tahakkuk ettiği Estonya memleketinden olan Madam Neggo’dan ayrılırken ona hala feministlik mücadeleleri ile uğraşan diğer memleket kadınlarının ne kadar gıpta etmesi lazım geldiğini düşünüyorum.”*³²⁸

Madam Neggo’nun ifade ettiği kadın ve erkeğin gayriahlâkî suçlarda aynı derecede sorumlu olması durumu ve kadının istemediği takdirde çocuğunu mevcut kanunlarla aldırabilme imkânı, Derviş’in Estonya’yı feminizmin tamamlanmış bir örneği olarak sunmasının gerekçeleri olarak ileri sürülebilir. Böyle bir tanımlama biçimi Derviş’in zihnindeki ideal feminizmin nasıl olduğunu da açıklar: Kadının kendi bedeni üzerinde koşulsuz söz sahibi olması. Bu röportajlar esnasında Derviş’in Kadın Birliği üyelerini bir noktada eleştirdiği de görülür:

*“Kadın Birliği ne istiyor? Yazımı bitirmeden evvel Kadın Birliğinden şunu sormak istiyorum. Memlekette yapılan Uluslar arası Kadın Birliği Kongresi hafta bir kongre midir ki İstanbul Kadın Birliği bu kongre murahhaslarının gazetecilerle temasını istemiyor. Türk Kadın Birliğinin halka tanıtıp üzerlerinde halkın alakasını uyandırmaları icab eden ecnebi kadın murahhaslarla görüşüp onu halkımıza tanıtan gazetecilere karşı gösterdiği bu sert muamele nedir? Benden birkaç gün evvel Kadın Birliği Başkanı Latife Bekir, ecnebi kadınlardan aldığım anketlerin kendisi tarafından kontrol edilmesini talep etmişti. Ve bunu pek tabii olarak reddetmiştim. Kadın Birliği kendi ihmal ettiği büyük vazifeyi, kongre hakkında propaganda yapmak vazifesini üzerine almış olan matbuata güçlük göstermeğe değil, teşekkür borçludur. Biz olmasaydık Birliğin yaptığı bu kongre, Yıldız’a en yakın İstanbul mahallerinde bile duyulmazdı. Kadın Birliği’nde bunu kimse anlamıyor mu?”*³²⁹

Kadın Birliği’nin Derviş’in gazete yazılarına dair olası bir sansür ya da Derviş’e göre *iradesini dayatma çabası* olarak gördüğü bu hareketin nedenlerini görebilmek için, öncelikle Cumhuriyetin modernleşmeye dair kadın özelindeki söylemine bakmak gerekmektedir. Bu noktada Zafer Toprak yeni kurulan ulus devletin kadına dair politikalarının çelişkili bir yapıya sahip olduğunu söyler. Buna göre yeni rejim, kadını toplumsal ve kamusal alana dâhil etmeye çalışırken kadın özgürlüğünün var olan düzeni sarsması sonucunda, kadının biyolojik farklılıklarına işaret ederek kadına devletin kontrolünde denetimli bir özgürlük alanı tahsis etmeye

³²⁸“Dünya Feministleri ile Görüşmeler – İstiyoruz ki Erkeklerin Bile Asker Olmasına Lüzum Kalmasın!”, *Cumhuriyet*, 17 Nisan 1935, s. 6.

³²⁹“Dünya Feministleri ile Görüşmeler – Mısırlı ve Hindli Kadınların Söyledikleri”, *Cumhuriyet*, 13 Nisan 1935, s. 2.

çalışmaktadır.³³⁰ Benzer bir yorum *Türkiye'nin Modernleşmesinde Kadınlar* isimli eserde de aktarılır. Kadınların hukuksal eşitliğe sahip olmalarına rağmen, topluma eşit yurttaşlar olarak dâhil edilmek yerine kadınları erkek egemenliğinin yasasına tabi kılan ataerkil sözleşmelerle kadının toplumsal konumunun biçimlendiğini söylemektedir.³³¹ Buna örnek olarak 1923 yılında Nezihe Muhiddin önderliğinde kurulan ve üyeleri arasında Şükûfe Nihal, Latife Bekir gibi kadınların olduğu Kadınlar Halk Fırkası'nın hükümetin onayını alamaması sonucunda yine Nezihe Muhiddin'in başkanlığında 1924 Türk Kadın Birliği'ne dönüşmesini verir.³³² Zafer Toprak, Kadınlar Halk Fırkası'nın öncelikli amacının “siyasi” nitelikte olmadığını, Fırka'nın, eğitim ve kadının toplumsallaşması noktasında hedefler belirleyen, süreç içerisinde temsil hakkının gerçekleşeceğini düşünen bir fırka olarak kurulduğunu belirtir. Ancak, tüm ulusu temsil eden Halk Fırkası'nın kurulması öncesinde, farklı bir siyasi oluşumun “bölücü” olarak görülebileceğinden dolayı, kadınlara, bir siyasi parti kurmak yerine bir cemiyet kurmaları yönünde salık verildiğini aktarır.³³³ İlerleyen süreçte Nezihe Muhiddin'in kadınların oy hakkı mücadelesi sürecinde bir şekilde “gözden düşürülerek” yerine Latife Bekir'in atanmasıyla oluşturulan Kadın Birliği'nin yeni nizamnamesinde yer alan “birliğin siyasetle alakası yoktur” maddesinin dâhil edilmesi “kadın devriminin” “sınırlı bir medeni haklar devrimi” olduğunu göstermektedir.³³⁴ Kadın hareketinin siyasal iktidarın belirlediği sınırların içine çekilmesi, iktidar açısından kabul edilebilir sınırlara geriletilmesi dolayısıyla Suat Derviş'in yazılarını kontrol etme isteği de bir anlamda Derviş'e ve onun nezdinde ortaya çıkabilecek düzen dışı bir kadın hareketi potansiyeline yönelik siyasal iktidarın bir uygulaması olarak yorumlanabilir. Uluslararası Kadın Kongresi'nin sona ermesiyle birlikte Türk Kadın Birliği de nihai başarı olan siyasal hakların elde edilmesi ukdesini gerçekleştirdikten sonra kapanması durumunu Serpil Sancar, “kadın haklarını koruma misyonunu devletin kendi üstüne alması” olarak

³³⁰ Zafer Toprak, *Türkiye'de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm (1908-1935)*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, Ocak 2015, s.385.

³³¹ Anthial, Yuval-Davis, Pateman'den alıntılan Pınar Melis Yelsalı Parmaksız, *Türkiye'nin Modernleşmesinde Kadınlar 1839'dan Günümüze*, İmge Kitabevi, Ankara, 2017, s.16.

³³² Zafer Toprak, *Türkiye'de Yeni Hayat - İnkılâp ve Travma 1908-1928*, Doğan Kitap, İstanbul, 2017, s.105,106.

³³³ Zafer Toprak, “Halk Fırkası'ndan Önce Kurulan Parti Kadınlar Halk Fırkası”, *Tarih ve Toplum*, S:51, 1988, s. 30, 31.

³³⁴ Sancar, *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti...*, s. 165-166.

tanımlayarak Birliğin feshedilmesinin esas nedenini, uluslararası siyasete güçlü bir milliyetçiliğin egemen olduğu bir dönemde herhangi bir siyasal yapılanmanın veya demokratik kitle örgütünün enternasyonal bir dayanışmaya yönelmesini, hakim siyasal ölçüler tarafından “*dış mihraklarla iş birliği ya da ihanet*” olarak algılanması şeklinde açıklar.³³⁵ Suat Derviş’in bu röportajlarda özellikle bütün katılımcılara yönelttiği “*Kadının sulh için neler yapabileceği?*” sorusu üzerinden *sulh* kelimesini dile getirmesi, sulh için neler yapılması gerektiğini sorgulaması, hâkim siyasal atmosfer açısından sakıncalı görünebilmektedir. Derviş’in bu soruları farklı ülkelerden gelen temsilcilere yöneltmesi ulusal sınırlar içinde kalmayacak, bundan dolayı Sancar’ın da ifadesiyle “*dış mihraklarla iş birliği ya da ihanet*”³³⁶ olarak yorumlanabilecek boyutta sorulardır. Zafer Toprak ise bu konuya dair şu doğrultuda bir yorum geliştirir: Almanya ve İtalya’nın kongreye katılmadığı, İngiltere, Fransa ve Amerika’nın ağırlığını koyduğu bu kongrede ana temanın “*barış*” konusuna evrilerek savaş karşıtı bir tutum sergilemek, tüm Avrupa’nın silahlandığı bu dönemde “*silahsızlanma*” çağrılarında bulunulması, Türkiye’yi “*müttefiklerden yana bir politika güttüğü*” ve “*müttefiklerin propagandasını yaptığı*” yönünde bir yargının oluşmasına sebebiyet verebilirdi. Dolayısıyla bu durum ulusal güvenlik ve ulusal çıkarlar bakımından CHF’nin politikasına ters düşebilirdi.³³⁷ Sonuç olarak Derviş’in röportajları hem içeriği hem de muhatapları açısından uluslar arası siyasetin hassas dengeler üzerine kurulu olduğu bir süreçte, üstelik olası bir savaş karşısında Türkiye’nin nasıl bir siyasi pozisyon belirleyeceğinin henüz net olmadığı bir dönemde, gerçekleşmesi ulusal ve uluslar arası siyaset açısından sakıncalı sonuçlar doğurabilirdi.

3.2. Genç Kadınlar ve Hayat

Suat Derviş 1937 yılında *Tan* gazetesi adına “Genç Kızlarımız Nasıl Yaşıyor?” isimli bir röportaj hazırlar. Hem Derviş’in sorduğu sorulardan hem de katılımcıların verdiği cevaplardan oldukça ilginç bir röportaj dizisi olduğu

³³⁵Sancar, *Türk Modernleşmesinin...*, s. 184.

³³⁶A.g.e., s. 184.

³³⁷Zafer Toprak, “1935 Uluslar arası ‘Feminizm Kongresi’ ve Barış”, *Bizim Belde Toplum Düşün Sanat*, S: 24, 1986, s. 28, 29.

görülebilen bu seri, genç kızların hayata olan bakışlarını, toplumdan beklentilerini görme noktasında önemli olmasının yanı sıra Derviş'in yorumlarını da ihtiva ettiği için oldukça dikkat çekicidir. Suat Derviş bu röportajlara büyük bir heyecanla başladığını, ancak büyük bir hayal kırıklığı yaşadığını daha ilk röportajında belirtir. Genç kızlara sorduğu “*Senin için hayat saadet ve hayat gayesi nedir?*” sorusuna verdikleri cevabın “*zengin olmak*” ya da “*hiçbir gayelerinin olmaması*” şeklinde cevaplandırmaları, Derviş'in onlara dair şu eleştiriyi yapmasına sebep olur: “*Çünkü zihinleri muayyen şeyleri düşünmiye alışmıştır. Her şeyi düşünmemiştir. Düşünmek için yaratılmış baş, onlarda fonksiyon haline gelmemiştir. Yüksek tahsil görenlerin, lisede okuyanların ve evlerinde oturanların, kibar sınıftakilerin, mutavassıt ailedeki kızın ve nihayet fakir kızın hali hep budur.*”³³⁸

Derviş'in genç kızları eleştirdiği bir diğer husus da onların “*millet ve cemiyet fikrinin inkişaf ettiği bu devirde, bir topluluğa bağlı değıllermiş gibi, ferdiyetçi*” olmalarıdır. Derviş'in çalışmak ve dürüst olmak noktasında genç kızları takdir ettiği yanlar da vardır, ancak onları yeterince okumamalarından ve dünyada gerçekleşen değışimlere karşı habersiz olmalarından dolayı eleştirmeye devam eder.

Derviş'in genç kızlara erkeklerin onlara karşı tutumlarına dair yönelttiği soruya bir muallim adayının verdiği “*kadın ve erkeğin birlikte yaşaması bizim gibi gençler arasında pek tabi görünmektedir. Kim kadındır, kim erkektir? Aramızdan seçilememektedir*” cevabıyla³³⁹ birlikte bir eczacı adayının söylediği “*benim muhitimde kadın-erkek farkı yok*” şeklindeki cevabı,³⁴⁰ toplumda kadın-erkek ilişkilerinin geleneksel biçimlerinin yeni nesil gençler arasında kabul görmediğinin göstergeleri olarak yorumlanabilir. Zira pek çok genç kızın çalışmaya başladıktan sonra tek başına yaşamayı bir seçenek olarak tercih ettikleri ve bu tarz bir yaşam sürdürmeyen genç kızların da bunu normal karşıladıkları görülmektedir.³⁴¹

Karaköy'de bir yazıhanede daktiloculuk yapan genç bir kızla görüşmeye giden Derviş 24-25 yaşlarındaki bu genç kızda çok ve ağır çalışmaktan dolayı

³³⁸ “Genç Kızlarımız Nasıl Yaşıyor”, *Tan*, 7 Kasım 1937, s. 7.

³³⁹ “Kızlarımız Ne Âlemdeler? – Evlilikte Saadet Yok Sanan Bir Kızla Konuştum”, *Tan*, 10 Kasım 1937, s. 7.

³⁴⁰ “Büyük Bir Şöhret Olmak İsteyen Müstakbel Bir Eczacı Kız Anlatıyor”, *Tan*, 22 Kasım 1937, s. 7.

³⁴¹ “Bugünkü Ailede Hem Hür Hem Esir Yaşayan Kızlar”, *Tan*, 24 Kasım 1937, s. 7.

yorgun bir çehre fark eder. Çok çalışıp az para kazandığını, babası ölüp mektepte okuyan kardeşini yetiştirmek için çalıştığını söyleyen genç kızla Derviş arasında şöyle bir diyalog yaşanır:

- “Hayatta en büyük saadet sizce nedir?
- Bence bir erkeğin sırtından yaşamak, onu sızdırmak, onun parasını yemek, süslü giyinmek, gezmek, balolara, danslara, çaylara, sinemalara gitmek. Peşinde bin bir erkek dolaştırmak, hiçbirini sevmemek, sinemada görülen maceraları, öyle lükse ve debdebe içinde yaşamak.
- O lüks ve debdebenin dekor olduğunu unutuyorsunuz galiba
- Dekor mu? Dekor ha! Taksimle Şişli arasındaki apartmanlar dekor mu, apartmanların camlarını süsleyen tül perdeler dekor mu? Akşam tramvayda eve dönerken pencereden ışıkları yanmış çeşit çeşit abajurlar seyrediyorum. Hepsine ayrı, ayrı hayran oluyorum. Orada biliyorum benim evimin eşyasına benzemeyen eşyalar var. Orada benim evime eşi girilmemiş halılar, karyolalar, gardolaplar, o gardolapların içinde hepsi birbirinde güzel elbiseler var. Ben öyle yerlerde yaşamak istiyorum.(...)
- Hayatta en büyük isteğiniz, tahakkukunu istediğiniz ümidiniz hayaliniz nedir?
- Zengin bir enayiye baştan çıkarma
- Bunun mümkün olacağını zannediyor musunuz?
- Hayır, tecrübelerim bana dünya yüzünde enayi kalmadığını öğretti.”³⁴²

Daktiloculuk yapan bu genç kızın bir anlamda kolay yoldan refaha ulaşmak için hayalini kurduğu ideal olan “bir erkeğin sırtından geçinmek” düşüncesi, Derviş’in kadın ve emek noktasında kabul edemeyeceği bir idealdir. Zira Suat Derviş tüm hayatı boyunca çalışmış ve kendi ayakları üzerinde durabilmiş bir kadındır. Genç kızın gelecek tahayyülünün böyle bir beklentiden ibaret olmasının temelinde onun belki de kendi kazancıyla hiçbir zaman sahip olamayacağı bu konforlu hayatın arzusu vardır. Bu da onun her gün önlerinden geçerken gördüğü evlerin görüntüsü ve belki de sinemalarda izlediği hayatların onda yarattığı bir imrenme duygusudur. Suat Derviş her ne kadar bunu bir “dekor” olarak adlandırırsa da, genç kızın hayalini kurduğu hayat birileri tarafından *gerçekten* yaşanmakta olan bir hayattır. Dolayısıyla Derviş’in çok da fazla ciddiye almadan karşıladığı bu hayaller genç kız tarafından muhtemelen ömrü boyu kavuşamayacağı bir hayal olsa da, toplumdaki sınıf farklılıklarını ve aynı zamanda alt sınıfların hayalini kurduğu yaşamı ifade etmesi açısından önemli bir veridir. Genç kızın, hayalini kurduğu hayatı tarif ederken kullandığı imgeler, şüphesiz bizzat gördüğü veya farklı yollarla

³⁴² “Bu Daktilo Kız Hayatından Niçin Şikâyetçi”, *Tan*, 15 Kasım 1937, s. 7.

öğrendiği imgelerdir. Fakat öğrenme sürecinin ve kaynağının unutulmuş olduğunu düşündürürcesine hızlı bir refleks ile ifade edilişleri, sosyo-politik temelleri sorgulanmayan yoksulluğun doğası haline gelmiştir artık: Kolay yoldan sınıf atlama isteği ve bu isteğin somutlandığı nesneler olan perdeler, abajurlar, mobilyalar, elbiseler olarak biçimlenen bir hayal.

Derviş buna benzer bir röportajını 13 yaşından beri fabrikalarda çalışmış, şimdilerde birkaç aydır işsiz olan 20 yaşındaki bir genç kızla gerçekleştirir:

- “*Senin için en büyük saadet nedir?*
- *Dünyada en büyük saadet zenginliktir. (...)*
- *Çalışmayı sever misin?*
- *Katıyın sevmem*
- *Neden böyle diyorsun?*
- *Tam 7 sene çalıştım. Yedi sene, 12 saat günde 50 kuruş para. Elli kuruş mukabilinde azar, eziyet, ne gecen var ne gündüzün. Parmak kadar çocukken girdim fabrikaya. Yirmi yaşına geldim. Güneşi görmemiştim (...)*”³⁴³

Suat Derviş genç kızlara onların eğlence anlayışlarının neler olduğuna yönelik sorular da sorar. Bu soruya genç kızların büyük bir çoğunluğu “sinema” yanıtını verirler.³⁴⁴ Burada sinemanın erken Cumhuriyet dönemindeki toplumsal-kültürel işlevini göz önünde bulundurmak gerekmektedir: 1930’lardan itibaren Türk sinema salonlarında gösterilen filmlerin yarısı Avrupa, yarısı da Amerika kaynaklı olup, gösterilen filmlerin temalarının daha sonraları da Türk sinemasına ilham verecek aşk temasına dayalı olarak, zengin erkek-fakir kız biçiminde şekillendiği bilinmektedir (Bir örnek olarak, zengin patron oğlunun, babasının fabrikasında çalışan işçi kıza âşık olması).³⁴⁵ Dolayısıyla bu noktada, sinema meselesinin iki önemli yanı ortaya çıkmaktadır: Birincisi, sinemanın bu genç kızlar açısından yeni bir sosyalleşme zemini olması; ikincisi ise, sinemanın onların başka bir hayata yönelik arzularını kamçılayan filmler olarak onlara imgeler sunması. Almanya ve İtalya gibi devletlerin sinemayı yoğun bir biçimde propaganda aracı olarak

³⁴³ “Genç Bir İşçi Kızla Konuştum”, *Tan*, 19 Kasım 1937, s. 7.

³⁴⁴ Bkz: “Kızlarımız Ne Âlemdeler?-Evlilikte Saadet Yok Sanan Bir Kızla Konuştum”, *Tan*, 10 Kasım 1937, s.7. “Genç Bir İşçi Kızla Konuştum”, *Tan*, 19 Kasım 1937, s.7.

³⁴⁵ Aktaran: Ali Haydar Soysüren – Necip Yıldız, “Erken Cumhuriyet Döneminde Türk Sinemasının Ulus-Devlet Politikalarıyla İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme”, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 2017, S: 35, s. 96, 98, 99.

kullandıkları bu dönemde, Türkiye’de sinema alanındaki gelişmeleri ve CHP’nin sinemaya olan bakışını Yalçın Lülecî’nin konuyla ilgili bir makalesi üzerinden takip edebilmek mümkün: Buna göre, Mustafa Kemal Atatürk, modernleşmenin bir gereği olarak diğer sanat dallarında olduğu gibi, sinemanın da gelişimine önem vermiştir. Milli Mücadele dönemini anlatan filmlerin çevrilerek Türk sinemasına dair ürünlerin verilmeye çalışıldığı ve vergi indirimleri gibi sinemayı daha yaygın bir faaliyet haline getirecek çalışmaların yapıldığı 1922-1939 arası dönem sinemanın Muhsin Ertuğrul ile anıldığı “Tiyatrocular Dönemi” olarak tanımlanmaktadır. Cumhuriyet bu süreçte her ne kadar kendi sinema dilini inşa etmeye çalışsa da üretilen film sayısı sınırlı olmakla birlikte, sinema diğer ülkelerdeki gibi bir propaganda aracı haline gelmemiş, dolayısıyla sanatçılar kendi filmlerini üretmekte Almanya, İtalya ve Sovyetler gibi ülkelere nazaran baskı olmadan özgür bir biçimde çalışabilmişlerdir. Sonuçta sinema bu dönemde bir propaganda aracı olarak kullanılmasa da inkılapları halka benimsetme noktasında kısmi bir işleve sahip olmuştur.³⁴⁶

Suat Derviş, tıp tahsili gören genç kızları ziyaret ettiği bir başka röportajında kadınların birbirlerine davranışlarına dair ince detaylar yakalar. Genç kızları gizlice dinleyerek onların dış görünüşü itibarıyla kendilerinden daha alımlı olan başka bir kıza bakarak kendi aralarında dedikodu yaptıklarına şahit olur. Hakkında konuştukları kıza baktığında *“dudakları hepsinden fazla boyalı, kaşları çok inceltilmiş”* olmasının *“onun sathi şeylerle meşgul olan bir genç kız olmasına sebebiyet vermemiş. Düz saçlı, yüzleri nispeten az boyalı arkadaşlarından daha ciddi mevzularla meşgul”* der.³⁴⁷ Böylelikle Derviş, daha öncesinde de savunmuş olduğu kadınların süs ya da makyajlarının onların yaptıklarının ve yapabileceklerinin önünde bir engel oluşturmadığını bu şahitliği üzerinden tekrarlar.

Bu noktada Derviş’in 1939 yılında “Kadının yeri neresidir?” sorusuna dayalı bir ankete karşı belirttiği düşünceleri önem arz etmektedir. Derviş, hem bu anketin yirminci asra ve yirminci asrın Türkiye’sine yakışmadığını söyler hem de genç kızların bu ankete vermiş olduğu cevapları eleştirir. Derviş’in anketle ilgili düşünceleri şöyledir: *“Atatürk memleketimizde onu [kadını] kafeslerin arkasından*

³⁴⁶Yalçın Lülecî, “Erken Cumhuriyet Döneminde Atatürk ve CHP’nin Sinema Politikası”, *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi*, S: 31, 2018, s. 227 - 243.

³⁴⁷ “Ölüden Hiç Korkmayan Kızlar”, *Tan*, 12 Kasım 1937, s. 7.

çekip çıkararak, medeni dünyada yeri neresi ise oraya götürmüştür: Hayatın bütün mücadele saflarına, ilk mektepten üniversiteye, amelelikten mebusluğa kadar umumî hayatın her tarafına (...)”Ayrıca Derviş, üniversiteli kızların verdikleri cevabı onların eğitime yakıştıramamaktadır. “Genç kızın yeri evidir. Genç kıza orta tahsil kâfidir. Lise tahsili dahi lüzumsuz!” şeklindeki cevapları “Türk kültürüne bir küfür” olarak nitelendirip bu üniversiteli genç kızların düşünceleri ve eylemleri arasındaki çelişkiyi endişe verici olarak değerlendirir; inanmadıkları bir amaç uğruna mücadele etmenin anlamsızlığını vurgular.³⁴⁸

3.3. İşçi Kadın

Derviş *Tan* gazetesi adına kadın meselesine farklı bir açıdan yaklaştığı bir röportaj düzenler. “Türk Kadınları/Kadını Nasıl İş Bulur?” başlığı altındaki bu yazı dizisinde işçi kadınların yaşadıkları sorunlara ve iş arayan kadınların yüz yüze kaldıkları problemlere eğilir.³⁴⁹ On sekiz yaşında iş arayan orta tahsilli genç bir kızın iş ararken başından geçen talihsiz hadiseyi aktaran Derviş, genç kızın iş aramak için gittiği yerde, patronun ona “Çalışmak size yazık. Siz kendinizi baba gibi sevecek bir arkadaş bulsanız. O size istediğiniz ufak tefekleri alır” konuşmasından hoşnutsuzluk duyduğunu, bu nedenle de iş aramaktan vazgeçtiğini söyler.³⁵⁰ Babası işsiz kaldığı için mektepten çıkartılarak fabrikaya giren bir genç kız da ustabaşının “münasebetsiz” davranışlarından dolayı çalıştığı kumaş fabrikasından ayrılmak zorunda kaldığını söyleyerek benzer bir yaklaşım sergiler.³⁵¹ Derviş bu röportajları sırasında kendi geçmişine benzer bir hikâyeyle de karşılaşır: Hususi hocalardan özel dersler alarak zengin bir aileden gelen genç bir kız, babasının ölmesiyle birlikte ekonomik sorunlarla karşılaşmıştır. İngilizce ve Fransızca dillerini ana dili gibi bildiğini ifade eden bu genç kız, özel ders vermek için gittiği bir evde kendisine ev sahibinin “metreslik” teklif ettiğini anlatır.³⁵²

³⁴⁸ “Düşündüğüm Gibi – Bir Anket”, *Haber*, 20 Nisan 1939, s. 2.

³⁴⁹ Bu süreçte Türkiye’de kadınların istihdamına yönelik istatistiksel bir analiz için bkz: Ahmet Makal, “Türkiye’de Erken Cumhuriyet Döneminde Kadın Emeği”, *Çalışma ve Toplum*, 2010/2 (25), s. 23- 30.

³⁵⁰ “Türk Kadınları Nasıl İş Bulur? – Bir Genç Kız Anlatıyor”, *Tan*, 1 Ocak 1937, s. 9.

³⁵¹ “Türk Kadını Nasıl İş Bulur? – Dokuma Fabrikasında Çalışan Bir Kız”, *Tan*, 16 Ocak 1937, s. 7.

³⁵² “Türk Kadını Nasıl İş Bulur? – Lisan Dersi Vermek İstiyen Bir Kız Söylüyor”, *Tan*, 12 Ocak 1937, s. 7.

Suat Derviş bu tarz hadiseleri yaşayıp yaşamadıkları noktasında diğer işçi kadınlara da sorar. Eşi Çanakkale’de malul olmuş, kısa bir süre sonrada ölmüş bir kadınla konuşur. Hademelik, işçilik, hizmetçilik gibi pek çok işi yapmış olan bir kadın bu soruya “*kendi halinde namusuyla iffetiyle çalışan kadının başından hiç bir şey geçmez*” diyerek³⁵³ bu durumu basite indirger. Tütün fabrikasında yıllardır çok sağlıksız koşullarda çalışıp “*erkek işçi kadar çalıştığımız halde erkek yevmiyesinden çok aşağı yevmiye almak*” tan şikâyetçi olan bir kadın ise “*Onlar lüküs giyiniyorlar, lüküs esanslar kullanıyorlar. Tırnaklarını düzeltiyorlar. Yüzlerini, dudaklarını boyuyorlar. Tütünde 12 yaşından itibaren çalışan bir kızın yüzü limon gibidir. Parmakları çarpılır, vücudu kavrulur (...)*” der.³⁵⁴ Kadına yönelik cinsel istismarın nedenini kadının giyinmesi ya da süslenmesi olarak gören bu işçi kadınların sözlerinde tacizi meşrulaştırdıkları görülebilmektedir. Dolayısıyla Derviş’in kadının sosyo-ekonomik durumu ile kadın bilincinin gelişimi arasında bir ilişkiye ışık tuttuğu görülebilmektedir.

Suat Derviş, 13 yaşında çocuk işçi olarak iş hayatına başlayan 19 yaşındaki bir genç kızın yaşadıklarını anlattığı başka bir yazı dizisinde bir eleştiride bulunur. Bu genç kızın çalıştığı fabrikada gece vardiyasına alınması sağlığını olumsuz yönde etkilemiş, genç kız zafiyet geçirmiştir. Patronlarına onu gündüz vardiyasına almaları için yalvarır, ancak bu kabul edilmeyince işten ayrılmak zorunda kalır. Genç kız Derviş’e “*Bir insanı böyle çalıştırmak, göz önünde hayatına kastetmektir. İş saatlerinin sekize ineceği falan söyleniyordu. Hani İş Kanunu çıkmıştı (...)*” diyerek yakınır. Derviş bu sözlerin karşılığında ilgililere seslenir:

*“Sanayi müfettişleri nerelerde? Diyordum. Fabrikalara hiçbir tanesi uğramıyor mu? İş, fakir halkın ve amelenin hayatıdır. Ve fakir halk işi hayatı gibi sevmelidir. Çalışan tabakayı ölümden korkar gibi işten korkutmak hatadır. Bunu yapanlara mani olmak lazımdır.”*³⁵⁵

Babasını muharebede kaybetmiş, annesiz bir genç kız hayatını Derviş’e anlatır. İstanbullu bir ailenin yanına evlatlık olarak verilen bu genç kız karın tokluğuna bu ailenin yanında çalışmaktadır. Gördüğü şiddet sonrası kaçır ve

³⁵³ “Kadınlar Nasıl İş Bulurlar? – Hademelik Etmiş Bir Kadın Anlatıyor”, *Tan*, 10 Ocak 1937, s. 7.

³⁵⁴ “Türk Kadını Nasıl İş Bulur? – Büro İle Fabrika Arasında Ne Fark Vardır?”, *Tan*, 5 Ocak 1937, s. 7.

³⁵⁵ “Kadınlar Nasıl İş Bulur? – Küçük Yaşta İşçi Olan Bir Kızcağz”, *Tan*, 13 Ocak 1937, s. 7.

Gülsüm Abla isminde kapıcı bir kadınla tanışır. Bu kadının yanında kira ödeyerek kalır. Gülsüm Abla bu genç kıza iş bulur. Hayatında ilk defa eğlenmeye gittiği bir gün işe geç kalır, korkusundan eve gidemez ve bu yüzden işten atılır. Bir süre çocuk bakar ama çocuk bakmasını bilmediği için yanlış bir şey yapar ve çocuk hastalanır, yine kovulur. Daha sonra zengin bir apartmanda iş bulur. Veremli bir hastaya baktığı bu yerde kendisi de hastalanır, kaldığı yerden kovulur. Sonra Suat Derviş ile karşılaşır. Derviş onu hastaneye götürür, tedavisini yaptırır. Şimdi yaşlı bir adamın yanında çalışmaktadır. Yaşadıklarına dair şunları söyler: “(...) İstanbul’un içinde benim gibi ahretlik alınıp sonunda sokaklara bırakılmış kızlar pek çok ve onların hepsinin başından da benim başımdan geçenlerin envai çeşidi geçiyor ve birçoğu da maazallah kötü yola sapıyorlar. Yalnızlık, nasihatsizlik, gençlik, parasızlık... Bunlar öyle fena şeyler ki... Bazı zaman insanın aklına olmadık şeyler gelmiyor değil...”³⁵⁶

Derviş’in görüştüğü işçi kadınlardan biri mevcut koşulları bir nevi özetlercesine şunları söyler:

“(...) Bu işe evvela kadın işçi kullanmakla başladılar. İlan ettiler, kadın işçi arıyoruz diye. Zaten erkeklerimizin aldığı kaç para ki, bari bizler de çalışalım, onların kazancına ekleyelim diye hemen işe koştuk. Fakat erkeklerimiz bir lira yevmiye alırken bize elli verdiler. Eyvallah dedik. Bir lira, elli kuruş daha yüz elli eder, değil mi? Amma iş öyle olmadı. Biz çalışmaya başlayınca erkeklerimizi çıkarmaya başladılar. Bu defa yüz elli alalım derken elli kuruşa kaldık ve çoluğumuzu, çocuğumuzu bakımsız bıraktık. Üstelik herifleri beslemeye başladık. İşsiz erkek kumara, içkiye, her fenaliğe düşüyor. (...) Onlar bu sefer de çocuk işçi arıyoruz diye ilan ettiler. Çocukları mekteplerinden aldık. Ellinin yanına bir yirmi beş ilave edip yetmiş beşe kavuşmak için kendilerini işe verdik. Bu defa kocaman erkeklerin işi, bizden bu yavrucaklara devredildi. Analar işsiz kaldı. Ablalar işsiz kaldı. Şimdi çocuklar çalışıyor. Çocuklarımız mektebe gidip adam olacak. Babaları çalışacak, icabında biz onlara yardım edeceğiz. Kaide bu değil mi? Böyle olmuyor amma (...)”³⁵⁷

İşçi kadının özetlediği bu süreç, erkekten kadına, kadından çocuğa doğru ilerleyen bir sömürü süreci olarak değerlendirilebilir. Zira bu tanıklıkta, belli bir sınıf bilinciyle hareket etmekten ziyade apolitik bir şekilde daha fazla kazanmaya çalışmanın, sürekli daha kötü hale gelen koşullara adım adım razı olmakla sonuçlandığı görülebilmektedir. Bu durum, bir yandan işçilerin işçi sınıfı bilincinden

³⁵⁶ “Nasıl İş Buluyorlar – Sokakta Kalmış Bir Ahretlik Derdini Döküyor”, *Tan*, 3 Ocak 1937, s. 5.

³⁵⁷ “Türk Kadını Nasıl İş Bulur? – Erkeğin İş Kadından Çocuğa Mı Geçiyor?”, *Tan*, 6 Ocak 1937, s. 7.

uzak olduklarını gösterirken diğer yandan piyasa koşullarının her geçen gün işçinin aleyhine işlediğini de göstermesi açısından önemlidir. Bu tabloya işçi sınıfının örgütlenmesi önündeki yasal engeller de dâhil edildiğinde, tablo daha belirgin hale gelmektedir.³⁵⁸

Suat Derviş bu röportajında çocuk işçilerle de konuşur. Onların sabah 7'den akşam 6'ya kadar 25 kuruş yevmiye ile çalışırken, kadınların 50 kuruş yevmiye aldıklarını da öğrenir.

Anketlerin sonunda kendi düşüncelerini belirten Derviş, daha önceleri de ifade ettiği iş bürolarının kurulmasının gerekliliğini tekrardan vurgulayarak bunun işçiyi istismar etmenin de önüne geçeceğini altını çizer. İş Kanunu'nun bu sene tatbik edilmesiyle çocuk ve kadın işçi kullanımını pek çok işlerde men edileceğini söyleyen Derviş şunları aktarır:

“Türk kadınına iş gücünün ücreti olarak verilen gündelik erkekle aynı işi yaptığı takdirde aynı miktarda olması lazımdır. Fakat erkekle aynı işi yapmadığı takdirde onu bir hindiye bile bir gün besleyemeyecek bir ücretle çalıştırmak olamaz, amele gündeliğinin asgari bir insanın bir günlük ihtiyacına kâfi gelmesi elzemdir. (...) Türk kadını memleketinin yalnız münevver tabakalarında değil, her işinde her cephesinde faal sanayi ve ziraatte de müstahsildir. Tufeyli ve hazır yiyici değildir. Onun haklarının gözetilmesi memleketin en başlıca vazifelerinden biridir.(...) Türk çocuklarının tahsilsiz ve sıhhsiz fabrikalarda yıpranmalarına, Türk analarının otuz, otuz beş kuruş ücrete razı oldukları halde işsiz dolaşmalarına, hele sıhhatli ve usta Türk işçisinin çalışan sınıfta bir tufeyli haline düşmesine, karısının ve çocuklarının sırtından geçinmesine mani olmak lazımdır. (...) Sanayi müfettişlerinin, sanayi odalarının bu hususta daha hassas olmalarını, mevcut yolsuzlukları hiç olmazsa bizim kadar görmelerini isteriz.(...) İş arayan Türk kadının bugünkü hali acınacak bir haldedir. Bunu yalnız ben söylemeyeyim. Kamutayda bizi temsil eden sayılabayanlarımız siz de müstahsil Türk kadının Türkiye'deki vaziyetini bir tetkik ediniz. Söz söylemek biz değil size düşer. Siz konuşunuz. Siz konuşursanız belki müsbet neticelere biraz evvel kavuşuruz.”³⁵⁹

Suat Derviş gazetecilik yaşamında kadın meselesine dönük farklı sorunlarla da karşılaşır. 1935 yılında Cumhuriyet gazetesi için hazırlamış olduğu

³⁵⁸ Suat Derviş ilerleyen yıllarda bir işçi kız ve patron arasında geçen hak mücadelesi münasebetinden dolayı bir yazı kaleme alır. Bu yazıda kadınların haklarının olduğunu ve bu hakların kağıt üzerinde kalmaması gerektiğini söyler. İş münasebetlerinin hala çalışan aleyhine olduğunu söyleyerek mesleki birliklerin olması yönünde tekliflerde bulunur. “Düşündüğüm Gibi- Yine Çalışan Kadınlar Meselesi, Haber, 31 Mart 1940, s. 3.

³⁵⁹ “Türk Kadını Nasıl İş Bulur? – İşçi Kadını Kurtaracak Çare Nedir”, Tan, 19 Ocak 1937, s. 7.

“Çocuklarımız Ne Halde” röportaj serisinde Nermin Demirel isimli genç bir kızla geleceğe dair konuşurlar.³⁶⁰ Genç kız Fransız mektebinden henüz mezun olmuştur ve lise tahsili yapmak konusunda kararsızdır. Bu okulda geçirdiği üç yıllık süreyi bir kayıp olarak nitelendirmesi üzerine Derviş ona “*Amma yaptın ha! Bizim memleketimiz, çalışan kadının vaziyetinin en ziyade inkişaf ettiği bir memlekettir*” cevabını verse de, genç kız ona katılmaz. Genç kızın hem Derviş ile aynı fikirde olmamasının hem de lise okumak istememesinin nedeni ise, ileride yapmak istediği meslek olan diplomasıyı Türkiye koşullarında hiçbir zaman gerçekleştiremeyecek olmasıdır. Çünkü Hariciye Nazırlığı kadın memur almamaktadır. Bu açıklamayı yapan genç kıza Derviş “ (*...*) *diplomasiden başka iş yok mu? (...) sen liseyi bitirinceye kadar her şeyin yerinde sayacağını mı zannediyorsun? İlerleme yolunda hergün yeni bir hamle yapan yurdumuzda kadın bu ilerlemenin neticelerinden hissesi de elbet gittikçe çoğalacaktır*” şeklinde yanıt verir. Dolayısıyla bu noktada bu genç kızın yaşadığı hayal kırıklığı aslında işçi kadınların yaşadığı mağduriyetle benzeşmektedir.

Kadın işçi meselesini ilerleyen yıllarda tekrardan gündeme getiren Derviş, kadının da erkekle aynı işi yapmasına, aynı mesaiye bulunmasına, aynı performansı göstermesine rağmen fabrikaların ucuz diye kadınları ve çocuk yaşta genç kızları çalıştırmayı tercih ettiğini belirterek³⁶¹ kazanma isteğinin meşru bir hak olduğunu, ancak kadınların sırtından yapılanın gayrimeşru bir kazanç olduğunu ifade eder ve fabrikaların yaşama hakkını sömürerek istismarda bulunduklarını söyler.³⁶²

Kadınların yaşadığı zorlukları haberlerinde vermeye devam eden Derviş, Huriye isminde 16 yaşında bir çocuk annesi genç bir kadınla tanışır. Huriye henüz nişanlıyken, köyün en nüfuzlu kişisi tarafından kaçırılıp tecavüze uğramıştır. Nişanlısı bir daha Huriye’yi istemeyince onu Yaşar isminde başka bir adama vermişlerdir. Yaşar, Huriye’yi yaşadıkları yer olan Bolu’da başka erkeklere satmaya başlamıştır. Bu esnada Yaşar’ın kardeşi olan bir genç onu sever, ağabeyini ihbar

³⁶⁰ “Çocuklarımız Ne Halde – Genç Kıza Göre - Kızlarımız ve İş Hayatı”, *Cumhuriyet*, 3 Eylül 1935, s. 7.

³⁶¹ “Düşündüğüm Gibi – İşçi Kadın Yevmiyesi”, *Haber*, 5 Mart 1939, s. 2.

³⁶² İşçi Kadın Yevmiyesi, s. 4.

ederek birlikte İstanbul'a kaçarlar.³⁶³ Huriye Derviş'e kendisine uygun bir iş bulmak istediğini, böylelikle çocuğuna da rahat bir biçimde bakabileceğini söyler. Derviş röportajın sonunda şunlara vurgu yapar:

“Bolu gibi müterakki bir memleket köşesinde beyaz kadın ticaretie benzeyen işlere yeltenmek cüretini gösteren – tek tük de olsa – kimselerin bulunuşu ve ikincisi de hala bugüne kadar yoksul anaların evlatlarını teslim edecekleri bir teşkilatın mevcut olmamasıdır. (...) Türk yoksul anaları namına bir Türk münevver kadını sıfatıyla burada açıkça söylüyorum. Çocuklarımıza yurt istiyoruz. Bakım evi istiyoruz. Onları büyütmek, yaşatmak, mesut etmek ve içinde bulundukları cemiyete faydalı birer unsur yapmak istiyoruz!”³⁶⁴

3.4. Bir Ahlak Tartışması Üzerine

Derviş, İsmail Kemal Elbir isimli bir avukatın bir gazetede “Zinada Mizanın İnfazından Feragat Makbul Müdür?” isimli yazısı üzerinden ahlaken kadınları belli bir önyargı ve kategori içerisinde değerlendiren yaklaşımı üzerine, bir röportaj düzenler. İsmail Kemal Elbir, mahkeme koridorunda zina suçuyla yargılanan bir kadının kız kardeşiyle arasında geçen bir konuşmayı nakleder. Elbir daha sonra bir gazetede bu konuşmayı anlatan bir yazı kaleme alır. Bu yazıda zina yapan kadının kız kardeşinin şu sözlerine yer verir.

“(...) Zavallı erkekler bilmezsiniz ki kadın aldattığı zaman çok kere aldattığının sebebini bilmez. Bunun niçini yoktur. Çünkü kadın sebepsiz aldatır. Sadakatsizlikte müsbet sebepler aramak mânasızdır. Kadın sizin tahayyül ettiğiniz gibi değil, kendi yaratıldığı gibidir. O sadık olmıyarak doğar”³⁶⁵

Derviş'in eleştirisi Elbir'in yazısında kız kardeşin sarf ettiği sözleri aynen alıntılanmasına yöneliktir. Elbir'in yukarıda sorduğu soruya net bir cevap vermeyi tercih etmemesi ve bunları zikreden kadının sözlerine yönelik herhangi bir tenkitte bulunmayışı, Derviş'i, bu düşüncelere sahip olanın esasında Elbir'in kendisi olduğu düşüncesine sevk eder. Bu iddiayı “*eksik ve sakat*” bulduğunu söyleyen Derviş,

³⁶³ Suat Derviş'in gazetecilik faaliyetleri esnasında gördüğü olayların onun romancılık yanını beslediği yönündeki ifadesinden hareketle Huriye kadının yaşadıklarının Derviş'in 1945 yılında yayımladığı Fosforlu Cevriye romanındaki Çopur Güllü karakterine ilham verdiği söylenebilir. Çopur Güllü köyde 15 yaşındayken dağa kaldırılmış sonra köy hovardalarının eğlencesi haline gelmiş bir kadındır. Çopur Güllü kendisine âşık olan genç bir delikanlıyla birlikte İstanbul'a gelmiş, bir süre sonra delikanlı yoksulluktan hayatını kaybetmiştir. Bunun üzerine Güllü karnındaki çocuğu doğuramaz cami avlusuna bırakır, bu esnada polise yakalanır ve tutuklanır.

³⁶⁴ “Yoksul Anaların Çocuklarına Bakımevi İstiyoruz”, *Tan*, 4 Mart 1937, s. 7.

³⁶⁵ “Kadın Kocasına İhanet Etmesi Mukadder Olarak Doğarmış”, *Son Posta*, 6 Temmuz 1938, s. 7.

soruyu kadın doktorlara ve muharrirlere yöneltir. Bu röportaj kadınların geleneklerden, yerleşik değer yargılarından ve toplumsal cinsiyetten ötürü nasıl baskılandıklarını görmek açısından da önemlidir:

“Kadın yaradılıştaki sadakatsizlik etmesi mukadder olarak mı doğar? Bünyesi uzviyeti sapasağlam bir kadın izdivaç hayatında da manen ve maddeten tatmin edilmiş olursa gene bu insiyaklarının, sevkitaibülerinin ilcaat ile ihanete sürüklenir mi? sadakatsizlik sebepsiz midir?.. Yoksa kocasına ihanet eden bir kadının bu ihanetinde bir takım âmiller var mıdır?”³⁶⁶

Derviş’in bu sorusuna cevap veren Doktor Pakize İzzettin’e göre kadının doğasında ihanet ya da sadakatsizlik yoktur. Ruhen ve beden en herhangi bir rahatsızlığı olmayan, seven ve sevilen bir kadının bir erkeğe, eşine ihanet etmesinin ihtimali olamayacağını söyleyen Doktor İzzettin, eşini sevmeyen kadınların bile aile ve çocuk sevgisiyle hareket ederek ihanet edemeyeceğini söyleyerek bir kadının eşine ihanet etmesinin gerekçesini aile hayatındaki bir eksiklikten kaynaklı olabileceğini ya da hastalık kaynaklı olabileceğini iddia eder. Doktor İzzettin’in kadının *doğası* olarak görmek ve göstermek isteği şey, aslında toplumsal normlar ve kültür tarafından *şekillendirilmiş* ölçütlerdir. Dolayısıyla ataerkil sisteme yaslanan bir tanımlama ve değerlendirme biçimidir.

Bayan Nadire Sadi ise bir kadının kocasına ihanetinde belli sebeplerin etkili olduğunun varlığından bahsederek, bu sebepleri menfaat kaygısıyla yapılmış evliliklerin altındaki kültür ve görüş farklılıklarıyla birlikte akıl ve sinir hastalıklarıyla ilişkilendirir. Ona göre, bir toplumda akli ve asabi hastalıklardan en muzdarip olan zümre kadınlardır. Derviş bunun nedenine yönelik soru sorduğunda Bayan Sadi şu şekilde yanıtlar:

“Çünkü cemiyet kadından şunu talep eder: Evleneceği güne kadar yıpranmamasını. Kadın fizyolojisi sağlam olarak izdivaç hayatına girer. Halbuki erkek öyle mi? Erkeklerin cinsî hayatına cemiyet hiç karışmaz, müsamaha gösterir ve onlara azamî serbesti verir. Bunun için erkekler ekseriya izdivaç hayatına yıpranmış olarak gelirler. Ve sağlam, sıhhatli bir kadınla evlendikleri zaman aralarında cinsî bir anlaşma olmaz. Bunun neticesi olarak kadında asabî hastalıklar başlar ve bu deliliğe kadar gider. Yahud ihanet baş gösterir. (...) Yaş müsavatsızlığı da kadını ihanete sevk edebilir. Bizde yaşlı adamlar dahi genç kızlarla evlenmeği isterler. Elli yaşındaki bir adam meselâ yirmi yaşında bir kız alırsa o adam elli beş yaşında iken

³⁶⁶Kadın Kocasına..., s. 7.

yirmi beşinde bulunan karısı onu aldatabilir. (...) Yoksa hiçbir zaman, hiç bir ilim ve hiç bir fen kadının bünyesinin kendisini ihanete sevkettiğini ve sadakatsiz olarak yaratılmış olduğunu kabul etmez.”(...) Erkekler için de aynı şeyi düşünürüm. Erkekler de muhakkak ihanet ederler diye yaradılışları öyledir denilemez. (...) Erkekleri ihanete daha kolaylıkla sevkeden şey cemiyetin onlara bu hususta gösterdiği müsamahadır. Eğer erkeğe de kadına olduğu gibi küçük yaşından itibaren bu şeyin fena olduğu öğretilse, telkin edilse o da pek güzel tek kadınla yaşayabilir. Bu doğrudan doğruya ahlâki bir meseledir ve muhitin telkinile meydana gelir.”³⁶⁷

Görülüyor ki toplumsal normlar kadının ihanet etmesi meselesini erkeğin ihanet etmesi ile aynı şekilde değerlendirmemektedir. Erkeğin ihaneti, Bayan Sadi'nin de dediği gibi, herhangi bir gündem oluşturmayıp doğal karşılanırken kadının ihaneti ahlaki anlamda toplumda aynı tepkiyi doğurmamaktadır. Üstelik toplumsal ahlakın kadına evleneceği güne kadar kendini korumasına dair dayattığı müdahaleci anlayış, erkeğin kendi cinselliği üzerindeki özgürlüğü kadını fiziken ve ruhen hastalıklı bir mizaca doğru sevk etmektedir. Bayan Sadi bu anlamda toplumun ikiyüzlü anlayışını reddeder ve eleştirir. Sadakatsizliği hem erkek hem de kadın açısından tartışıp meseleyi İsmail Kemal Elbir'in ele aldığı gibi cinsiyetçi bir yaklaşımla değil, cinsler arası eşitliğe dayanan bir yaklaşımla değerlendirir.

Suat Derviş, bir sonraki röportajında aynı soruyu Şükûfe Nihal ve Nezihe Muhiddin'e yöneltir. Şükûfe Nihal şöyle der:

“Sadakatsizliğin kadının yaradılışında olduğunda iddia edenleri haklı bulmadım. Hiyanet, sadakatsizlik; erkekte de, kadında da bazı sebeplere bağlıdır. Başlıcası terbiye, telâkki, muhitin müsaadesi meselesi... Eskilerin dedikleri gibi; muhitimiz, erkeğin cinsî ahlâksızlığını, karısına karşı sadakatsizliğini: “Erkektir, elinin kiridir, yıkar, temizlenir!” gibi bir müsamaha ile karşılamasaydı, kocalar sıkılmadan, ve hiçbir vicdan azabı duymadan çok defa pek kıymetli ve temiz karılarını aldatmaya kalkmazlardı...”³⁶⁸

Nihal, kadınların yaradılışları gereği sadakatsizliğe meyilli oldukları görüşüne karşı çıktığı gibi erkeklerin de doğaları gereği ihanet etmeye eğilimli olduğu anlayışını kabul etmemekle birlikte, toplumun tek taraflı ahlak anlayışını, erkeklerin sadakatsizliklerini meşru kılan tavrını da erkeklerin ihanetlerinin sebebi

³⁶⁷A.r., s. 7.

³⁶⁸ “Kadın Kocasına İhanet Etmesi Mukadder Olarak Doğarmış”, *Son Posta*, 8 Temmuz 1938, s. 7.

olarak görür: Ona göre sadakatsizlik yaradılış gereği olmayıp bir “*terbiye ve itiyad*” meselesidir.

Nezihe Muhiddin ise kadının sadık yaradılışlı olduğunu, hatta eşini sevmediği zamanlarda bile çocuk sahibi olmak gibi bağlayıcı nedenlerden dolayı sadakatsizlik edemeyeceğini, böyle bir olasılığın ancak eşini sevmeyen bir kadının ya da erkeğin yapabileceği bir şey olduğunu söyler. “*Bu [sadakatsizlik] yalnız kadınlar için değil, erkekler için de böyledir. Bana öyle geliyor ki erkek te kalbinin eşini aldatamaz. Yalnız her kadında biraz hafiflik vardır. Fazla iltifata, fazla lükse meyyaldir. Karşısında daima şefkat, muhabbet, güzel şeyler görmek ister. Bütün bunlardan mahrum etmek bir kadını ihanet yoluna sevk etmektedir.*” diyerek³⁶⁹ seven ve sevilen kadının ihanet edemeyeceğini söyler. Nezihe Muhiddin sadakatsizlik mevzusunda her ne kadar kadınla erkeği bir noktada eşitlese de “*her kadında biraz hafiflik vardır*” ya da “*daima şefkat, muhabbet, güzel şeyler görmek ister*” şeklindeki şerh koyan anlayışı, onun kadını erkeğin yanında edilgen bir konuma yerleştirdiğini, verili cinsiyet rolleriyle değerlendirdiğini de göstermektedir.³⁷⁰ Deniz Kandiyoti tarihsel süreç içerisinde Türkiye’deki kadınların bütün kazanımlarına rağmen “*cinsellik konusundaki çifte standart*” ve “*kadınların rolünün tanımlanması*” gibi konularda herhangi bir siyasal eylem geliştiremeyip feminist bilince ulaşamadıklarını, dolayısıyla Türkiye’deki kadınların “*kurtulmuş*” fakat “*özgürleşememiş*” kadınlar olduğunu söylemektedir.³⁷¹ Bu bağlamda Derviş’in bu röportajı cinsellik, toplumsal roller ve toplumsal ahlak noktasında kadının kadına bakışını göstermesi ve düşüncelerinin bir ifade ortamı bulması açısından önemlidir.

3.5. İstanbul’un En Şık Kadını Kim?

³⁶⁹ A.r., s. 7.

³⁷⁰ Bu noktada Yaprak Zihnioğlu’nun Nezihe Muhiddin ile ilgili değerlendirmelerine de bakmak gerekmektedir: “*Bir kadın hakları savunucusu olarak Nezihe Muhiddin, cinsiyetçi söylemin kadının doğasında olduğunu ileri sürdüğü edilginlik, besleyicilik, bakıcılık, kırılanlık, zayıflık, çocuksuluk, yetersizlik gibi nitelikleri kadınlara yakıştırmadığı gibi, bu özellikleri kadınlar üzerinde çağlar boyunca süren baskıların yarattığını vurguladı.*”, Yaprak Zihnioğlu, *Kadınsız İnkılap, Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği*, Metis Yayınları, İstanbul, 2003, s.100.

³⁷¹ Deniz Kandiyoti, *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar-Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*, Metis Yayınları, İstanbul, 2013, s. 78.

Suat Derviş 1937 yılında *Son Posta* gazetesi adına kadınlarla modaya dair bir röportaj düzenler. “İstanbul’un en şık kadını kim?” adlı röportajı Türkiye’nin ileri gelen kadınlarıyla gerçekleştirir. Derviş, röportajlar boyunca kadınlara şu soruları yöneltir: “*Tam manasile şık olmak için bir kadın günün kaç saatini giyinmeğe hasretmeli? –İyi giyinmek isteyen kadına altı ayda ne kadar para lâzım? – İstanbul tarzilerinden yerli mallarla şık giyinmek kabil mi? – Bu senenin modası güzel mi? – Güzel giyinmek isteyen kadın tuvaletinin en fazla neresine dikkat etmeli?*”³⁷² Derviş’in ilk röportajını gerçekleştirdiği kişi “*Hariciye Bakanlığı’ndan Bay Kadri Rizan’ın eşi Bayan Necile Kadri’dir*”. Bayan Necile Kadri Derviş’in röportaj gerçekleştirdiği diğer kadınlar gibi yerli malı kumaşlarla çok şık giyinmenin mümkün olabileceğini belirtmektedir. Derviş’in yönelttiği sorulardan biri de iyi giyinmenin zengin olmakla bir ilgisi olup olmadığı yönündedir. Bayan Necile Kadri az parayla da şık giyinilebileceğini ifade ederken, iyi giyinmek için altı ayda en az kaç para harcanması gerekir sorusuna en az dört yüz lira yanıtını vermektedir. İstanbul kadınlarını çok şık bulduğunu ancak fazla süslendiklerini ifade eden Bayan Kadri’nin bu cevabına başka bir kadın bunun alelade kadınların tuvaletlerini gösterecekleri alanların eksikliğinden kaynaklandığını söylemektedir.³⁷³ Suat Derviş diğer röportajını “*Ressam İhab Hulusi’nin eşi Bayan İhab Hulusi*” ile gerçekleştirmektedir. Röportaj boyunca Derviş’in, mülakatı gerçekleştirdiği kişinin ismini kullanmaktan ziyade Bayan İhab Hulusi şeklinde bir kullanımı tercih ettiği görülmektedir. Bayan İhab Hulusi yerli kumaşları ile son moda giyinmenin ve şık olmanın mümkün olabileceğini söylerken, iyi giyinmekle paranın bir ilgisi olmadığını iddia etmektedir. Elegant olmak için bir kadına altı ayda iki yüz, iki yüz elli lira paranın yetebileceğini söyleyen Bayan Hulusi, İstanbul kadınlarının sade ve yerinde giyinmeyi bilmediklerini ifade etmektedir.³⁷⁴ Bayan Nimet Vahit’in yer aldığı röportajda yerli kumaş giyinmek hususundaki soruya Bayan Vahit yerli mallarını çok beğendiğini ifade etse de çok pahalı bulduğunu da eklemektedir. Kadınların elegans olabilmeleri için altı ayda asgari iki yüz liraya ihtiyaç

³⁷² “İstanbul’un En Şık Kadını kim?”, *Son Posta*, 2 Ekim 1937, s. 9.

³⁷³ A.r., s. 9.

³⁷⁴ “İstanbul’un En Şık Kadını Kim?”, *Son Posta*, 3 Ekim 1937, s. 9, 11.

bulunduğunu söylerken zarif giyinmekle zengin olmak arasında bir ilişkinin olmadığını aktarmaktadır.³⁷⁵

Suat Derviş bir diğer röportajına “*Avcılık Cemiyeti başkanı ve değerli hekimlerimizden Bay Atıf Potungil’in eşi olan*” Bayan Nezihe ile devam eder. Bayan Nezihe de yerli mallı kullanarak şık giyinmenin mümkün olacağını ifade etmektedir. Diğer kadınlar gibi çok zarif olmak için çok paralı olmaya ihtiyaç olmadığını ekleyen Nezihe Hanım altı ayda asgari beş yüz lirayla orta halli bir kadının zarif olabileceğini söyleyerek diğer kadınlardan daha yüksek bir meblağ belirtmiştir.³⁷⁶ Bu röportajlar içerisinde herhangi bir parasal derece belirlemeyip, şık giyinmenin maddi imkânlara, kişinin tutumluluğunun derecesine ve içerisinde bulunduğu toplumsal ilişkilerin yarattığı zorunluluğa göre şekillendiğini dolayısıyla bu anlamda bir sınırlandırma yapılamayacağını söyleyen kişi Ressam Bayan Melek’tir.³⁷⁷ Sanatçı Bedia Ferdi de Bayan Melek gibi parasal bir değer söylemekten kaçınmıştır.³⁷⁸

“*Üstad İzzet Melihin kızı ve çok kıymetli dostum Fikret Âdilin hayat arkadaşı olan Bayan Remide*” ile röportajlarına devam eden Suat Derviş yerli terziler sorusuna aynı cevabı alır. Bayan Remide güzel ve şık giyimli olabilmek için bir kadının altı ayda en az üç yüz lira para harcaması gerektiğini söyleyerek İstanbul kadınlarını şık bulmadığını abartılı ve süslü olduklarını ekler.³⁷⁹

Derviş’in bu röportajının gerek mevzusu, gerek sorduğu sorular gerekse de muhatapları ilk bakışta kısmen apolitik görünse de cevaplar arasındaki benzerliklerin ve vurgu yapılan noktaların işaret ettiği ortak değer yargıları, bu röportaj serisini siyasal ve sosyal anlamda önemli hale getirmektedir. Öncelikle röportajda yer alan kadınların büyük bir kısmının nitelikleri, meslekleri ya da kişisel başarılarından ziyade eşlerinden ya da ailevi durumlarından kaynaklanmasıdır. Büyük bir kısmı bilinen/tanılan erkeklerin eşleri ya da kızlarıdır ki bu şekilde de sunulmuşlardır. Bir diğer husus ise üst tabakadan gelen bu kadınların modayla ilgili söylemlerinin

³⁷⁵ “İstanbul’un En Şık Kadını Kim?”, *Son Posta*, 5 Ekim 1937, s. 9.

³⁷⁶ “İstanbul’un En Şık Kadını Kim?”, *Son Posta*, 7 Ekim 1937, s. 7.

³⁷⁷ “İstanbul’un En Şık Kadını Kim?”, *Son Posta*, 9 Ekim 1937, s. 10.

³⁷⁸ “İstanbul’un En Şık Kadını Kim?”, *Son Posta*, 16 Ekim 1937, s. 7, 8.

³⁷⁹ “İstanbul’un En Şık Kadını Kim?”, *Son Posta*, 12 Ekim 1937, s. 7.

dönemin moda anlayışını da yansıtıyor olmasıdır. Buna göre şapka, eldiven, çorap ve çanta gibi aksesuarlar bu kadınlar tarafından şık olmanın tamamlayıcıları olarak görülmektedir. Yerli kumaşlar konusunda bütün katılımcıların olumlu yargılarda bulunmasını dönemin ekonomik koşulları üzerinden de değerlendirmek gerekmektedir. Dünya Ekonomik Bunalımı'nın Türkiye'yi de olumsuz bir biçimde etkilediği 1930'lar boyunca yerli ürünlere yönelmeye teşvik eden kampanyalardan anlaşılabilir. Devletçi ekonomi politikalarının bir uzantısı olarak kurulan Sümerbank'ın özellikle dokuma sanayisine yönelik yatırım ve üretim faaliyetlerini düzenlemesi,³⁸⁰ hem üretim hem de tüketim boyutuyla giyim-kuşam meselesinin büyük bir ekonomik pazar olduğunu ve bu pazarın devlet vatandaş işbirliğiyle işletilmeye çalışıldığını gösterir. Zira burada hem vatandaşların yerli ürünlere yönelik talebi hem de devletin bu talebe yönelik arzı görülebilmektedir. Öte yandan röportajlar boyunca çoğu katılımcının “sadeliği” şık ve güzel giyinme noktasında bir kıstas olarak sunmaları da yine dönemin ekonomik koşulları göz önüne alındığında bir tasarruf yöntemi olarak yorumlanabilir. Gazetelerin önemli bir iletişim aracı olduğu bu süreçte üst tabakadan gelen aslında modernleşmenin görsel anlamda temsilcisi olan bu kadınların modaya dair söylemleri, diğer kadınlara da nasıl giyinecekleri noktasında rol model olmaktadır.

3.6. Annelik

Suat Derviş'in annelik mefhumuna bakışı *Haber* gazetesindeki yazılarında görülebilmektedir. Bu yazılar üzerinden Derviş'in annelik olgusunu “geleneksel-kutsal” bağlamından alarak sosyo-ekonomik bir bağlama yerleştirdiği ve reel koşullar içerisinde anlamaya çalışarak “anneliği” bir anlamda sekülerize ettiği düşünülebilir.

³⁸⁰Serkan Türk, “Cumhuriyet Döneminde Sümerbank'ın Ülke Sanayileşmesindeki Rolü (1930 – 1960), Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Teorisi ve Tarihi Bilim Dalı, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, 2017, s. 44, 45.

*Ankete katılan kadınların şık olmak için asgari kaç paraya ihtiyaç vardır sorusuna cevaben bir karşılaştırma için Bkz: 1937 yılında sanayi işçilerinin aldıkları günlük, aylık, yıllık yevmiye miktarlarına dair bir karşılaştırma için İsmail Durak Ataay, “Türkiye’de Elli Yıllık Maaş ve Ücret Uygulaması”, *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, Cilt:3, S:1, İstanbul, 1974, s. 440.

Kadıköy vapurunda, vapurun tuvaletinde sarılı halde terk edilmiş bir bebek üzerinden annelik ve gayrimeşru çocuk meselesini ele aldığı bir yazısında bir kadın olarak anneyi suçlu bulmakla beraber, öncelikle onu bu suçu işlemeye iten nedenlerin tartışılması gerektiğini söyler. Çocuklarına mevcut ekonomik koşullarından dolayı bakamayan annelerin çocuklarının sorumluluğunu Darülaceze kurumunun üstlenmesi gerektiğini söyleyen Derviş, böylelikle hem annenin suç işlemekten hem de çocuğun ölümden kurtulabileceği kanaatindedir. Bu suçun aslında annenin değil cemiyetin bir suçu olduğunun altını çizerek³⁸¹

Derviş topluma dair eleştirilerde bulunduğu bir diğer yazısını, yoksul bir annenin çocuğunu karakola bırakmasıyla yargılanması hadisesi sonucunda kaleme alır. Kadın ifadesinde *“Sokağa değil, devleti ve himayeyi temsil eden polis karakoluna”* bıraktığını söylemiştir. Hapse düştüğü takdirde karnını doyurabileceğini düşünmüştür. Bu olayı “medeni” İstanbul’a yakıştıramayacağını söyleyen Derviş, annelere ve çocuklara yardım konusunun teşkilatlanması ve toplumun *“cemiyet bilinciyle”* hareket etmesi gerektiğini söyler.³⁸² Burada Derviş’in arzu ettiği toplumsal yapının demokratik ve bilinçli yurttaşlardan oluşan, bireylerin kamu yararına örgütlenmeler yarattığı bir toplum modeli olduğu görülebilir.

Derviş’in bir başka gazete yazısı, çocuğuyla birlikte Karamürsel’den İstanbul’a yola çıkan bir kadının çocuğunu yol üzerinde bırakarak terk etmesi nedeniyle yargılanmasıyla ilgilidir. Kadın yaptığı şeyden ötürü kendi anne ve babasını suçlamaktadır; çünkü bu kadının anne ve babası, kızlarını evlenmek istediği bekâr bir adama vermek yerine onu beş çocuklu ihtiyar bir adamın metresi olarak yaşamaya mecbur etmişlerdir. Derviş bunun üzerine şunları söyler:

“Milli kurtuluş inkılâbımız kadınlara siyasi hak ve erkeklerle müsavat temin etmiş olmakla kadınlığın kurtuluş sahasında muhakkak ki garp memleketlerinde eşine pek rastlanamaz bir yükseklik göstermiştir. (...) Cumhuriyet kanunlariyle tesbit edilmiş olmasına rağmen bu müsavat ve hürriyet prensiplerinden henüz tam manasiyle birleşemediği bazı içtimaî müesseselerimiz maalesef hâlâ mevcuttur. Aile sistemimiz bunların başında gelir! (...) Aile içinde hâkimiyet iktisadî sebepler dolayısıyla mutlak olarak erkeğin elindedir ve ailede kadının mevkii kanunların ona vermek istediği mevkiden çok daha aşağıdır. Köylerimizde kadınlar, günlük ev işlerinden başka bilfiil tarlada çalışma suretiyle müstahsil bir unsur vaziyetindedirler. Fakat

³⁸¹ “Düşündüğüm Gibi – Çocuğunu Terkeden Anneler”, *Haber*, 20 Şubat 1939, s. 2.

*Suat Derviş Bayan İhab Hülûsi ya da İhab Hülûsi şeklinde iki farklı yazım kullanmaktadır.

³⁸² “Düşündüğüm Gibi – Kimsesiz ve İşsiz Annelere Yardım Edelim”, *Haber*, 7 Ekim 1939, s. 2.

emeklerinin mahsulü kendilerine ait değildir; daha kızken babaları, evli iken de kocaları için çalışırlar. Köylü kadınlarımızın ailedeki bu vaziyetini esarete benzetmekle her halde hata etmiş olmayız. Böyle bir ailede kadın evleninceye kadar bir esir, evleneceği, daha doğrusu evlendirileceği zaman da kendisinden maddi menfaat temini gözetilen bir mal muamelesi görür. Bu şekil bir evlenme alelâde bir alış veriştten hiç de farklı değildir.(...)onun içindir, biz, maznun kadını öz evlâdına karşı irtikâp ettiği insanlığa yakışmaz cinayetinden dolayı şiddetle takbih ederken, bu fiilin esas saik ve müsebbibi olan şartları, öz evlatlarını satılık bir mata telakki eden ana ve babaların onu hem de metres olarak beş çocuklu ve ihtiyar adamların kolları arasına attırabilen bu zihniyeti kafataslarından söküp atamayan ana ve babaları suçlu görüyoruz.”³⁸³

Derviş, Cumhuriyet devrimlerinin kadını pek çok alanda erkekle eşitlese de, kanunların çok da uzanamadığı alanlarda –kapalı aile hayatları ve kırsal yerlerde- kadının konumunun devrimlerin ona sağladığından çok daha aşağı bir vaziyette, “köle, mal” statüsünde olduğunu ifade etmektedir. Sosyal ve ekonomik şartların insanları iyi ya da kötü, suçlu ya da suçsuz hale getirebilecek kadar önemli olduğunu söyleyen Derviş, burada da kadını suçlamak gibi kolaycı bir anlayışı tercih etmek yerine feodal ve bağınaz zihniyeti suçlar.

Bir gazetecinin çocuk düşürme meselesini çirkin bir olay olarak ele alan ve Derviş’in ifadesiyle kürtaj yapan ve yaptıranlara karşı cephe aldırان yazısı üzerine, Derviş şöyle der:

“mali vaziyeti çocuk yetiştirmeğe elverişli bir ailede sıhhatli evlât dünyaya getirmeğe müsait olan bir kadının sırf vücut güzelliğinden kaybetmemek için veyahut tembellik ederek, çocuk yetiştirmek zahmet ve gairesine katlanmamak kaygusile çocuk düşürmesi kendi egoizmine cemiyeti feda etmesi demektir. Hele birkaç lira kazanmak için bayağı bir hırsla kürtaj yapan doktor da bir caniden başka bir şey değildir. (...) bu gibilere karşı mücadele hepimiz için içtimaî bir vaziyettir. (...) fakat bu işin yalnız bir tarafıdır. (...) bugün kendilerini fakrî zaruretin öldürücü tesirlerinden kurtaramayan aileler de vardır ki, içinde bulundukları sefalet yüzünden bu ailenin kadınları çocuk yapmamak azabına katlanmak mecburiyetindedir. Onlar fenni kürtajı ne bilirler, ne de vaziyetleri böyle pahalı bir çareye başvurmağa müsaittir. Kocakarı ilaçlarla, akıllarına bin bir çeşit zararlı ve tehlikeli usullerle çocuğu kaybetmeğe çabalarlar ve ekseriya da bu yüzden kendileri de ölürler. (...)”³⁸⁴bu şekilde kendi isteğiyle değil de içtimai zaruretlerle bin bir korku ve azap içinde çocuğunu feda mecburiyetinde kalan bu zavallı kadınlarla, sadece kendi egoizmini, bayağı kaprisini tatmin maksadile bu

³⁸³ “Düşündüğüm Gibi – Aile ve Kadın”, *Haber*, 3 Ekim 1940, s. 3.

³⁸⁴ “Düşündüğüm Gibi – Mühim Bir Nüfus Davası!”, *Haber*, 26 Ekim 1940, s. 3.

cinayeti irtikâp eden mütereddi kadınlar arasında muhakkak ki bir fark gözetmek icap der.”³⁸⁵

Kürtaj hususu, daha doğrusu kadınların kürtaj yapma hakkına sahip olması, ikinci dalga feminist mücadele hareketinin ilgilendiği konulardan biridir.³⁸⁶ Kürtaj konusunda “doğru” bir feminist bakış açısının var olmadığını belirten Ramazanoğlu bu hakkın toplumlara, sınıflara, ırklara ve koşullara göre kadınlara bir seçenek olarak reddetme ya da kabul etme noktasında tanınması gerektiğini söylemektedir. Böyle bir önerme geliştirmesinin sebebi; az gelişmiş toplumlarda anneliğin kadınların çalışmamasına sebep olması, bu çalışmamanın da kadını erkeğe bağımlı hale getirmesi, dolayısıyla kadının bağımsızlığının zedelenerek hayat kalitesinin düşmesidir.³⁸⁷ Derviş’in kadınların kürtaj olmalarına dair bakışında ise milli-ahlaki bir ölçü ve demografik kaygılar olmakla birlikte, başka bir kıstas görülmektedir. Derviş buna sınıfsal bir ayrım üzerinden bakar: Burjuva kadınları ve yoksul kadınlar. Derviş’e göre yoksul kadınlar mevcut koşullarından ötürü kürtaj olma konusunda haklı gerekçelere sahipken burjuva kadınların kürtaj olmaları “egoistçe” bir şeydir. Burada, Beynelmilel Kadın Kongresi’nde kadınlara istemedikleri takdirde kürtaj olma hakkını tanıyan Estonya’yı feminizmin tamamlanmış bir örneği olarak sunan³⁸⁸ Derviş’in daha önceki düşünceleriyle çeliştiği görülmektedir. Zira Derviş bu değerlendirmesinde, doğum ve kürtaj meselesini toplumsal bir bağlama oturtarak sınıf meselesi ekseninde ele alıp toplumun ihtiyaçlarını ve yararını bireylerin tercihinden önde tutmaktadır.³⁸⁹ Erken Cumhuriyet döneminde 1936 yılında Türk Ceza Kanun’unda yapılan bir değişiklikle “*çocuk düşürme ve düşürtme*” suçları “*ırklığı tümlüğü ve sağlığı aleyhine cürümler*” başlığı altında değiştirilmiş, kürtaj yalnızca tıbbi gereklilikte uygun görülmüştür. Dolayısıyla kürtajın suç olarak sayılmasının gerekçesi “milli kaygılarla” çizilmiştir. Bu yaklaşım annelik olgusunu

³⁸⁵A.r., s. 4.

³⁸⁶ Caroline Ramazanoğlu, *Feminizm ve Ezilmenin Çelişkileri*, Pencere Yayınları, İstanbul, 1998, s. 208.

³⁸⁷Ramazanoğlu, *Feminizm ve...*, s. 211, 212.

³⁸⁸ Bkz: s.77, 278.dipnot.

³⁸⁹ Derviş ilerleyen yıllarda bir yazısında beş çocuk annesi bir kadının küçük yaşta olan çocuklarına bakmak için çalışmak yerine dilencilik yaparken yakalanıp yargılanması meselesini ele alır. Ona göre beş çocuk annesi bir kadının avuç açması bir toplum için yüz kızartıcı bir olaydır diyerek şu sözleri sarf eder. “*Zengin bayanlarımızın içinde yüzde kaç memlekete bu sayıda evlâd yetiştiriyor? Beş Türk yavrusunun anasının eli sadaka için açılmağa değil, öpülmeğe lâyık bir eldir*”, “Düşündüğüm Gibi – Beş Türk Yavrusunun Anası Yaşamak İçin Avuç Açıyormuş”, *Haber*, 9 Nisan 1939, s. 2.

ulusal bir utkunun parçası olarak siyasallaştıran doğum ve nüfus artışını hedefleyen merkezi politikayla iç içedir.³⁹⁰ Burjuva güzellik algısına karşı görüş bildiren Derviş – nüfus artışını desteklediği bilinmekle beraber - yoksul kadınların sosyo-ekonomik koşullarından dolayı kürtaj olmayı düşünmelerini haklı bulması ise onu devletin kürtaj karşıtı söylemlerinden ayırmaktadır.

3.7. Savaş ve Kadın

Suat Derviş'in aktif gazetecilik yaptığı dönem, İkinci Dünya Savaşı ile sonuçlanacak totaliter bir yükselişin küresel bir hal aldığı, savaşın ve yıkımın tüm dünyada hüküm sürmeye başladığı bir dönemdir. Derviş, İspanya İç Savaşı, İkinci Dünya Savaşı öncesi ve süresince ilhak girişimlerine, işgallere ve savaşa karşı bir tutum geliştirmiş, bu savaş karşıtı düşüncelerini yazıları aracılığıyla ifade etmiştir. Derviş'in olası bir savaş durumunda kadının alacağı vaziyete dair fikirleri de bir biçimde onun feminist düşünce içindeki yerini anlayabilmek açısından önemlidir.

Birinci Dünya Savaşı'nın yaşandığı süreçte ve Milli Mücadele döneminde erkeklerin cephelere sevk edilmesiyle kadınların geleneksel statüsü değişmiş, savaş bir anlamda kadınları hem cephede hem de cephe gerisinde çalışmaya iterek kadını toplumda daha aktif hale getirmiştir. Dolayısıyla kadının mağdur, savunmasız ve korunması gereken bir varlık olduğu yönündeki ataerkil söylemin savaşla beraber tahribata uğradığı, onun yerine koşulların dayattığı bir eşitliğin yerleştiği söylenebilir. Bu durum, erken Cumhuriyetin belli bir mücadelenin ardından kadınlara tanıdığı hukuki ve siyasi haklarla tekrardan biçimlenecektir. Dolayısıyla modern anlamda Türk kadın kimliğinin gelişiminin savaş koşullarında gerçekleştiği düşünülebilir.

Derviş, 1937 yılında İspanya İç Savaşı üzerinden harbin yıkıcılığına dair düşüncelerini kadın özelinde şu şekilde ifade eder:

³⁹⁰ Hazal Atay, “Beden Tartışmaları: Geç Osmanlı Dönemi’nden Türkiye’ye Kürtaj ve Feminizm”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce – Feminizm*, Ed: Feryal Sayılıgil – Nacide Berber, C: 10, İletişim, İstanbul, 2020, s. 424.

*“Kadının en büyük vasfı analıktır. Kadın hayatı dünyaya getirir. Hakiki fonksiyonu analık olan kadının hayatı imha edecek afetlere karşı sonsuz bir ikrah duyusu kadar tabiî hiçbir şey olamaz.”*³⁹¹

Ataerkil toplumlarda savaş zamanında kadına biçilen görevin sınırlı oluşu, kadının doğası gereği barış yanlısı olarak kodlanması³⁹² feminizmin bugün de tartışmaya devam ettiği bir konudur. Burada ise kadının esas görevini “analık” olarak tayin eden Derviş’in, analık mefhumunu salt bir üreme makinesi olmakla ve aile kurumu sınırları içerisinde tanımlanmış bir vazife ile değil, doğurganlık, üretkenlik ve yaşama dair yenilikler yaratabilme iradesi olarak telakki ettiği düşünülebilir. Zira analık, “*hayatı imha edecek afetlere karşı*” sınırsız bir tiksintiyi de ihtiva etmeli ve –aynı anlama gelmek üzere– yıkıcılığa karşı yapıcılığı, savaşa karşı barışı savunmalıdır. Dolayısıyla Derviş’in, analığı bir sosyal kurum olarak değil, doğurganlığı, üretkenliği, yapıcılığı imgeleyen bir metafor olarak düşündüğü söylenebilir. Derviş, yazının devamında kadının “*silâha karşı olan tabiî ve sonsuz nefretine rağmen*” harp tehlikesiyle mücadele ederken gerekirse silaha da sarılacağını ifade etmektedir. Kurtuluş Savaşı sürecinde sırtında mermi taşıyarak mücadele eden kahraman Türk kadını örneğini verir ve Kurtuluş Savaşı kahramanları imgesinden güç alır. Suat Derviş Küba kadınlarının kendi ülkelerinde düzenlenecek “Sulh ve Hürriyet” konferansına tüm dünya kadınlarını davet etmesi üzerine *Haber* gazetesinde bir yazı kaleme alır. Burada da, İspanya İç Savaşı üzerine yazdıklarını destekleyecek nitelikte görüş bildirir:

*“(…) totaliter devletlerin hudutları içinde dahi bulunsun, hiçbir kadın beşeriyetin en büyük felâketi olan harbi istiyemez. En büyük vasfı analık olan kadına tabiat, kendini değil, hayat verdiği insan yavrusunu korumağı ilk insiyak olarak vermemiş midir? Ve bunun için de onun kalbi bitmez, tükenmez şefkatlerin kaynağı değil midir? Hele modern harbin vahşetin vahşeti, rezaletin rezaleti olan nümunelerini gördükten sonra (...)ve Türkiye için milli istiklal mevzu bahis olduğu vakit, Türk kadını sulhün değil, harbin taraftarı olmakta biraz tereddüt etmiyecek, istiklal harbinde yaptığı gibi hareket ederek bu savaşta erkeğin yanında yer alacaktır.”*³⁹³

Yukarıdaki ifadelerinin dışında, bu yargıya karşı muhalefeti 1939 yılında Cafer Seno’nun yazdığı bir yazıya yaptığı eleştiride de görülebilmektedir. Cafer

³⁹¹“Düşündüğüm Gibi”, *Son Posta*, 27 Temmuz 1936, s. 3.

³⁹² Aktaran: Prof. Dr. Bahar Taner, Zeynep Gökalp, “Kadın ve Savaş: Sosyal Boyutta Bir Analiz”, *İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*, 2019, S.1, s. 17.

³⁹³ “Düşündüğüm Gibi – Kadınları Sulhun Muhafazasına Davet”, *Haber*, 26 Temmuz 1939, s. 3.

Seno, savaştan dolayı erkeklerden boş kalan yerleri kadınların “(...) hiçbir ölçü tanımayarak, hatta fizyolojik kabiliyetleriyle mütenasib olmıyan en çetin işlere bile girmekten” çekinmediklerini söylemektedir.³⁹⁴ Seno, sözlerine kadınların hayata atılmasının savaşların doğurduğu mecburiyetlerden ileri geldiğini, ancak normal zamanlarda kadınların çalışmalarının topluma bir fayda sağlamayacağını, aksine bu durumun “(...) esas vazifesi olan analığı ve aileyi ihmal et[mesine]” sebep olduğunu iddia eder. Seno’ya göre “erkek müstahsil, kadın müstehlik mevkiindedir.” Bu konumlandırmanın da ilksel insanların zamanından beri süregelen bir durum olduğunu eklemektedir. Cafer Seno’nun kadınla ilgili düşünceleri yalnızca çalışma hayatı ile sınırlı değildir. Ona göre:

“Yuvayı kuran erkektir. Aile mes’uliyetini kabul ve bu imkânı bulan erkek, istediği zaman münasib bulduğu kadına teklif yapmakta serbest olduğu halde, kadın nekadard zengin olursa olsun bu serbestiye malik değildir. O, ancak bir erkekten gelecek teklifi beklemeğe mecburdur.”

Seno, kadınların iş bularak çalışmalarının erkeklerin açıkta kalmasına sebep olacağını, dolayısıyla iş bulamayan erkeğin aile kurmasına engel oluşturacağını söylemektedir. Bu durum ona göre toplumun menfaatlerine aykırıdır. “Kadın içeride, erkek dışarıda çalışarak hayat yürüyecektir.” Kadınların esas işleri “insan yapmak” tır diyen Seno, sözlerine şunları da eklemektedir:

“(...) Bekâr kadınlar, kocamış kızlar cemiyet karşısında vazifelerini yapamamaktan mütevellid bir utanma hissile kendilerinde bir küçüklük duyarlar. Bu da aile teşkil etmenin, kadınların en hakikî işleri olduğunu gösteren bir insiyak hareketidir.”

Suat Derviş Cafer Seno’nun sözleriyle topluma faşizm düşüncesinin aşılarmaya çalışıldığını ifade ederek bu sözlerin temelinde bir menfaatin var olduğunu söyler:

“(...)Türk inkılâbı, Türk Cumhuriyeti, tarihi bir zarurettir. (...)Faşizm yıkılan bir binayı tutmak için ümitsiz bir gayrettir. Türk inkılâbı ileri bir harekettir. Faşizm düpedüz irticadır. (...)Türkiye içinde bir kadın meselesi yoktur. Türk kadını ne bir Bay Cafer Senoyu dinler, ne de dünyanın bilmem neresinde oturan bazı liderlerin sözüne kulak asar. Büyüklüğünün en mühim tefahür hissesini, kadına bugünkü haklarını vermiş olmaktan alan, Kemalizm, Türk kadınının uğrunda öleceği, uğrunda ölmeğe yemin ettiği bir inançtır.(...) Türkiye’de en yersiz propaganda, irtica propagandasıdır. Kemalizmin mürakebesi; hele Kemalizmin yabancı ve

³⁹⁴Cafer Seno, “Cemiyet Tetkikleri-Çalışan Kadın ve Aile”, Cumhuriyet, 26 Nisan 1939, s. 3.

bünyemize aykırı gözlükler altında görülüp mürakabesi bu memlekette yapılamaz.(...) Türk kadınına; Atatürk yerini göstermiş, haklarını öğretmiştir. İki üç muğalâta ile bir Bay Cafer Seno çıkıp Atatürkün verdiği geri alabileceğini vehmetmesin.(...) ”³⁹⁵

Derviş’in kadın ile erkek arasındaki eşitliğe yaslanan düşünceleri savaş meselesi üzerinden de takip edebilmek mümkün. Derviş, Türk milleti için barışın en önde gelen bir husus olduğunu söyleyerek şu düşüncelerini dile getirir:

“Fakat yarın milli istiklâli tehlikeye sokacak herhangi bir hâdisе karşısında milli istiklâl tiryakisi olan milletimizin harbin bütün felâket ve dehşetini istihkar edeceğinden hiçbir kimse şüphe edemez.(...) istiklâl savaşında, Türk kadını en ufak bir yılgınlık, bir bezginlik göstermemiş(...)Türk kadını kocasının, babasının, oğlunun canı bahasına aldığı bu istiklâli yeniden müdafaa etmek icap ettiği gün o, kendisine düşecek vazifeyi en büyük feragat ve kahramanlığı icap ettiren bir fedakârlıkla yapacaktır.”³⁹⁶

Bu sözleriyle Derviş, kadına cephe gerisinde erkeğe yardımcı, pasif bir rol biçmekten ziyade onu erkeğin yanında cepheye, aktif bir konuma yerleştirmektedir. Ancak Derviş başka bir yazısında burada kastettiğinin dışında farklı bir düşünce belirtir. Türk kadınlarına olası bir savaş durumunda alacakları vaziyetler konusunda rehberlik etmek için kurulan Yardımsevenler Cemiyeti’nden bahsettiği bir yazısında şöyle der:

“Ve bu gösterilen vazifelerin başında kadınlığın fitrî hasletlerine en uygun gelen biri vardır ki, bu da hastabakıcılıktır. Yarın, eğer milli istiklâl tehlikeye düşecek ve bu millet silâha sarılmak mecburiyetinde kalacak olursa, bugün Yardımsevenler Cemiyetinin delâletiyle hastabakıcılık kursları görmüş olan kadınlarımız yarın yalnız cepheye giden erkeklerinin değil, belki cephe gerisinde bombardımanlara maruz kalacak şehirlerde yaralanan minimini yavrularının, ihtiyar ana ve babalarının da yaralarını saracak, onların hayatını kurtarabilecek ilk yardımı yapmak imkânına malik bulunacaktır.”³⁹⁷

Dolayısıyla Derviş, her ne kadar genel olarak kadının özgürlüğünden yana bir tavır belirlese de, bu anlamda ideolojik-teorik bir netliğe sahip değildir. Zira kadın meselesini çoğu zaman sosyo-ekonomik bir temelde değerlendirip zaman

³⁹⁵ Bkz: Suat Derviş’in ifadesiyle “(...)bugünkü iktisadi durumdan, ve içtimaî ve iktisadi münasebetlerin bu şeklinde menfettar olan bir zümrenin, demokrasi içinde mevkiini ve menfaatlerini müdafaa edemeyeceğini anladığı dakikada bu menfaatleri kaybetmemek için, açıkça diktatöراسını kurup teröre geçmesidir.”, “Düşündüğüm Gibi – Amatör Bir Sosyoloğun Bir Yazısı Münasebetile”, *Haber*, 27 Nisan 1939, s. 2

³⁹⁶ “Düşündüğüm Gibi – İstiklâl Müdafaaı Ve Kadınlarımız”, *Haber*, 24 Nisan 1941, s. 3.

³⁹⁷ “Düşündüğüm Gibi – Yalnız Hüsnü Niyet Kâfi Değildir; Vatanseverliğimizle Hüsnü Niyetimizi Teşkilâtlandırmak Lâzımdır”, *Haber*, 17 Mayıs 1941, s. 3.

zaman Kemalist düşünceye atıflarla düşüncesini geliştiren Derviş'in, bu açıklamalarda daha çok "fitrî hasletler"e vurgu yaparak geleneksel düşünce eksenine yerleştiği görülebilmektedir. Erken Cumhuriyet döneminde Kemalizm ve feminizm kavramlarının birbirlerinin eş değeri olarak kullanıldığını ifade eden Ayşe Saktanber, "devlet feminizmi" diye tanımlanabilecek bir kadın-erkek eşitliğinin inşa edildiğini ve Türk kadınına biçilen rolün temel sorunlardan ziyade gelenekçiliğe karşı modernleşmeyi temel alan bir tutuma evrildiğini ifade eder. Bu tutumu da kadın hakları açısından muhafazakâr bir tutum olarak yorumlar.³⁹⁸ Günümüzde toplumsal cinsiyet üzerine çalışan pek çok aydının Türkiye'de kadının modernleşmesini "devlet feminizmi" çerçevesinde bir söyleme yerleştirdikleri görülmektedir. Şirin Tekeli pek çok Avrupa ülkesinde olduğu gibi Türkiye'nin de "devlet feminizmini" deneyimlemiş bir toplum olduğunu söylemektedir. Erken Cumhuriyet döneminin kadın modernleşmesinin devlet eliyle tepeden inme bir biçimde verildiğini ve bu durumun kadınlar üzerinde olumlu olduğu kadar olumsuz sonuçlarının da olduğunu ifade etmektedir. Bu olumsuzluklardan biri de Tekeli'ye göre kadınların kendi mücadelelerinde geri plana itilerek, edilgenleştirilmeleri yönündedir.³⁹⁹ Tekeli, başka bir çalışmasında şöyle bir saptamada bulunur: Savaş döneminde Türkiye'de kadının toplumsal konumunun değişmesiyle birlikte kadın bilincinde yaşanan değişim savaş sonrasında devam etmemiştir. Bu durumun nedenini de İslamiyet'in Türk toplumundaki kemikleşmiş yapısında arar. Dolayısıyla lâiklik doğrultusunda yapılan birtakım inkılâplar ve Medeni Kanun, - kadın erkek eşitliğini tam olarak sağlamasa da – din unsurunu kadının toplumsal hayata dâhil olma noktasında ortadan kaldırması bakımından önemli bir adımdır. Tekeli, kadınlara tanınan seçme ve seçilme hakkının yerelden genele doğru (belediye seçimleri ve milletvekili seçimleri) ve zaman aralıklı bir biçimde uygulanmasıyla ilgili de bir tartışma yürütür. Bu tartışma bu hakların niçin aynı anda verilmediği sorusu üzerinden ilerler.⁴⁰⁰ Ona göre, bu Türkiye'de gerçekleşen "demokratikleşme

³⁹⁸ Ayşe Saktanber, "Kemalist Kadın Hakları Söylemi", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce – 2 / Kemalizm*, Ed: Ahmet İnsel, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s. 328-329.

³⁹⁹ Doç. Dr. Şirin Tekeli, "*Devlet – Kadın – Siyaset*", TÜSES, İstanbul, 1991, s. 76.

⁴⁰⁰ Şirin Tekeli, *Kadınlar ve Siyasal - Toplumsal Hayat*, Birikim Yayınları, İstanbul, 1982, s. 206 – 213.

projesinin bir parçası”⁴⁰¹, “*demokratik toplumlar cephesine katılmanın*” bir sonucudur.⁴⁰² Tekeli’nin meclise giren tek parti dönemi ve sonrasında kadın milletvekillerine yönelttiği “*kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanınmasının asıl nedeni neydi?*” sorusuna aldığı cevaplarda bu noktada değer kazanmaktadır. Tek parti dönemi kadın milletvekillerinin çoğunluğu bu kazanımı Atatürk’e atfederken, 1950 ve sonrasındaki kadın vekillerin toplumsal koşullar gereği yanıtını verdiğini aktarmaktadır.⁴⁰³ Bu durumu kuşak farklılığının bir sonucu olarak yorumlayan Yeşim Arat, Nermin Abadan Unat gibi Kemalist bir kadın aydın örneği ile Kemalist bir aileden gelerek Kemalizm’i de eleştiren bir aydın olan Şirin Tekeli örneğini karşılaştırır. Nermin Abadan Unat, geldiği noktayı Cumhuriyet’in kazanımlarına borçlu olan bir aydındır. Dolayısıyla bulunduğu yere ulaşabilmek için Cumhuriyet’in modernlik projesinin olanaklarına yaslanmak zorundayken, Şirin Tekeli’nin yetiştiği ortam ve süreç halihazırda bu olanakların yerleşik hale geldiği bir dönemin sonucudur. Arat da tıpkı Tekeli gibi Cumhuriyet’in kadın sorununa getirdiği çözümün Cumhuriyet’in modernleşme projesinin bir basamağı olarak değerlendirir.⁴⁰⁴ Arat’ın makalesinden anlaşıldığı kadarıyla cinsiyet farklılıkları yerine “sınıfsız, imtiyazsız, kaynaşmış bir kitleyiz” de olduğu gibi, ortak amaçlarda birleşmiş ve ulusun iyiliği için mücadele eden milliyetçi ve cinsiyetsiz kadınlar Cumhuriyet’in yaratmaya çalıştığı ideal kadınlardır. Ancak hem kamusal alanda kadınlar erkeklerle tam anlamıyla eşitlenmemiş, özel alanda ise kadın ailedeki geleneksel pozisyonunu sürdürmeye devam etmiştir. Dolayısıyla Cumhuriyet bir kadın sorununu tanımaktansa, aslında kadını din ve gelenekselliğin karşısında bir yerde modernleşme projesine dâhil etmiştir. Bu noktada Nermin Abadan Unat Cumhuriyet’in kadın özelindeki modernleşme programına yönelik bu eleştirilere şöyle bir açıklama getirmektedir: Mustafa Kemal Atatürk’ün modernleşmeyi gerçekleştirmesinin önünde ataerkliliğin kaynağını oluşturan din ve gelenek gibi değiştirilmesi güç dinamikler vardı. Medeni Kanun gibi dini hükümlerin karşısına, Türkiye’nin toplumsal dokusuna uygun Batı menşei reformlar yerleştirildi.

⁴⁰¹Tekeli, *Kadınlar ve...*, s. 213.

⁴⁰²A.g.e., s. 216.

⁴⁰³A.g.e., s.218.

⁴⁰⁴ Şirin Tekeli, “Türkiye’de Modernleşme Projesi ve Kadınlar”, *Türkiye’de Modernleşme ve Ulusal Kimlik*, Ed: Sibel Bozdoğan, Reşat Kasaba, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2010, s. 82 – 92.

Akabinde kadınlar, toplumsal, kamusal ve siyasal alana “*erkeklerin desteğiyle*” dâhil oldular. Unat, Şirin Tekeli ve Deniz Kandiyoti gibi feministleri de kadın modernleşmesini “*tepeden inme*ci”, “*kadının bireysel mücadelesini sınırlayan*” şeklindeki eleştirilerine de şu şekilde yanıt vermektedir. Ona göre, Mustafa Kemal Atatürk modernleşme ve batılılaşmaya dair reformları gerçekleştirmemiş olsaydı, o dönemin sosyo-ekonomik yapısı kadınların taleplerini karşılayacak bir düzeyde olmayabilirdi. Unat’a göre dönemin kadın dernekleri, dolayısıyla Sivil Toplum Kuruluşları güçlenemezdi. Çünkü STK’lar demokratik toplumların bir ürünüdür ve erken Cumhuriyet döneminin eğitim düzeyi düşünüldüğünde “devlet feminizmi” olmadan kadın özgürleşmesinin gerçekleşmesi dönemin koşulları göz önüne alındığında muhtemel görünmemektedir. Üstelik Unat’a göre, sanayileşmenin ve kentleşmenin gerçekleşmediği, dolayısıyla kolektif bilinci yaratacak orta sınıf kadınlarının var olmadığı bir dönem olduğu göz önüne alındığında “devlet feminizmini” eleştirmek objektif bir tutum değildir.⁴⁰⁵ Dolayısıyla Unat “devlet feminizmini” “gerçek feminizmin” gelişmesi önünde bir engel olarak değil, kadın özgürlüğünün ve feminist düşüncenin gelişmesinde koşulların dayattığı zorunlu bir merhale olarak açıklamaktadır. Bu bağlamda erken Cumhuriyet’in aydın kadınlarından biri olan Suat Derviş’e bakıldığında ki kendisi Cafer Seno’ya karşı yazdığı yazıda ilk defa Kemalizm kavramını kullanmaktadır. Derviş’in tutumu – Cafer Seno’nun İslamcı çizgide bir yazar olduğu ve kadını Türk İnkılabı’nın tanımladığı konum dışında değerlendirdiği göz önünde bulundurulursa– hem de savaş halinde kadına biçtiği rol düşünüldüğünde, Derviş’in devletin tanımladığı ideal kadın kimliğinin sınırları içerisinde bir kadın düşüncesi geliştirdiği görülebilir.⁴⁰⁶ Dolayısıyla Seno’nun Türk İnkılabı’nın lâik niteliğine ve eşitlikçi söylemine karşıt bir tavır içerisinde bulunması, Derviş’i de tek parti dönemindeki kadın vekiller ya da Nermin Abadan Unat gibi Kemalizm’e borçlu hale getirmiştir. Tuncay Birkan, Erken Cumhuriyet döneminde solcu olarak tanımlanan pek çok

⁴⁰⁵Nermin Abadan Unat ayrıca Şirin Tekeli’nin Cumhuriyet’in kadın modernleşmesinin “demokratikleşme projesi” olduğu yönündeki yargısını kanıtlanabilir nitelikte bulmamaktadır. Nermin Abadan Unat, “Söylemden Protestoya: Türkiye’de Kadın Hareketinin Dönüşümü”, *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, Haz: Ayşe Berkay Hacımırzaoğlu, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 328-330.

⁴⁰⁶Derviş’in annelik ve doğum konusunda geliştirdiği düşüncelerini de bu bağlamda değerlendirebilmek mümkün.

aydının Atatürk'e derin bir saygı beslediklerini ve onu eleştirmekten kaçınarak bu eleştiriyi daha ziyade bürokrasinin ileri gelenlerine yönelttiklerini ve “*Atatürk'ü korumaya yönelik*” bir düşünsel eğilim içerisinde bulunduklarını söylemektedir. Birkan bu süreçte gericiliğin en büyük tehlike olarak görüldüğünü de belirtir.⁴⁰⁷ Birkan'a göre Atatürk'ün ölümü bu solcu aydınları samimiyetle üzmüş ve onları Atatürk'ü öven yazılar yazmaya sevk etmiştir. Buna örnek olarak da Derviş'in 1938 yılında bir dergideki yazısını verir.⁴⁰⁸

*“(...) Atatürk inkılâbına kadar, Kanun karşısında evinde ve hayat mücadelesinde bir esirden başka hiçbir şey olmıyan Türk kadını; eğer, bugün memleketinde, evinde ve hayat mücadelesinde, erkeğine müsavî hakları bulunan bir vatandaş ise; bunu yalnız ve yalnız Atatürk'ün kurtarıcılığına medyundur.”*⁴⁰⁹

Derviş, yazının devamında Batı medeniyetleriyle Türk kadınına mukayese ederek Mustafa Kemal Atatürk'ün inkılâpçı karakterine methiyelerde bulunur.⁴¹⁰ Özellikle Almanya'da kadının içinde bulunduğu durumun vehâmetinin altını çizen Derviş, Fransa gibi bir memlekette bile kadınların seçme ve seçilme hakkına hala sahip olmadıklarını vurgular.⁴¹¹ Derviş yazısını şu cümlelerle sonlandırır:

“Türk kadını başka kadınların asırlar süren mücadelelerle kazandığı bu büyük Şeften bir hediye gibi almıştır. Bu hediyeyi en büyük bir hazine gibi kıskançlıkla hasislikle saklıyacak bunlardan en ufağına bile el sürdürmeyecek, onları muhafaza

⁴⁰⁷ Tuncay Birkan, *Dünya ile Devlet Arasında Türk Muharriri 1930 -1960*, Metis Yayınları, İstanbul, 2019, s. 160.

⁴⁰⁸ Birkan ayrıca bugünkü “sol liberal” bakış açısının Suat Derviş ve kuşağını “ideolojik naiflik” veya siyasal körlükle itham etmesini de eleştirir. Birkan, *Dünya ile Devlet...*, s. 160.

⁴⁰⁹ “Dünya Feminizminin Lideri Öldü”, *Fotomagazin*, 1 Birinci kanun, S: 8, s. 23.

⁴¹⁰ Suat Derviş'in Mustafa Kemal Atatürk'ü minnetle ele aldığı pek çok yazıları mevcuttur. Bkz: “*Şu iyi bilinmelidir ki bu memlekette her şey Büyük Kurtarıcımız Atatürk'ün çizdiği yol üzerinde ve onun prensipleri içinde devam edecektir.*”, “*Düşündüğüm Gibi – Tek Kalp ve Tek Baş Olan Millet*”, *Haber*, 30 Ocak 1939, s. 2., “*Atatürk bizim için mukaddestir. Çünkü Atatürk Türk inkılâbının fişkirdiği kaynağı, Türk milletinin, Türk toprağına bağlılığını, Türk istiklâline karşı olan aşkını Türkün, eskiye, geriliğe, esarete nefretini, Türkün muasır ve medeni bir seviyeye ulaşmak cehdini temsil eden milli bir semboldür. Atatürk bizim milli gururumuzdur. Atatürk bizim için bütünlüğüne ve kudretine ilişmez (...) ve dil uzatılmaz milli vahdetimizin bağıdır.*”, “*Düşündüğüm Gibi –Türk Milleti Münasebetsizliğin Her Türüsünden İkraş Duyar*”, *Haber*, 6 Nisan 1939, s. 2. “*(...) Türk milletinin istiklâl mefhumuna bağlılığının şuur ve azmini temsil eden Mustafa Kemal Paşa'nın Samsuna ayak basışı dünya emperyalizminin karşısında dikilen ilk milli irade idi.*”, “*Düşündüğüm Gibi – 19 Mayısın Yirminci Yıldönümünde*”, *Haber*, 20 Mayıs 1939, s. 3., Atatürk'ün birinci yıldönümü dolayısıyla bir yazı kaleme alan Derviş'e göre Atatürk sadece bir kahraman değildir. bir kahramandır. Derviş Atatürk'ü sadece kahraman olarak tanımlamak ve kahraman olarak göstermeye çalışmanın bir hata olacağını söyler. Çünkü Derviş kahraman kavramının masallara ait bir kavram olduğunu söyleyerek Atatürk için şu ifadeleri kullanır: “*Türk tarihinin en büyük, en güzel, en parlak hakikatlerinden biridir*”, “*Düşündüğüm Gibi – Atatürk*”, *Haber*, 10 Kasım 1939, s. 4.

⁴¹¹ “Dünya Feminizminin Lideri Öldü”, s. 25, 26.

etmek için icabederse can verecektir. Atatürk öldüğü zaman onun eserlerine son nefesine kadar bekçilik edecek böyle bir kadınlık yaratmış bulunuyor.”⁴¹²

Bu noktada şöyle bir değerlendirmede bulunulabilir. Tıpkı Nermin Abadan Unat gibi Türk inkılâbına ve Mustafa Kemal Atatürk’e sadakat ve minnetle bağlı olduğu anlaşılan Derviş’in, hem Türk basınında hem Türk Edebiyatı’nda bugün bile hak ettiği yerin verilmemiş olması ironik görünmektedir. Mustafa Kemal Atatürk’ün reformları bir başlangıç olarak kadının özgürleşmesine yönelik belli altyapıları sağlasa da, Derviş’in unutulmuşu da bir yanıla Türkiye’de kadın özgürlüğü ve cinsiyet eşitliği meselesinin çözilememesinin bir sonucu olarak yorumlanabilir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SUAT DERVİŞ’İN SİYASAL DÜŞÜNCELERİ

Derviş’in siyasal düşünceleri Sosyalizm’e yakın bir çizgidedir. Ancak genel kanının aksine Derviş’i kesin bir biçimde sosyalist ve Marksist olarak tanımlamanın onunla ilgili geniş çerçeveli bir çalışma yapıldığı takdirde mümkün olup olmayacağı görülecektir. Her ne kadar birçok yazısı dolaylı da olsa siyasi bir muhteva taşıyor olsa da bu bölümdeki yazıları doğrudan siyasal meseleleri içeren yazılardır.

4.1. 1936 Modeli Gençler ve Zavallı Peyami Safa

1936 yılında Derviş, ülke içerisinde de bir münakaşanın, daha doğrusu bir hakaretin muhatabı olmuştur. Kemal Tahir 1936 yılında “Namık Kemal İçin Diyorlar ki” isimli bir anket yapar ve bu anketi yayınlar. Anketin yayınlanmasının ardından tartışmaların çıkması ve Peyami Safa’nın Türk Talebe Birliği’nde konuşma

⁴¹² “Dünya Feminizminin Lideri Öldü”, s. 26.

yapması sonucu Kemal Tahir, Suat Derviş ve Ahmet Cevat *1936 Modeli Gençler ve Zavallı Peyami Safa* isimli broşür kitapla kendilerini savunurlar.⁴¹³

Milli Türk Talebe Birliği'nin yayınladığı bir kitapta kendisine yöneltilen “*Sen kadınsın sen daha erkekleşmedin. Biz saçı uzun, akli kısa kadınların erkekleşmeden evvel büyük davalara karışmayacaklarını onların akılsız olduklarını biliriz*” minvalinde hakaretlere karşı kendisini “*Ben kadını, ben kadın olmaktan utanmıyorum. Eğer tabiat beni erkek de yaratmış olsaydı, ondan da utanmazdım. Benim için gaye erkek veya kadın olmak değil; evvela (insan) olmaktır*” diyerek cevap verir. Bu noktada Derviş'in bu “eleştiriler”e yönelik cevabında daha dikkat çekici olan iki husus vardır: Birincisi, milliyetçi-muhafazakâr değerlere yaslanarak geliştirmeye çalıştıkları eleştirilere karşı, Derviş babasının yurt dışında ölümüne sahip çıkılmamasını hatırlatarak esas ulusal gururun bu gibi durumlarda sınanması gerektiğine vurgu yapar ve kendisine saldıranların ulusal onurlarını ve millî değerlerini sorgular. “*Millet!... Vatan!... Ülkü!...*” diyerek yola çıkanların tek yaptığının “*palavra*” olduğunu da ilave ederek ellerindeki önemli bir ideolojik silah olan “millîlik”i –tabir caizse – ellerinden çekip alır. İkincisi husus ise, benzer bir şekilde bir teşhir etme yöntemidir. Kendisine saldıran bu “*mürteci*”lerin yakalarına taktıkları Namık Kemal kokartını tartışma konusu yapar ve “*istibdat devrinde meşrutiyeti özlemiş*” bir kahraman olan Namık Kemal'in resmini göğsünde taşıyanların bir tür istibdat savunuculuğu yapmalarıyla alay eder. Böylelikle kendisine saldıranların hem çelişkilerini hem de cehaletlerini teşhir etmiş olur. Cevabını bu iki önemli açıklama üzerine kuran Derviş, aynı metinde “*Türkiye İstanbul Üniversitesinde otuz sene ders vermiş Profesör İsmail Derviş'in kızı*” olarak değil, “*Muharrir Suad Derviş*” olarak konuştuğunu vurgulayan Derviş, kendisinin muharrir unvanına kimsenin ilişemeyeceğini söyler ve devam eder:

“*Bunu [“muharrir” unvanını] kimse bana babasının kesesinden rüşvet, iane, sadaka veya taltif makamında vermedi. On altı yaşından beri tam on altı sene çalışarak*

⁴¹³ Dr. Nuran Özlük, “Kemal Tahir'in Türk ve Dünya Edebiyatına Bakışı”, *International Journal of Social Science*, Volume:5, Issue:1, 2012, s. 303, 326.

onu kazandım. Hem de nasıl çalışarak. O unvan benim yegâne servetim, biricik iftiharım ve ekmeğimdir.”⁴¹⁴

4.2. Montrö Mektupları

İkinci Dünya Savaşı öncesi değişen dünya konjonktürü Lozan Antlaşması ile karara bağlanan Boğazlar konusunu tekrardan gündeme getirmiştir. İtalya ve Almanya’da oluşan totaliter rejimlerin yarattığı uluslararası tehdidin sonucunda Türkiye Devleti “*koşullar değiştiği takdirde*” anlamına gelen “*Rebus Sic Stantibus*” uluslararası hukuk ilkesi gereğince Lozan Boğazlar Sözleşmesi’ne taraf olan devletlere bir nota göndererek⁴¹⁵ Boğazlar meselesini kendi lehine çevirecek olan bir sürece girdi. Bu süreçte, Suat Derviş 1936 yılında *Son Posta* gazetesini Boğazlar Konferansı’nda temsil etmek için İsviçre’ye gider. Bu konferansa katılan gazeteciler arasında tek kadın gazeteci Suat Derviş’tir.⁴¹⁶ Derviş, ilk yazısında Boğazlar Konferansı’nın Truva savaşının resmedildiği bir salonda yapılmasını bir ironi olarak görür. Truva’nın hikâyesini anlattıktan sonra şöyle bir benzetme yapar:

“Fakat şükürler olsun ki elma bu defa cahil bir çobanın elinde değil... Elma dünyanın en büyük diplomatlarından biri olan Dış Bakanımız Tevfik Rüştü Arasta bulunuyor. Dış Bakanımızın karşısında da esatirî âliheler değil anlaşmak için azamî hüsnü niyeti olan makul diplomatlar var... Ve biz eminiz ki dünyanın selâmeti namına hiç biri bu elmayı istemek hafifliğinde bulunmayacaklardır.”⁴¹⁷

Burada Derviş siyasal bir olayı edebi imgelerle tasvir etmektedir. Bu ifadelerdeki imgeler Osmanlı Devleti’nin son yüzyılında Avrupalı devletler karşısındaki konumu ve de Avrupalı devletlerin Osmanlı Devleti üzerindeki tahakkümleri dikkate alınarak düşünülebilir. Nitekim Derviş’in Cumhuriyet’e olan inancı sözlerinden de anlaşılabilir.

⁴¹⁴ Suat Derviş, “Namık Kemal’i Bir Tarafa Bırakalım İktidarınız Varsa İlmi Münakaşaya Geçiniz!”, *1936 Modeli Gençler ve Zavallı Peyami Safa*, Kemal Tahir, Suat Derviş, Ahmet Cevad, Selâmet Basımevi, İstanbul, 1936, s. 20-25.

⁴¹⁵ Kudret Özersay, “Montreux Boğazlar Sözleşmesi”, *Türk Dış Politikası – Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular Belgeler Yorumlar*, Ed: Baskın Oran, C:1, s. 371, 372.

⁴¹⁶ BAHANUR GARAN, “Seyahat Notları Çerçevesinde Suat Derviş’in Yurt Dışı İzlenimleri”, *Yıldızları Seyreden Kadın - Suat Derviş Edebiyatı*, Haz: Günseli Sönmez İşçi, İthaki, İstanbul, 2015, s. 257.

⁴¹⁷ “Montrö Palâs Salonlarında – Montrö’ye Dünyanın En Yakışıklı Diplomatını Görmeğe Gelmişim”, *Son Posta*, 29 Haziran 1936, s. 7.

*Adı geçen gazetecinin ismi Saint- Brice olarak da yazılmaktadır.

İlerideki yazılarından birinde bir Fransız gazetecinin Boğazlar konusunun bir Akdeniz meselesi olduğunu ve ancak İtalya'nın müzakerelere katılmasıyla halledilebileceğini söylemesi üzerine Derviş, Pol Bonkur'a (Fransa'nın Milletler Cemiyeti Daimi Üyesi) İtalya basınında İtalya'nın konferansa katılmayacağına dair haberlerin dolaştığını ve bununla ilgili yorumlarının ne olduğu sorusunu yöneltir. Kendisi İtalya'nın birtakım sorunlar çıkaracağını şahsen düşündüğünü, İtalya'nın konferansa katılması durumunda pek çok şeyin tekrardan başlaması gerekeceğini ifade eder. Derviş bu yanıtı cevaben *"Baştan başlarız ekselans (...) Yalnız istediğimiz neticeye varalım (...)"* sözlerini sarf eder. Bu noktada Derviş, Türkiye ile ilgili olumsuz haberler yapan Fransız gazeteci Saint Briçe* ile karşılaştığında da aralarında şöyle bir diyalog geçiyor:

- *"(...) Ben Türkleri pek severim... En büyük bir Türk dostuyum.*
- *Madem ki böyle söylüyorsunuz, size inanırım. Fakat isterdim ki bize karşı hissettiğiniz sevgi yazılarınızda da biraz daha bariz görünse idi.*
- *(...) Sizi çok sevdiğim için bence kabahat olan bir hareket yaptığınız zaman da sizi tenkit ederim.*
- *Evet. Dibağ sevdiği deriyi taştan taş çalarmış. Keşke bizi daha az sevseniz de biraz saha çok tanısanız."*⁴¹⁸

Derviş'in Fransız gazeteciyle diyalogundaki iğneleyici üslubu şu şekilde yorumlamak mümkün görünmektedir. Suat Derviş her ne kadar iktidara, siyasi ve ekonomik anlamda iktidarda gördüğü yanlışlara muhalif olsa da dışarıdan yapılan eleştirilere karşı da ulusal bir refleksle davranmaktadır.

Suat Derviş, her ne kadar Montrö'ye siyasi gözlemci gazeteci olarak katılsa da siyasetle pek de ilgili olmadığı görünmektedir.⁴¹⁹ Siyasi münakaşaların ve konferansın başarılı olup olmayacağına dair tartışmalardan ve gerilimlerden kendini uzakta tutmayı tercih eder.⁴²⁰ Bunun yerine İsviçre'yi, insanlarını, doğasını detaylı bir biçimde tasvir etmeye çalışır.⁴²¹

⁴¹⁸ "İtalyan Hükûmeti Boğazlar Konferansına Gelecek Mi?", *Son Posta*, 1 Temmuz 1936, s. 11

⁴¹⁹ "Montrö'den Mektupları – Ne Tarafa Baksak İhtiyar İngiliz Kadını Görüyoruz", *Son Posta*, 13 Temmuz 1936, s. 6.

⁴²⁰ "Montrö Mektupları – Montrö Güzel, Fakat Budala Bir Kadın Gibi", *Son Posta*, 20 Temmuz 1936, s. 6.

⁴²¹ Seyahat Mektupları – İsviçre'de Halktan Teşkil Edilen Amatör Tiyatro ve Musiki Heyetleri, *Son Posta*, 24 Temmuz 1936, s. 6

4.3. Türk - Sovyet İlişkileri ve Derviş'in Sovyetler Birliği Gezisi

Türkiye Cumhuriyeti'nin Sovyetler Birliği ile olan ilişkisi değerlendirildiğinde, Milli Mücadele'den Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna kadar geçen süreçte her iki devletin de ortak politika geliştirmesinde temel belirleyiciliğin emperyalizm karşıtlığı olduğu söylenebilir. Türk- Sovyet ilişkilerinde ikinci bir dönem olarak sunulan 1923-1939 arası dönem ise zaman zaman gerilimlerin olduğu, ancak çokça işbirliğine dayalı bir dönemi kapsamaktadır. Türkiye'nin Musul konusunda uluslararası alanda Batılı devletlerden yeterli desteği görmemesi, Sovyetler Birliği'nin ise Locarno Antlaşması'nda yaşadığı dışlanmışlık hissi 1925 yılında iki ülke arasında Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması'nın imzalanmasında etkili olmuştur.⁴²² İlerleyen yıllarda imzalanan ticari antlaşmalar ve 1929 Protokolüyle iki ülke arasındaki ilişkiler gelişirken; Devletçilik ilkesi çerçevesinde hazırlanan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın teknik ve kredi desteğinin sağlanmasında da Sovyetler Birliği'nin katkıları görülmektedir.⁴²³ Dış güvenlik tehditlerinin arttığı 1930'lar boyunca Türkiye, Sovyetlerle olan dostluk ilişkisini sürdürüp, uluslararası siyasette Sovyetlerle ortak politika geliştirmekten ziyade bölgesel güvenlikler inşa edebileceği ittifakların içerisine yönelmeyi tercih etmiştir.⁴²⁴ Türk dış politikasının uzun bir dönem Sovyetler Birliği'ne yakın konumlanmasını Türkiye'nin Batı ile düzgün ilişkiler kuramamasının bir sonucu olarak değerlendirilmektedir. Nitekim devletlerarası gerilimlerin arttığı bir süreçte Türkiye'nin Boğazlar meselesine dair barışçıl girişimlerde bulunması İngiltere ile olan ilişkilerinin de yoluna girmesine, dolayısıyla dış politikada Sovyetlerin ekseninden çıkarak İngiltere'ye yakın bir politika tercih etmesine neden olmuştur.⁴²⁵ Suat Derviş'in 1937 yılında Sovyetler Birliği'ne yaptığı seyahat iki ülke arasındaki ilişkilerin dostluk ve iş birliği temeli üzerine sürdüğü bir süreçte gerçekleşmiş olsa da Türkiye'deki Komünizme karşı yerleşik mesafeli tutum hem

⁴²² Erel Tellal, "SSCB'yle İlişkiler", *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt I 1919-1980)*, Ed: Baskın Oran, İletişim, İstanbul, 2009, s. 315.

⁴²³ Oran, *Türk Dış Politikası...*, s., 316, 317, 320.

⁴²⁴ Behlül Özkan, *Türkiye'de Milli Vatanın İnşası Dâr'ul İslam'dan Türk Vatanına*, Kırmızı Kedi, İstanbul, 2019, s. 232, 233.

⁴²⁵ Prof. Dr. Fahir Armaoğlu, "20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914 – 1995", Alkım Yayınevi, İstanbul, 2004, s. 170, 178.

Derviş'in söylemini temkinli hale getirmesine hem de kısa bir süre sonra *Tan* gazetesinden ayrılmasına neden olacaktır.

Derviş'in Sovyetler gezisi *Tan* gazetesi adına 1937 yılında gerçekleşir⁴²⁶ ve 4 Haziran'dan 13 Ağustos'a kadar aralıklı olarak *Tan*'da bu geziyle ilgili yazıları yayımlanır. Bu seyahati esnasında Derviş'i Sovyetler Birliği'nde VOKS,⁴²⁷ (Sovyetler Birliği'nin fen, sanat, edebiyat ve kültür işleriyle meşgul olan uluslararası kurumunun) yetkilileri karşılayıp kendisine rehberlik ederler. Erken Cumhuriyet'in devrimleri halka anlatma ve kurumsallaşma anlamında kendisiyle belli benzerlikler gösteren bir devrim gerçekleştirmiş olan Sovyetler Birliği'ne yönelik ilgisinin iradi ve programlı bir ilgi olduğunu Işıl Çakan'ın aktarımları üzerinden görebilmek mümkün: VOKS, Sovyetler Birliği'nin Türkiye ve Doğu toplumlarıyla olan münasebetlerini düzenleyen bir kurum olarak, diplomatik ilişkilerin yanı sıra Falih Rıfkı, Yakup Kadri, Muhsin Ertuğrul gibi Cumhuriyet'in önemli aydınlarıyla da kültürel ilişkiler içerisinde bulunan bir teşkilattır.⁴²⁸ Dolayısıyla Derviş'in Sovyetlere olan bireysel ilgisi, aslında erken Cumhuriyet'in kurumsal ilgisiyle paralel yürümektedir.

4.3.1. SSCB'ye Yönelik Karşılaştırmalı Bir Bakış

Suat Derviş'in Sovyetler Birliği'ne dair düşüncelerini oluştururken orayı çoğunlukla Avrupa ülkeleri ve kendi ülkesi ile karşılaştırdığı görülmektedir. İlk seyahat yazısında Sovyet vapurunda gördüğü manzaraları aktarır. İnsanlar arası ilişkilerde toplumsal sınıf ve statülerden kaynaklı bir bürokrasinin olmadığına ve toplumsal yaşamda ve sosyal ilişkilerde herkesin birbirine eşit görüldüğüne dikkat çeker. Burada garsonlara diğer vapurlarda ifade edildiği şekliyle “*garson*” olarak hitap edilmediğini, “*tavariş*” yani “*yoldaş*” olarak çağrıldıklarını söyleyen Derviş bu garsonların servislerini yaptıktan sonra yolcuların karşısında sigara içip

⁴²⁶ Bkz: “*TAN namına Sovyet Rusya’da dolaşan muharririmiz Suat Derviş yazılarını göndermiye başlamıştır.(...)*”, “İstanbul – Moskova – Tahran Seyahat Notları - Odesa Yolunda”, *Tan*, 4 Haziran 1937, s. 7.

⁴²⁷ Vsesoiuznoe Obshchestvo Kul'turnoi Svязi a Zagrenitsei - All Union Society For Cultural Relations With Foreign Countries- Yabancı Ülkelerle Kültürel İlişkiler Birliği

⁴²⁸ Işıl Çakan, “*Konuşunuz, Konuşturunuz – Tek Parti Döneminde Propagandanın Etkin Silahı: Söz*”, Otopsi, İstanbul, 2004, s. 41-43.

dolaşabildiklerini söyler. Vapur yolculuğu süresince gördüğü bir diğer farklılığı da şu şekilde aktarır:

*“Bu vapurun hususiyetlerinden birisi de seyyahların merasimden tamamilen âzade oluşları. Meselâ masanın ta başında güzel bir kadın tombul bir bebekle beraber oturmuş. Kucağındaki bebeği mütemadiyen ellerini uzatıp çatalı, tabağı tutuyor, bağırtıyor. Elini yemeklere uzatıyor. Bir Avrupa vapurunun birinci mevki yolcuları arasında çocuğunu kucağında tutarak yemek yiyecek bir anneye pek nadir rast gelinir zannındayım.”*⁴²⁹

Suat Derviş vapur yolculuğunun sonunda ulaştığı Odesa kentine dair ilk izlenimlerini şu ifadelerle aktarır:

*“(…)İnsanlar başlarını önlerine eğik tutmuyorlar ve hâlâ bin bir korkunç hâtıranın hayalile bitkin görünmüyorlar...Bilâkis herkes burada başını dik tutarak neşeli, neşeli yürüyor. (...) Odesayı dünyanın diğer büyük şehirlerinden ayıran şey, Odesa sokaklarında son modaya uygun surette giyinmiş ince ve zarif kadınların bulunmaması, omuzları dik erkeklerin dolaşmayışındır.”*⁴³⁰

Bu sözleriyle insanların Sovyetlerdeki sistemden dolayı mutlu ve geleceğe dair umutlu olduklarını ifade etmeye çalışmaktadır. Bahanur Garan, Suat Derviş'in bu yazılarının Sovyet Rusya'yı Türk okuyucusuna tanıtmak amacıyla cesurca yazılmış “bir nevi propaganda yazıları” olarak değerlendirir.⁴³¹ Suat Derviş'in Sovyetler Birliği propagandası yaptığı tespiti doğrudur; fakat bu tespit belli bir eksikliği de ihtiva etmektedir: Derviş sosyalist sistemin veya Sovyet yönetiminin ideolojik-teorik bir savunuculuğuna girişip siyasal bir bayraktarlık yapmaktan ziyade, şahit olduklarını detaylı bir şekilde anlatarak Sovyetler Birliği'ndeki yaşamın –tabir caizse- kendi adına konuşmasına ve kendi kendini anlatmasına imkân tanımaktadır. Çoğu kere gördüklerini direkt ifade etmesi ve bir yazar-düşünür olarak araya girmemesi, bunu gösterir niteliktedir.

Derviş Moskova'ya tren yolculuğu esnasında Odesa Konservatuvarı Profesörü Stolarsky ile karşılaşır. Moskova'da gerçekleşecek çocuk müzik festivali için trende bulunan Profesör Stolarsky'e yapılan muameleden oldukça etkilendiği gözlemlenen Derviş'in Sovyetleri sanata ve sanatçıya verilen destek ve biçilen değer bakımından Avrupa ile karşılaştırarak Sovyetleri hem över hem de bariz bir hayranlık duyar:

⁴²⁹ “Odesa Yolunda” adlı röportaj, s. 7.

⁴³⁰ “İstanbul – Moskova – Tahran Seyahat Notları - Vapur Odesa Önünde”, *Tan*, 8 Haziran 1937, s. 10.

⁴³¹ Bahanur Garan. “ Suat Derviş'in Gözüyle Sovyet Rusya”, *Varlık*, Nisan 2014, S. 1279, s. 31.

“Dünyanın en büyük ve en kıymetli musikişinaslarının yetiştiği Almanyada, Vagner’in ülkesinde konservatuarda bulundum. Musikiye ve musikişinasa çok kıymet verilen Almanyada bile ben – onların muhitinde bulunduğum için söylüyorum – bir sanatkâra böyle bir hürmet gösterildiğini görmedim. Gardaki merasim ancak büyük devlet adamlarına yapılan bir şeydi.”⁴³²

Derviş Moskova’ya ulaştığında Moskova sokaklarında gördüğü insan manzaralarını aktararak burjuva gösterişçiliğinin olmadığını, öte yandan yoksulluğun da olmadığını şu cümlelerle ifade eder:

“Kaldırımlardan taşan halk içinde başka memleketlerde görmİye alışık olduğumuz gibi elegant kadınlar, çok iyi giyinmiş erkekler yok. Halk içinde yine başka memleketlerde görmİye alışık olduğumuz gibi çok fena giyinenler, üstleri başları yırtık, pırtık olanlar, ayakları çıplak bulunanlar yok.”⁴³³

Derviş Moskova’da yapımını duyduğu yeraltı trenlerini her şekilde överek büyük bir hayranlık duyar ve yine Avrupa kentleriyle mukayeseye girişir:

“Meselâ, hakikaten çok iyi olan Berlin yeraltı trenleri istasyonları bu istasyonların yanında zevksiz, çok eski ve çok iptidai sayılıyor. Esasen diğer memleketlerdeki eşlerinin fevkinde olduğunu bildikleri için Moskovahılar da bundan büyük bir gurur duyuyorlar.”⁴³⁴

4.3.2. Sovyetler Birliği’ni Tanıma, Tanıtma ve Benimsetme Noktasında Değerlendirmeler

Derviş Odesa’ya giden vapur yolculuğu esnasında havanın serinliğinden dolayı üşüdüğü için kamarottan kaloriferi açmasını ister. Ancak bu isteği vapurdaki görevli tarafından reddedilir; zira *“Orası açılınca koridor ısınacak, koridor ısınınca da herkes rahatsız olacak[tır].”* Derviş, vapur görevlisinin bu tutumundan *“umumun rahatını korumak için ferdin fedakârlık etmesi[nin] icap et[tiği]”* sonucunu çıkarır ve bu mantığı kabul ettiğini de ilave eder.⁴³⁵ Derviş’in, kendisinin isteği karşısında görevlinin reddeden tavrını yönelik bu dikkatinde, tek tek bireylerden ziyade *“umumun rahatı”*nı gaye edinen bir mantığı görülebilmektedir.

⁴³² “İstanbul – Moskova – Tahran Seyahat Notları – Rusya’da Bir Musikişinas Bir Nazırdan Daha Fazla Kıymet Görüyor”, *Tan*, 12 Haziran 1937, s.7.

⁴³³ “İstanbul – Moskova – Tahran Seyahat Notları – Moskova’da İlk Geceyi Nasıl Geçirdim?”, *Tan*, 22 Haziran 1937, s. 7.

⁴³⁴ “İstanbul – Moskova – Tahran Seyahat Notları – Sovyet Rusya’da Çocuk Meselesi ve Çocuk Müzesi, *Tan*, 25 Haziran 1937, s.7.

⁴³⁵ “İstanbul – Moskova – Tahran Seyahat Notları – Odesa Yolunda” adlı röportaj, s. 7.

Derviş'in Sovyetler Birliği'ne ulaştığı anda sarf ettiği sözlerde onun nasıl büyük bir heyecan içinde olduğunu ve Sovyetlere dair henüz kendi tecrübelerine dayanan bir bilgisi olmasa da belli bir sempatiyle oraya gittiğini şu cümlelerinde izlemek olanaklıdır.

“Nihayet Sovyet Birliği'ne geliyoruz. Dünyanın altıda beşinde bulunan iktisadî ve sosyal usulleri tamamiyle terkederek dünyaya yeni bir düzen getirmek isteyen ve dünyanın altıda birini bu isteğin tahakkukuna tecrübe sahası yapmış buluna Sovyetler Birliği'ne... Kalbimde büyük bir tecessüs var. Acaba bu ülkeyi nasıl bulacağım. Şimdiye kadar muhtelif lisanlarda onun hakkında lehte ve aleyhte o kadar çok şeyler okudum ki... Bunların hangisi doğru? Ne göreceğim ve onu gördükten sonra ne düşüneceğim? Memleketimde bana komşumuz Sovyetleri sevmeyi öğretiler. Tarihin aynı yakın devrinde talihleri birbirine çok benzemiş olan bu iki memleketin içinde bu sevgi zannediyorum ki hududun hangi tarafında olursa her vatandaşın kalbinde yerleşmiş. Onun için ben buraya görmek, anlamak, sevmek ve kendi memleketini sevdirmek isteyen bir insan olarak gidiyorum. Sovyet memleketine giren bir Türk gazeteci ile bir Avrupalı gazetecinin aynı hislerle mütehassis olması galiba kabil değil.”⁴³⁶

Derviş, Sovyetlere ulaştığında gümrük kontrolünden geçerken *“Türk pasaportunun bir 'lese pase' kadar itibarı var”* sözlerini sarf eder.⁴³⁷ Onun bu kaniya ulaşmasında Amerikalı başka bir yolcunun yanında bulunan seyahat broşürlerinin geçmesine izin verilemezken, kendi yanındaki kâğıtların alınmaması etkili olmuştur. Her ne kadar Derviş böyle bir çıkarımda bulunsada, bu durumun sebebini her iki ülkenin de birbirine tamamen farklı sistemlere sahip olması etkenini de gözden kaçırmamak gerekmektedir.

“Sovyet diyarında kadın erkek farkı gözetilmediği[ni]” söyleyen Derviş⁴³⁸ bu çıkarımı Moskova'ya yaptığı bir tren yolculuğu esnasında yolcuların karma bir düzende oturmalarından kaynaklanmaktadır. Bu tren yolculuğu esnasında trenin geçtiği ovaların hepsinin yemyeşil, işlenmiş olduğunu söyler; tarlaların arasında traktörlerin varlığından bahsederek *“Saatlerce birbirini takip eden, kovalayan ve döne döne gözlerimizden uzaklaşan toprak parçaları içinde ihmal edilmişine*

⁴³⁶ “İstanbul – Moskova – Tahran Seyahat Notları – Odesa Yolunda” adlı röportaj, s. 7.

⁴³⁷ “İstanbul – Moskova – Tahran Seyahat Notları – Vapur Odesa Önünde” adlı röportaj, s. 7.

⁴³⁸ “İstanbul – Moskova – Tahran Seyahat Notları – Rusya’da Bir Musikişinas Bir Nazırdan Daha Fazla Kıymet Görüyor” adlı röportaj, s. 7.

çalışılmamışına rast gelmedim”⁴³⁹ der. Burada zirai üretim anlamında ve üretim teknolojilerini kullanma noktasında Sovyetleri açık bir biçimde övmektedir.

Suat Derviş’in seyahati esnasında en çok zorlandığı konunun dil meselesi olduğu görülmektedir. Zira Almanca ve Fransızca’yı çok iyi bilen Derviş, Sovyetlerde konuşulan yabancı lisanın İngilizce olduğunu ifade ederek bu dili bilmediği için zaman zaman derdini anlatmakta zorlandığını belirtir.⁴⁴⁰ Derviş Moskova’ya ulaştığında şehrin ve insanların hareketlerini bir Avrupa şehrine benzettir. İlk izlenimlerini şu şekilde aktarır:

*“Ben neden onu hiç ama hiçbir zaman böyle düşünmedim. Neden Moskova denildiği zaman ben daima kubbeleri ve çan kuleleriyle sayısız kiliseler tahayyül ettim ve caddelerde kolları yenlerinin içine geçen iri sakalları göğüslerini örten, kalın çizmeli, kalın elbiseli astragan kalpaklı erkekler, başları şallarla örtülü kadınlar göreceğim zannettim. Ağır ağır yürüyen, ayakları sanki toprağın içine gömülü gibi zahmetle asım atan moassif gölgeler... Ve abus çehreler... Hayır, kısa saçlı, başları açık, kollarının altında evrak cüzdanı taşıyan bu genç ve ihtiyar kadınların, basit giyinmiş matruş ve temiz yüzlü erkeklerin hiçbirinin yüzü asık değil. Belli ki caddeleri dolduran binlerce insan içinde vaktini boş geçiren yok. Hepsi bir an evvel bir yere yetişmek için koşar gibi, uçar gibi gidiyorlar.”*⁴⁴¹

Derviş buradaki ifadeleriyle esasen toplumun genelinin Sovyetler Birliği ile ilgili kanılarını aktarmaktadır. Bu kanılar ise belli manzaralara, simgelere ve motiflere indirgenmiş bir Sovyetler imajıdır. Derviş, indirgemelerle yaratılmış bu imajın arkasında, çalışan, üreten ve mutlu insanlardan oluşan bir toplum olduğunu göstererek Sovyetler Birliğini *içeriden* görür ve göstermeye çalışır.

Derviş’in Sovyetlerdeki kadınların dış görünümlerine bilhassa dikkat kesildiği görülmektedir. Buradaki kadınları, Türkiye’deki kadınlarla da karşılaştırarak her iki ülkenin de kadınlarının yüz tuvaleti yaptıklarını söyler.⁴⁴² Bu izlenimleri aynı zamanda Sovyetlere dair kullandığı en olumsuz yargıları da içerir; zira bunların dışındaki tüm değerlendirmelerinde belli bir hayranlık hissi bariz olarak yer alır:

⁴³⁹A.r. s. 7.

⁴⁴⁰“İstanbul – Moskova – Tahran Seyahat Notları – İşte Artık Moskova’dayım”, *Tan*, 19 Haziran 1937, s. 7.

⁴⁴¹A.r., s.7.

⁴⁴² “Rusya’da Bir Musikişinas Bir Nazırdan Daha Fazla Kıymet Görüyor” adlı röportaj, s. 7.

“Kadınların hemen, hemen hepsinin yüzü pudralı, dudakları ve yanakları boyalı. Yalnız kaşlarını almış olanlar başka memleketlere nispeten az... Elbiseler 937 Avrupa modasına tamamiye uygun değil. 917 senesindenberi geçen modaların hemen hepsinden bir iz var, bu basit elbiselerde.. Güzel bir şapka göremiyorum. Bilhassa ayakkabılar, hele çoraplar hiç te iyi değil. İnce ipek çorap, zarif bir iskarpin seçemiyorum. Halkın ekseriyeti başaşik geziyor... (...)”⁴⁴³

Derviş Sovyetlere dair görmeyi istediklerinin turistik bir seyahat yerine, Sovyetlerdeki yaşama yönelik bilgi sahibi olmak olarak tanımlar. *“Beni kendi memleketimde de en fazla alâkadar eden şey çocuk ve anne meselesidir. Çocuk ve anneyi alâkadar eden bir şey görmek isterim”⁴⁴⁴* sözlerini söylediği rehberi, Derviş’i bu doğrultuda Sovyetlerde çocuk meselesiyle ilgili çalışmalar yapan kurumlara götürür. Derviş, yolculuk esnasında caddelerde bekleyen 100 -150 kişilik büyük insan kalabalıklarına rast gelir. *“Her halde ecnebî gazetelerinde sık, sık okuduğumuz gibi Moskova halkı bir parça tereyağı veya bir kilo ekmek almak için böyle saatlerce kuyruk yapmak mecburiyetinde”* şeklinde düşünerek rehberine bu kalabalığın nedenini sorar. Ancak bu kuyruğun sebebi rehber tarafından *“sabah gazetesi almak için”* olarak açıklanır. Derviş bu kadar çok sayıda insanın gazete almak için beklemelerine çok şaşırır.

Derviş çocuk meselesine dair ilk olarak Sovyetlerde anne ve çocuk müzesini ziyaret eder. Müzeye girer girmez eskiden Sovyetlerde var olan hayatın nasıl olduğuna dair resimlerle karşılaşan Derviş, bugün hala pek çok memlekette kadının benzer bir konumda olduğunu –eşinden şiddet gören, karnı burnunda çalışan, iş güvencesinin olmadığı, sigortasız ve gayrimeşru çocukların olduğu ve bunların yaşama haklarından mahrum bırakıldığı bir düzen- belirterek *“Sovyetlerde evvelâ gayrîmeşru çocuk yok. Çocuk doğunca, diğer çocuklar gibi cemiyetten ve ebeveyninden bütün hakları isteyebiliyor. Sonra işçi kadının doğumdan eski veya üç ay evvel, ve yine o kadar bir müddet sonra tam gündeliğine mezuniyet hakkı”* sözleriyle Sovyetlerdeki durumun böyle olmadığını altını çizer. Anne ve çocuk müzesi kadınlara hamileliklerinin hangi aylarında neler yapılması gerektiğini

⁴⁴³ “İstanbul – Moskova – Tahran Seyahat Notları – Moskova’da İlk Geceyi Nasıl Geçirdim?”, *Tan*, 22 Haziran 1937, s. 7.

⁴⁴⁴ “İstanbul – Moskova – Tahran Seyahat Notları – Sovyet Rusya’da Çocuk Meselesi ve Çocuk Müzesi, adlı röportaj s.7.

söyleyen yazılı ve resimli levhaların, bebeklerine nasıl bakacaklarını, besleyeceklerini ve giydireceklerini, anne adaylarının hangi egzersizleri yapmaları gerektiğini gösteren ve hatta kendilerine ve bebeklerine dikecekleri elbiselerin modelleri ve patronlarının sergilendiği bir müzedir. Okuma yazma bilmeyen annelerin bile çocuklarına hangi aylarda hangi yiyeceği vereceklerini, nasıl emzireceklerini, çocukların hangi oyuncaklarla oynaması gerektiğini anlayabilecekleri tarzda yapılmış olan bu direktifleri gördükten sonra, Derviş şu soruyu sorar:

- “Bunlar çok güzel amma, diyorum, her anne kendi yavrusuna bunları tedarik edebilir mi? Her basit eve bu oyuncaklar girebilir mi?
- Bizim memleketimizde buna hâcet yoktur, diyor, biliyorsunuz ki bizde kreşler vardır. Çocuk bahçeleri vardır. Mektepler vardır. Çalışmaya mecbur olan anneler gündüzleri çocuklarını yaşlarına göre bu müesseselere bırakırlar ve akşamları bu müesseselerden alırlar. Tecrübeli, malûmatlı çocuk bakıcıları elinde çocuklar bakılır. Akşamları anne çocuğunu eve götürdüğü zaman esasen istirahat zamanıdır.”⁴⁴⁵

Derviş’in kendi ülkesinde yaptığı röportajlarda anne ve çocuk meselesine bilhassa özen gösterdiği bilinmektedir. Özellikle Türkiye’de pek çok işçi kadının para kazanmak için çalışırken ev kazalarında ya da ihmalle çocuklarını kaybettiği örnekleri ya da çocuğunu bırakmadığı için çalışamayan, ancak çalışmaya ihtiyacı olan kadın örneklerini gazetelerde sıklıkla işleyen Derviş, kreş konusunu da bir çözüm olarak zaman zaman yazılarında önermiştir. Dolayısıyla bu hususta kendi ülkesinde gördüğü ve birçok röportajında önemle üzerinde durduğu bir toplumsal sorunun nasıl çözüleceğine dair ideal ve somut bir örnek görmüştür.

Suat Derviş büyük bir garı görmeye gider. Burası tren yolculuğu esnasında yorulan anne ve çocukların ücretsiz olarak istirahat edebilecekleri, yatılı olarak kalıp yiyecek ihtiyaçlarının karşılandığı ve doktor tarafından muayene edildikleri bir istasyondur. Derviş bu istasyonda çocukların yaptığı resimlere ve onlar tarafından çıkartılan gazetelere rast gelir. Hayretle şu soruyu sorar:

- “Bütün bu şeyler için bir ücret var mı?

⁴⁴⁵ “İstanbul – Moskova – Tahran Seyahat Notları – Sovyet Rusya’da Çocuk Meselesi ve Çocuk Müzesi, adlı röportaj s.7.

- Hayır Madam, diyor, bu nevi şeyler için ücret alınmaz. Bizim için hakikî servet çocuklarımızdır. Onlara iyi bakmak için ne kadar çalışsak, ne kadar fedakârlık etsek bize az geliyor.”⁴⁴⁶

Bubnov Çocuklara Artistik Terbiye Vermek Yurdu Teşkilatı’nın merkezine giden Derviş, burada çocuk tiyatroları, kukla ve bebek tiyatroları düzenleyen, çocukların herhangi bir sanat dalıyla ilgili yeteneklerini geliştirmelerine yardımcı olan bu müesseseye dair geniş çapta bilgi alır. Bu kurumun müdürünün Derviş’e aktardığı bilgiler şöyledir:

“Sovyetler Birliğinde 130 tane çocuklara san’at terbiyesi verecek yurt vardır. 100 çocuk tiyatrosu, 130 musiki mektebi, 22 kukla ve bebek tiyatrosu, 150 çocuk sineması, 6500 mektepte sinema, 250 çocuk radyo istasyonu, 50 güzel san’atlar stüdyosu, 25.000 mektepte konferanslar, konserler, müsamereler verimiz. (...) Bazen ecnebi pedagoglar buraya geldikleri zaman bizim için yalnız: “Teknik yapıyorlar” diyorlar. (...) Türkiye bizim en büyük dostumuzdur, Türkiye belki bizim işlerimizi, birçok başka ecnebilerden daha fazla biliyor, bizi anlamak, tanımak istiyor ve bize bir Türk geldiği zaman tenkit maksadile değil müsamaha ile ve daha baştan beğenmek arzusile geliyor. Burada müessesemizde tahminen kırka yakın kadın, erkek Türk pedagoku tetkikatta bulundu. Bizim mesaimize gayet derin alâka ve takdir gösterdi, fakat, birçok ecnebi memleketler, bizi yanlış görmek mi istiyorlar, yoksa samimiyetten anlamıyorlar mı, bizi yalnız teknik yapıyoruz zannediyorlar. Bizimle ecnebi memleketlerin birçoğu arasındaki zihniyet farkını pek iyi biliyoruz. (...)”⁴⁴⁷

Derviş’in, gözlemlerini bu sayısal verilerle detaylı bir şekilde aktarması hem meseleyi yakından incelediğini hem de büyük bir ilgi duyduğunu göstermektedir. Emperyalist sistemden bağımsız, ulusal ekonomisini inşa etme gayreti içerisindeki Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin henüz bu yıllarda kapitalist ekonomiye eklemlenmediği düşünülürse, Sovyetler tarafından Türkiye’nin ideolojik- siyasal bir müttefik olarak görülmekle beraber Avrupalı ülkelerin eleştirileri de Sovyetler Birliği tarafından haksız görünmekte ve anlaşılmadıklarını düşündürmektedir. Diğer ülkelerin Sovyetlere karşı böyle bir tutum içerisinde bulunmaları, Avrupa’nın ve Sovyetlerin ekonomik ve siyasal sistemlerinin birbirinin karşıtı olması olarak yorumlanabilir. Bu aynı zamanda İkinci Dünya Savaşı sonrası iyice belirginleşecek olan Soğuk Savaş döneminin de bir göstergesidir.

⁴⁴⁶ “İstanbul – Moskova – Tahran Seyahat Notları – Sovyet Rusya’da Küçükler İçin Büyük İşler Başarılıyor, *Tan*, 28 Haziran 1937, s. 7.

⁴⁴⁷ “İstanbul – Moskova – Tahran Seyahat Notları – Sovyet Çocuklarına Sanat Terbiyesi Nasıl Veriliyor?, *Tan*, 30 Haziran 1937, s. 7.

Suat Derviş Sovyetlerdeki sanat hayatını yakından gözlemleyebilmek için Vartangof Tiyatrosu’ndan “Büyük Gün” isimli oyun için bilet alır. 1 Mayıs Bayramı arifesinde olduğu için piyes öncesi verilen nutku Derviş de dinler. Derviş, seyircilerin içinde köylüler, işçiler ve münevverlerin bulunduğunu, hatta başka ülkelerden gelen ecnebi amele murahhaslarının da bulunduğunu aktarır:

“Seyirciler içinde uzun ipekli gece elbiseleri giyen kadınlar da basit bir şömizetle gelmiş olanlar da var. Fakat ipek elbiseli kadın şömizetli kadından daha müreffeh, daha yüksek bir sınıfın kadını temsil etmiyor. İki kadın da aynı seviyedeler. Biri o kadının şömizetli, öteki yine aynı kadının ipek elbiseli hali gibi. Kadınların hemen, hemen hepsinin yüzü boyalı. Hepsi süslenmiye ve güzel olmağa gayret etmişler. Fakat içlerinde 1937 Avrupa modasına uygun olarak giyinmiş tek kadın yok. Böyle bir kadın görülürse dinleyince onun bir ecnebi lisani konuştuğunu işitiyoruz. Galeride ilk sırada ve locada oturan insanların arasında ne bir giyiniş farkı ne de tavır ve hareket farkı var. Sovyetlerde sınıf kalmadı sözünün bir efsane olmadığı muhakkak.”⁴⁴⁸

1 Mayıs Bayramı arifesi nedeniyle bütün kurumların kapalı olmasından dolayı Derviş Lenin’in mezarını ziyaret etmeye gider. Lenin’in hayatıyla ilgili bütün detayların bulunduğu bu müzede Derviş, Lenin’in bedeninin sergilendiği cam tabuta yaklaştığında şu sözleri söyler:

“Yüzü balmumundan yapılmış bir bebek yüzü gibi sapsarı, gözleri en sakın bir uykuda imiş gibi büyük bir huzur ifadesile kapanmış, yüzünün hiçbir çizgisi fena ve ıstıraplı bir ölüm maskesi takınmamış. Saçları seyrek, kızıl telli sakalında beyaz kıllar da var. Üstünü göğsüne kadar örtmüşler. Elleri bu örtünün üstünde duruyor.”⁴⁴⁹

Suat Derviş Sovyetlere dair bir başka röportajında Sovyetler Birliği’nde evlenme, boşanma, doğum ve ölüm kayıtlarının gerçekleştiği ZAKS* müessesesini ziyaret eder. Burada görüştüğü Kurum Müdürü’nden Sovyetlerde bu mevzuların nasıl yürütüldüğüne dair bilgiler alır. Aralarında şöyle bir konuşma geçer:

- “(...)Sovyet Cumhuriyetleri Birliğinde evlenme yaşı on sekizdir. On sekiz yaşına gelen her Sovyetler Birliği tebaası nüfus kâğıdını ibraz ederse ondan başka bir vesika istemeden kendisini evlendirir.
- Sıhhat raporu istenmez mi?

⁴⁴⁸ “İstanbul – Moskova – Tahran Seyahat Notları – Sovyet Rusya’da Sanat Hayatı Çok Zengin”, Tan, 2 Temmuz 1937, s. 8.

⁴⁴⁹ “İstanbul – Moskova – Tahran Seyahat Notları – Lenin Mezarı ve Lenin Müzesi, Tan, 5 Temmuz 1937, s. 7.

*Sovyetler Birliği’nde evlenme ve boşanma işleriyle meşgul olan kurum

- Hayır. (...)Fakat evlenen insanlardan biri hasta olarak evlenip eşine hastalığını aşılarsa şikâyet vukuunda mahkemeye verilir ve hapis cezası çeker. Bizde isim meselesi Avrupada olduğu gibi değildir. Nikâh kaydı zamanında evlenenler isterlerse kendi isimlerini muhafaza edebilirler (Soyadlarını) eğer isterlerse de erkek kadının veya kadın erkeğin ismini alabilir. (...) Sovyetlerde gayrimeşru denilen çocuk yoktur. (...)
- Annenin eline ne vesikası veriliyor?
- Çalıştığı müesseseden yardım görmesi için annenin eline bir çocuk dünyaya getirdiğine dair resmi bir vesika vermek lâzımdır. Çünkü bizde anne olan kadın doğumdan evvel iki ay ve doğumdan sonra yine iki ay çalışmaz ve çalışıyormuş gibi tam maaş alır. Ve doğurduktan sonra mutlak gündeliğinden fazla olarak dokuz ay çocuğunu beslemek için ayrı bir maaş alır. Bu parayı tabii çalıştığı müessese verir. Fakat memlekette hususî sermaye ile işleyen müessese olmadığına göre devlet verir. Bundan başka yine elindeki bu vesika ile anneye bedava kundaklar, bezler, çocuk elbiseleri ve süt verilir.
- (...) Talâkın Sovyet Rusyada güçleşmiş olduğunu duyuyoruz. Şimdi boşanmak çok uzun sürüyormuş.
- (...) En aşağı yarım saat.
- Derviş yüksek sesle söylemez ama güler ve şunu yazar: Ben de başka yerlerde olduğu gibi senelerce zannetmiştim.⁴⁵⁰

Bunların dışında, Derviş ölüm kayıtlarının sadece tıbbi raporla yapıldığını ve cenaze masrafları için ölenin çalıştığı müesseseden defin için para alındığını, eğer çalışmıyorsa bu paranın ölen kişinin yakınının çalıştığı kurumdan tahsil edildiğini söyler. Derviş, kurumun yetkilisine çocuk ölümlerinde dair de soru sorar. “Her sene biraz daha azalmaktadır” cevabını alır.⁴⁵¹ Bu noktada Derviş’in tüm bu hususlara dair detaylı bilgiler vermesi yalnızca Sovyetler Birliği’ne olan algıyı yıkma çabası değil, Türk toplumunun yaşadığı sorunlara yönelik çözüm yollarının canlı bir örneğini de sunma amaçlıdır.

Derviş bir sonraki röportajında Sovyetlerdeki mahkemeleri, Moskova Mahkemeleri Reisi Smirnov yoldaşın rehberliğinde anlatır. 1936’dan beri jürilerin yüzde yetmiş sekizinin Stahanovist işçilerden* oluştuğunu ve yüzde kırk sekiz kadın aza olduğunu belirten Smirnov’a, Derviş, avukatların ücretlerinin nasıl tahsil edildiğine ve suçların nelerden kaynaklandığına dair sorular sorar. Diyalog şöyle gelişir:

⁴⁵⁰ “İstanbul – Moskova – Tahran Seyahat Notları – Sovyet Çiftçileri Nasıl Evlenirler, Nasıl Ayrılırlar?, Tan, 8 Temmuz 1937, s. 7.

⁴⁵¹ “İstanbul – Moskova – Tahran Seyahat Notları – Sovyet Çiftçileri Nasıl Evlenirler, Nasıl Ayrılırlar?”adlı röportaj, s. 7.

*Kömür Madeni İşçileri

- “Memleketinizde el’an para mevcut olduğuna ve rejiminiz de sosyalist bir rejim bulunduğuna göre herkesin kazancı bir olmamalıdır. Avukatların da tabii ücretsiz çalışmadıklarını tahmin ediyorum. O halde sosyalist bir memlekette herkesin işine göre kazandığı nazarı itibare alınınca herkesin istediği avukatı da tutmasına imkân var mıdır? Yüksek avukatların ücreti yüksek olmayacak mıdır?
- Hayır, avukatın ücreti müttehimin aylığına uygundur. Meselâ müttehimin kazancı bin ruble ise bunun ancak yüzünü yani onda birini avukata verir. Kazancı yüzse on, müttehimin avukat tutmaya iktidarı yoksa sendikası yahut mesleki birliği avukat parası verir.”⁴⁵²

Smirnov ayrıca 1923’ten beri tutulan istatistikî sonuçlara göre suç miktarının Sovyetlerde yüzde altmış beş gibi bir oranda azaldığını söyler. Genelde kurumlar arası davaların olduğunu öğrenen Derviş, mahkeme salonlarında İstanbul’daki mahkeme salonlarının kalabalığına oranla çok az insan olduğunu belirtir.⁴⁵³ Derviş, Smirnov’a çocuk suçlulara dair de sorular yöneltir:

- “Sizde çocuk mahkemeleri var mıdır?
- Hayır. (...) Fakat çocukları terbiye edici enstitüsyonlarımız vardır. Mütereddi çocukları ise doğrudan doğruya hastaneye yollarız.
- Hırsızlık eden bir çocuğa ne yaparlar?
- Hırsızlık eden bir çocuk bulunursa, üzerinde nafiz olmayan ana ve baba mahkemeye getirilerek mesul tutulur. Onlar, eğer çocuğun terbiyesine lâzımgelen ehemmiyeti vermiyorlarsa çocuk ebeveyninden alınır, tecrübeli pedagoglar tarafından idare edilen terbiye evlerine verilir. Fakat çocuğun ne polisle ne de mahkeme ile münasebeti olur.
- Bir çocuk benim çantamı çalsa ben polise şikâyet etsem, o çocuğa ne yaparlar?
- Polis tutamaz. Çocuk şubesi vardır. Bu polis şubesi çocukla meşgul olur. O şubedeki memurlar da pedagoglardır.”⁴⁵⁴

Suat Derviş Moskova’dan ayrılıp Bakü’ye doğru yolculuğa çıkar. Bu yolculuğa ulaşmak için geçirdiği tren yolculuğunda Sovyetlerde yaşayan pek çok milletin bulunduğu bir kompartımanda gençleri izleyerek onların konuşmalarına kulak misafiri olur: “Ağızlarını açtıkları zaman hiçbir zaman saçma bir mevzu dillerine almıyorlar. Konuşulan mevzu yalnız içtimaî, siyasî, edebî. Yani muhakkak kültürlü insanların konuşabileceği bir mevzu.” Sovyet gençlerinin ailelerine düşkün insanlar oluşu da Derviş’in dikkatini çekmiştir: “Sovyet gençleri, kadınlı ve erkekli aileye düşkün, çocuklarını, evlerini ve eşlerini seven insanlar. Buna sebep acaba

⁴⁵² “İstanbul – Moskova – Tahran Seyahat Notları – Rusya’da Mahkeme”, Tan, 11 Temmuz 1937, s. 7.

⁴⁵³ “İstanbul – Moskova – Tahran Seyahat Notları – Sovyet Rusya’da Davacı, Suçlu”, Tan, 14 Temmuz 1937, s.7.

⁴⁵⁴ “İstanbul – Moskova – Tahran Seyahat Notları – Rusya’da Mahkeme” adlı röportaj, s. 7.

gençlere inkılâptan sonra verilen terbiye midir? Bunun çok büyük bir âmil olduğunu kabul etmekle beraber bence yalnız bu değil. Biraz da içtimaî ve iktisadî hayatın Avrupaya nazaran bambaşka oluşu da gençlerin ruhî inkişaflarında büyük bir rol oynuyor.”⁴⁵⁵

Trenin Kafkasya yollarında ilerlemesi, Derviş’i köklerine dair düşüncelere iter. Onun bu sözlerinden hem kendi ülkesinde hem de Sovyetlerde değişen yönetim sistemlerine ve topluma dair izler görebilmek mümkündür:

*“Evet cici anne, Kafkasya çok güzel. Senin yetmiş yaşına kadar hiç eğilmemiş mağrur gövden gibi dimdik dağları, senin gövden gibi yemyeşil gözleri var. Moskof padişahını, senin dedelerine eziyet eden o hain zalimi buralardan kovmuşlar büyük anne. Kafkasyada Kafkaslılar artık kırbaç yemiyorlar ve esirciler dinsiz imansız esirciler, güzel Kafkas kızlarını çalıp kaçırmıyor. Kaçırıp İstanbul saraylarının mütereddi sultanlarına satmıyor. Ne İstanbulda Kafkas kızlarını satın alan, bunak sultanlar kalmış ne Kafkasya ’da zalim Moskof padişahı.”*⁴⁵⁶

Tahran’a gitmekte olan trende bulunan Avrupalı yolcular Sovyetler hakkında tartışmaktadırlar. Kimisi Sovyetleri ve yeni rejimin Sovyetlerde yarattıklarını överken kimisi de eleştirmektedir. Bu tartışmalar esnasında Derviş’in sessiz kaldığı, ancak tartışmayı aktardığı görülmektedir. Kaldığı oteldeki banyonun altında bulduğu kusuru anlatan bir Avrupalı hukukçunun bu yargısına karşılık, hangi ulusa ait olduğunu bilmediği başka bir yolcunun onun önyargılı düşüncelerle Sovyetlere geldiğini ve Sovyetlerde gerçekleşen zirai üretimi, fabrikaları överek “*Ben Rus değilim, ben komünist te değilim, yalnız Sovyet Rusyada yapılan şeyleri gördükçe insan olmakta iftihar duyuyorum*”⁴⁵⁷ sözlerini tekrarlar. Bu tekrarlayış, basit bir kusur üzerinden Sovyetlere yönelik eleştiri geliştiren hukukçuya karşı Derviş’in de katıldığı düşünceler olarak okunabilir.

4.4. “Niçin Sovyetler Birliği’nin Dostuyum?”

⁴⁵⁵ “İstanbul – Moskova – Tahran Seyahat Notları – Bakü Yolunda”, *Tan*, 16 Temmuz 1937, s. 7.

⁴⁵⁶ “İstanbul – Moskova – Tahran Seyahat Notları – Kafkasya Dağıstan’ı Hazer Gölü”, *Tan*, 18 Temmuz 1937, s. 7.

⁴⁵⁷ “İstanbul – Moskova – Tahran Seyahat Notları – Tahran Yolunda Sovyet Rusya İçin Konuşmalar”, *Tan*, 28 Temmuz 1937, s. 7.

Suat Derviş 1944 yılında *Niçin Sovyetler Birliğinin Dostuyum?* isimli bir risale kaleme alır. Bu risaleyi Reşat Fuat Baraner'in yazdığını söyleyenler olduğu kadar, Derviş'in o dönemde yakın çevresinde olduğu bilinen Mihri Belli, İkinci Dünya Savaşı'nın ilk yıllarında CHP'nin Almanya'ya yakın, sağcı bir politikaya doğru yöneldiği, komünizm karşıtı propagandaların iyice belirginleştiği bir dönemde, TKP'nin yayın komitesi üyelerinden Derviş tarafından kaleme alındığını söyler.⁴⁵⁸

Suat Derviş'in bu risaleyi kaleme almasının gerekçesi "beşinci kol" diye tanımlanan bir grubun çıkarmış oldukları "*Kızılar ve Sollar*" ile "*Kızıl Faaliyet*" isimli broşür kitaplarında Sovyetlerin istilasına üzerine Derviş'in "*timsah gözyaşları döktüğünü*" söyleyerek, Derviş'i komünist, sosyalist olmakla, Derviş'in tanımıyla ise Derviş'i "*Sovyetler Birliği'ne dost olmakla*" suçlamaktadırlar:

*"Aynı gazetede, Suat Derviş denilen Kızıl kadın, Sovyet İnkılâbının 24 ncü yıldönümünü" kutlamak zaruretini hissetmiş, Rus şehirlerine Rus mâmurelerine timsah gözyaşları döküyor, bu çalışkan, cessus fedakâr insanların vatanına yeniden güzel günlerin güneşi doğacak diyerek boyalı gözlerinin kenarlarındaki gayrimeşru yaşları siliyor."*⁴⁵⁹

Derviş, bu risaleye karşılık olarak kendisini savunmaya girişmekten ziyade, kendisinin Sovyetler Birliğine karşı oluşan dostluğunun nedenlerini kendi okuyucularına anlatmak istediği için bu broşürü kaleme aldığını özellikle ifade eder. Derviş bu risalede yer alan Sovyetlere dair düşüncelerini 1937 ve 1939 yılında yaptığı seyahatlerdeki izlenimleri üzerinden yorumlar ve yazdığı risalesinin önsözünde gayesini şu sözlerle belirtir:

" (...) Ben yalnız Sovyetler Birliğine hücum edildiği zaman değil, dünyanın hangi tarafında kudurmuş faşist sürüleri, hangi hür memleketin hudutlarını aşmış ve istiklâline göz dikmiş, kadınlarını kesmiş, çocuklarını öldürmüş, mâmureleri yıkmış, köyleri, şehirleri yakmışsa, ben kalbimin burkulup yandığını hissettim. Çünkü tagallübün aleyhindeyim, bir milletin diğer milletlere hakim olmasına ve bu hakimiyeti kurmak için de zulme, vahşete, barbarlığa baş vurmasına aleyhdarım. Çünkü ben insanların mes'ut olmasını, hür olmasını ve milletlerin kendi mükedderatlarına kendilerinin hakim olmasını ve müstakil olmasını istiyorum. Çünkü ben bilirim ki, ancak böyle bir dünyada, adaletin, hakkın hâkim olduğu ve

⁴⁵⁸ Mihri Belli, *İnsanlar Tanıdım – Mihri Belli'nin Anıları*, Doğan Kitap, İstanbul, 2002, s. 91, 92.

⁴⁵⁹ Reha Oğuz Türkkan, *Solcular ve Kızılar, Tüstav Arşiv Belgesi*, s. 28.

<https://www.tustav.org/yayinlar/kutuphane/1940-kutuphanesi/kizillar.pdf> (erişim tarihi: 02.07.2020)

*tek milletin nüfuzu altında bulunmayan hür bir dünyada memleketim olan, vatanım olan Türkiye müstakil, hür ve mes'ut olabilir ve vatandaşlarım ve bütün insanlık mes'ut yaşayabilir.”*⁴⁶⁰

4.4.1. Yerleşik Kodlar İçerisinde Sovyetler Savunusu

Suat Derviş, Sovyetlere olan dostluğunun nedenlerini sıralarken öncelikli olarak Sovyetler Birliği ile Türkiye'nin pek çok gayede ortak olduklarını ve her iki memleketin de kendi tarihlerinde benzer mücadeleler verdiklerini söyleyerek tarih boyunca yardım ve dayanışmaya dayalı bir dostluk gösterdiklerini izah eder. Derviş'in işaret ettiği en büyük benzerlik, her iki ülkenin de monarşiye ve emperyalizme karşı duruşlarıdır. Kurtuluş Savaşı'nın yaşandığı yıllarda, içeride ve dışarıda Türk milletinin verdiği mücadelede tek yardımın Sovyetlerden geldiğini hatırlatan Derviş, kendi ve kendisinden önceki jenerasyonun savaş silsileleri içerisinde yetiştiğini ve kendi istiklali için mücadele eden Türk milleti için Rusya'dan gelen silah ve para yardımlarının bugün Sovyetlere duyduğu derin sevgi ve bağlılığın temeli olduğuna dikkat çeker.⁴⁶¹

Her iki memleketin de emperyalist emellere sahip olmadığını özellikle vurgulayan Derviş, iki ülke arasında yapılan siyasi ve ekonomik anlaşmalara, kültür, sanat ve spor alanındaki temaslara değinerek *“başta Kemal Atatürk olmak üzere”* Türk siyasi liderlerin Sovyetler Birliği ile dostluk temelli bir politika benimsediklerini aktarır.⁴⁶²

Sovyetler Birliği ile Türkiye arasındaki dostluğun en önemli göstergesini Cumhuriyetin Onuncu yıl kutlamalarında gördüğünü söyleyen Derviş şunları ifade eder:

“(…) Bütün geceyi birlikte geçirdiği bu iki büyük Sovyet askerinin biri bir kolunda, diğeri öteki kolunda idi. Atatürk hepimizin arasından onların arasında olarak geçti. Büyük Türk, her halde bunu sırf şahsî bir sempati ile yapmıyordu. Bütün memleket ve bütün dünya muvacehesinde onun Sovyet mareşalleri arasında böyle

⁴⁶⁰ Suat Derviş, “Niçin Sovyetler Birliğinin Dostuyum?”, Erkman, *Kırklı Yıllar – 1*, TÜSTAV, 2002, s. 57 – 60.

⁴⁶¹ A.g.e., s. 62, 63, 64.

⁴⁶² A.g.e., s. 64, 65.

*dolaşmasının bir başka manası ve bir başka işareti vardır. Bunu unutmamak lâzımdır. Ben unutmadım.”*⁴⁶³

Derviş yazısına her iki devletin de dış politikada ortak bir diplomasi geliştirdiklerine, Silahsızlanma Konferansı’nda* birbirlerini desteklemeleri üzerinden örneklendirir. Rusya’da gerçekleşen devrimin sonunda monarşinin yıkılmasıyla beraber Kars ve Ardahan’ın Türklere geri verildiğini hatırlatan Derviş, Nazilli ve Kayseri’de kurulan fabrikaların örnekleri üzerinden⁴⁶⁴ Sovyetlerin Türkiye’nin sanayileşme mücadelesine verdiği desteğin altını çizer.⁴⁶⁵ İkinci Dünya Savaşı’nın başladığı yıllarda Türkiye ve Sovyetler arasında yapılmış olan bildiriye hatırlatan Derviş, Sovyetlerin olası bir savaş durumunda Türkiye’ye vereceğini taahhüt ettiği destek ve tarafsızlığın iki ülke arasındaki mevcut dostluğun en önemli nişanelerinden biri olduğunu belirtir.⁴⁶⁶

Suat Derviş’in yazmış olduğu bu broşür kitaptan, onun Sovyetler’e dair “dostluğunu” iki boyutta açıklamaya çalıştığı görülmektedir. Buraya kadar ifade ettikleri siyasal bir cüretkârlıktan uzaktır. Derviş bu dostluğun nedenlerini açıklarken yerleşik siyasal söylemin ve değer yargılarının içerisinde hareket etmekte, bunun dışına çıkamamakta, siyasal eğilimini kabul edilebilir sınırlar içerisinde ifade etmektedir. Söylemini geliştirirken Mustafa Kemal Atatürk figürüne atıfta bulunması, Türk Kurtuluş Savaşı’ndan referanslarla açıklamaya çalışması, Sovyet devrimi ile Türk devrimi arasında benzerlikler kurması bunun örnekleridir. *“Türk milleti gibi istiklâl uğrunda savaşmasını, her milleten iyi bilen bir milletin çocuğu sıfatı ile ben Sovyetler Birliğine hayranım”* cümlesinde görülebilen ideolojik yaklaşımı ile Türkiye Cumhuriyeti’ni oluşturan temel ilke ve değerlere paralel bir biçimde Sovyetler’e olan ilgisini tarif etmeye çalıştığı görülmektedir. Tanıl Bora’nın *“‘iyi niyetli’ solculuk”* olarak kavramsallaştırdığı bu siyasal tavır, antikomünist hareketin düşmanlığını kazanmamak için sol değerleri yerleşik siyasal kodlara uyum

⁴⁶³A.g.e., s. 66.

*1932 Cenevre Silahsızlanma Konferansı

⁴⁶⁴ Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı’nın çerçevesinde Kayseri ve Nazilli’de kurulacak dokuma fabrikalarının projeleri SSCB’de hazırlanmış olup, bu fabrikaların kurulmasında gereken kredi ve teknik yardım Sovyetler Birliği’nden sağlanmıştır. Ferruh Özder, “Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı Ekseninde Atatürk Dönemi Türk-Sovyet Ekonomik ve Ticari İlişkileri”, *Ankara Üniversitesi Türk Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S:60, 2017, S. 156-159.

⁴⁶⁵Niçin Sovyetler Birliğinin Dostuyum?, s. 67.

⁴⁶⁶A.g.e., s. 68, 69.

sağlamaya çalışarak savunmaktadır.⁴⁶⁷ Benzer bir biçimde, Murat Belge de Türkiye gibi demokrasi kültürünün gelişmediği toplumlarda, muhalif bir ideoloji olan komünizmin ya da sol hareketin ciddi bir biçimde baskılandığını, dolayısıyla ne meşru bir zeminde ne de gayri meşru bir zeminde tutunamadığından dolayı kendi meşruluk zeminini sağlamak amacıyla Kemalizm kalkanına sığındığını söylemektedir.⁴⁶⁸ Bu noktada Suat Derviş'in Sovyetler Birliği'ni savunurken ulusal ve Kemalist parametrelerle hareket etmesi, onun toplumun daha rahat bir biçimde idrak edebileceği bir siyasal dile tercüme edilme çabası olarak nitelendirilebilir. Fakat Sovyetler Birliği'ne olan siyasal yakınlığını salt "iyi niyetli" solculuk olarak kavramsallaştırmasının ifade ettiği cüret yoksunluğu ve yerleşik kodlardan çıkamayışla açıklamak, kanımızca, doğru değildir. Öncelikle, Derviş ve kuşağının Sovyetler Birliği'ne ve sosyalist ideolojiye yönelik ilgileri kavramsal bir derinleşme çabasından ziyade, -koşullar gereği- siyasal, toplumsal ve ekonomik sorunlara çözüm bulma arayışı ile daha çok faydalanma şeklinde biçimlenir. Derviş, Sovyetler Birliği'nde "gördükleri" üzerinde çok durur, zira pratiğe yönelik çözüm önerilerinin örneklerini "görmektedir". Bunun yanı sıra, sol düşüncenin ve sosyalist ideolojinin en önemli payandalarından olan anti-emperyalizm, Mustafa Kemal Atatürk liderliğinde şekillenmiş Türk devriminin de temel karakterlerinden biridir. Dolayısıyla Derviş ve kuşağı, sol düşünceye dair en önemli hususiyeti Cumhuriyet rejimi nezdinde görebilmekte ve doğal olarak Kemalist düşünce ile paralel bir tavır göstermektedirler. Üstelik art arda gelen savaşlardan sonra kurulan genç Cumhuriyet dünyanın büyük bölümünü tehdit eden yeni bir emperyalist işgal tehlikesini de yaşamaktadır. Bu koşullarda, Derviş'in Kemalist düşünce ile paralel bir görünüm arz eden fikir ve önerileri, onun ideolojik olarak gelişkin olmayışı ve cüretten yoksun oluşundan ziyade, gördüğü en gerçekçi çözüm yoludur. Erken Cumhuriyet döneminde Kemalizm, sol düşünce adına muhalefet edilmesi gereken bir ideoloji değil, içerisinde çözüm yolları aranan kurucu bir fikirdir.

⁴⁶⁷ Tanıl Bora, "Türk Sağ: Siyasal Düşünce Tarihi Açısından Bir Çerçeve Denemesi", *Türk Sağ - Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri*, Der: İnci Özkan Kerestecioğlu - Güven Gürkan Öztan, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016.

⁴⁶⁸ Murat Belge, "Türkiye'de Sosyalizm Tarihinin Ana Çizgileri", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Sol*, C:8, Ed: Murat Gültekingil, İletişim, İstanbul, 2018, s. 31.

4.4.2. Temkinli Bir Yaklaşımdan Açık Bir Müdafaya

Suat Derviş, Sovyetler Birliği'ne duyduğu “dostluğunun” nedenlerini 1937 yılında *Tan* gazetesi adına ve 1939 yılında Ziraat Fuarı münasebetiyle Sovyetler Birliği'ne yaptığı gezilerdeki izlenimleri üzerinden aktararak devam eder. Burada Derviş'in Sovyetler Birliği ifadesini kullanmasına rağmen kastettiğinin sosyalizm olduğu düşünülebilir. Derviş'in ifadelerinde Sovyetler Birliği'nde tatbik edilen sosyalizme dair mevcut yerleşik düşünceleri yıkmaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Bunun en belirgin örneklerinden biri olarak Derviş'in Sovyetlerdeki aile müessesesinin işleyişine dair yorumlarına bakmak gerekmektedir. Burada Derviş Sovyetlerde evlilik kurumunun olmadığına ve gayri meşru çocukların zorla ebeveynlerinden koparılarak topluma ait kılındığı gibi bir düşüncenin gerçek olmadığını altını çizerek⁴⁶⁹ Derviş'in aile kurumuna öncelikli olarak yer vermesi, Türk toplumu açısından hassasiyet taşıyan bir konuda kaygıları gidermeye çalışması olarak yorumlanabilir. Evlilik kurumunun ciddiyetle ele alındığını söyleyen Derviş, boşanmalarda kadın ya da erkeğin taleplerinin ardından yaşlı ve tecrübeli insanların boşanmak isteyen taraflarla görüşüğünü belirtir.⁴⁷⁰

Derviş Sovyetlerde anne ve çocuk hususunda uygulanmakta olan düzenlemeleri aktarır. Çocuklu ve hamile kadınların her türlü ihtiyaçlarının karşılandığını ifade eden Derviş'in şu değerlendirmeleri önemlidir:

*“(...) dışarıda yapılan bütün propagandalar hilafına olarak, çocuk, Sovyetler yurduunun en kıymetli zenginliğidir. (...) Fakat Sovyetler Birliğinde birçok memlekette bulunmayan başka bir şey vardır ki o da cem'iyetin de tıpkı bir anne, baba sevgisile doğacak yavruyu bekleyip onu kucaklamasıdır. Küçük Sovyet vatandaşları ister Kolhoz ister Fabrika muhitinde dünyaya gelsinler, ister köylü ister şehirli olsunlar daima ve daima dünyaya gelişleri güler yüzle karşılanır.”*⁴⁷¹

Türkiye'de anne ve çocuk meselesinde mevcut sorunların çözümüne dair teşkilatlanmanın ve cemiyet bilinciyle hareket etmenin gerekliliğini yazılarında sıklıkla vurgulayan Derviş'in burada altını çizdiği husus toplumun ve toplumun örgütlenmiş biçimi olan devletin annenin ve çocuğun sorumluluğunu taşıması gerekliliğine dair inancıdır. Sovyetler Birliği toplumunda anne ve çocuğun mağdur

⁴⁶⁹Niçin Sovyetler Birliğinin Dostuyum?, s. 75.

⁴⁷⁰A.g.e., s. 76, 77.

⁴⁷¹A.g.e., s. 79.

olmadığını, anne ve çocuk ile ilgili kurulan kuruluşlar ve yapılan çalışmaları örnek olarak sunar. Derviş Sovyetler Birliği aleyhine yapılan propagandaları da çürütmeye çalışır:

*“Çocuk teşkilatı hariçte propagandası yapıldığı gibi aileyi çocuktan mahrum etmek gayesile kurulmuş değildir. Bil’akis Sovyet ailelerini çocuksuz bırakmamak ve iyi vatandaş yetiştirmektir.(...) Bu teşkilat sayesinde her kadın istediği kadar çocuk doğrumağa cesaret etmektedir.”*⁴⁷²

Derviş, kendi ülkesinde bakamayacağı için çocuklarını terk etmek zorunda kalan annelere ve aynı nedenden dolayı birtakım illegal yollarla çocuklarını düşürmek zorunda kalan kadınlara haberlerinde yer vermiştir. Sovyetlerde kadınların çocuklarını bırakabildikleri kreşlerden ve çocuk yuvalarından bahseder; çocuklara verilen önemin ve kadınların bu şartlardan dolayı çalışabilme imkânına sahip olduklarının altını çizer. Burada Derviş’in göstermeye çalıştığı hususu Sovyetlerdeki kadın ve çocukların sahip oldukları kazanımların rejimin onlara sağladığı imkânlarla paralel oluşudur.

Derviş Sovyetler Birliği’nde yetişen çocuklara dair de farklı bir şerh düşer: 1937 yılında Sovyetlere yaptığı ilk gezisinde izlediği bir çocuk piyesindeki gözlemlerini aktararak devam eder. Beyaz ırkçılığını ve sömürgeciliği konu alan bu piyeste küçük bir çocuğun *“anne faşistler geliyor”* şeklindeki tepkisinin Sovyetlerde İspanya İç Savaşı hadisesi sonrasında öldürülen çocukları ve savaşın dehşetini içeren fotoğraflarla bu çocuklara faşizm nefretinin aşılandığını dolayısıyla piyesteki çocuğun tepkisinin *“faşizme olan tepkinin”* öğretilen bir tepki olduğunun altını çizer. Bugün bu nefreti Avrupa’daki hemen hemen bütün çocukların artık bildiğini ifade eden Derviş’e göre Sovyetlerdeki çocukların faşizmle tanışması diğer ülkelerdeki çocuklardan çok daha acı bir biçimde gerçekleşmiştir. Bu durum buradaki çocukları *“büyük insan”* haline getirmiş ve *“memleketleri içindeki ve dışındaki düşmanlarını tanımağı içtekilerin kötülüklerine daha o kötülük baş kaldırırken mani olmağı ve dış düşmanların saldırılarına tek, yekpare olarak mücadele edebilmeğı başarmışlar (...)*” Dolayısıyla bu onları bilinçli ve politik yurttaşlar haline getirmiştir.⁴⁷³

⁴⁷²A.g.e., s. 80.

⁴⁷³A.g.e., s. 82, 84.

Derviş Sovyetlerdeki eğitim ve kültür hayatının çok önemli olduğunu altını çizer. 1933 yılından 1939'a kadar bütün kademelerdeki okulların öğrencilerinin sayısını verir. Bu sayının büyük bir artış gösterdiği görülmektedir. Sovyetlerdeki yüksek okullu öğrenci sayısının diğer bütün ülkelerden yüksek olduğunu ve buradaki insanların okumaya büyük bir merak duyduklarını da ekleyen Derviş, basılan eserlerin sayılarını okurlarıyla paylaşır:⁴⁷⁴

*“Sovyetler Birliği muhakkak ki bir büyük başarıların memleketidir ve o memleketle karşı olan hayranlığım ve taktirim bundan ileri gelir. Çünkü büyük başarılar fertlerin değil, kütlelerin işidir. Kütlelerin tek bir fert gibi çalıştığı memleketlere ne mutlu!”*⁴⁷⁵

Derviş 1939 yılında ziyaret ettiği Moskova Ziraat Sergisi'nde gördükleri üzerinden Sovyetler Birliği'nde ziraat alanında yapılan çalışmaları da aktarır. Bütün vatandaşların ürettiklerini ve yapılan hiçbir işin küçümsenmediğini aktaran Derviş, ekili toprakların oranını ve bu topraklarda üretilen ürünlerin miktarlarını vererek Sovyetlerin keten, pamuk ve pancar ekimi noktasında diğer ülkelerden ileride olduğunu altını çizer. Aynı şekilde, sanayi alanında Sovyetlerin yaptığı sanayi kalkınma planları neticesinde diğer ülkelerden fazla artış kaydettiğini ekler.⁴⁷⁶

Suat Derviş Sovyetler Birliği'ndeki genç ya da yaşlı bütün kadınların da savaş zamanında erkeklerin arasında kalmayıp hem cephede hem de cephe gerisinde mücadele eden kadınlar olduklarını söylemektedir.⁴⁷⁷ Derviş'in Sovyet kadınlarına duyduğu hayranlığın altında, kendi ülkesindeki kadınlara dair beklentisi yatmaktadır: üreten, çalışan, vatansever kadınlar.

4.5. İkinci Dünya Savaşı ve Savaş Karşıtlığı

Suat Derviş'in 1939-1942 yılları arasında *Haber* gazetesinde yazdığı yazılarında belirgin bir biçimde savaşa karşıt bir tutum geliştirdiği görülmektedir. Bu tutumunu çoğunlukla anti-emperyalist, demokrasi taraftarı, milliyetçi-vatansever, Kemalist çerçevede bir söyleme yaslandığı söylenebilir. Bununla beraber bu

⁴⁷⁴A.g.e., s. 85, 87.

⁴⁷⁵A.g.e., s. 97 – 98.

⁴⁷⁶A.g.e., s. 100, 102.

⁴⁷⁷A.g.e., s. 105, 106.

yazıları, diğerlerinden farklı olarak zaman zaman ulusal ve uluslararası alanda siyasi polemiklere de girdiği, daha yoğun biçimde politik bir söylemde bulunduğu yazılarıdır. Suat Derviş'in TKP üyesi olduğu düşünüldüğünde *Haber* gazetesindeki yazılarının, TKP'nin savaş dönemi politikasına benzer bir politik üslupla inşa edildiği görülmektedir. Sovyetler Birliği ile Almanya arasında imzalanan "1939 Dostluk ve Saldırmazlık Anlaşması" ile Sovyetler Birliği savaş dışıdır. İkinci Dünya Savaşı'nın ilk yarısında Refik Saydam hükümetinin izlediği tarafsız ve savaş dışı politika TKP'nin daha temkinli bir hareket tarzı benimsemesine ve *Yeni Edebiyat* ekseninde daha çok edebi çalışmalarla yetinerek politika dışı, iktidarı eleştirmekten kaçınan bir pratik içerisinde bulunmalarına yol açar. Ancak Refik Saydam'dan sonra iktidardaki Şükrü Saraçoğlu hükümetinin TKP tarafından "faşist" nitelikte görülüyor olması, TKP'yi "*Kemalizm'in tereddi etmiş*" şekline karşı bir mücadele vermeye yöneltmiştir. Bu da Mustafa Kemal Atatürk'ün önemli söylemlerinden biri olan "*Yurtta sulh cihanda sulh*" politikasına dayanmaktadır.⁴⁷⁸ Derviş'in yazılarındaki vurgunun "*barış*" temalı olması, Türkiye'de o süreçte faşizme yakın çizgide bir düşüncenin gelişmeye başlamasından dolayıdır. Derviş, Türkiye'yi savaşa sokacak ve faşist düşünceye yakın hale getirecek herhangi bir düşüncenin oluşma ihtimalinden tedirginlik duyarak yazılarını bu çerçevede şekillendirmiştir.

Derviş'e göre savaşlar "*insan cemiyetinin bünyesindeki aksaklıkların bir neticesi devletlerarasındaki menfaat zıddiyetlerinin mahsulü[dür].*"⁴⁷⁹ "*Dünya servetlerinin bölüşüldüğü bu harb*"⁴⁸⁰ diye tanımladığı İkinci Dünya Savaşı'nda, devletlerin emperyalist genişleme politikalarının yarattığı rekabete işaret etmektedir. Emperyalizmin ihtiyaç duyduğu hammadde ve pazar kaynaklarını temin edebilmek için savaşa ihtiyaç duyduğunu söyleyen Derviş,⁴⁸¹ Birinci Dünya Savaşı'nı doğuran siyasi ve iktisadi nedenlerin Hitleri ve bu ideolojileri yarattığını söylemektedir.⁴⁸²

Derviş'in gerek İkinci Dünya Savaşı öncesi işgallere gerekse savaş sürecinde yaşanan hadiselerle karşı büyük bir üzüntü duyduğu ve çoğu yazısında işgale uğrayan yerlerde insanların yaşadıkları faciaları kaleme alarak bir biçimde savaşın toplumlar

⁴⁷⁸ Aclan Sayılğan, *Türkiye'de Sol Hareketler*, Doğu Kütüphanesi, İstanbul, 2009, s. 212, 213.

⁴⁷⁹ "Düşündüğüm Gibi – İnsanlık Tarihinde Harp ve Sulh", *Haber*, 12 Ağustos 1940, s. 3.

⁴⁸⁰ "Düşündüğüm Gibi – Büyük Hadiselerin Arifesindeyiz!", *Haber*, 11 Mayıs 1940, s. 2.

⁴⁸¹ "Düşündüğüm Gibi – Bu Harp Sonuncu Harp Midir?", *Haber*, 21 Mayıs 1940, s. 2.

⁴⁸² "Düşündüğüm Gibi- Devamlı Sulh", *Haber*, 6 Aralık 1939, s. 2.

ve insanlar üzerindeki tahribatını göstermeye çalışarak savaş karşıtı bir bilinç inşa etmeye çalıştığı düşünülebilir.⁴⁸³ Derviş'in savaş karşıtı mücadelesindeki etmenlerden biri, savaşların yarattığı sonuçları deneyimleyen biri olmasından kaynaklanabilir. Bunu onun şu sözlerinde görebilmek mümkündür:

*“Harbin mes’uliyetini yüklenecek olan milletlerin (...)hem katil ve hem mağdur olacakları felâket meydanlarına varmadan evvel şuurlarına erişip “hayır” demeleridir. Harbin manasını ve fecaatini umumî harbe iştirak etmiş olan ve umum harbin facialarını yakından tanımış, o döret senelik cehennem içinde yanıp tutuşmuş olan milletlerin hepsi bilir.”*⁴⁸⁴

*“Biz [Türk milleti] ecnebi ordularıyla birleşerek, kendi milletinin çoluğunu, çocuğunu kovalayan, vatanın bütün beldelerini harap eden, yüz binlerce vatandaşının açlık, hastalık içinde kıvrana kıvrana kütle halinde muhaceretine sebebiyet veren bu siyasi ihtirası çok şükür anlayamayacak kadar düz ve dürüst bir milettir.”*⁴⁸⁵ ifadelerinde, hem Türk milletini övücü hem de olası bir savaş durumunda gerçekleşme ihtimali olan sonuçlara dair önleyici bir bilinç yaratmaya çalıştığı anlaşılmaktadır:

⁴⁸³Bkz: “(...)Kendi yavruları, bayram yapan Türk anaları, bu bayram gününde en insanî bir yakınlıkla, gökten toprağa, tonlarla zehirli gaz kusan bir medeniyetin iğrençliği karşısında duyduğu ikrahı ifade etmek için minicik ciğerlerinden başka bir şey kusamamış olan günahsız Habeş yavrularını, dünyanın dört bucağında sürünen, damarlarına verem mikrobunu aşılanmış vatansız, hasta Beni İsrail çocuklarını, güzel bir şey seyrederek gibi severek seyrettiği büyük bir oyuncaktan başına yağın bombalarla parçalanmış, ölmüş, tek kollu veya tek bacaklı kalmış binlerce minimini İspanyolları, 100 bilmem kaç geminin bombardımanı ile yıkılan, Draç, Avlonya, topraklarını kaniyle yıkmış küçük Arnavutlukları, sivil şehirlerde parçalanan Çin bebeklerinin cansız vücutlarını, ve bu küçük cenazelerin başucunda bağıra bağıra dövuşen betbaht anaları hatırlıyorlar.(...)Yirminci asrı masum çocuk kanlarıyla boyayan yirminci asır medeniyeti! Acaba analara hesap verecek bir gün geleceğini hiç düşünmüyor mu?”, “Düşündüğüm Gibi – Medeniyet; Analara Hesap Vereceği Günü Geleceğini Acaba Düşünmüyor mu?”, Haber, 25 Nisan 1939, s. 2. Başka bir yazısında: “İşte yirminci asrın yüz karalarından biri diye anılacak Yahudi mezalimi önünden kaçıp dünya üzerinde bir avuç toprak bulmak aylardır deniz üzerinde dolaşan mazlûm ve bigünah Yahudi kabilelerinin feryatları sahilimize çarptığı zaman bu fecayie bir nihayet vermeyen insanlığın bir uzvu bulunmaktan utandık.”, “Düşündüğüm Gibi – Yirminci Asrın Yüz Karalarından Biri!”, Haber, 17 Ağustos 1939, s. 3., (...)Fransız hududuna kaçan İspanyol mültecilerinin feci resimlerini mecmualarda, gazetelerde gördüğüm zaman, borcunu ödiyememiş bir insanın vicdan azabını duyuyorum. İnsanî yardım edememiş olmakla gözlerim yaşıyor ve ümidle Kızılayı düşünüyorum.”, “Düşündüğüm Gibi – Eski Bir Borç”, Haber, 9 Şubat 1939, s. 2., Savaşın yıkıcılığına işaret eden şu sözlerine de bakmak gerekmektedir: “Her tarafta insan leşi, kan ve barut kokuyor. Çiğnenmiş tarlalarda yeşil başakların yerine küflenmiş cesetler, gelinciklerin yerine kanlı kelleler ekti. Göklerde karga sürüleri tayyarelerin peşinde, ovalarda çakal sürüleri tankları takip ediyor.”, “Düşündüğüm Gibi – Harbin İkinci Yılı Tarihe Gömüyoruz”, 28 Ağustos 1941, Haber, s. 3.

⁴⁸⁴ “Düşündüğüm Gibi – Harp Olacak Mı?”, Haber, 1 Temmuz 1939, s.3.

⁴⁸⁵ “Düşündüğüm Gibi – Yirminci Asırda Milletlerin Aldığı En Büyük Ders”, Haber, 11 Şubat 1939, s. 3.

*“Türk milleti harp sevmez, başka milletlerin toprağını istilâ etmek lâzım geldiği zaman Türk milleti, harpten nefret eder. Fakat şefinin, hükümetinin, Millet Meclisinin ve büyük ordusunun eline mükedderatını teslim eden ve bütün bu kuvvetlerin arasında en ufak bir bozgunluk alâimi göstermeden, yekpâre bir kütle halinde duran bu millet, kendi toprağını müdafaa etmek icap ettiği zaman bir harp üstadıdır.”*⁴⁸⁶

Türk milletinin bütün savaş nefretine rağmen olası bir savaş durumunda birlik içinde olacağını söyleyen Derviş’in “müdafaa” kelimesini kullanması, Türkiye’nin –bu süreçte Türkiye’nin Almanya’nın yanında savaşa girmesine yönelik propagandaların olduğu göz önünde bulundurulursa – emperyalist amaçlarla değil, vatansever kaygılarla savaşmak zorunda kalabileceği kanaatinde olduğu görülebilir. İstanbul’un kurtuluşu dolayısıyla yazdığı yazı bunun örneklerinden biridir:

*“(…)Türkiye hudutları dahilinde milli kurtuluş gününün yıldönümünü kutlulayan her vatan köşesindeki Türkler gibi yarın da İstanbullular, istiklallerini kaybetmemek için en büyük müdafaa silâhının o istiklâli garanti eden Türk inkılâbına sadık kalmak ve onu daha ilerlere götürmek azmi olduğu hakikatini bir kere daha idrâk ve istiklâl ile inkılâp için ölmekten çekinmiyecekleri emniyetini bir kere daha büyük bir kudretle benliklerinde hissedeceklerdir.”*⁴⁸⁷

Suat Derviş’in savaş aleyhtarlığını Mustafa Kemal Atatürk’ün sulhe dair yaptığı girişimlerle ve İsmet İnönü’nün Lozan’daki başarılarıyla bir propaganda biçimi haline getirdiği görülebilir.

Atatürk’ün ölüm yıldönümü münasebetiyle yazdığı bir yazıda, Milli Kurtuluş Savaşı’nı *“beynelmilel emperyalizme indirilmiş mühim bir darbe”*, Atatürk’ü ise bu mücadelenin rehberi olarak tanımlamaktadır.⁴⁸⁸ Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün İstanbul’a gelişi nedeniyle yazdığı bir yazıda onu tanımlarken kullandığı *“Lozanın muzaffer diplomatı ve ne şanlı bir sulhun yapıcısı”*⁴⁸⁹ ifadeleri ile Lozan Anlaşması’nın yıldönümü münasebetiyle yazdığı bir yazıda İsmet İnönü’nün liderlik vasıflarından bahsederek Lozan’ın Türk milletinin bağımsızlığında önemli bir dönüm noktası olmasına yer vermesi, bu anlamda önemlidir.⁴⁹⁰ Savaş süresince

⁴⁸⁶ “Düşündüğüm Gibi – Dünyada Olmıyacak Şey Türk Milletinin Korkmasıdır”, *Haber*, 15 Nisan 1939, s. 2

⁴⁸⁷ “Düşündüğüm Gibi – İstanbul Kurtuluşunun Yıl Dönümü”, *Haber*, 5 Ekim 1939, s. 2.

⁴⁸⁸ “Düşündüğüm Gibi – Atatürk’ün Ölümü”, *Haber*, 11 Kasım 1940, s. 2.

⁴⁸⁹ “Düşündüğüm Gibi – İstanbul ve İnönü”, *Haber*, 2 Mart 1939, s. 2.

⁴⁹⁰ Derviş’in İsmet İnönü’ye dair ifadeleri şöyledir: *“Bugün İnönünde kazandığı zaferlerden sonra silâhını terk etmiş olan kahraman bir asker, en mahir bir diplomat inceliğiyle kuvvetin kazandığı zaferi zekâ ile ekillemiş bulunuyordu. Büyük asker, yerini büyük diplomata terk etmiş ve büyük*

Türkiye ile Sovyetler Birliği arasındaki dostluğun sürdürülmesinin büyük bir önem taşıdığını söylediği bir yazısında da bu dostluğun yapıcılarının biri olarak İnönü'yü işaret eder ve *“Sulhçü İnönü idaresinden de esasen bundan başka bir şey de beklemiyorduk”*⁴⁹¹ ifadelerini kullanır.

Yine bir başka yazısında İsmet İnönü'ye dair sarf ettiği şu sözler, Derviş'in devlet ve toplum arasında güven ve dayanışma inşa etme çabası olarak değerlendirilebilir:

*“İsmet İnönü'nün kuvvetli şahsiyeti ve icraatının tam bir ifadesi olan akliselim, vakar ve ciddiyet, siyasi olgunluk, onun idare ettiği bir milleti tam mânasıyla anlayış kabiliyetiyle birleşmiş ve inkılâp tarihimize ondan beklenen bir dirayetle yeni bir devre açmak cesaretini göstermiştir. Bu şefin bu millete, bu milletin bu şefe güvenmeğe ne çok hakkı vardır.”*⁴⁹²

Hem birlik ve beraberliği hem de İsmet İnönü'nün barışı koruyacağına dair inancını Derviş'in şu sözlerinde de görebilmek mümkündür:

*“Biz Türkler bu kararsız ve bu buhranlı dünya üstünde biribirimize ve devletimize her zamankinden daha bağlı ve daha yekpare duruyoruz.(...) Hâdisat nasıl bir seyir ve istikamet alırsa mukadderatımızı ellerine teslim ettiğimiz şeflerimizin bu dalgalı ve hâdisat denizinde Türk gemisini en salim emniyet limanına sevkedeceklerinden eminiz.”*⁴⁹³

Derviş *“(...)Harbin ne kadar tahripkâr ve sulhün ne kadar yaratıcı olduğunu, Osmanlı İmparatorluğu kâbusundan kurtulup Türkiye Cumhuriyetini hakikatine kavuşmuş Atatürk- İsmet İnönü sulh devrini idrak etmiş her Türk kendi tecrübeleri ve kendi görgüsüyle anlayıp takdir edecek mevkîdedir”*⁴⁹⁴ sözleriyle, hem milli mücadele dönemini hem de Türk inkılâbını sulh temeli üzerine oturtmaktadır. *“(...)Umumi harp felâketinden ve Sevr rezaletinden sonra (...)”*⁴⁹⁵ ifadeleriyle, eski rejimin savaşa giden yanlış politikalarını ve onların sonucu olarak tanımladığı Sevr

*diplomat istiklâli için ölümü göze alan, şerefi için sonuna kadar çekinmeyecek olan bir milleti, o millete gurur veren bir vakar ve azimle temsil etmişti. İsmet İnönü bu mücadelede şüphesi yalnız Türkiye'yi değil, emirler altında muahedeler imzalamağa mecbur tutulan bütün mağdur milletlerin galibe kuvvetliye karşı ilk baş kaldırışını temsil ediyordu”*Bkz:“Düşündüğüm Gibi – Lozanın Yıldönümü”, *Haber*, 24 Temmuz 1939, s. 3

⁴⁹¹ “Düşündüğüm Gibi – Milli Şefin Nutku Münasebetile”, *Haber*, 4 Kasım 1940, s. 4.

⁴⁹² “Düşündüğüm Gibi – Yeni Bir Devre Girmiş Bulunuyoruz”, *Haber*, 9 Mart 1939, s. 2.

⁴⁹³ “Düşündüğüm Gibi – Dünya Karışıklığı Karşısında Biz!”, *Haber*, 18 Eylül 1939, s. 2.

⁴⁹⁴ “Düşündüğüm Gibi – Türk Milletinin Sulh Sevgisi”, *Haber*, 14 Mayıs 1939, s. 3.

⁴⁹⁵ “Düşündüğüm Gibi – İnsanlığın Hasretini Çektiği Erkek ve Kahraman Ses”, *Haber*, 1 Haziran 1939, s. 3

Anlaşması'nı gündeme getirir. Suat Derviş geçmişin diplomatik kazanımlarıyla birlikte zaferleri de yücelterek aktarır. Zafer Bayramı münasebetiyle yazdığı bir yazıda, 30 Ağustos'un yalnız siyasi bir zafer olmadığını, aynı zamanda “*modern, şuurlu ve medeni Türkiyenin mebdeini kaydettiği için ehemmiyetli*” olduğunu söyler. Bu karışık zamanlarda bile, Türk milletinin “*istiklâl, sulh ve hürriyet mefhumlarına*” sadık olduğunu ekler. Türkiye'nin de içinde bulunacağı bir harbin gerçekleşmesinin ise ancak özgürlük, bağımsızlık, onur, hürriyet gibi birtakım kıstaslara bağlı olduğunu, yalnızca medeniyet, insanlık ve sulh için savaşılabileceğini vurgular.⁴⁹⁶

Derviş'in sulh ekseninde örnek olarak sunduğu önemli hadiselerden biri de 29 Ekim'de Cumhuriyet'in ilan edilmesine dairdir. Burada Derviş Cumhuriyetin kazanımlarına değinerek şu sözleri sarf eder:

*“Şimdi biz, milli menfaatlerimizi gözönünde tutarak bizi alâkadar etmiyen yabancı menfaatler peşinde harbe sürüklenmemiş bulunuyorsak ve kendi milli menfaatlerimize dokunulmadığı müddetçe de sulh içinde yaşamağı kendimize bir şiar edinmişsek bu ancak siyasi istiklâlimizin bir neticesidir. Ve bugün biz milli iktisadiyatımızda ilerlemeler kaydedebilmiş ve milli bir sanayie sahip olmak saadetine erişmiş bulunuyorsak bu iktisadi istiklâlimizin bir semeresidir.”*⁴⁹⁷

Derviş, geçmişte benimsenen emperyalist devletlere yakın olma politikasının devleti yıkıma sevk ettiği, anti-emperyalist olan Türk inkılâbının başlangıç noktası olan Lozan'ın emperyalist tehditler devam ettikçe önemini koruyacağını ifade eder.⁴⁹⁸ Savaşın ilerleyen yıllarında da Lozan Anlaşmasını tekrardan hatırlatır:

*“Türk milletinin milli istiklâl mefhumuna verdiği kıymetin en kuvvetli bir misalini vermiş olan bu zafer ve benzeri içinde yaşadığımız bu karanlık günlerde yollarımızı aydınlatan yıldızlardır. (...)Sulhe bütün varlığı ile bağlı olan ve yurdunda sulhün devamını bütün varlığıyla temenni eden Türk halkı eğer milli istiklâline tecavüz edilirse yeni İnönülerini, Sakaryalarını, Dumlupınarlarını yaratmaya azmetmiş olduğunu bugün İnönü zaferinin ulu kahramanlarını anarken daha kuvvetle hissediyor.”*⁴⁹⁹

Burada her ne kadar sulh üzerinde duruluyor olsa da, Derviş'in Türkiye'nin savaşa girmesi durumunda Milli mücadele döneminin askeri başarılarını

⁴⁹⁶ “Düşündüğüm Gibi – 30 Ağustos”, *Haber*, 30 Ağustos 1939, s. 2

⁴⁹⁷ “Düşündüğüm Gibi – Yarınki Bayramımız”, *Haber*, 28 Ekim 1940, s. 4.

⁴⁹⁸ “Düşündüğüm Gibi – 1908 İnkılâbı ve Lozan Sulhu!”, *Haber*, 23 Temmuz 1940, s. 3.

⁴⁹⁹ “Düşündüğüm Gibi – İnönü Zaferinin Yıldönümü”, *Haber*, 11 Mayıs 1941, s.3.

örneklendirerek savaş tehlikesi karşısında milli bir dayanışma ve cesaret inşa etmeye çalıştığı söylenebilir.

Emperyalizme karşı olan Milli Kurtuluş Savaşı'nın sonuçlarından biri olarak gördüğü Kabotaj Bayramı münasebetiyle Türkiye'nin tarafsızlık ve barışseverliğine rağmen her türlü tehlikeye karşı gözü açık ve hazır olunması gerektiğini ifade eder.⁵⁰⁰ Milli Kurtuluş Savaşı'nın ve Türk inkılâbının anti-emperyalist karakterini birçok yerde vurgulaması ve bu mücadelelerin arkasındaki liderlerin barışçılığını ön plana çıkarması, Derviş'in tüm Türk toplumunun ortak değerleri üzerinden siyaset üretmeye çalıştığını gösterir. Bu bağlamda, savaşmak için belirlediği kriterlerin de milli mücadele ve Türk inkılâbı gibi meşru gerekçelere ve evrensel ilkelere yaslandığı görülebilir.⁵⁰¹

İkinci Dünya Savaşı'nın ilerleyen yıllarında savaşın –Almanya'nın işgallerinin Balkanlara ilerlediği bir süreçte- Türkiye açısından nasıl şekilleneceğinin öngörülemediği bir dönemde, Suat Derviş 19 Mayıs'ın önemini vurguladığı bir yazı hazırlar. 19 Mayıs'ın bir milat olduğunu ve Atatürk tarafından emanet edilmiş olan milli istiklali korumak için hiçbir fedakârlıktan çekinilmeyeceğini söyleyen Derviş, Türk gençliğinin *“diz üstü yaşamaktansa, ayakta ölmeği, tercih edecek seciyededir”* sözlerini sarf eder.⁵⁰² Benzer ifadeleri kullandığı bir diğer yazısı Atatürk'ün ölüm yıldönümü dolayısıyladır. *“Türk milleti her ne vaziyette olursa olsun milli istiklali ve milli bütünlüğü uğruna mücadele etmekten çekinmeyecektir”* sözleriyle ulusalcı bir tutum sergiler.

Suat Derviş İkinci Dünya Savaşı sürecinde bazı İstanbul gazetelerinin demokrasi aleyhtarlığı yapan haberlerini eleştirmektedir. Derviş'e göre bu gazeteler yazılarıyla totaliter devletlerin başarılarını överken demokrasi ile idare edilen devletlerin gerilemeye, çökmeye mahkûm olduklarını ileri sürmektedir. Derviş'e göre böyle bir düşünce biçimi kısaca *“Demokratik idare kötü bir şeydir. Fekâlete*

⁵⁰⁰ “Düşündüğüm Gibi – 1 Temmuz”, *Haber*, 1 Temmuz 1941, s. 3.

⁵⁰¹ Derviş'in şu sözlerinde de görülebilmektedir. *“Bütün Türk milleti istiklâl mevzuu bahseldüğü zaman değil, malını, canını dahi seve seve bu istiklâle kurban etmeği bilir.”*, “Düşündüğüm Gibi – Vatan Müdafaası İçin – Bizim Hasisin Parasına Değil, Vatandaşın Şerefine İhtiyacımız Var”, *Haber*, 18 Nisan 1939, s. 2.

⁵⁰² “Düşündüğüm Gibi – 19 Mayıs”, *Haber*, 19 Mayıs 1941, s. 3.

mahkûmdur, ancak totaliter rejimle idare edilen milletler refaha, şerefe ulaşırlar” fikrini Türk halkına enjekte etmek amacındadırlar. Derviş’e göre “İsmet İnönü gibi demokrat, halkçı bir vatanperveri seçmek dirayetinde bulunan; hürriyetine, istiklâline âşık bu milleti, dayandıkları esasları bozuk bir takım fikirlere inandırmağa çabalamak beyhude bir gayrettir”⁵⁰³

Suat Derviş’in bu yazısında tartıştığı meseleler dikkate alınınca Peyami Safa’nın bir yazısına yönelik bir cevap ve tartışma niteliğinde olduğu düşünülebilir.⁵⁰⁴ Peyami Safa *Cumhuriyet* gazetesindeki yazısında demokrasi ile yönetilen devletler ile totaliter devletler arasında bir karşılaştırma yapmaktadır. Demokrasileri kapitalist ve emperyalist olarak tanımlayan Safa, hem iç hem de dış politikada demokrasilerin zıtlık ve çelişki içinde olduklarını, dolayısıyla demokratik devletlerin çıkarlarının örtüşmemesinden dolayı birleşemediklerini söylemektedir. Nasyonalistlerin birleşmelerinde ise, onların iç ve dış politikada birbirlerine bağlı olmalarını bir neden olarak ileri sürmektedir. Demokrasilerin mihverlerin dağılması umuduna sahip olmalarını demokrasi için bir felaket olarak tanımlayan Safa, demokrasilerin bir çıkmazda olduğunu iddia etmektedir.⁵⁰⁵

Suat Derviş Peyami Safa’nın Cumhuriyet’teki “Nasyonalizmi Doğru Anlayalım” başlıklı bir başka yazısı üzerinden Safa’yı ve kaleme aldığı yazısını eleştirir. Peyami Safa *Cumhuriyet*’teki yazısında “*Nasyonalizm bir irtica hareketidir ve Nasyonalizm başka milletlere karşı kindir*” şeklinde Nasyonalizme karşı yüklenen suçlar üzerinden bu kavramı tanımlamaya ve açıklamaya çalışır. Safa’ya göre demokrasilerde olduğu gibi Nasyonalizmin de pek çok türü vardır.⁵⁰⁶ Buna örnek olarak ne bir irtica ne de bir istila hareketi olan, tek mücadelesi uluslar arası barışı sevgiyi korumak olan Türk nasyonalizmini ve onun milliyetçi ve inkılâpçı

⁵⁰³ “Düşündüğüm Gibi – Demokrasileri mi Tenkit Ediyorlar, Demokrasiyi mi?”, *Haber*, 3 Nisan 1939, s. 2

⁵⁰⁴ Böyle bir çıkarımda bulunulmasının sebebi Peyami Safa’nın yazısından birkaç gün sonra Derviş’in bu yazıyı kaleme almasıdır. Derviş’in yazısında ele aldığı meseleler ve karşı çıktığı düşünceler Peyami Safa’nın bu yazısına bir cevap niteliğindedir. Derviş’in bu süreçte kimi zaman açık kimi zaman da burada olduğu gibi isim vermeden Peyami Safa’yı eleştirdiği yazıları mevcuttur.

⁵⁰⁵ Peyami Safa, “Hâdiseler Arasında”, *Cumhuriyet*, 31 Mart 1939, s. 5.

⁵⁰⁶ “Şüphesiz bir irtica nasyonalizmi ve şüphesiz bir istilâ nasyonalizmi vardır. Bir irtica demokrasisi ve bir istilâ demokrasisi olduğu gibi”, Peyami Safa, “Meseleler-Nasyonalizmi Doğru Anlıyalım”, *Cumhuriyet*, 17 Mayıs 1939, s. 3.

karakterini sunar. Nasyonalizmin “milli zaruretlerden” doğduğunu söyleyen Safa sözlerine şöyle devam etmektedir:

“Nasyonalizm, insanın kendisini milletine bağlayan ruh ve madde çizgileri üstünde en yüksek şuura ve sevgiye varmasıdır. Bu şuur ve bu sevgi, insanı fani vücudünün ve nefsinin ahmak bir hayranı ve dalkavuşu olmaktan kurtarır sersemce bir kazanc hırsile yaldızlı ve kof bir lüks, kaba ve kötü iştahlar peşinde yuvarlanmaktan alıkoyar, onu sonsuz ve ebedî bir topluluk ruhuna bağlar.(...) Öz nasyonalizm. Milliyetten insanlığa koşan, fakat bunun için de tam bir millet olmanın bütün şartlarını arayan nasyonalizmdir. (...) Kendi milletini aşkla sevmeyi telkin eden bir nasyonalizmin başka milletlere karşı kin uyandırdığını ileri süren kaba mantık, aynı cinsten bir muhakeme ile kolayca alaşağı indirilebilir: Kendi ailesini aşkla seven bir adamın başka aileleri paralaması şart mıdır?”⁵⁰⁷

Derviş, Peyami Safa’nın genç insanlar üzerinde belli bir etkisinin olduğunu ve bu yazılarla bu zihinleri karıştırdığını söyler. Derviş, “fikir adamı olduğunu iddia edenlerden bir fikir sahibi olmasını, politika yapanların açık bir politika sahibi olmasını ve bilgisizlerden susup oturmasını istemek (...) elzemdir” sözlerini sarf ederek Safa’nın yıllardır sütununda irtica ve istilâyı övdüğünü söylemektedir.⁵⁰⁸

Derviş’in Peyami Safa’ya yönelik bir diğer eleştirisi, onun Fransız Devrimi’ne dair düşüncelerine yöneliktir. Buna göre Safa sütununda şöyle bir yorumda bulunur:

“Fransız ihtilâlinin manası, kendine hücum edilmesini kabul, hatta –zımnen- teşvik etmekle başlıyor. Bir ihtilâl ki, tek gıdası kendi bünyesinden başka bir şey değil; ve bu bakımdan hürriyet, milliyetlerin kendi kendilerini yemelerinden başka bir manaya gelmiyor. İhtilâl de bu meş’um ziyafete kendi çocuklarını yemekten başlamıştı. Fakat siz onun dostlarına da düşmanlarına da pek bakmayınız: Yüz elli sene evvel o bir zaruretti, fakat yüz elli aya kalmaz, bir hatıra olacağa benzer.”⁵⁰⁹

Derviş, Fransız Devrimi’nin sonuçlarından biri olan İnsan Hakları Beyannamesi’nin insanlara sağladığı eşitlik ve özgür düşüncenin öneminden bahseder. Devrimin sadece Fransa için değil, bütün insanlık için önemli olduğunu, dolayısıyla evrensel bir belge olduğunu söylemektedir.⁵¹⁰ Derviş, Safa’nın Fransız Devrimi’nden mülhem sloganlar “Hürriyet, Müsavat, Uhuvvet” kelimelerini eski

⁵⁰⁷ A.g.y., s. 3.

⁵⁰⁸ “Düşündüğüm Gibi – Bir Muharririn İki Yazısı”, *Haber*, 18 Mayıs 1939, s. 4.

⁵⁰⁹ Peyami Safa, “Hâdiseler Arasında – Fransız İhtilâlinin Dostları ve Düşmanları” *Cumhuriyet*, 28 Haziran 1939, s. 3.

⁵¹⁰ “Düşündüğüm Gibi – Fransız İhtilâli Hakkında Çıkan Bir Yazı Münasebetiyle”, *Haber*, 3 Temmuz 1939, s. 3.

olarak tanımlamasını da yanlış bulmaktadır. Ona göre bu kavramlar insanlık için hala yeni ve zaruridir.⁵¹¹ Safa'nın ifade ettiği “*Fransız İhtilali Yüz elli sene evvel o bir zaruretti, fakat yüz elli aya kalmaz, bir hatıra olacağa benzer.*” sözlerini direkt alıntıl原因an Derviş, bunu “*yalnız hürriyete karşı düşmanlığı değil totaliter rejimlere karşı hasreti ifade etmektedir.*” şeklinde yorumlar.

Peyami Safa'nın Thetis faciasını* değerlendirirken bu olaya verilen önemin İspanya'da ve Çin'de yaşanan olaylardan ve ölümlerden fazla olmasını tartıştığı yazısına⁵¹² Suat Derviş bu gazetecinin bunu söylemeden önce Çin, İspanyol, Habeş, Arnavut, Beni Ahmer topluluklarının katliamlarını onaylar gibi yazılarının olduğunu, bunları da milliyetçi cephenin bir zaferi olarak yorumlayarak yazdığını ifade eder.⁵¹³ Dolayısıyla Safa'yı tutarsız ve çelişkili olması yönünde eleştirir.

Derviş bir başka yazısında isim vermeden Nazizm ve faşizme alkış tutan muharrirleri eleştirir. Nasyonal sosyalizm ve faşizmin varlığını sürdürebilmek için savaşa ihtiyaç duyduğunu söyleyen Derviş, Türkiye'de faşizmi öven gazetecilerin olduğunu söylemektedir.⁵¹⁴ Buna cevaben Milli Kurtuluş Savaşı'nı örnek vererek kendi bağımsızlığı için mücadele eden bir ülke için diğer ülkelerin de bağımsızlıklarının çok değerli olduğunu söyler.⁵¹⁵

Suat Derviş, bu tarz siyasi polemiklere sadece kendi ülkesindeki gazetecilerle değil, aynı zamanda Almanya ve İtalya gazetelerindeki yazılar üzerine de karşılıklar verir. Bunlardan biri Karl Meygel isimli bir Alman gazetecinin yazdığı yazı üzerinedir. Derviş'in aktardığı kadarıyla, bu gazetecinin “*Eğer Almanlar olmasa, Türkler Çanakkale kazanamazlarmış*” şeklindeki yazısına “*Türkiyede çok şey değişmiştir. Türk milleti Alman veya herhangi bir başka memleket*

⁵¹¹A.g.y., s. 4.

*Thetis Faciası 1939 yılında gerçekleşen bir denizaltı kazasıdır. İngiliz denizaltısı Thetis deneme dalışlarında su alarak batmaya başlamış ve bu kazada 79 kişi hayatını kaybetmiş, 4 kişi kurtarılabilmektedir. “İngilteredeki Büyük Denizaltı Faciası”, *Cumhuriyet*, 2 Haziran 1939, s. 3.

⁵¹² Peyami Safa, “Hâdiseler Arasında-Deniz Altında Bir Hakikat”, *Cumhuriyet*, 9 Haziran 1939, s. 3.

⁵¹³ “Düşündüğüm Gibi – Thetis Faciası Münasebetile...”, *Haber*, 11 Haziran 1939, s. 4.

⁵¹⁴ Derviş şu sözleri sarf eder: “*Avrupanın bizden çok uzak bir yerinde ... zafer şarabının kokusile burada bile mest olanlar var. Hatta bazı muharrirler bile artık çalakalem faşizmi methetmeğe, onun istilâ ve tecavüz hareketlerini muhik görmeğe ve Alman faşizminin kurmak istediği yeni nizamın yardakçılığını ve taraftarlığını yapmak suretile bir devletin diğer bütün milletleri hem iktisaden, hem de siyaseten birer esir vaziyetine sokmak istemesini alkışlamağa başladılar.*”, “Düşündüğüm Gibi – Biz, Neye Seviniyoruz?!” , *Haber*, 12 Temmuz 1940, s. 2.

⁵¹⁵A.g.y., s. 2.

sermayedarlarının menfaati için yapılacak yeni bir harbe girmeye mecbur olmamak emelindedir” şeklinde bir yanıt vererek Türkiye’nin barıştan başka bir amacının ve idealinin olmadığını belirtir.⁵¹⁶

Bir İtalyan mecmuasında geçen “*çarpişma anı gelince İtalyan ordularının gezine gezine Boğaziçine ineceklerine*” dair yazı üzerine Derviş şu yanıtı verir: “*Türk toprakları, Türk milletinin en zayıf olduğu devirlerde bile, bu nevi gezintilere elverişli olmamıştır.*” Türkiye’nin hem ordusuyla hem de Türk milletinin geçirdiği tecrübelerle bunların bir hayal olduğunu ve cahilce ve hayalperest yazılar olduğunu söylemektedir.⁵¹⁷

Almanya’da yayımlanan *Völkische Beobachter* gazetesinin Almanya’daki bir Türk talebesinin nasyonal sosyalist düşünceye sevgi ve saygı beslediğine dair bir mektubun neşredilmesi üzerine Derviş bir yazı kaleme alır. Bu düşüncelerin Türk düşünce ve anlayışına yabancı olduğunu ve hiçbir Türk tarafından sempatiyle karşılanamayacağını söyleyen Derviş, şunları ekler:

*“(…) Nasyonal Sosyalizm Almanya hudutları dahilinde bulundukça ve bizim gençliğimize aşılmağa teşebbüs edilmedikçe biz o telâkki hakkındaki düşüncelerimizi söylememek nezaketinde bulunuyoruz. Bu sükûtun, o fikre karşı Türk milletinde mevcut olan bir sempatiye atfedilmesi hatalı olur. Biz eğer Almanyaya talebe yolluyorsak gayemiz Almanyanın takdir ettiğimiz bilgi ocaklarından gençlerimizin ilim öğrenmesidir. Fakat iş yanlış anlaşılmasın, Biz Almanyaya Sais İnquartlar, Gadjalar, Hachalar, Codrianolar yetiştirmek için talebe yollamıyoruz.”*⁵¹⁸

Birtakım Alman gazetelerinin Türkiye’nin Arap toprakları üzerinde emperyalist amaçlar güttüğünü iddia etmesine Derviş kendi sütununda yanıt verir. Türkiye’nin emperyalist bir emelinin olmadığını, bunun bir yüz karası olduğunu ifade eden Derviş “*(…) kimsenin işine karışmamasını bilen ve hiçbir milleti kendi esareti altına almasını istemiyen bir Türkiye’yi emperyalistlikle itham etmek ancak münevverlere ilânı harp etmiş memleketlerin gazete sütunlarına yakışacak*

⁵¹⁶ “Düşündüğüm Gibi – Bir Alman Muharririn Yazısı”, *Haber*, 22 Mayıs 1939, s. 3.

⁵¹⁷ “Düşündüğüm Gibi – Bir İtalyan Mecmuası Yine Hezeyan Savurmuş”, *Haber*, 17 Haziran 1939, s. 3.

⁵¹⁸ “Düşündüğüm Gibi – Türk Gençlerine Nasyonal Sosyalist Propagandası mı Yapıyorlarmış?”, *Haber*, 20 Haziran 1939, s.3.

fikirlerdir”⁵¹⁹ sözleriyle karşı çıkmaktadır. Böyle bir suçlamanın yapılmasının ardındaki nedeni de Türkiye’nin Alman emperyalizminin yanında yer almaması olarak açıklamaktadır.

Almanya’da yayımlanan resmi gazetelerden birinde “*hayat sahası*” meselesinin bir toprak niyeti değil, milli varlığın muhafazası olarak değerlendirildiğini, ancak Almanya’nın hayat sahası olarak belirlediği alanlardaki mücadelesine ya da varlığına müdahale edenler, düşmanca davrananlar için bu bir toprak meselesi haline gelecektir şeklindeki açıklamayı değerlendiren Derviş, bu söylemi bir tehdit olarak yorumlamaktadır. Hayat sahalarının karşılıklı olduğunu söyleyen Derviş, “*Türk efkârı umumiyesi tehdit mektuplarını daima tebessümle karşılamıştır. Kendisini alâkadar etmiyen bu hayat sahası meselesi karşısında da yaptığımız budur. Türk hiçbir milletin topraklarında böyle bir saha aramadığı gibi kendi topraklarında aranmasının karşılığını da pek iyi biliyor: Bizde hayat sahası arayana; o saha memat sahası olur*”⁵²⁰ diyerek olası bir işgal girişimi karşısında Türk milletinin meşru bir savunma geliştirme hakkı ve gücü olduğuna işaret etmektedir.

İtalya’nın kendi hayat sahası ile ilgili olarak Akdeniz’e hâkim olma arzusu taşıdığını ve bu ilginin Adriyatik’ten Çanakkale’ye kadar uzandığını okuyan Derviş “*Türkiyenin bugünkü hududu Türk milli iradesiyle çizilmiş olan bir huduttur. Ve bu milli irade ne bu hududu tecavüz etmek ister, ne de bu hududa tecavüz edecek olanlara iltifat yüzü gösterir.(...) Çünkü Akdeniz Türkiye için “hayat sahası, falan gibi uydurma bir şey değil, hayatın tâ kendisidir*” şeklinde yanıt verir.⁵²¹

Derviş, İtalyan ve Alman propaganda araçlarının Arap memleketleri üzerinden yaptıkları Türkiye aleyhtarlığı yıkıcı propagandaları üzerine bir yazı kaleme alır. Türkiye’nin başka memleketlerin yaşama haklarına saygı duyduğunu belirten Derviş, Türkiye’nin böyle bir siyasaya sahip olmadığını ifade ederek

⁵¹⁹ “Düşündüğüm Gibi – Türkiye Emperyalist Değildir”, *Haber*, 23 Haziran 1939, s. 3.

⁵²⁰ “Düşündüğüm Gibi – Karşılıklı Hayat Sahası”, *Haber*, 27 Haziran 1939, s. 3.

⁵²¹ “Düşündüğüm Gibi – Bir Alman Mecmuasında İntişar Etmiş Bir İtalyan Yazısı Münasebetiyle”, *Haber*, 29 Haziran 1939, s. 3.

bunların İtalyan ve Alman faşizminin siyasi bir entrikası olduğunu belirtir.⁵²² Almanya'nın savaş için ihtiyaç duyduğu iktisadi kaynakları –petrol kuyuları gibi- bu memleketlerin üzerinden sağlamaya çalışıldığını da ekler.⁵²³

Türk inkılâbının aslında bir inkılâp olmadığını iddia eden, inkılâbı Derviş'in sözleriyle “şarlatanlık” olarak gören *Das Ulustrierte Blatt* isimli bir Alman dergisinin karikatürünü Derviş eleştirir:

“Ne bir temerküz kampı kuruldu, ne ilim kitapları yakıldı, ne Ayınştayn seviyesinde bir vatandaş memlekette kovuldu. Ne sanattablolari başka memleketlerde pazara çıkarılıp satıldı. Ne münevvere geveze, sersem falan gibi sıfatlar takılarak ağzına kilit, eline kelepçe, bacağına zincir asıldı. Ne progonlar yapıldı, ne Kurunu vutai engizisyon usulleri yeniden ihya edildi. Ne vatandaşlar cebren Firavunların ehram yaptırmaları usulü çalışmaya mecbur edildi. Ve kadınlar esir mertebesine indirildi. Ne çocuklar başka milletlere düşman birer yam yam gibi yetiştirildi. Ne tereyağ yerine top yedik, ne ekmek yerine bomba!”⁵²⁴

Derviş, Türk inkılâbının sanayileşmeden medeniyete, bilim ve teknikten orduya, kadın erkek eşitliğine, hukuktan dini eşitliğe kadar her konuda Türk inkılâbının niteliklerini sıralar. Dolayısıyla Derviş savaş karşıtı bir söylem geliştirirken hem içeride hem de dışarıda oluşmaya başlayan Türk inkılâbı karşıtlığıyla da hesaplaşmaya çalışmaktadır. Bu hesaplaşma çabası, Derviş'in söylemlerinin daha devletçi-ulusalcı bir eksene yönelmeye başlamasının da temel nedenidir.

⁵²² “Düşündüğüm Gibi – Alman ve İtalyan Emperyalizmi Arap Memleketlerinden Ne İstiyor?”, *Haber*, 5 Temmuz 1939, s. 3.

⁵²³ A.g.y., s. 4.

⁵²⁴ “Düşündüğüm Gibi – Bir Alman Gazetesinde Çıkan Bir Karikatür Münasebetiyle”, *Haber*, 19 Temmuz 1939, s. 3.

SONUÇ

Suat Derviş'in 1935-1942 arasındaki gazetecilik faaliyetleri üzerinden şekillenen bu çalışma, Cumhuriyet'in siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda gerçekleştirdiği inkılâpların toplum düzeyinde sonuçlarının görülebildiği 1930'lu yılları, muhalif bir aydının kaleminden gözler önüne sermeye çalışmaktadır. Derviş, gözlemlerini mağdur insanlar üzerine yönelterek gazetecilik faaliyetlerini yoksulluk, adaletsizlik ve eşitsizlik üzerinden şekillendirmiş, topluma dair sorunları tüm yazı hayatının temel problemi haline getirmiştir. Şüphesiz ki bu, Derviş ile ilgili soruları da beraberinde getirir. Çünkü Suat Derviş aristokrat bir aileden gelen, burjuva kökenli bir kadındır. Derviş'in kendi sınıfsal kökenleriyle çelişerek devrimci çizgiye yakın bir siyasal tutum kazandığını, bu tutumun süreç içerisinde gördükleri ve tanık olduklarıyla birlikte ortaya çıktığını söyleyebilmek mümkündür. Gazete yazılarının büyük bir kısmında görülebileceği üzere, arzu ettiği toplum düzeninin bütün yurttaşların eşit ve müreffeh olduğu bir sosyal devlet tasavvuru olduğu anlaşılmaktadır. Derviş'in Sovyetler Birliği'ne yaptığı gezi, onun tasavvurundaki ideal toplumun nasıl olması gerektiğinin de çerçevesini çizmiştir. Bu yönelim, Reşat Fuat Baraner ile olan evliliği ve dâhil olduğu çevreyle birlikte (TKP) sosyalizme yakın bir çizgiye evrilmiştir. Toplumsal sorunları ele alırken dayandığı kriterlerde zaman zaman üst sınıfa has bir bakışın izleri görülüyor olsa da, bunu sadece onun burjuva kökenleriyle açıklamak doğru değildir. Zira Cumhuriyet aydınlarının önemli

bir çoğunluğu orta-yüksek sınıfa mensupturlar –en azından ezilen sınıflardan değildirler–. Derviş de bazı değerlendirmelerinde orta-üst sınıfa has bir bakışa sahip olsa bile (mesela gördüğü yoksulluk manzarasının “medeniliğe yakışmadığını” ifade ederken olduğu gibi), bu bakış açısı üst sınıfların çıkarlarını savunma amacına değil, bir bütün olarak Türk inkılâbının aydınlardan beklediği medenilik, çağdaşlık, modernleşme, Batılılaşma vs. misyonların bir sonucudur. Dolayısıyla Derviş, yoksulluk medeniliğe yakışmadığı için yoksulları yok sayma gibi bir tutum içinde değildir; tersine, yoksulluk sorununu ortadan kaldırarak medeniliğin gerektirdiği bir toplumsal düzene kavuşmayı arzu etmektedir. Yani medeniliği savunur, fakat elitist ve halktan uzak bir tavırla değil. Bu tutum, genç Cumhuriyet’in de paylaştığı bir hedeftir. Bu anlamda Derviş’in tavrı ulusalcı-devletçi bir çizgide ilerlese de birçok yazısında iktidara muhalif bir tutum da sergilemiş ve ezilen kesimlerin savunuculuğunu *iktidara rağmen* de yapmıştır. Bu anlamda, önemli ölçüde Cumhuriyet’in ilkeleri ve siyasal, sosyal, ekonomik hedefleriyle paralel düşünmüştür; fakat siyasal, sosyal ve ekonomik sorunların çözümünü tamamen devletin tasarrufuna bırakıp alternatif ve sivil siyasal faaliyetleri gereksiz gören bir tutum içerisinde de asla olmamıştır.

Derviş, şüphesiz, sol düşüncenin değerlerini –emekten ve emekçiden yana olmak, toplumsal adaleti savunmak, cinsiyet eşitsizliğine karşı olmak vb.– taşımış ve bu değerleri kişiliğinin bir parçası haline getirerek bu değerler temelinde bir duyarlılık geliştirmiş bir aydındır. Fakat bu, sosyalist değerleri kavramsal-kuramsal olarak benimseyen ve olaylara bu perspektifle bakan bir aydın olduğu anlamına gelmez. Elbette ki bir aydının solculuğunu, sosyalistliğini veya savunduğu ideolojinin temel ilkelerine bağlı olup olmadığını tespit edecek kesin ölçütler yoktur. Böyle bir senteze ve kesin yargılara ulaşabilmek de mümkün değildir. Üstelik sentezi yapabilecek yegâne güç, elbette ki tarihtir. Dolayısıyla bu noktada feminist, sosyalist, Marksist, komünist gibi kavramlarla tanımlanan Derviş’i statik adlandırmalardan ziyade kendi dinamik düşünsel seyri içerisinde görmek daha doğru olacaktır. Üstelik yaşadığı ve yazdığı dönemin koşulları da hesaba katıldığı takdirde, *özellikle* böyle yaklaşmak gerekmektedir. Zira ekonomik krizler, emperyalist tehlikeler ve İkinci Dünya Savaşı gibi küresel tehditlerle kuşatılmış, kendini inşa

etme mücadelesi veren Cumhuriyet, dünya ölçeğindeki bu sorunların ötesinde, kendi içerisinde de siyasal, toplumsal ve ekonomik sorunlara çözüm geliştirmeye çalışmaktaydı. Derviş de Cumhuriyet'in bir vatandaşı ve devralınan geri kalmış ve yoksul nüfusun sayılı eğitilmiş insanlarından biri olarak, tıpkı Cumhuriyet gibi, yönünü bulmaya ve ülkesi için iyi olanı saptamaya çalışan bir aydındır. Dolayısıyla yaşadığı ve ürettiği çağ ile Derviş'i birbirine paralel düşünmek gerekir. Bu yanılla bakıldığında da, Derviş'in düşünsel hareketliliği, erken Cumhuriyet döneminin kendi içerisindeki yoğun hareketliliğin, değişkenliğin, koşullara göre konum belirlemeye çalışmanın göstergesi haline gelmekte; Derviş'in çabaları ile erken Cumhuriyet'in çabaları benzer kaygıların bir sonucu olarak şekillenmektedir. Bu, zaman zaman Derviş'i kendi içerisinde çelişir hale de getirmektedir. Bu çelişikliği özellikle kadın meselesine dair düşüncelerinin değişkenliğinde görmek mümkün: Kadın ve erkeğin eşit olduğu bir aile içinde büyüyen, kendi özel hayatında özgürlükçü olan, hatta gazete yazılarında da kadının kendi bedeni ve kendi hayatı üzerinde tek söz sahibi olması gerektiğini savunan Derviş, bu düşüncelerinde elbette ki samimidir. Fakat nüfus politikası konusunda ve buna bağlı olarak nüfusun arttırılması hususunda devletle aynı kaygılarla düşünüp fikir beyan ederken de aynı ölçüde samimidir. Burada, Derviş'i kendi içerisinde çelişkiye düşüren etken, tam da erken Cumhuriyet döneminin iç ve dış koşullarının yarattığı kaygıdır. Dolayısıyla bu çelişki, Derviş'i ve çağını birlikte düşünmek ve bir bütün olarak o çağın yoğun siyasal özelliklerinin ortaya çıkardığı bir çelişki olduğu için, Derviş'i erken Cumhuriyet döneminin karakteristik bir aydını haline getirmektedir.

Özetle bahsedilen bu çelişki kaynağı koşulların değişmeye başladığı, sosyalist ideolojinin ve sol düşüncenin Türkiye'de kuramsal-kavramsal bir kütle olarak ortaya çıktığı dönem, daha çok 1960 sonrasıdır. Zira 1960 sonrasında sol içi tartışmalar teorik boyut kazanmaya başlamış, farklı sol alternatifler ortaya çıkmış, sol düşünce eylem ve pratikte de Türkiye'de sahneye çıkmaya başlamıştır. Derviş bu yıllarda Türkiye'ye dönmüştür, fakat daha aktif bir siyasal-düşünsel zemin bulunmasına rağmen herhangi bir siyasal pratik içerisinde görünmemektedir. Bu noktada hem biyolojik yaşın getirdiği yorgunluğu hem de psikolojik ve duygusal bir yılgınlığı düşünmek mümkün: Derviş için geç bir zamandır artık; zira Derviş, teorik

olarak daha belirginleşmiş bir sol hareketin ortaya çıkmaya başladığı zamanlarda artık genç değildir. Bundan dolayı da Derviş'in solculuğunu tartışmak, onun düşüncelerini sol düşüncenin ilkelerine göre bir sınavdan geçirmek verimli bir yaklaşım olmaz. Fakat kanımızca şunu söylemek mümkün: Derviş, solun temel kavramlarının işaret ettiği değerleri kendi çağının koşullarında savunmuş, teorik bir netlikten ziyade yönünü vicdanıyla bulmaya çalışıp yazı faaliyetlerini böyle şekillendirmiş, zaman zaman koşulların yarattığı kaygıyı –çağının bir çocuğu olarak– derinden yaşamış ve gazeteciliğiyle toplumun sesi olmaya çalışmıştır.

KAYNAKÇA

ARAŞTIRMA/İNCELEME ESERLER

- Ahmad, Feroz: *İttihat ve Terakki - 1908 – 1914*, Çeviren: Nuran Yavuz, Kaynak Yayınları, İstanbul, Eylül 1999.
- Akpınar, İpek: “İstanbul’u (Yeniden) İnşa Etmek: 1937 Henri Prost Planı”, *Cumhuriyet’in Mekânları Zamanları İnsanları*, Dipnot Yayınları, Der: Elvan Altan Ergut – Bilge İmamoğlu, Ankara, 2010
- Aksoy, Nazan: “Suat Derviş Muhalif Bir Yazar Mıdır?”, *Yıldızları Seyreden Kadın-Suat Derviş Edebiyatı*, Haz: Günseli Sönmez İşçi, İthaki, İstanbul, 2015.
- Aksoy, Nazan: Nazan Aksoy, *Kurgulanmış Benlikler-Otobiyografi, Kadın, Cumhuriyet*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018.
- Armaoğlu, Fahir: *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914 – 1995*, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2004

- Atay, Hazal: *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce – Feminizm*, C: 10, İletişim, Ed: Feryal Saylıgil, Nacide Berber, İstanbul, 2020.
- Balcıgil, Osman: *İpek Sabahlık - Bir Suat Derviş Biyografisi*, Destek Yayınları, İstanbul, 2019.
- Behmoaras, Liz: *Suat Derviş - Efsane Bir Kadın ve Dönemi*, Doğan Kitap, İstanbul, Mart 2017
- Belge, Murat: “Türkiye’de Sosyalizm Tarihinin Ana Çizgileri”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Sol*, C:8, Ed: Murat Gültekingil, İletişim, İstanbul, 2018
- Belli, Mihri: *İnsanlar Tanıdım – Mihri Belli’nin Anıları*, Doğan Kitap, İstanbul, 2002
- Berktaş, Fatmagül: *Tarihin Cinsiyeti*, Metis Yayınları, İstanbul, Eylül 2003
- Berkes, Niyazi: *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2018
- Berman, Marshall: *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016
- Birkan, Tuncay: *Dünya ile Devlet Arasında Türk Muharriri 1930 -1960*, Metis Yayınları, İstanbul, 2019
- Bora, Tanıl: “Türk Sağı: Siyasal Düşünce Tarihi Açısından Bir Çerçeve Denemesi”, *Türk Sağı - Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri*, Der: İnci Özkan Kerestecioğlu - Güven Gürkan Öztan, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016.
- Boratav, Korkut: *Türkiye İktisat Tarihi 1908 – 2002*, İmge Kitabevi, İstanbul, 2005
- Bozdağ, İsmet: *Dünyada ve Türkiye’de Basın İstibdadı*, Emre Yayınları, İstanbul, 1992

- Bozdoğan, Sibel – Kasaba, Reşat: *Türkiye’de Modernleşme ve Ulusal Kimlik*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2010
- Carr, Edward Hallett: *Tarih Nedir?*, Çev: Misket Gizem Gürtürk, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.
- C.H.F. Üçüncü Büyük Kongre Zabıtları 10-18 Mayıs 1931 Devlet Matbaası, İstanbul, 1931
- Çakan, Işıl: *Konuşunuz, Konuşturunuz – Tek Parti Döneminde Propagandanın Etkin Silahı: Söz, Otopsi* Yayınları, İstanbul, 2004
- Çakır, Serpil: “Feminist Tarih Yazımı: Tarihin Kadınlar İçin, Kadınlar Tarafından Yeniden İnşası”, *Birkaç Arpa Boyu... 21. Yüzyıla Girerken Türkiye’de Feminist Çalışmalar* Cilt:1, Koç Üniversitesi Yayınları, Der: Serpil Sancar İstanbul, 2011.
- Derviş, Suat: *Niçin Sovyetler Birliğinin Dostuyum?*, Kırklı Yıllar – 1, TÜSTAV, 2002
- Erdemir, Aynur Soydan: “Sabiha Zekeriya Sertel: Bir Hayalin Peşinde Bir Ömür”, *Kadınlar Hep Vardı-Türkiye Solundan Kadın Portreleri*, Dipnot Yayınları, Haz: Feryal Saygılıgil, İstanbul, 2017
- Erkman, Faris: *Kırklı Yıllar I*, TÜSTAV Yayınları, 2002
- Foucault, Michel: *Bilginin Arkeolojisi*, Çev: Prof. Dr. Veli Urhan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011.
- Garanur, Bahar: “Seyahat Notları Çerçevesinde Suat Derviş’in Yurt Dışı İzlenimleri”, *Yıldızları Seyreden Kadın - Suat Derviş Edebiyatı*, Haz: Günseli Sönmez İşçi, İthaki, İstanbul, 2015.
- Gökpinar, Bahar: *“Müphem Bir Kadının Feminist Biyografisi ile Kurgulanışı: Ayşe Leman Karaosmanoğlu - Bir Sefirenin Özel Arşivine Yolculuk”*, İletişim, İstanbul, 2015.

- Günçikan, Berat: *“Gölgenin Kadınları”*, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2008
- Güriz, Adnan: *Türkiye’de Nüfus Politikası ve Hukuk Düzeni*, Türkiye Kalkınma Vakfı Yayınları No. 2, Ankara, 1975
- Habermas, Jürgen: *“Öteki” Olmak, “Öteki’yle Yaşamak” - Siyaset Kuramı Yazıları*, Çev: İlknur Aka, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2012.
- Kafadar, Cemal: *Kim Var İmiş Biz Burada Yoğ İken – Dört Osmanlı: Yeniçeri, Tüccar, Derviş ve Hatun*, Metis Yayınları, İstanbul, 2019
- Kandiyoti, Deniz: *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar-Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*, Metis Yayınları, İstanbul, 2013
- Karaömerlioğlu, M. Asım: *“Tek Parti Döneminde Halkçılık”, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce - 2 Kemalizm*, Ed: Ahmet İnsel, İletişim, İstanbul, 2009
- Karpat, Kemal: *Türk Demokrasi Tarihi – Sosyal, Kültürel, Ekonomik Temeller*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010
- Kepenek, Yakup – Yentürk, Nurhan: *Türkiye Ekonomisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2001
- Keyder, Çağlar: *Türkiye’de Devlet ve Sınıflar*, İletişim, İstanbul, 2014
- Koç, Yıldırım: *Türkiye’de İşçiler ve Sendikalar (Tarihten Sayfalar)*, Türkiye YOL-İŞ Sendikası Yayınları, Mart 2000
- Koçak, Cemil: *Türkiye’de Milli Şef Dönemi (1938-1945)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007

- Koçak, Cemil: “Siyasal Tarih 1923-1950”, *Türkiye Tarihi 4 - Çağdaş Türkiye – 1908-1980*, Sina Akşin, Cem Yayınevi, İstanbul, 1989
- Köklügiller, Ahmet – Minnetoğlu, İbrahim: *Şair ve Yazarlarımız Nasıl Yazıyorlar*, Minnetoğlu Yayınları, İstanbul, 1974
- Kür, İsmet: *Yarısı Roman*, Everest Yayınları, İstanbul, 2006
- Libal, Kathryn: “Child Poverty and Emerging Children’s Rights Discourse In Early Republican Turkey,” *Childhood in the Late Ottoman Empire and After*, (Ed: Benjamin C. Fortna), Brill, Ed: Benjamin C. Fortna, Boston, 2016
- Necatigil, Behçet: “Dünya Kadın Yılında Suat Derviş Üzerine Notlar”, *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1976*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1976.
- Nikiforuk, Andrew: *Mahşerin Dördüncü Atlısı – Salgın ve Bulaşıcı Hastalıklar Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018
- Oktaç, Ahmet: “*Toplumcu Gerçekçiliğin Kaynakları*”, Tümm zamanlar Yayıncılık, İstanbul, 2000
- Özersay, Kudret: “Montreux Boğazlar Sözleşmesi”, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt I 1919-1980)*, İletişim, İstanbul, 2009
- Özkan, Behlül: “*Türkiye’de Milli Vatanın İnşası-Dâr’ul İslam’dan Türk Vatanına*”, Kırmızı Kedi, İstanbul, 2019
- Öztürk, İbrahim Hakkı: “Bilimsel (Modern) Tarihten Parçalanmış (Postmodern) Tarihe”, *Tarih Nasıl Yazılır? – Tarihyazımı İçin Çağdaş Bir Metodoloji*, Ed: Ahmet Şimşek, Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2015.
- Ramazanoğlu, Caroline: *Feminizm ve Ezilmenin Çelişkileri*, Pencere

- Yayınları, İstanbul, 1998
- Sakaoğlu, Necdet: *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1992
- Saktanber, Ayşe: “Kemalist Kadın Hakları Söylemi”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce – 2 / Kemalizm*, Ed: İnsel, Ahmet: İletişim Yayınları, İstanbul, 2009
- Sancar, Serpil: *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti – Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar*, İletişim, İstanbul, 2017
- Sayılğan, Aclan: *Türkiye’de Sol Hareketler*, Doğu Kütüphanesi, İstanbul, 2009
- Saygılıgil, Feryal: *Kadınlar Hep Vardı - Türkiye Solundan Kadın Portreleri*, Dipnot Yayınları, İstanbul, 2017
- Sertel, Sabiha: *Roman Gibi*, Belge Yayınları, İstanbul, 1987
- Soydan, Serdar: *Suat Derviş - Anılar Paramparça, İthaki* Yayınları, İstanbul, 2017.
- Sülker, Kemal: *100 Soruda Türkiye İşçi Hareketleri*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1976
- Tahir, Kemal – Derviş, Suat – Cevad, Ahmet, *1936 Modeli Gençler ve Zavallı Peyami Safa*, Selâmet Basımevi, İstanbul, 1936
- Talas, Cahit *Türkiye’nin Açıklamalı Sosyal Politika Tarihi*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1992
- Tatarlı, İbrahim: “Ölümünün 10. Yıldönümünde Suat Derviş Üzerine Bir İnceleme – Suat Derviş’in Kimliği ve Yanıtları Üzerine (Anket ve Yanıtları)”, *Nesin Vakfı Edebiyat Yılığ* 1983, Kardeşler Basımevi, İstanbul, 1983
- Tekeli, Şirin - Koray, Meryem: *“Devlet – Kadın – Siyaset”*, TÜSES, İstanbul, 1991

- Tekeli, Şirin: “Kadınlar ve Siyasal - Toplumsal Hayat” 75 *Yılda Kadınlar ve Erkekler*, Tarih Vakfı Yayınları, Ayşe Berktaş Hacımiraçoğlu, İstanbul, 1998
- Tellal, Erel: “SSCB’yle İlişkiler”, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt I 1919-1980)*, Ed: Baskın Oran, İletişim, İstanbul, 2009, s. 315.
- Temel, Mehmet: *Atatürk Döneminde Bulaşıcı ve Salgın Hastalıklarla Mücadele*, Nehir Yayınları, İstanbul, 2008
- Timur, Taner: *Türk Devrimi ve Sonrası*, İmge Kitabevi, Ankara, 2018
- Timuroğlu, Senem: “Anlatılan ‘Bizim’ Hikâyemiz Değil”, *Gaflet – Modern Türkçe Edebiyatın Sinir Uçları*, Haz: Sema Kaygusuz, Deniz Gündoğan İbrişim, Metis, 2019.
- Toprak, Zafer: *Türkiye’de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm (1908-1935)*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, Ocak 2014
- Toprak, Zafer: *Türkiye’de Yeni Hayat - İnkılâp ve Travma 1908-1928*, Doğan Kitap, İstanbul, 2017
- Topuz, Hıfzı: *100 Soruda Türk Basın Tarihi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1973
- Tunçay, Mete: *Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek-Parti Yönetimi’nin Kurulması (1923-1931)*, Yurt Yayınları, Ankara, 1981
- Turan, Şerafettin: *Türk Devrim Tarihi, Yeni Türkiye’nin Oluşumu (1923- 1938)*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1995
- Yaşa, Fırat: *İmparatorluğun Öteki Yüzleri – Toplumsal Hiyerarşi ve Düzen Karşısında Sıradan Hayatlar*, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2020

Yavuz,Hilmi:

Modernleşme, Oryantalizm ve İslam, Boyut Kitapları, İstanbul, 1998

MAKALELER

Yelsalı Parmaksız, Pınar Melis:

Türkiye'nin Modernleşmesinde Kadınlar 1839'dan Günümüze, İmge Kitabevi, Ankara, 2017

Yenal, Oktay:

Cumhuriyet'in İktisat Tarihi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010

Yetkin, Çetin:

Türkiye'de Tek Parti Yönetimi 1930-1945, Altın Kitaplar Matbaası, İstanbul, 1983

Yıldırım, Nuran:

“İstanbul'da Sağlık Hayatı”, *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Ed: Coşkun Yılmaz, İstanbul, 2015, C: 4

Zihnioğlu, Yaprak:

Kadınsız İnkılap, Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği, Metis Yayınları, İstanbul, 2003

Zürcher, Eric Jan:

Modernleşen Türkiye'nin Tarihi, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000

Acun, M. Niyazi:

“Yedi Yaşında Romancı” adlı röportaj, *Servet-i Fünun (Resimli Uyanış)*, 11 Nisan 1935

Anadol, Zihni Turgay:

“Fransa’da yayımlanan İlk Türk Romanı Ankara Mahpusunun Yazarı Suat Derviş ile Konuşma”, *Gerçekler Postası*, S: 11, 1967

Arı, Kemal:

“Cumhuriyet Dönemi Nüfus Politikasını Belirleyen Temel Unsurlar”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: VIII, S: 23, 1992

Ataay, İsmail Durak:

“Türkiye’de Elli Yıllık Maaş ve Ücret Uygulaması”, *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, Cilt:3, S:1, İstanbul, 1974

Aydemir, Şevket Süreyya,

“Polemik: Çok Nüfuslu Anadolu”, *Kadro Dergisi*, Mayıs 1935

Başbuğ, Esra Dicle

“Suat Derviş ve Roman Eleştirileri”, *Varlık*, Nisan 2014

Bayındır Uluskan, Seda:

“Atatürk Döneminde İstanbul’un İmarı ve Henri Prost Planının Basındaki Yankıları (1936–1939)”, *Erdem Dergisi*, C:16, S: 48 (2007), Ankara, 2007

Berktaş, Fatmagül:

“İki Söylem Arasında Bir Yazar: Suat Derviş”, *Defter*, S: 10, 1997

Dirican, Gül:

Türk Edebiyatında ‘Unutturulmaya’ Çalışılan Bir Kilometre Taşı: Suat Derviş-Hem Aristokrat Hem Devrimci, *Gazete Pazar*, 23 Ağustos 1998, s. 11.

- Erkol, Çimen Günay: “Cemiyet Hayatı ve Muhayyile: Suat Derviş’in Edebiyat Anlayışı”, *Varlık*, Nisan 2014, S: 1279
- Garan, Bahanur: Suat Derviş’in Gözüyle Sovyet Rusya, *Varlık*, S:1279, Nisan 2014
- Gökalp Alpaslan, G. Gonca: “Suat Derviş’in ‘Çöken Boğaziçi’ Yazı Dizisinde 1930’ların İstanbul’u”, *Varlık*, 2014, S: 1279
- Günçikan, Berat: “Unutulmaya Direnen Kadın: Suat Derviş”, *Cumhuriyet Dergi*, 19 Mart 1995, S: 469, s. 2
- Hikmet, Neriman: “Ruhta ve Muhtevada Hiçbir Yenilik Sezmiyorum”, 8 Nisan 1937, S: 2120/435, *Serveti-i Fünun (Resimli Uyanış)*
- İleri, Selim: “Temmuz - Ölüm Ayı / Yazı Odası”, *Cumhuriyet*, 6 Temmuz 2001.
- İleri, Rasih Nuri: “Yakın Tarihimizden Portreler - Suat Derviş-Saadet Baraner”, *Tarih ve Toplum*, İstanbul, Mayıs 1986, Sayı: 29
- Kabacalı, Alpay: “5. Ölüm Yıldönümünde Unutturulmak İstenen Toplumcu Gerçekçi Yazarımız: Suat Derviş”, *Milliyet Sanat*, 1977
- Kartal, Cemile Burcu: “Türkiye’de Kadınların İlk Defa Oy Kullandığı 1930 Belediye Seçimlerinde Türk Kadınlar Birliği’nin Faaliyetleri”, *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl:2, S:3 (2016)
- Lüleci, Yalçın: “Erken Cumhuriyet Döneminde Atatürk

- ve CHP'nin Sinema Politikası", *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi*, S: 31, 2018
- Makal, Ahmet: "Cumhuriyetin 80. Yılında Türkiye'de Çalışma İlişkileri", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Sosyal Siyaset Konferansları*, 9 Ekim 2003
- Makal, Ahmet: "Türkiye'de Erken Cumhuriyet Döneminde Kadın Emegi", *Çalışma ve Toplum*, 2010/2 (25)
- Özbek, Nadir "Türkiye'de Sosyal Devlet", *Toplum ve Bilim*, S. 92, 2002
- Özder, Ferruh: "Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı Ekseninde Atatürk Dönemi Türk-Sovyet Ekonomik ve Ticari İlişkileri", *Ankara Üniversitesi Türk Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S:60, 2017
- Özlük, Nuran: "Kemal Tahir'in Türk ve Dünya Edebiyatına Bakışı", *International Journal of Social Science*, Volume:5, Issue:1, 2012
- Paker, Saliha – Toska, Zehra: "Yazan, Yazılan, Silinen ve Yeniden Yazılan Özne: Suat Derviş'in Kimlikleri", *Toplumsal Tarih*, S: 39, (Mart 1997)
- Saygılıgil Feryal: "'Kara Kitap' ve 'Hiçbiri' Romanları Üzerinden Suat Derviş'i Anlamaya Çalışmak", *Varlık*, Nisan 2014, S: 1279.
- Sezer, Sennur: 'Gerçekçi Edebiyatın Öncülerinden' Gazeteci ve Yazar Suat Derviş Yaşadı Mı?,

Cumhuriyet, 23 Temmuz 1994

Sınmaz Sönmez, Cahide:

Demokrat Parti İktidarının İlk İcraatlarına Bir Örnek: “Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkında Kanun”, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 2012, c:10, S: 20

Soyşekerci, Hülya:

“Kara Kitap’ta Korku, Ölüm ve Genç Kahramanlar”, *Roman Kahramanları*, Nisan/Haziran 2014, S.18

Soysüren, Ali Haydar – Yıldız, Necip:

“Erken Cumhuriyet Döneminde Türk Sinemasının Ulus-Devlet Politikalarıyla İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme”, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 2017, S: 35

Taner, Bahar - Gökalp, Zeynep:

“Kadın ve Savaş: Sosyal Boyutta Bir Analiz”, *İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*, 2019, S.1,

Tekeli, İlhan:

“Bir Modernite Projesi Olarak Türkiye’de Kent Planlaması”, *Ege Mimarlık Dergisi*, 1995/2, S:16

Tekeli, Şirin:

“80’lerde Türkiye’de Kadınların Kurtuluşu Hareketinin Gelişmesi”, *Birikim*, 3 Temmuz 1989, S: 3

Tekin, Ahmet Coşkun:

“1939-1950 Yılları Arasında Türkiye’de Veremle Mücadele Faaliyetleri”, *Journal Of Universal History Studies*, C: 1, S: 1, 2018

Toprak, Zafer:

“Erken Cumhuriyet, Nüfus Sorunu Ve Çocuk Ölümleri”, *Toplumsal Tarih*, S:281, Mayıs 2017

- Toprak, Zafer: “Halk Fırkası’ndan Önce Kurulan Parti Kadınlar Halk Fırkası”, *Tarih ve Toplum*, S:51, 1988
- Toprak, Zafer: “1935 Uluslar arası ‘Feminizm Kongresi’ ve Barış”, *Bizim Belde Toplum Düşün Sanat*, S: 24, 1986
- Tuğluoğlu, Fatih: “Cumhuriyetin İlk Döneminde Verem Mücadelesi ve Propaganda Faaliyetleri”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 2008, S: 13-14
- Vural, Mithat Kadri: “II. Dünya Savaşı Türkiye’sinde Bir Muhalefet Örneği Olarak ‘Tan’ Gazetesi”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C: VII, S.16-17, 2008
- Yazar, Mehmet Behçet: “Edebiyatçılarımızı Tanıyalım – Suat Derviş”, *Yedigün*
- Zaloğlu, Nihat: “Türkiye’de Verem Savaşının Geçmiş ve Oluşu”, *Klinik Dergisi*, C:2, S:1, 1989, S. 45.

TEZLER

- Karatay, Abdullah: “Cumhuriyet Dönemi Korunmaya Muhtaç Çocuklara İlişkin Politikanın Oluşumu”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Siyaset ve Sosyal Bilimler Bilim Dalı, İstanbul, 2007, *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, İstanbul, 2007
- Körpe, Oya: “Suat Derviş’in Hayatı, Edebi Kişiliği ve Eserleri Üzerine Bir İnceleme”, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*,

Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bilim Dalı, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İzmir, 2001,s. 27.

Özberk, Ebru:

“Nüfus Politikaları ve Kadın Bedeni Üzerindeki Denetim”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara, 2003

Türk, Serkan:

“Cumhuriyet Döneminde Sümerbank’ın Ülke Sanayileşmesindeki Rolü (1930 – 1960), Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Teorisi ve Tarihi Bilim Dalı, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Kocaeli, 2017

ANSİKLOPEDİLER

Çavdar, Tevfik:

“Türkiye’de Nüfus ve Nüfus Sorunu”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* 6. Cilt, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983

Işıklı, Alpaslan:

“Cumhuriyet Döneminde Türk Sendikacılığı”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* 7. Cilt, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983

Işıklı, Alpaslan:

“Sosyal Güvenlik” *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* 8. Cilt, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983

Tekeli, İlhan:

“Türkiye’de Halkçılık”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* 7. Cilt, İletişim Yayınları

GAZETELER

Suat Derviş, “Bayram Yapmayan Çocuklar”

24 Nisan 1935

Cumhuriyet

Suat Derviş, “Çocuklarımız Ne halde?”	22 Ağustos 1935	<i>Cumhuriyet</i>
	– 5 Eylül 1935	
Suat Derviş, “Çocuklarımız Ne Halde?”	23 Ağustos 1935	<i>Cumhuriyet</i>
Suat Derviş, “Çocuklarımız Ne Halde?”	28 Ağustos 1935	<i>Cumhuriyet</i>
Suat Derviş, “Çocuklarımız Ne Halde?”	26 Ağustos 1935	<i>Cumhuriyet</i>
Suat Derviş, “Çocuklarımız Ne Halde?”	25 Ağustos 1935	<i>Cumhuriyet</i>
Suat Derviş, “Çocuklarımız Ne Halde? – Kurtulan Çocuklara Göre”	27 Ağustos 1935	<i>Cumhuriyet</i>
Suat Derviş, “Sefaletten Kurtulmak İsteyen Çocuk – Çocukları Kurtarma Yurdunun Kapısından Geri Döndürülüyor”	31 Ekim 1935	<i>Cumhuriyet</i>
Suat Derviş, “Sanatkâr Olmak İstiyorum – Bir Elinde Keman, Bir Elinde Lostra Kutusu, Sürünen Çocuk”	9 Kasım 1935	<i>Cumhuriyet</i>
Suat Derviş, “Çocuklarımız Ne Halde? – Muallimlere Göre”	29 Ağustos 1935	<i>Cumhuriyet</i>
Suat Derviş, “Çocuklarımız Ne Halde? – Morg Doktoruna Göre”	31 Ağustos 1935	<i>Cumhuriyet</i>
Suat Derviş, “Çocuklarımız Ne Halde? – Avukata Göre”,	1 Eylül 1935	<i>Cumhuriyet</i>
Suat Derviş, “Çocuklarımız Ne Halde – Gördüklerime Göre”	5 Eylül 1935	<i>Cumhuriyet</i>
Suat Derviş, “Günü Gününe Yaşayanlarımız – “İhtiyar ve Alil Mürettibin Anlattıkları”	3 Nisan 1936	<i>Cumhuriyet</i>
“Günü Gününe Yaşayanlarımız – “Darülacezede Mubayaa Memuru İdim”	4 Nisan 1936	<i>Cumhuriyet</i>
“Günü Gününe Yaşayanlarımız – “Gözleri Bozulduğu İçin Onu İşinden Çıkarmışlar”	3 Nisan 1936	<i>Cumhuriyet</i>
“Günü Gününe Yaşayanlarımız – “Vinçten Kopan Yükün Altında Kalan Adam”	5 Nisan 1936	<i>Cumhuriyet</i>
Suat Derviş, “Günü Gününe Yaşayanlarımız – “Askerden Geldikten Sonra İşini Kaybeden Adam”	6 Nisan 1936	<i>Cumhuriyet</i>

Suat Derviş, “Günü Gününe Yaşayanlarımız – “Amele Teavün Sandıklarına Büyük İhtiyacımız Var”	12 Nisan 1936	Cumhuriyet
Suat Derviş, “Günü Gününe Yaşayanlarımız – “Kapı Kapı İş Arayan Bir İşsizle Dolaştım”	13 Nisan 1936	Cumhuriyet
Suat Derviş, “Günü Gününe Yaşayanlarımız – “Bir İşçinin Hayatı Bir Ustabaşının Hiddetine Feda Edilmemelidir!”	7 Nisan 1936	Cumhuriyet
Suat Derviş, “Günü Gününe Yaşayanlarımız – “Parmağını Makine Deldi Diye Çıkarılan Kadın”	8 Nisan 1936	Cumhuriyet
Suat Derviş, “Günü Gününe Yaşayanlarımız “Makinedeki Arızayı Anlayayım Derken...”	10 Nisan 1936	Cumhuriyet
Suat Derviş, “Günü Gününe Yaşayanlarımız – “Hepsi İşsiz Kalan Bir İşçi Ailenin Feci Vaziyeti”	14 Nisan 1936	Cumhuriyet
Suat Derviş, “Günü Gününe Yaşayanlarımız – “Çocuğu Hastalanırsa Kadın İşçi Ne Yapar?”	15 Nisan 1936	Cumhuriyet
Suat Derviş, “Günü Gününe Yaşayanlarımız – “İşçi Ailelerinde Evlada Kalan Miras: Hayat Yüğü”	17 Nisan 1936	Cumhuriyet
Suat Derviş, “Hususi Encümen Birçok Tadilat Yaptı”	18 Nisan 1936	Cumhuriyet
Suat Derviş, “Düne Nazaran Nasıl Yaşıyoruz – Anketten Çıkan Netice”	17 Ocak 1936	Cumhuriyet
Suat Derviş, “Düne Nazaran Nasıl Yaşıyoruz – Şoför Bedbin, ‘Müşteri Artık Zümrüdüanka ’ Diyor”	30 Aralık 1935	Cumhuriyet
Suat Derviş, “Düne Nazaran Nasıl Yaşıyoruz – Kadın Berberi ‘Müşteri Azalmadı, Kendi İşini Görmeye Alıştı’ Diyor.”	1 Ocak 1936	Cumhuriyet
Suat Derviş, “Düne Nazaran Nasıl Yaşıyoruz – Terzi ‘Bayram, Noel, Yılbaşı Bir Araya Geldi, Gene İş Yapamadık’ Diyor”	9 Ocak 1936	Cumhuriyet
Suat Derviş, “Düne Nazaran Nasıl Yaşıyoruz – En Babayiğit Müşteri 250 Gramdan Fazla Bir Şey Almıyor”	13 Ocak 1936	Cumhuriyet
Suat Derviş, “Düne Nazaran Nasıl Yaşıyoruz – Kasabı Dinlerseniz Halk Ete Borçlu”	10 Ocak 1936	Cumhuriyet

Suat Derviş, “Düne Nazaran Nasıl Yaşıyoruz – Otelcilik Kârlı Bir İş Olmuştur, Fakat...”	15 Ocak 1936	Cumhuriyet
Suat Derviş, “Düne Nazaran Nasıl Yaşıyoruz – Kapıcı Nerede O Eskiden Bol Bol Bahşış Veren Aileler?”	3 Ocak 1926	Cumhuriyet
Suat Derviş, “Düne Nazaran Nasıl Yaşıyoruz – Lokantacı Müşteki Amma Müşteriye Hak Da Veriyor.”	2 Ocak 1936	Cumhuriyet
Suat Derviş, “Düne Nazaran Nasıl Yaşıyoruz – Kitapçının İthamı Ağır: Eskiye Nazaran Hemen Hiç Okumuyoruz”	7 Ocak 1936	Cumhuriyet
Suat Derviş, “Düne Nazaran Nasıl Yaşıyoruz – Anketten Çıkan Netice”	17 Ocak 1936	Cumhuriyet
Suat Derviş, “Bir Esrarkeşle Konuştum”	26 Mart 1936	Cumhuriyet
Suat Derviş, “İstanbul Halkı Nerelerde Otururlar – Mağara Kovuklarından Bozma Bir Odada Yaşaya 6 Çocuklu Ana”	25 Mayıs 1935	Cumhuriyet
Suat Derviş, “İstanbul Halkı Nerelerde Otururlar – Bekâr yatağı Sultanodaları”	26 Mayıs 1935	Cumhuriyet
Suat Derviş, “İstanbul Halkı Nerelerde Otururlar – On iki Senedir Kış, Yaz Cami Avlusunda Yatan Garip Adam”	27 Mayıs 1935	Cumhuriyet
Suat Derviş, “İstanbul Halkı Nerelerde Otururlar – Şehrin Göbeğinde Etrafı Surlarla Çevrili 9 Hanelik Bir Köy”	28 Mayıs 1935	Cumhuriyet
Suat Derviş, “İstanbul Halkı Nerelerde Otururlar – 150 Kiracısı Olan 35 Odalı Taşhan”	29 Mayıs 1935	Cumhuriyet
Suat Derviş, “İstanbul Halkı Nerelerde Otururlar – Günde Kırk Kuruşla Geçinen Beş Nüfuslu Bir Aile”	2 Haziran 1935	Cumhuriyet
Suat Derviş, “İstanbul Halkı Nerelerde Otururlar – Tabut ve Teneşir Odasında Yaşayanlar”	3 Haziran 1935	Cumhuriyet
Suat Derviş, “İstanbul Halkı Nerelerde Otururlar – Edirnekapı Surlarının İçinde Dört Nüfusu Barındıran Mağara”	9 Haziran 1935	Cumhuriyet
Suat Derviş, “İstanbul Halkı Nerelerde Otururlar – Belediye ‘Meşrutiyet’ Adını Takmış Fakat Halk Ona Teneke Mahallesi Diyor”	6 Haziran 1935	Cumhuriyet

Suat Derviş, “Acı Bir Anket – Veremlilerle Konuştum”	20 Ocak 1936	<i>Cumhuriyet</i>
Suat Derviş, “Acı Bir Anket – 13 Numaralı Evde Seyrettiğim Facia”	25 Ocak 1936	<i>Cumhuriyet</i>
Suat Derviş, “Acı Bir Anket – Parasız ve Kimsesiz Bir Ananın Feryadı”	1 Şubat 1936	<i>Cumhuriyet</i>
Suat Derviş, “Acı Bir Anket – Karım Veremden Öldü. Ben de Veremim.”	21 Ocak 1936	<i>Cumhuriyet</i>
Suat Derviş, “Acı Bir Anket”	22 Ocak 1936	<i>Cumhuriyet</i>
Suat Derviş, “Acı Bir Anket	23 Ocak 1936	<i>Cumhuriyet</i>
Suat Derviş, “Acı Bir Anket”	1 Şubat 1936	<i>Cumhuriyet</i>
Suat Derviş, “Acı Bir Anket – Veremlilerle Konuştum”	20 Ocak 1936	<i>Cumhuriyet</i>
Suat Derviş, “Acı Bir Anket – İlaç Alamadıktan Sonra Doktora Neye Gitmeli”	28 Ocak 1936	<i>Cumhuriyet</i>
Suat Derviş, “Doktorluğumuzun Yüksek Vazifesi ve Yüksek Mevkii”	28 Ocak 1936	<i>Cumhuriyet</i>
Suat Derviş, “Yeni Bir Sağlık Yuvası”	2 Şubat 1936	<i>Cumhuriyet</i>
Suat Derviş, “Acı Bir Anket – Hazine Yiyen Bir İllete Karşı 90 Kuruşluk Bir Kazanç!”	22 Ocak 1936	<i>Cumhuriyet</i>
Suat Derviş, “Acı Bir Anket – Açlıktan ve Veremden Ölen Delikanlı”	23 Ocak 1936	<i>Cumhuriyet</i>
Suat Derviş, “Acı Bir Anket – İlaç Alamadıktan Sonra Doktora Neye Gitmeli?”	28 Ocak 1936	<i>Cumhuriyet</i>
Suat Derviş, “Acı Bir Anket – Verem Dispanserinde Neler Gördüm?”	26 Ocak 1936	<i>Cumhuriyet</i>
Suat Derviş, “Acı Bir Anketin Hulâsası – Veremle Mücadele İçin Hastane Kâfi Değildir”	3 Şubat 1936	<i>Cumhuriyet</i>

Suat Derviş, “Doktorlarımız Ne Diyorlar?”	7 Şubat 1936	<i>Cumhuriyet</i>
Suat Derviş, “Doktorlarımız Ne Diyorlar?”	11 Şubat 1936	<i>Cumhuriyet</i>
Suat Derviş, “Doktorlarımız Ne Diyorlar?”	5 Şubat 1936	<i>Cumhuriyet</i>
Suat Derviş, “Doktorlarımız Ne Diyorlar?”	22 Şubat 1936	<i>Cumhuriyet</i>
Suat Derviş, “Dünya Feministleri ile Görüşmeler – Mm. Adel Şrayber Pek Nikbin Görünmüyor”	8 Nisan 1935	<i>Cumhuriyet</i>
Suat Derviş, “Dünya Feministleri ile Görüşmeler – Biz Türk Kadınlarına Cidden Gıpta Ediyoruz”	10 Nisan 1935	<i>Cumhuriyet</i>
Suat Derviş, “Dünya Feministleri ile Görüşmeler – Atatürk’e Hayranım; Yaptığı Devrim Harikadır”	12 Nisan 1935	<i>Cumhuriyet</i>
Suat Derviş, “Dünya Kadınları Neler İstiyorlar – Fransız Kadın Avukat Maria Veren ile Bir Mülakat”	22 Nisan 1935	<i>Cumhuriyet</i>
“Dünya Feministleri ile Görüşmeler – İstiyoruz ki Erkeklerin Bile Asker Olmasına Lüzum Kalmasın!”	17 Nisan 1935	<i>Cumhuriyet</i>
Suat Derviş, “Çocuklarımız Ne Halde – Genç Kıza Göre - Kızlarımız ve İş Hayatı”	3 Eylül 1935	<i>Cumhuriyet</i>
Cafer Seno, “Cemiyet Tetkikleri-Çalışan Kadın ve Aile”	26 Nisan 1939	<i>Cumhuriyet</i>
Peyami Safa, “Meseleler-Nasyonalizmi Doğru Anlıyalım”	17 Mayıs 1939	<i>Cumhuriyet</i>
Peyami Safa, “Hâdiseler Arasında”	31 Mart 1939	<i>Cumhuriyet</i>
Peyami Safa, “Hâdiseler Arasında – Fransız İhtilâlinin Dostları ve Düşmanları”	28 Haziran 1939	<i>Cumhuriyet</i>
Suat Derviş, “İngilteredeki Büyük Denizaltı Faciası”	2 Haziran 1939	<i>Cumhuriyet</i>
Peyami Safa, “Hâdiseler Arasında-Deniz Altında Bir Hakikat”	9 Haziran 1939	<i>Cumhuriyet</i>
Cafer Seno, “Cemiyet Tetkikleri-Çalışan Kadın ve Aile”	26 Nisan 1939	<i>Cumhuriyet</i>
Mehmed Kemal, “Politika ve Ötesi”	1 Ağustos 1994	<i>Cumhuriyet</i>
Atilla Özkırımlı, “Ölümünün Dördüncü Yıldönümünde Suat	24 Temmuz 1976	<i>Cumhuriyet</i>

Derviş”

HABER

Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – Evlerde Yalnız Bırakılan Çocuklar”	4 Kasım 1939	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – Çocuklarımızı Harcamıyalım”	11 Mart 1939	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – Kimsesiz Bir Çocuk Yatı Mektebi Arıyor”	9 Eylül 1939	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – Medeni Sıfatını Takınmak İstiyen Bir Cemiyetin İlk Vazifesi”	18 Mayıs 1940	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – Dilenci Çocukların Parasile Geçinenler mi Var?”	6 Mayıs 1939	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – On Üç Yaşındaki Kadın”	30 Kasım 1940	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – Millileştirilmiş Müesseselerimiz Halkçı Olmalıdır”	1 Ağustos 1940	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – Zavallı Çocuğun Ne Suçu Vardı?”	11 Nisan 1939	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – Böyle Şey Doğru Olabilir mi?”	13 Nisan 1939	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – Büyük Şehirlere Gelen Köylüler”	19 Eylül 1940	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – Hasta Çocuklara Yatak!”	23 Ocak 1939	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – Büyük Türk Vatandaşının Yeni Bir İşareti”	1 Mayıs 1939	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – Nüfus Sayımından Sonra”	21 Ekim 1940	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – Nüfus Düşmanı Ameliyat Anketi Münasebetiyle”	7 Şubat 1941	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – Anne ve Çocuk Davası”	30 Aralık 1940	<i>Haber</i>

Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – İctimaî Sigorta”	13 Mart 1939	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – Matbaa İşçileri Birliği”	13 Mayıs 1939	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – Yalnız Bekâr Esnaf ve İşçiye Yurd Değil, Amele Mahalleri Kurmak Doğru Değil Mi?”	29 Şubat 1940	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – Mesleki Birlikler Ve İctimaî Sigortalar Lüzumu”	3 Eylül 1940	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – İşçi Ücretleri”	22 Şubat 1940	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – İş Kazaları”	27 Aralık 1941	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – Ceza Evi mi Islahhane mi?”	18 Haziran 1939	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – Verem”	29 Kasım 1940	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – Bir Anket”	20 Nisan 1939	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi- Yine Çalışan Kadınlar Meselesi”	31 Mart 1940	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – İşçi Kadın Yevmiyesi”	5 Mart 1939	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – Çocuğunu Terkeden Anneler”	20 Şubat 1939	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – Kimsesiz ve İşsiz Annelere Yardım Edelim”	7 Ekim 1939	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – Aile ve Kadın”	3 Ekim 1940	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – Mühim Bir Nüfus Davası!”	26 Ekim 1940	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi –Beş Türk Yavrusunun Anası Yaşamak İçin Avuç Açıyormuş”	9 Nisan 1939	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi”	27 Temmuz 1936	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – Kadınları Sulhun Muhafazasına Davet”	26 Temmuz 1939	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – Amatör Bir Sosyoloğun Bir	27 Nisan 1939	<i>Haber</i>

Yazısı Münasebetile”

Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – İstiklâl Müdafaası Ve Kadınlarımız”	24 Nisan 1941	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – Yalnız Hüsnü Niyet Kâfi Değildir; Vatanseverliğimizle Hüsnü Niyetimizi Teşkilâtlandırmak Lâzımdır”	17 Mayıs 1941	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – Tek Kalp ve Tek Baş Olan Millet”	30 Ocak 1939	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi –Türk Milleti Münasebetsizliğin Her Türüsünden İkrahar Duyar”	6 Nisan 1939	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – 19 Mayısın Yirminci Yıldönümünde”	20 Mayıs 1939	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – Atatürk”	10 Kasım 1939	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – İnsanlık Tarihinde Harp ve Sulh”	12 Ağustos 1940	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – Büyük Hadiselerin Arifesindeyiz!”	11 Mayıs 1940	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – Bu Harp Sonuncu Harp Midir?”	21 Mayıs 1940	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi- Devamlı Sulh”	6 Aralık 1939	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – Medeniyet; Analara Hesap Vereceği Günün Geleceğini Acaba Düşünmüyor mu?”	25 Nisan 1939	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – Yirminci Asrın Yüz Karalarından Biri!”	17 Ağustos 1939	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – Eski Bir Borç”	9 Şubat 1939	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – Harbin İkinci Yılımı Tarihe Gömüyoruz”	28 Ağustos 1941	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – Harp Olacak Mı?”	1 Temmuz 1939	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – Yirminci Asırda Milletlerin Aldığı En Büyük Ders”	11 Şubat 1939	<i>Haber</i>

Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – Dünyada Olmıyacak Şey Türk Milletinin Korkmasıdır”	15 Nisan 1939	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – İstanbul Kurtuluşunun Yıl Dönümü”	5 Ekim 1939	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – Atatürk’ün Ölümü”	11 Kasım 1940	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – İstanbul ve İnönü”	2 Mart 1939	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – Lozanın Yıldönümü”	24 Temmuz 1939	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – Milli Şefin Nutku Münasebetile”	4 Kasım 1940	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – Yeni Bir Devre Girmiş Bulunuyoruz”	9 Mart 1939	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – Dünya Karışıklığı Karşısında Biz!”	18 Eylül 1939	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – Türk Milletinin Sulh Sevgisi”	14 Mayıs 1939	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – İnsanlığın Hasretini Çektiği Erkek ve Kahraman Ses”	1 Haziran 1939	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – 30 Ağustos”	30 Ağustos 1939	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – Yarınki Bayramımız”	28 Ekim 1940	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – 1908 İnkılâbı ve Lozan Sulhu!”	23 Temmuz 1940	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – İnönü Zaferinin Yıldönümü”	11 Mayıs 1941	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – 1 Temmuz”	1 Temmuz 1941	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – Vatan Müdafaası İçin – Bizim Hasisin Parasına Değil, Vatandaşın Şerefine İhtiyacımız Var”	18 Nisan 1939	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – 19 Mayıs”	19 Mayıs 1941	<i>Haber</i>

Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – Demokrasileri mi Tenkit Ediyorlar, Demokrasiyi mi?”	3 Nisan 1939	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – Bir Muharririn İki Yazısı”	18 Mayıs 1939	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – Fransız İhtilâli Hakkında Çıkan Bir Yazı Münasebetiyle”	3 Temmuz 1939	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – Thetis Faciası Münasebetile...”	11 Haziran 1939	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – Biz, Neye Seviniyoruz?!”	12 Temmuz 1940	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – Bir Alman Muharririn Yazısı”	22 Mayıs 1939	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – Bir İtalyan Mecmuası Yine Hezeyan Savurmuş”	17 Haziran 1939	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – Türk Gençlerine Nasyonal Sosyalist Propagandası mı Yapıyorlarmış?”	20 Haziran 1939	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – Türkiye Emperyalist Değildir”	23 Haziran 1939	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – Karşılıklı Hayat Sahası	27 Haziran 1939	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – Bir Alman Mecmuasında İntişar Etmiş Bir İtalyan Yazısı Münasebetiyle”	29 Haziran 1939	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – Alman ve İtalyan Emperyalizmi Arap Memleketlerinden Ne İstiyor?”	5 Temmuz 1939	<i>Haber</i>
Suat Derviş, “Düşündüğüm Gibi – Bir Alman Gazetesinde Çıkan Bir Karikatür Münasebetiyle”	19 Temmuz 1939	<i>Haber</i>

MİLLİYET

Atilla İlhan, “ <i>Behice Boran, ya da ‘İtaat Sosyalizmi’</i> ”	25 Ekim 1987	<i>Milliyet</i>
---	--------------	-----------------

SON POSTA

Naci Sadullah, <i>En Kuvvetli Romancı Benim</i>	2 Nisan 1936.	<i>Son Posta</i>
Suat Derviş, “Mektebe Hasret Çocuklar”	11 Haziran 1936	<i>Son Posta</i>
Suat Derviş, “Mektebe Hasret Çocuklar”	12 Haziran 1936	<i>Son Posta</i>
Suat Derviş, “Mektebe Hasret Çocuklar”	13 Haziran 1936	<i>Son Posta</i>
Suat Derviş, “Mektebe Hasret Çocuklar”	14 Haziran 1936	<i>Son Posta</i>
Suat Derviş, “Mektebe Hasret Çocuklar”	15 Haziran 1936	
“İstanbul’un Altında Kimler Yaşıyor?”	24 Haziran 1936	<i>Son Posta</i>
Suat Derviş, “İstanbul’un Altında Kimler Yaşıyor?”	25 Haziran 1936	<i>Son Posta</i>
Suat Derviş, “İstanbul’un Altında Kimler Yaşıyor?”	26 Haziran 1936	<i>Son Posta</i>
Suat Derviş, “İstanbul’un Altında Kimler Yaşıyor?”	27 Haziran 1936	<i>Son Posta</i>
Suat Derviş, “İstanbul’un Altında Kimler Yaşıyor?”	28 Haziran 1936	<i>Son Posta</i>
Suat Derviş, “Çöken Boğaziçi – Rasathane’de Bir Saat”	1 Mayıs 1936	<i>Son Posta</i>
Suat Derviş, “Çöken Boğaziçi – Harap Kandilli”	2 Mayıs 1936	<i>Son Posta</i>
Suat Derviş, “Çöken Boğaziçi – Göksu’da Bir Gezinti”	3 Mayıs 1936	<i>Son Posta</i>
Suat Derviş, “Çöken Boğaziçi – Göksu ve Hisarlar”	4 Mayıs 1936	<i>Son Posta</i>
Suat Derviş, “Çöken Boğaziçi – Anadolu Hisarında Eski bir Hisarlı İle Mülakat”	5 Mayıs 1936	<i>Son Posta</i>
Suat Derviş, “Çöken Boğaziçi – Bizans Kibarlarının Sayfıyesi: Kanlıca”	6 Mayıs 1936	<i>Son Posta</i>
Suat Derviş, “Çöken Boğaziçi – Dert Dinlemek İçin Boğaziçinde Dolaşmak Kâfi”	25 Mayıs 1936	<i>Son Posta</i>
Suat Derviş, “Çöken Boğaziçi – Yenimahalleliler ‘Boğaz Bu Yıl Her Yıldan Daha Fena Diyorlar’ ”	27 Mayıs 1936	<i>Son Posta</i>
Suat Derviş, “Çöken Boğaziçi – Paşabahçe Niçin Söndü?”	8 Mayıs 1936	<i>Son Posta</i>

Suat Derviş, “Çöken Boğaziçi – Emirgan Bu Sene Her Yıldan Daha Tenha”	13 Mayıs 1936	<i>Son Posta</i>
Suat Derviş, “Çöken Boğaziçi – Rumelihisarından Boğaza Bakanlar Neler Görürler?”	12 Mayıs 1936	<i>Son Posta</i>
Suat Derviş, “Çöken Boğaziçi – Arnavutköy ve Bebek”	10 Mayıs 1936	<i>Son Posta</i>
Suat Derviş, “Çöken Boğaziçi – Emirgan Ne idi Ne oldu?”	15 Mayıs 1936	<i>Son Posta</i>
Suat Derviş, “Çöken Boğaziçi – Yeniköylüler Geçinecek Menba Arıyorlar”	18 Mayıs 1936	<i>Son Posta</i>
Suat Derviş, “Çöken Boğaziçi – Sönen Yalnız Boğaziçi Değil, Bütün Şehirdir”	23 Mayıs 1936	<i>Son Posta</i>
Suat Derviş, “Çöken Boğaziçi – Rumelihisarı”	11 Mayıs 1936	<i>Son Posta</i>
Suat Derviş, “Çöken Boğaziçi – Eski Boğaziçinde Yeni Bir Müessese Büyükdere Meyve Enstitüsü”	22 Mayıs 1936	<i>Son Posta</i>
Suat Derviş, “Çöken Boğaziçi – Bir Anketten Çıkan Neticeler”	31 Mayıs 1936	<i>Son Posta</i>
Suat Derviş, “Kadın Kocasına İhanet Etmesi Mukadder Olarak Doğarmış”	6 Temmuz 1938	<i>Son Posta</i>
Suat Derviş, “Kadın Kocasına İhanet Etmesi Mukadder Olarak Doğarmış”	8 Temmuz 1938	<i>Son Posta</i>
Suat Derviş, “İstanbul’un En Şık Kadını kim?”	2 Ekim 1937	<i>Son Posta</i>
Suat Derviş, “İstanbul’un En Şık Kadını Kim?”	3 Ekim 1937	<i>Son Posta</i>
Suat Derviş, “İstanbul’un En Şık Kadını Kim?”	5 Ekim 1937	<i>Son Posta</i>
Suat Derviş, “İstanbul’un En Şık Kadını Kim?”	7 Ekim 1937	<i>Son Posta</i>
Suat Derviş, “İstanbul’un En Şık Kadını Kim?”	9 Ekim 1937	<i>Son Posta,</i>
Suat Derviş, “İstanbul’un En Şık Kadını Kim?”	16 Ekim 1937	<i>Son Posta</i>
Suat Derviş, “İstanbul’un En Şık Kadını Kim?”	12 Ekim 1937	<i>Son Posta</i>
Suat Derviş, “Montrö Palâs Salonlarında – Montrö’ye Dünyanın En Yakışıklı Diplomatinin Görmeğe Gelmişim”	29 Haziran 1936	<i>Son Posta</i>

Suat Derviş, “İtalyan Hükûmeti Boğazlar Konferansına Gelecek Mi?”	1 Temmuz 1936	<i>Son Posta</i>
Suat Derviş, “Montrö’den Mektupları – Ne Tarafa Baksak İhtiyar İngiliz Kadını Görüyoruz?”	13 Temmuz 1936	<i>Son Posta</i>
Suat Derviş, “Montrö Mektupları – Montrö Güzel, Fakat Budala Bir Kadın Gibi”	20 Temmuz 1936	<i>Son Posta</i>
Suat Derviş, “Seyahat Mektupları – İsviçre’de Halktan Teşkil Edilen Amatör Tiyatro ve Musiki Heyetleri”	24 Temmuz 1936	<i>Son Posta</i>

TAN

Suat Derviş, “İş Bulamıyan Ustalar – İşsiz Kalmış Usta Demirci Anlatıyor”	27 Ocak 1937	<i>Tan</i>
Suat Derviş, “Usta Bir İşçi Niçin İş Bulamaz? – İşçiye İş Bulacak Müesseseye İhtiyaç Var	29 Ocak 1937	<i>Tan</i>
Suat Derviş, “Genç Kızlarımız Nasıl Yaşıyor”	7 Kasım 1937	<i>Tan</i>
Suat Derviş, “Kızlarımız Ne Âlemdeler? – Evlilikte Saadet Yok Sanan Bir Kızla Konuştum”	10 Kasım 1937	<i>Tan</i>
Suat Derviş, “Büyük Bir Şöhret Olmak İsteyen Müstakbel Bir Eczacı Kız Anlatıyor”	22 Kasım 1937	<i>Tan</i>
“Bugünkü Ailede Hem Hür Hem Esir Yaşayan Kızlar”	24 Kasım 1937	<i>Tan</i>
Suat Derviş, “Bu Daktilo Kız Hayatından Niçin Şikâyetçi”	15 Kasım 1937	<i>Tan</i>
Suat Derviş, “Genç Bir İşçi Kızla Konuştum”	19 Kasım 1937	<i>Tan</i>

TAN

Suat Derviş, “Kızlarımız Ne Âlemdeler?-Evlilikte Saadet Yok Sanan Bir Kızla Konuştum”	10 Kasım 1937	<i>Tan</i>
Suat Derviş, “Genç Bir İşçi Kızla Konuştum”	19 Kasım 1937	<i>Tan</i>

Suat Derviş, “Ölüden Hiç Korkmayan Kızlar”	12 Kasım 1937	Tan
Suat Derviş, “Türk Kadınları Nasıl İş Bulur? – Bir Genç Kız Anlatıyor”	1 Ocak 1937	Tan
Suat Derviş, “Türk Kadını Nasıl İş Bulur? – Dokuma Fabrikasında Çalışan Bir Kız”	16 Ocak 1937	Tan
Suat Derviş, “Türk Kadını Nasıl İş Bulur? – Lisan Dersi Vermek İstiyen Bir Kız Söylüyor”	12 Ocak 1937	Tan
Suat Derviş, “Kadınlar Nasıl İş Bulurlar? – Hademelik Etmiş Bir Kadın Anlatıyor”	10 Ocak 1937	Tan
Suat Derviş, “Türk Kadını Nasıl İş Bulur? – Büro İle Fabrika Arasında Ne Fark Vardır?”	5 Ocak 1937	Tan
Suat Derviş, “Türk Kadını Nasıl İş Bulur? – İşçi Kadını Kurtaracak Çare Nedir”	19 Ocak 1937	Tan
Suat Derviş, “Türk Kadını Nasıl İş Bulur? – Erkeğin İşi Kadından Çocuğa Mı Geçiyor?”	6 Ocak 1937	Tan
Suat Derviş, “Yoksul Anaların Çocuklarına Bakımevi İstiyoruz”	4 Mart 1937	Tan
Suat Derviş, “İstanbul – Moskova – Tahran Seyahat Notları - Odesa Yolunda”	4 Haziran 1937	Tan
Suat Derviş, “İstanbul – Moskova – Tahran Seyahat Notları - Vapur Odesa Önünde”	8 Haziran 1937	Tan
Suat Derviş, “İstanbul – Moskova – Tahran Seyahat Notları – Rusya’da Bir Musikişinas Bir Nazırdan Daha Fazla Kıymet Görüyor”	12 Haziran 1937	Tan
Suat Derviş, “İstanbul – Moskova – Tahran Seyahat Notları – Moskova’da İlk Geceyi Nasıl Geçirdim?”	22 Haziran 1937	Tan
Suat Derviş, “İstanbul – Moskova – Tahran Seyahat Notları – Sovyet Rusya’da Çocuk Meselesi ve Çocuk Müzesi	25 Haziran 1937	Tan
Suat Derviş, “İstanbul – Moskova – Tahran Seyahat Notları –	19 Haziran 1937	Tan

İşte Artık Moskova'dayım”

Suat Derviş, “İstanbul – Moskova – Tahran Seyahat Notları – Moskova’da İlk Geceyi Nasıl Geçirdim?”	22 Haziran 1937	Tan
Suat Derviş, “İstanbul – Moskova – Tahran Seyahat Notları – Sovyet Rusya’da Küçükler İçin Büyük İşler Başarılıyor	28 Haziran 1937	Tan
“İstanbul – Moskova – Tahran Seyahat Notları – Sovyet Çocuklarına Sanat Terbiyesi Nasıl Veriliyor?”	30 Haziran 1937	Tan
Suat Derviş, “İstanbul – Moskova – Tahran Seyahat Notları – Sovyet Rusya’da Sanat Hayatı Çok Zengin”	2 Temmuz 1937	Tan
Suat Derviş, “İstanbul – Moskova – Tahran Seyahat Notları – Lenin Mezarı ve Lenin Müzesi	5 Temmuz 1937	Tan
“İstanbul – Moskova – Tahran Seyahat Notları – Sovyet Çiftçileri Suat Derviş, Nasıl Evlenirler, Nasıl Ayrırlılar?	8 Temmuz 1937	Tan
Suat Derviş, “İstanbul – Moskova – Tahran Seyahat Notları – Rusya’da Mahkeme”	11 Temmuz 1937	Tan
Suat Derviş, “İstanbul – Moskova – Tahran Seyahat Notları – Sovyet Rusya’da Davacı, Suçlu”	14 Temmuz 1937	Tan
Suat Derviş, “İstanbul – Moskova – Tahran Seyahat Notları – Bakü Yolunda”	16 Temmuz 1937	Tan
Suat Derviş, “İstanbul – Moskova – Tahran Seyahat Notları – Kafkasya Dağıstan’ı Hazer Gölü”	18 Temmuz 1937	Tan
Suat Derviş, “İstanbul – Moskova – Tahran Seyahat Notları – Tahran Yolunda Sovyet Rusya İçin Konuşmalar”	28 Temmuz 1937	Tan

T.C. Resmî Gazete, 15 Haziran 1936 tarihli

İNTERNET KAYNAKLARI

Kathryn Libal, “Erken Cumhuriyet Döneminde Gürbüz Türk Çocuğu ve Ulus”,
www.altust .org: <http://www.altust.org/2014/05/erken-cumhuriyet-doneminde-gurbuz-turk-cocugu-ve-ulus-kathryn-libal/> (erişim tarihi: 11.04.2020)

Reha Oğuz Türkkkan, “Solcular ve Kızıllar”, Tüstav Arşiv Belgesi, s. 28.
<https://www.tustav.org/yayinlar/kutuphane/1940-kutuphanesi/kizillar.pdf> (erişim
tarihi: 02.07.2020)

SUAT DERVİŞ

Neriman HİKMET

Değerli «anıtları» nı tamamlayamadık, 24 Temmuz 1972 günü gazeteciler bayramında 68 yaşında aramızdan ayrılan Suat Derviş, Atatürk Türkiyesinden, kalemiyle Batı ve Doğu'da ün yapan ilk kadın gazeteci ve yazarımızdır.

Suat Derviş, Dr. İsmail Dervişle Hesna Dervişten dünyaya geldi. Kimyager Derviş Paşa'nın torunudur. Küçük Çamlıca'da çocukluğunun ilk anılarını yaşamış, hayali ve renkli düşünceleri bu tabiat içinde gelişmiştir. Daha yedi yaşındayken, bir roman karalaması yaptığı hayretle görülmüştür.

Yine ilk gençlik yıllarında yazdığı bir yazıyı, aile dostu ve arkadaş; Nâzım Hikmet tarafından gizlice alınıp bir gazetede O'nun haberi olmadan yayınlanınca, Suat Derviş yazı hayatına başlamış oluyordu. Bundan sonra «Alemkar» gazetesinde yazıları devam etmiştir.

Edebiyat, Sanat ve fikir âleminde Suat Derviş devrinin üstün kalemleri arasına girdi, üstün kişilerle, kişiliğini Kamuya kabul ettirdi. Romanları, röportajlarıyla, fıkra ve polemik yazılarıyla toplumda büyük ilgi kazandı. Cumhuriyet, Yarın, Tan, Son Posta, İdam, (eski) Yeni Sabah, Telgraf, Gece Postası, Her Gün, Tercüman gazetelerinde çeşitli gazetecilikte toplumcu açıdan, olduğu konuları, renkli kalemiyle işledi...

Rahmetli Suat DERVİŞ

Yazdığı yazılardan bir kaç defa mahkemeye verildi, mahkûm oldu. Almanca ve Fransızca'yı çok güzel biliyordu. Uzun yıllar, Almanya'da, Paris'te yaşadı, oralarda çıkan romanlarıyla da bütün dünya basınında yer aldı, ünlü kritikçilerin haklı övgü ve yargısını kazandı. «Fosforlu Cevriye», «Aşk Romanı», «Ankara Mahusu» 1950 den sonra yazdığı son eserleridir.

Suat Derviş üç defa evlendi, ilk eşi, ilk gençlik arkadaşlarından sporcu Seyfi beydir. Ondan ayrıldıktan sonra meslekdaşı Nizamettin Nazif ile evlendi. Mutlu olamadılar. Yine ayrıldı. Üçüncü eşi, Resat Fuat Baraner Atatürk'ün yakın akrabası, Zübeyde hanımın teyzesinin kızının oğluydu. O'nunla yirmi sekiz yıl yaşadı. Eşini, kız kardeşi

iHamîyet Dervişoğlu'nu dört yıl önce kaybeden Suat Derviş büyük bir yasa kapıldı, yatağa düştü. Gözlerinin kataraktan kapanması da bu acıyı artırdı. Evinden dışarıya çıkmadı.

Suat Derviş, bütün bu yâkınlıklar içinde, yine de; hayata küskündü ama, topluma bağlı kalırdı. Memleket olayları içinde günü gününe yaşadı. Yapa yalnızdı. Üç evliliğinden çocuğu olmamıştı. Doğumda ölen çocuğu yerine kedisini «Sariot» u koydu. En yalnız anlarını bu kedicikle geçirdi.

Sağlık kazanabilmek için gittiği son Kasımpaşa Deniz hastahanesinde kalp kifalet-sizliğinden vefat etti.

Son çalışması olan «Fosforlu Cevriye» nin pilyesi için özetini hazırlamıştı. Yazılarını bir naylon torbaya koyarak, yazı masası üzerinde bırakmıştı. O bir daha evine dönmedi. Hastahanedeki Feriköy kabristanındaki eşinin yanına defnedildi.

Bir zamanlar Babıâli bir kadın yazar vardı. O herkesin, büyük, küçük her yaşta, her fikir ve politikada olanın Suat ablası idi. Güzelliğine güzel, neşeli, zeki, espi dolu konuşmalarıyla, sohbetleriyle meclisi doldururdu. Büyük aydın bir Türk kadınıydı. Eskilerden bir âbide daha yıkıldı. Bu son yıllarda Türk Basını neler ve kimleri kaybetmedi ki...

